magazin istoric

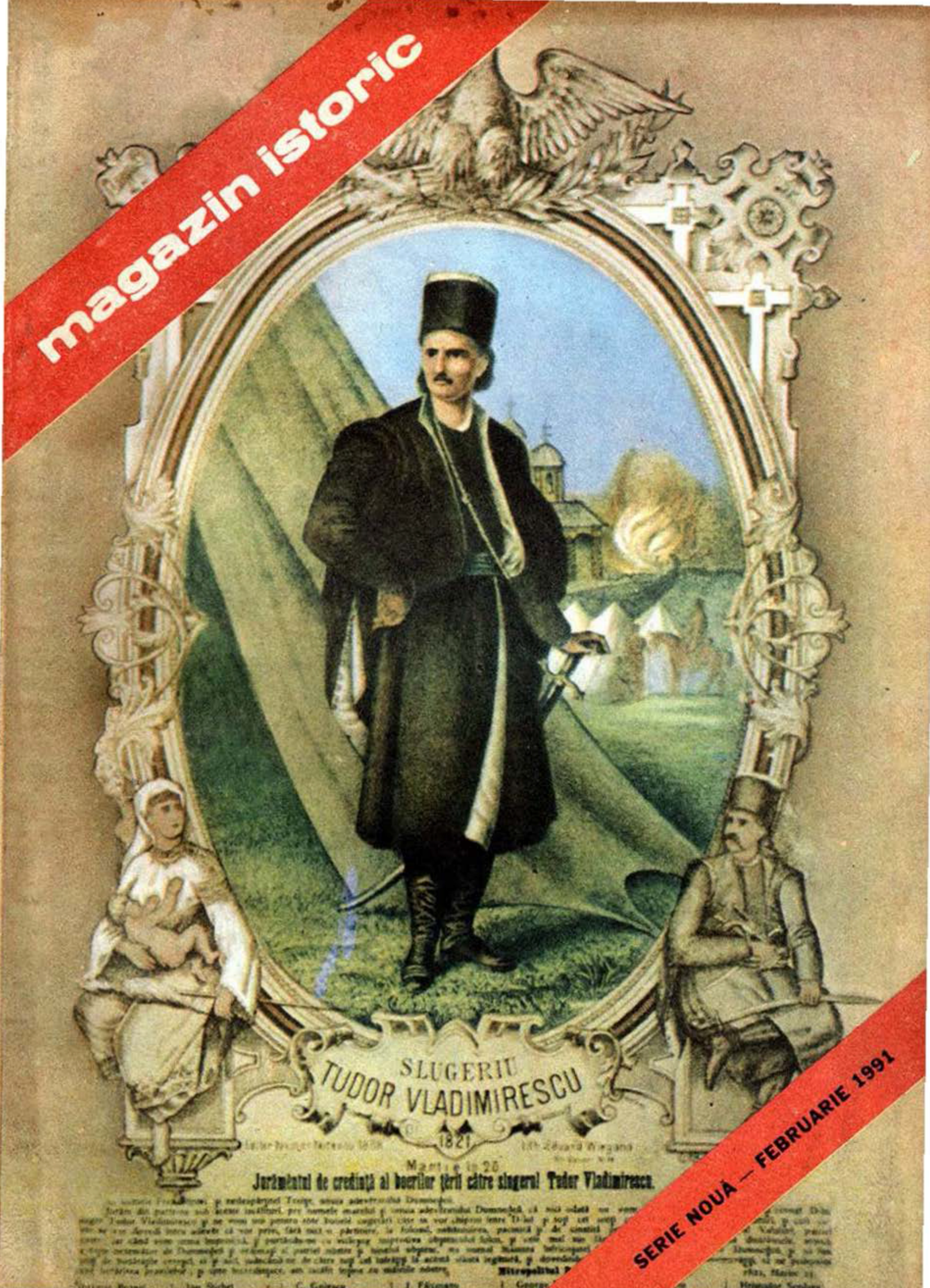

Marți 26

Jurnalistul de credință al boerilor țerii către slugerul Tudor Vladimirescu.

SERIE NOUĂ — FEBRUARIE 1991

a

b

c

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică
Anul XXV — nr. 2 (287)
februarie 1991

Director — redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70100, Telefon: 15.02.00, interioare 406, 917.

ECHIPA REDACŢIONALĂ

Secretar general de redacţie: Ioana Ursu
Redactori: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă (responsabil de număr), Dorin Matei, Marian Ştefan
Tehnoredactor: Anton Tănase
Corectura: Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram
Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre
Macheta artistică: Radu Ion Popescu
Editura Presa Liberă, director ing. Stan Pelteacu; director economic Ion Ciucescu. Revistă tipărită la Combinatul Poligrafic Bucureşti în secţiile fotocules-gere, offset şi legătorie

SUMAR

P.P. Panaitescu — destin românesc 2
„Tudor, supranumit şi Vladimirescu": Marian Stroia, Cornelia Papacostea-Danielopol, Eugen Glück, Nestor Vornicescu 3
Din vremea cînd se pregătea Marea Unire (V): G.T. Kirileanu 14
Banii armatei roşii în România: Radu Negrea 19
1920. În culisele afilierii la Comintern. Un obligatoriu P.S. 26
Carol Pop de Szathmári în Transilvania: E. Bădescu, I. Voicu 32
1930-1940. Întîmplări şi oameni din Serviciul Secret (II): N.D. Stănescu 33
Cazul von Bolschwing: Eugen Preda 38
În Bucureşti, acum 50 ani 42
Mihai Antonescu — pentru memorii: Constantin Antip, Leonida Loghin 46
1941-1944. Ministrul Elveţiei la Bucureşti transmite... (XI): Andrei Şiperco 49
Interviu cu fiica lui Mihail Manoilescu: M.S. Rădulescu 52
O simplă cartă poştală din 1982?: Liviu Onu 55
Călătorie la Cernăuţi: Gheorghe David 57
Istoria creştinismului primar: Remus Rus 58
O distincţie românească necunoscută: Dan Cernovodeanu 62
Cum se făcea negoţ în evul mediu?: Jean Favier 65
În culisele Palatului Bourbon (II): Dumitru Hîncu 70
1918. Ultimele zile ale ultimului ţar (III): Edvard Radzinski 74
Eveniment românesc la New York: Thomas Messer, Radu Varia, Robert Silvers, Leo Castelli, Gianfranco Monacelli, Manase Radnev 77
Ţiganii: Ioana Ursu, Valeriu Buduru 82
Mahatma Gandhi: Gheorghe Magheru 87
• Rebus istoric ..... 64 • Dialog cu cititorii 94

P.P. Panaitescu — destin românesc

Elementul static al destinului unui popor este constituit din așezarea și structura teritoriului național, a țării. Să nu confundăm *așezarea cu structura*. Așezarea pe glob privește poziția între vecini, în fața dușmanului sau alături de prieteni, în drumul marilor curente de civilizație sau de negoț, poate în „drumul răutăților", pe cînd structura e un factor interior care privește putința de apărare de la natură, elementele de unitate și armonia teritoriului sau elementele de disociere ale vieții politice interne, apoi bogățiile ce trebuiesc lucrate și legăturile cu căile de pătrundere interioară.

Așezarea poporului nostru nu este, așa cum au spus cronicarii, „în calea răutăților", ci pe calea civilizației, în fața răutăților. Sîntem la marginea civilizației europene și creștine, dar de partea ceastălaltă a baricadei. „Răutățile" n-au trecut peste noi. Ca și spaniolii, celălalt popor latin din capătul opus al continentului, luptător timp de secole împotriva păgînilor, avem și noi *destin de sentinelă*. [...] Apărăm o civilizație din cari sîntem și noi o parte, civilizația creștină. Căci noi sîntem creștini din antichitate, nu creștinați de misionarii papilor sau ai împăratului de la Bizanț, trimiși pentru luminarea triburilor fără Dumnezeu.

Destinul de sentinelă, de poartă a creștinătății, cum spune așa de frumos Ștefan cel Mare, a fost înțeles clar, conștient realizat de reprezentanții poporului nostru în trecut. Vlad Țepeș scria lui Matei Corvin: „Să știe domnia ta că noi am rupt pacea cu turcii nu pentru noi, ci pentru cinstea măriei tale, a coroanei și a întregii creștinătăți și pentru păstrarea și întărirea credinței creștine". Iar Ștefan cel Mare scria tuturor principilor creștini din Europa: „Țara noastră este poarta creștinătății, pe care Dumnezeu a ferit-o pînă acum. Dar dacă această poartă a creștinătății, care e țara noastră, va fi pierdută, Dumnezeu să ne ferească de așa ceva, atunci toată creștinătatea va fi în mare primejdie".

Mihai Viteazul, un veac mai tîrziu, spunea la fel: „N-am avut de la turci nici o greutate sau vreo nedreptate, dar ceea ce am făcut, toate le-am făcut pentru credința creștinească... M-am apucat să ridic această mare greutate cu această țară săracă a noastră, ca să fac un scut al întregii creștinătăți".

N-a fost o simplă pornire instinctivă. N-aveam decît să comparăm cuvintele lui Vlad Țepeș și ale lui Mihai Viteazul, fiecare din ei nu cunoștea cuvintele celuilalt. Firește, dovezi că am realizat în trecut ca și azi acest destin primit conștient și cu atîtea jertfe sînt înseși paginile istoriei noastre, menținerea noastră aici și peste valurile migrațiunilor medievale și lupta secular de la Dunăre cu turcii. [...]

Acest post de sentinelă înaintată exista încă înainte de formarea poporului român. Un istoric englez [Gordon East] definește regatul dacic al lui Decebal „o sentinelă înaintată a Europei contra stepei".

Dar așezarea noastră în acest colț de lume mai înseamnă ceva. Ea este la mijloc între Apus și Răsărit, între Apusul raționalist și abstractizant, și Răsăritul iubitor de valori plastice, de culori și forme, între Apusul neliniștit și agitat și Răsăritul trăind în taina datinei luminoase și statice. Propriu-zis nu sîntem chiar la mijloc, sîntem mai aproape de Orient și aparținem prin ființa noastră de rasă dacică, prin religia noastră ortodoxă, prin cultura noastră medievală, Răsăritului. Dar de la Apus ne-a venit „pecetia Romei", încă de la începuturile noastre. Destinul nostru, ca unii ce avem în noi o sinteză isbutită și rară de Orient și Occident (ca într-anume biserici moldovenești ale lui Ștefan cel Mare, cu contraforturi și arcuri gotice, dar cu plan și ornamentație bizantină), ne face să fim intermediari de cultură. Popoarele acestea noi din Răsărit, slavii în special, au fost, în parte, dar trebuie să mai fie, sub influența noastră de cultură.

Avem, așadar, o așezare de sentinelă la cheile strategice ale Europei, la gurile Dunării, cetățuie înălțată între cele două stepe ale Rusiei și ale Ungariei. În același timp, sîntem dincoace de Dunăre, spre Occident, pe drumul civilizației. Toate aceste fapte determină destinul nostru istoric.

Am fost o sentinelă înaintată a civilizației și, nu trebuie să ne înșelăm, aceasta vom fi întotdeauna, fără drept de a slăbi vreodată încordarea energiei noastre. Dar să nu uităm: sîntem în Europa civilizată cu rol de împărtășire a acestei civilizații. (Fragmente din studiul *Destin românesc*, publicat în revista *Convorbiri literare*, nr. 11-12/1941, și, apoi, separat, în broșură). ■

„TUDOR, SUPRANUMIT ŞI VLADIMIRESCU“

MARIAN STROIA

Investigaţii recente, efectuate în ţară şi peste hotare, ne-au dat posibilitatea să identificăm alte cîteva documente necunoscute sau accesibile doar unui cerc restrîns de specialişti, izvoare care se referă la modul în care unele publicaţii sau cercuri politice din străinătate au înregistrat evenimentele petrecute în ţările române în cursul Revoluţiei de la 1821, de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu. Nu este vorba despre documente care să modifice imaginea general-cunoscută a faptelor[1]; ele aduc însă un plus de informaţii cu privire la aria europeană în care s-au propagat ecourile ridicării la luptă a românilor sub conducerea lui Tudor. Un spaţiu european care, aşa cum se desenează el în lumina acestor noi surse, se întinde de la Madrid pînă în capitala Imperiului ţarist. Este vorba, în primul rînd, despre două numere ale publicaţiei de limbă franceză Le spectateur oriental, **care apărea la Smirna şi era destinată coloniilor negustoreşti creştine din Imperiul otoman; numerele din 14 şi 28 iulie 1821 ale acestei publicaţii, în care erau tipărite articole despre evenimentele din Ţara Românească, au fost depistate în mapa cu corespondenţă diplomatică a ambasadorului spaniol la Istanbul, Zéo Bermudez, mapă păstrată în Arhivo historico general din Madrid (copii microfilmate ale celor două numere de revistă pot fi consultate în cadrul Secţiei de microfilme a Direcţiei generale a Arhivelor statului din Bucureşti). Lor li se adaugă şi articolele apărute în publicaţiile de epocă ruseşti** Vestnik Evropî **(Vestitorul Europei),** Statisticeskii i istoriceskii jurnal **(Revista de statistică şi istorie) şi** Sanktpetersburgskie vedomosti **(Ştiri sanpetersburgheze) consultate la Biblioteca publică de stat „V.I.Lenin“ şi la Biblioteca Institutului de informare ştiinţifică pentru probleme sociale al Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. din Moscova.**

Primele informaţii care ne-au reţinut atenţia se referă la declanşarea acţiunii revoluţionare, obiectivele acesteia şi caracterul popular al mişcării conduse de Tudor. „Curînd după moartea domnului Alexandru Suţu [la 18 spre 19 ianuarie 1821] — citim în *Statisticeskii i istoriceskii jurnal*, tom 2, din mai 1821 — a izbucnit o răscoală în Ţara Românească. Principalul şef al acesteia este unul dintre locuitorii de baştină de acolo, pe nume Teodor, care s-a aflat mai mult [timp] ca voluntar în serviciul Rusiei, unde l-au şi făcut ofiţer... Această răscoală era îndreptată..., după propria lămurire a conducătorului ei [aluzie la Proclamaţia de la Padeş, lansată de Tudor la 23 ianuarie 1821], nu împotriva Porţii, ci împotriva boierilor şi funcţionarilor publici din Ţara Românească“. În continuare, se arăta că Tudor, „în scurtă vreme, a adunat o mulţime de 1 500 de oameni, cu ajutorul cărora a cucerit Cerneţi şi mănăstirea Strehaia... Curînd însă, numărul insurgenţilor a crescut într-atît încît Tudor, supranumit şi *Vladimirescu*, a ocupat cu prietenii săi o însemnată parte a aşa-numitei Mici Valahii [Oltenia] şi ţinutul din jurul Craiovei“.

Însufleţirea şi adeziunea maselor la mişcarea declanşată de Tudor au făcut ca în scurt timp numărul celor adunaţi în tabăra revoluţionară să crească rapid. *Vestnik Evropî*, nr. 6, din martie 1821, sublinia faptul că „răsculaţii se întăresc din zi în zi, aşa încît în martie numărul lor a ajuns deja la 5 000 oameni şi sub conducerea unui oarecare Tudor slugerul ameninţă chiar Bucureştii“. Două luni mai tîrziu, în nr. 9, din mai 1821, aceeaşi publicaţie afirma că „mulţimea aderenţilor [la revoluţie] se ridică, după cum se spune, la 6-10 000 oameni“. Iar *Statisticeskii i istoriceskii jurnal* făcea sublinierea că „insurgenţii români de sub conducerea lui Tudor slugerul sînt cu

[1] Amintim în acest context numeroasele grupaje, articole, evocări şi documente, multe dintre ele inedite, pe care *Magazin istoric* le-a publicat de-a lungul anilor, precum şi valorificarea unor piese iconografice legate de acest eveniment important al istoriei noastre naţionale (nr. 3, 4/1971, 3, 4/1976, 3/1986 etc.).

mult mai numeroși decît cei ai lui Ipsilanti. Se consideră că sînt pînă la vreo 20 000 de oameni". Această ultimă publicație furnizează și amănuntul semnificativ că în „Adunarea Norodului", cum s-a numit atunci tabăra revoluționară a lui Tudor, „se află români, albanezi, bulgari și sîrbi; toți poartă costumul național". Este încă o confirmare a simpatiei și ecoului puternic pe care evenimentele revoluționare din Țara Românească le-au avut în rîndul popoarelor balcanice, la fel de interesate în lupta pentru emancipare socială și națională, pentru libera lor afirmare.

Cifrele amintite sînt însa exagerate. Ștefan Scarlat Dăscălescu — unul dintre participanții la evenimente — amintind că, în februarie 1821, numărul aderenților lui Tudor nu depășea cifra de 5 000. Exagerate sînt, de altfel, și efectivele indicate pentru oastea eteristă comandată de Alexandru Ipsilanti, care, cum se știe, n-a depășit niciodată cifra de 3 500-4 000 oameni și n-a avut, în nici un caz, 25 000, cum apreciază sus-amintitele publicații rusești.

Trebuie precizat, totodată, că, în general, sursele documentare depistate de noi privesc cu simpatie cele două mișcări revoluționare — acțiunea lui Tudor și Eteria —, dar nu omit aspectele tensionale care au intervenit între liderii lor, îndeosebi după dezavuarea mișcării lor de către țarul Rusiei. De altfel, după această dată — 3 aprilie 1821 —, Ipsilanti s-a retras din București, stabilindu-și tabăra la Tîrgoviște. Relațiile sale cu Tudor erau foarte încordate, cum aflăm și din nota publicată de *Vestnik Evropî*, în numărul pe iunie, în care se spune: „Ipsilanti se ocupă, la Tîrgoviște, cu pregătiri de apărare. Neînțelegerea dintre ei [eteriști] și Vladimirescu a ajuns într-un asemenea stadiu încît numai zvonul general despre apropierea trupelor turcești i-a oprit de la acțiuni dușmănoase între ei. Se scrie chiar că ultimul [Tudor] ar fi fost, chipurile, ridicat, ferecat în lanțuri și trimis sub pază puternică lui Ipsilanti la Tîrgoviște".

Într-adevăr, în urma intervenției trupelor otomane și înaintării lor spre București, Tudor și-a ridicat tabăra din Capitală, stabilindu-se la Golești. În atmosfera provocată de trupele intervenționiste, dar și datorită suspiciunilor și intrigilor celor din jurul lui Ipsilanti, nu s-au putut crea condiții propice unei colaborări eficiente în fața dușmanului comun. Mai mult, la 21 mai, Iordache Olimpiotul și un grup de eteriști l-au arestat pe Tudor și l-au predat lui Ipsilanti. Din dispoziția acestuia, s-a constituit un „tribunal" care l-a găsit vinovat pe Tudor de „înaltă trădare", l-a condamnat la moarte și executat la 27 mai 1821. Rămasă fără conducător, Tabăra lui Tudor s-a destrămat, o infimă parte dintre pandurii săi alăturîndu-se eteriștilor. Toate acestea s-au produs exact în momentele premergătoare confruntării decisive cu trupele de represiune trimise de Poartă în Țara Românească. *Statisticeskii i istoriceskii jurnal*, în nr. 13, din iulie 1821, scria: „Din București ni se scrie că grecii [eteriștii] și românii au părăsit acel principal oraș al Țării Românești și că avangarda armatei turcești a intrat în el la 28 mai. Pașa de Brăila, după cum se spune, a și ocupat Iașul; la fel și Craiova a fost ocupată de trupele pașei din Vidin; posturile sale înaintate au ajuns pînă aproape de Rîmnic [Vîlcea]".

Unul dintre episoadele finale ale evenimentelor de la 1821 din Țara Românească — bătălia de la Drăgășani din 7/19 iunie 1821, dintre eteriști și trupele otomane, încheiată cu grava înfrîngere a primilor — este astfel relatat într-un document diplomatic, rămas încă inedit (raportul a fost redactat, se pare, de către consulul francez la București, M. Pagé, pe la începutul lunii iulie 1821): „În primele zile ale lunii precedente, toate trupele creștine, cu excepția corpului căminarului [Bimbașa] Sava, se reuniseră cu ordinul de a ataca un corp turcesc de 2 500 de oameni, care se găsea la Drăgășani, la 10 ore de drum de Rîmnic [Vîlcea]. Lupta trebuia să aibă loc la 8 iunie, și avanposturile aflate sub ordinele căpitanului Iordachi [Olimpiotul] își ocupaseră deja pozițiile și se pregăteau de atacul ce urma să aibă loc a doua zi, după sosirea în tabără a prințului Al. Ipsilanti.

În acest timp, unul dintre șefii albanezilor, pe nume Karavia, a început atacul pe data de 7 și a antrenat în luptă și unitatea de greci numită *Batalionul sacru*, comandat de prințul Nicolae Ipsilanti [fratele șefului Eteriei]; dar la prima salvă de artilerie inamică, Karavia a fost pus pe fugă împreună cu toți albanezii. Această lașitate a expus batalionul grec, compus din mai bine de 300 oameni, focului turcesc. După o rezistență eroică în cursul căreia au pierit mai mult de jumătate din cei mai viteji soldați, căzuți victimă furiei turcești, grecii și conducătorii lor au fost siliți să se retragă.

În zadar prințul Ipsilanti, care aflase sfîrșitul tragic al luptei și care voia să răzbune sîngele tovarășilor săi, îi chema pe albanezi. Îndemnurile sale au fost zadarnice, fiind nevoit să se întoarcă la Rîmnic, de unde a trecut la o mănăstire numită Cozia, în speranța că-și va reuni trupele împrăștiate; pierzîndu-și orice speranță, s-a hotărît să caute azil în statele austriece [Transilvania]".

Epilogul acestei înfrîngeri este redat și în numărul din 28 iulie 1821 al revistei *Le spectateur oriental:* „Întreaga armată a lui Ipsilanti și a lui Tudor [cei cîțiva panduri care se alăturaseră eteriștilor după tragica dispariție a conducătorului lor], în care se găseau cei trei frați Ipsilanti, a fost pusă pe goană. A fost suficientă o simplă ambuscadă în apropiere de Tîrgoviște [în

(Continuare în p. 8)

DIN ÎNSEMNĂRILE UNUI SERDAR

Dr. CORNELIA PAPACOSTEA-DANIELOPOL

„Mărturisesc că înaintea tulburărilor din 1821 erau timpuri strălucite în care se putea promova pînă la prima treaptă [aceea de domnitor], dar văzînd nesiguranţa administraţiei şi că în orice moment este nevoie, ca străin, de protecţia vreunela din marile puteri, căci onoarea şi averea erau în pericol, din 1830 mi-am început cariera politică în Ţara Românească, lucrînd cu rîvnă şi conform obligaţiilor cetăţeanului cinstit".

Lecturile unui negustător bucureştean

Autorul acestor rînduri, care văd acum pentru prima oară lumina tiparului, se numeşte George Paapa. Era grec de origine (născut la 3 februarie 1784) şi pînă a se stabili în ţara pe care o va denumi în însemnări „noua sa patrie", avusese în diferite rînduri prilejul de a călători în Ţara Românească. După una din aceste călătorii, în 1815, la reîntoarcerea de la Viena s-a aşezat definitiv în Ţara Românească, ajungînd în anturajul familiilor fanariote aflate atunci la conducere în ţările române (cum putem deduce din corespondenţa cu domniţa Ralu Caragea, purtată între anii 1818-1820).

Începînd cu anul 1830 îl întîlnim însă tot mai des, atît în viaţa economică şi comercială a Bucureştiului, cît şi în cea politico-administrativă. Chiar în 1830 a fost numit, de către guvernatorul ţarist în Principate, P.D.Kisseleff, membru în comisia aprovizionării, măsurilor şi greutăţilor pentru oraşul Bucureşti, unde a lucrat „cu zel şi precizie", timp de 17 luni în timpul holerei şi foametei, „cu riscul chiar al vieţii sale şi al familiei sale". Ca o răsplată a meritelor, a fost numit într-o comisie care se ocupa cu repartizarea impozitelor, iar în 1837 a devenit membru în Epitropia orăşenească, primind, totodată, rangul de serdar. Însemnările sale, cuprinse în patru caiete, aflate în fondurile Bibliotecii Academiei Române, se numără printre puţinele izvoare memorialistice privind perioada cuprinsă între revoluţia lui Tudor şi revoluţia de la 1848, perioadă marcată în principal de epoca aşa-numită „regulamentară", dat fiind că în această perioadă au fost elaborate şi au intrat în vigoare Regulamentele Organice. Ele se alătură memoriilor lăsate de colonelul Lăcusteanu, iar pentru Moldova celor ale lui Ştefan Scarlat, la care trebuie să adăugăm şi *Cronica Androneştilor.*

Caietele lui George Paapa reprezintă cea dintîi scriere cu caracter economic din Ţara Românească, făcîndu-se

ecoul unor cunoscute scrieri occidentale de economie politică. Însemnările lui George Paapa cuprind o prezentare a teoriilor economistului francez Jean-Baptiste Say (1767-1832), devansînd cu șapte ani cursul de economie politică susținut la Academia Mihăileană de către Ion Ghica (curs alcătuit, în principal pe baza acelorași teorii economice ale lui J.-B. Say), precum și *Memoriile prințului Nicolae Suțu*. Ele prezintă importanță și prin faptul că ne dezvăluie care erau lecturile unui mare negustor bucureștean din această perioadă. Observăm că Paapa face dese referiri la operele unor autori renumiți — fie clasici (Aristotel, Platon, Tucidide, Cicero), fie enciclopediști (D'Alembert, J. J. Rousseau), economiști (cel amintit mai sus, J.-B. Say, dar și Adam Smith și S. Sismondi) ori gînditori politici (precum Tocqueville). Ceea ce, în ultimă instanță, reflectă efortul pe care unii întreprinzători de la noi îl făceau, pentru a fi la curent, măcar pe plan teoretic, cu principalele curente în gîndirea politică și economică europeană.

Modernisme păgubitoare și veștminte costisitoare

Să urmărim, așadar, principalele idei de economie politică ce răzbat din scrierea serdarului bucureștean, precizînd că însemnările sale nu au caracterul unui jurnal, ci par, mai curînd, notații prilejuite de felurite lecturi confruntate cu aspectele vieții zilnice din țările române.

Care este acest tablou pe care George Paapa îl desprinde din observarea societății românești? Un fenomen caracteristic acestei societăți i se pare irosirea unor averi (mai ales prin vinderea moșiilor) pentru o viață parazitară și luxoasă, cu cele mai grave consecințe pe plan economic. Condamnă ca atare risipa și luxul la care se dedau mulți dintre contemporanii săi: „Totodată, să se îndepărteze gustul luxului și dragostea economiei să facă să nu se arunce banii ca pînă acu", luxul fiind — consideră serdarul Paapa — „un mare rău, mai ales că la București sînt mulți locuitori care îl practică, lipsindu-se de multe lucruri necesare pentru o haină strălucitoare".

Viața neproductivă a multor boieri, risipa și nechibzuința determină pe mulți să alerge din expediente în expediente. În acest sens, preluînd retoric o întrebare a unui „economist francez" (Paapa nu-l denumește): „Pourrait-on soutenir qu'un homme gagne à emprunter à bon marché?" (se poate susține că un om poate cîștiga, împrumutîndu-se „ieftin"?), Paapa răspunde vehement: „Nu cîștigă cineva cu dobîndă mică ci neîmprumutînd deloc. Este îngrozitor să găsească cineva să se împrumute ușor, pentru că atunci mai ușor și cheltuiește. Această ușurință dă putința incapabililor să cheltuiască fără grijă și să se încarce cu datorii... Dacă s-ar da în Valahia împrumuturi cu dobîndă mică după părerea mea — continuă el — în cîțiva ani boierii noștri tineri și neexperimentați, obișnuiți cu o eleganță nemaipomenită, își vor amaneta toate proprietățile lor cu dobîndă mică și se vor adăuga zerourile la cele existente și vor rămîne goi".

Condamnă, de asemenea, prejudecățile din Țara Românească, după care comerțul ar fi un mijloc de trai josnic. Îl revoltă pasivitatea multora dintre contemporanii săi. „Sînt unii «cu concepții vechi» — observă el — care strigă că e o nebunie să caute cineva «mai binele». Ei spun: «Bine sîntem și așa!»... Aceasta o vedem și în noua mea patrie, adică unii care spun «prea bine am fost noi și prea bine am trăit» și care consideră cele mai însemnate legi [economice] ca fiind modernisme «păgubitoare», iar vechile abuzuri și mizerii ca o privațiune a fericirii lor".

Constata, totodată, că unii dintre contemporanii săi au început să-și modifice părerile: „Dar și boierii cei mari au început să-i aprecieze pe negustori și pe agricultori",

În p. 5: *stradă bucureșteană la jumătatea veacului trecut (gravură de Charles Doussault)...*

...chipuri de negustori bucureșteni din aceeași perioadă (desene din albumul lui A. von Henikstein)...

precizînd că „aceştia trebuie stimaţi şi preferaţi totdeauna celor care devin conţopişti şi pitari".

Teama unora dintre contemporanii săi de a-şi risca banii în afaceri reprezintă — după Paapa — o altă caracteristică majoră a vieţii economice din Ţara Românească. Din cauza nesiguranţei, posesorii de capitaluri disponibile se tem să nu le compromită şi preferă să piardă dobînzile, mai curînd decît să rişte. „Dacă şi-ar dezvolta comerţul — adaugă el — Valahia nu ar mai trăi numai din cheltuieli, producînd şi cîştigînd foarte puţin". Or „cei mai mulţi dintre boierii locului, în decurs de cîţiva ani, neavînd grijă de inutilitatea cheltuielilor, au ajuns să fie plini de datorii şi, în consecinţă, s-au nenorocit sau se nenorocesc treptat... Aceasta este cauza marii lipse de bani din Ţara Românească!... Produsele Valahiei sînt suficiente pentru a face ţara bogată, dacă metoda şi răbdarea în cultivarea calităţii lor şi a cantităţii ar fi încurajată de conducere prin sprijinirea industriei, facilitarea mijloacelor şi îndepărtarea oricăror piedici, întărindu-se, astfel, orice întreprindere comercială".

Dar Paapa nu se rezumă numai să critice aspectele economice ale vremii sale. El oferă şi soluţii, firesc obţinute tot din lecturile învăţaţilor enumeraţi mai sus, dar şi din observarea realităţii înconjurătoare a Ţării Româneşti. Încă din primele pagini, el se opreşte asupra principiului lui J.-B. Say, potrivit căruia clasificarea naţiunilor în naţiuni agricole, manufacturiere şi comerciale este nejustificată, deoarece „dacă o naţiune reuşeşte în agricultură este un motiv ca manufacturile şi comerţul să prospere. Dacă manufacturile şi comerţul sînt înfloritoare, agricultura sa nu va avea decît de profitat". Pentru a se face şi mai bine înţeles, memorialistul dă „un exemplu foarte simplu". „Cel care are o moşie pe care o dă, de exemplu, în arendă cu 4 000 groşi, acesta se limitează la cele necesare şi evită cheltuielile, neputînd să cumpere şi pentru îndestularea sa. Altul, din cauza urcării arendelor, şi-a dat proprietatea sa cu 8 000 gr., şi de îndată a început să cumpere scaune, mese şi alte mobile necesare. Cel care vinde mobile — care, la început, abia vînduse cîtorva — deîndată comandă şi aduce altele, prin urmare cîştigă mai mult, vînzînd mai multe mobile; prin urmare, vînzînd mai mult, şi cîştigînd mai mult, cumpără şi acesta şi unt, carne etc. etc.".

...şi contrastele modei, în saloanele vremii (gravură de Ch. Doussault)

Munca — izvorul bogăţiei

Şi mai sugestiv sînt oglindite efectele circulaţiei banilor şi mărfurilor într-un alt exemplu. „Să presupunem — arată el — că sînt 100 de bogătaşi cu mulţi florini, la Bucureşti, iar florinii lor îi ţin închişi... Deşi există grîu, porumb, vin, pantofi etc. etc, cu toţi banii lor, *comerţul este mort* [subl. aut.], iar stagnarea generală se vede în toate domeniile. Cum să se facă deci acest comerţ?... Cînd locuitorii cumpără haine, din nou, cu produsele lor, adica proprietarul vînzîndu-şi proprietatea sa cu un preţ bun arendaşului şi luînd banii, îi dă pe haine, cel care le vinde, luînd banii, îi dă arendaşului, care arendaş, strîngîndu-i, îi dă proprietarului pentru arenda sa, iar proprietarul avînd nevoie pentru pantofi, îi dă cizmarului, iar cizmarul imediat îi dă să cumpere piei, iar negustorul de piei îi dă arendaşului, care cumpără animale de la ţăranii moşiei arendate, aceştia de îndată îi dau la piaţă pentru cele necesare hranei şi creşterii altor animale, fără să ţină vreodată o para, căci nu sînt banii, ci produsele fiecăruia care se vînd uşor şi *cumpărînd, circulă banii.* Banii, trecuţi din mînă în mînă, îi dau preţ acelui produs...".

Circulaţia banilor şi mai ales a mărfurilor i se pare, ca atare, elementul principal: „Aici este primul şi cel mai important lucru, ca omul să reuşească să cumpere produse cu produse, adică cu valoarea produselor sale şi nu cu valoarea capitalurilor. Capitaluri sînt pămîntul şi toate proprietăţile şi nu cîştigurile terenurilor şi proprietăţilor... Cumpăr deci întotdeauna produse cu produse şi

nu din vînzarea treptată a capitalurilor".

O problemă esențială i se pare lui George Paapa aceea a fructificării capitalurilor, în condițiile favorabile create în Principate prin desființarea monopolului turcesc, în urma Păcii de la Adrianopol, din anul 1829. Comentînd diferite pasaje din scrierile unor economiști, el subliniază că numai circulația banilor dă valoare unui produs, iar încurajarea industriei aduce valoarea lor, căci banii „trec din mînă în mînă, ca să încurajeze industria și agricultura". „Fericirea unui popor — afirmă el — nu atîrnă numai de situația sa avantajoasă, nici de climatul său sănătos și de pămîntul său roditor, ci de spiritul întreprinzător, de răbdarea și de *munca* [subl. aut.] locuitorilor și, în cele din urmă, de măsurile înțelepte ale statului". Regăsim aici principiul economic de bază al teoriei lui A. Smith, potrivit căruia munca este izvorul tuturor bogățiilor.

Dar nu orice fel de activitate profitabilă este aprobată de George Paapa. Citind un proverb grec: „Apucă, să mănînci, fură, ca să ai!", el subliniază cu vădită amărăciune: „Acesta este din păcate cîștigul obișnuit în locurile barbare și cu atît de proastele lor obiceiuri!... Căci ele fac bunăstarea particularilor, care sînt părți ale societății, dar nu vom putea privi bunurile dobîndite de un particular ca atare, fără ca să rezulte o pierdere echivalentă pentru alți particulari; societatea n-a dobîndit nimic, din moment ce unul pierde ceea ce cîștigă celălalt...".

Deosebit de interesantă este observația privind primejdia unei supraproducții, cu atît mai surprinzătoare, cu cît un asemenea fenomen nu era deloc previzibil în condițiile societății românești de atunci: „Activitatea comercială — consideră Paapa — nu trebuie să fie exagerată deoarece, cum sînt mai multe bogății, cu atît poporul va profita și va consuma... Cînd sînt la București 10 fabrici, cu aceeași marfă — exemplifică el — și această marfă se vinde cu un groș, în loc de 2 groși, atunci desigur săracii care abia au cumpărat stofa de la acela, 10 buc. pentru 2 gr. bucata, iar acum pot să cumpere cu acest preț de două ori cîte 10... se vor bucura. Cînd însă fabricile vor face o cantitate atît de mare de stofă, ajungînd să producă de 30 de ori mai mult, cu siguranță că nu va fi necaz mai mare pentru situația fabricanților, care nu numai că nu pot vinde ceea ce au, dar nici nu pot fabricanții să cumpere alt material ca să continue și, ca urmare, nenorocirea se întinde asupra multora, pentru că și mulțimea de mărfuri și de fabrici aduce nenorocire, atunci cînd se întrec prea mult limitele consumației".

De aici derivă, în ultimă instanță, spiritul de prevedere și talentul speculațiilor, absolut necesare în activitatea comercială. Un negustor „trebuie să aibă simțul prevederii pentru cumpărarea și vinderea la timpul potrivit". În caz contrar, aceștia riscă să dea faliment, aducîndu-i și pe alții în aceeași situație.

Deși disparate și nesistematizate, însemnările pe teme economice ale lui George Paapa prezintă, cum afirmam, un mare interes pentru analiza unei societăți în faza ei de tranziție de la o economie închisă, de tip feudal, la una bazată pe principii capitaliste. Cu inerentele ei naivități și imperfecțiuni, dar și cu la fel de inerentul conflict social între marii proprietari, refractari la inovații și schimbări, și noua clasă de întreprinzători ce părea să se ridice și în țările române. Și nu ne putem abține să nu remarcăm unele similitudini de situații, dacă nu de fapte, cu aspecte ale economiei românești din perioada de după evenimentele din decembrie 1989 — de asemenea o fază de tranziție în societatea românească, impunînd trezirea la o viață economică activă. *Mutatis mutandis*, unele din observațiile lui George Paapa rămîn valabile. ■

„TUDOR, SUPRANUMIT ȘI VLADIMIRESCU"

(Urmare din p. 4)

fapt la Drăgășani], pentru a provoca un dezastru. Dezordinea din primele rînduri a răspîndit panica, antrenînd apoi și restul armatei [eteriste]: depozite, artilerie, echipament etc., totul a fost abandonat, căzînd în mîinile turcilor, ca să nu mai amintim că mai mulți ofițeri au ajuns complet despuiați într-un sat nu prea îndepărtat de locul luptei — fapt care ne îndreptățește să credem că în momentul atacului cei care dormeau n-au avut nici măcar timpul necesar să se îmbrace. Vreme de mai multe zile, acești fugari au fost hrăniți de către o companie de dragoni austrieci, care formează garnizoana satului [transilvănean în care fugarii au ajuns] și li s-a permis să rămînă acolo pînă la sosirea ordinelor comandantului [militar al] Transilvaniei. Soldații lui Ipsilanti, care sosesc zilnic aici cu sutele și care se prezintă la diverse lazarete în cete de 400-500 de oameni, nu sînt nici ei mai bine echipați. Tudor Vladimirescu a fost ucis de oamenii lui Ipsilanti, fiind învinuit de înaltă trădare, cu trei zile înainte de faimoasa derută [evenimentul se petrecuse, cum am văzut, la 27 mai]. Frații Ipsilanti s-au îndreptat spre Rîmnic, dincolo de Olt, dar turcii i-au urmărit îndeaproape, astfel că, în final, vor ajunge și ei în Transilvania, neputînd rezista multă vreme cu puținii oameni pe care îi mai au.

Turcii, a căror tabără principală este lîngă Tîrgoviște, îi urmăresc pe fugari, fără să-i cruțe nici măcar pe acei care doar sînt bănuiți că ar fi fost de partea răsculaților". ■

CU MIC CU MARE

L-AU ÎNTÎMPINAT PE TUDOR

EUGEN GLÜCK

În cursul unor cercetări recente efectuate la Nürnberg, am avut prilejul să consult și colecția ziarului *Der Korespondent von und für Deutschland*, publicație cotidiană ce apărea la începutul veacului trecut în acest oraș cu vechi tradiții gazetărești, datînd încă din sec. XVI.

M-au interesat, firește, în primul rînd, știrile referitoare la țările române, aflate, la începutul celui de-al treilea deceniu al veacului trecut în vîltoarea evenimentelor revoluționare declanșate de Tudor Vladimirescu. Cum era de așteptat, asemenea majorității publicațiilor germane și cotidianul din Nürnberg a acordat un spațiu considerabil acestor evenimente: este drept, știrile se primeau cu mare întîrziere, prin filieră vieneză, uneori corespondențele alternau (date vechi cu date noi). Cu toate acestea, din analiza articolelor publicate rezultă o reconstituire în general veridică a desfășurării evenimentelor și — ceea ce este mai important —, într-o optică diferită de aceea a poziției oficiale aparținînd statelor Sfintei Alianțe, care, se știe a condamnat sever mișcarea.

Primele știri apar la 19 martie, preluînd o corespondență vieneză din 13 martie. Se preciza că Tudor dispune de 8 000 oameni și că el „s-a impus cu puteri domnești". La scurt timp, publicația semnalează intrarea eteriștilor în Moldova, precizînd însă (21 aprilie) că „puținii moldoveni veritabili participă alături de greci".

La 27 aprilie, se dau amănunte privind extinderea mișcării. Tudor dispunea — conform știrilor — de 8-10 000 oameni, cu care ar fi mers spre Craiova și, de aici, spre zonele de munte. „Se vede că Tudor merge înainte după planul său bine precizat". Despre caracterul acțiunii se consemnează și la data de 7 mai (preluîndu-se o corespondență din București, prin intermediul publicației vieneze *Der Wanderer*). Potrivit acesteia se apreciază că Tudor a inițiat „o revoluție" la care participă pandurii și țăranii. Împotriva lor, autoritățile au trimis o mie de arnăuți, care s-au raliat cu răsculații.

La 14 iunie se fac referiri și cu privire la caracterul național al mișcării. Articolul precizează că Țara Românească a fost supusă străinilor din Constantinopol, cunoscuți sub denumirea de fanarioți, care au nemulțumit pe români — aceștia considerîndu-se unicii moștenitori ai coloniștilor romani și stăpînii țării. Atît Moldova, cît și Țara Românească — se arată în corespondență — au fost autonome față de Poartă, resimțind nemijlocit nu stăpînirea otomană, ci pe aceea a fanarioților, care căutau să se căpătuiască în timpul domniei lor. Ziarul caracteriza desfășurările din Țara Românească drept „o dramă".

Publicația a relatat, de asemenea, primirea triumfală a lui Tudor Vladimirescu în București, de către populația orașului, care l-a întîmpinat „cu mic cu mare", menționîndu-se prezența breslelor și a preoților care-l sprijineau pe Tudor.

O știre deosebit de interesantă, privitoare la ecoul mișcării, este aceea referitoare la arestarea, la granița habsburgică, a mai multor persoane, care „au vrut să plece la răsculați". Între ei și un ofițer, provenit din Transilvania, care pornise spre București „să ridice întărituri". La 16 mai, ziarul publică hotărîrea congresului Sfintei Alianțe de la Laybach (Liubliana) care autoriza intervenția otomană pentru restabilirea „liniștei în principate". La 20 mai se anunța deja că 8 000 soldați otomani au pornit spre Țara Românească, iar la 12 iunie se preciza că acestea au intrat, la 28 mai, în București. Ziarul din Nürnberg a acordat un spațiu larg și prinderii și execuției lui Tudor, știrile fiind însă preluate din surse contradictorii. Astfel, la 19 iunie se comunica știrea că „Theodor a fost arestat și decapitat chiar înainte să fi plecat de la București", pentru ca la 22 iunie să se reproducă declarația unui martor ocular care știa că abia „după sosirea lui la Pitești a fost copleșit de căpitanul Iordache" și trimis în tabăra lui Ipsilanti. Abia în numărul din 2 iulie al ziarului se publica o corespondență — vădit influențată de eteriști — în care se arată că Tudor a fost arestat din ordinul lui Ipsilanti, la Tîrgoviște, fiind judecat și executat. Totodată, se preciza că, la București și Iași, noii caimacami au preluat guvernarea.

Ultimele relatări se referă la lupta de la Drăgășani și descompunerea unităților eteriste. ■

VLĂDICA ILARION, SFETNICUL LUI TUDOR VLADIMIRESCU

Dr. NESTOR VORNICESCU,
mitropolitul Olteniei

Vlădica Ilarion Gheorghiadis (pictură în ulei, Muzeul mănăstirii Căldărușani)

Din 18 ianuarie 1821 — cînd ieșea din București însoțit de o ceată de oșteni, pînă la începutul lunii martie — cînd pornea în fruntea Adunării Norodului, spre a instaura în capitala țării o nouă cîrmuire, pentru îndreptarea răului, slugerul Tudor și-a pus în aplicare planul său tactic de desfășurare efectivă a mișcării. Acest plan, așa cum este probat de numeroase informații istorice, a fost stabilit în amănunt încă înainte de 18 ianuarie, cînd Vladimirescu, viitorul domn Tudor, era în Capitală. În elaborarea lui, o contribuție însemnată o avuseseră o seamă de colaboratori: stolnicul Geani Orășanu, consilier al lui Tudor Vladimirescu, profesorul Gheorghe Lazăr, consultant în problemele de tehnică militară ale fortificațiilor mănăstirilor, Petrache Poenaru, secretar, Pavel Macedonschi, talnic purtător de mesaje. Deasupra tuturor, episcopul Ilarion Gheorghiadis — vlădica Ilarion de Argeș — principal sfetnic și ajutor, rămas la București atît pentru îndeplinirea sarcinilor sale de membru al Divanului domnesc, cît, mai cu seamă, pentru înfăptuirea unor însărcinări stabilite anterior, în primul rînd relațiile cu marii boieri ce aderaseră la mișcare.

Sfătuitor și tălmaci

Personalitatea episcopului Ilarion a mai fost evocată în paginile acestei publicații (*Magazin istoric*, nr. 2/1986). În cele ce urmează vom puncta cîteva dintre contribuțiile sale majore — pe plan intern și extern — la desfășurarea revoluției.

Primul moment în care intervenția înaltului prelat s-a dovedit salutară s-a ivit la două săptămîni de la declanșarea evenimentelor revoluționare. Speriați, o seamă de boieri divaniți solicitau — sub amenințarea cu moartea a celui ce o pornise — încetarea răzmeriței. Acționînd în spiritul planului convenit anterior cu Tudor Vladimirescu, Vlădica Ilarion împreună cu marele ban Grigore Brîncoveanu, Barbu Văcărescu ș.a. au cerut dimpotrivă lui D. Macedonschi să urmeze în totul poruncile căpeteniei pandurilor.

A făcut parte din prima delegație trimisă de Divanul țării pentru a-l întîmpina pe Tudor în tabăra sa de la Cotroceni. Trimiterea acestui înalt ierarh, însoțit de vistierul Alexandru Filipescu-Vulpe, avea, pe lîngă caracterul formal-protocolar, și o semnificație specială date fiind relațiile cunoscute dintre cele două personalități, boierii oponenți lui Tudor sperînd să obțină, prin intermediul lui Ilarion, clemența conducătorului revoluției. La Cotroceni, Tudor a dat — cum se știe — a doua sa Proclamație-manifest către populația Capitalei

chemîndu-i pe toţi cei ce „vor voi binele obştesc să iscălească *încredinţarea cea sufletească* [s.n.], iar cine nu, slobod este să se tragă în lături". Era, aşadar, evident temeiul pe care mişcarea revoluţionară îl punea pe legămîntul de conştiinţă al fiecăruia — „încredinţarea cea sufletească" — element de esenţă creştină ce se datora, credem, conlucrării cu vlădica Ilarion în redactarea Proclamaţiei. Tot episcopului Ilarion i se va fi datorat şi o altă formulare: „Cîştigarea şi naşterea a doua a dreptăţilor noastre", formulă întocmai concepţiei creştine a înnoirii fiinţei prin sfîntul botez.

Ca şi Tudor Vladimirescu, vlădica Ilarion era conştient de necesitatea înţelegerii cu unii dintre boierii divaniţi, acei care dovedeau fidelitate faţă de cauza poporului. Faptul apare limpede din cele două Proclamaţii, din 16 şi 20 martie, prin care se cerea locuitorilor Capitalei să vină „cu toţii" — fără deosebire de stare socială, naţională, lege — să sprijine Adunarea Norodului, pentru că aceasta avea toată îndreptăţirea să sprijine cererile poporului şi să înlăture cîrmuirea fanariotă. În timp ce Tudor Vladimirescu manifesta însă intransigenţă faţă de boierii ce i se arătau potrivnici, vlădica Ilarion era adeptul unei atitudini de clemenţă diplomatică. Din relatările unui participant la revoluţie, Nicolae Popescu din Muşeteşti, nici vlădica Ilarion, nu-i iubea pe boieri, pe ciocoi, dar socotea că aceştia „trebuiesc omorîţi politiceşte, însă nu trupeşte". E mai grea — spunea el — moartea pentru ei „cînd se vor vedea fără privilegii şi fără slujbe", şi „smeriţi înaintea boierilor celor mici, care se vor urca pe scaunele lor în Divan, în Adunare şi în slujbele cele mari". Era, desigur, în aceste păreri şi concepţia creştină a nonviolenţei, dar, în acelaşi timp şi un inteligent şi eficace principiu al diplomaţiei moderne, intuit cu fineţe şi perspicacitate.

Adoptînd o asemenea tactică Ilarion voia ca Tudor să obţină aprobarea formală a boierilor divaniţi. Dîndu-şi aceste semnături, ei se îndatorau, implicit, să sprijine aplicarea rînduielilor noi prevăzute.

Raţiunile diplomatice ale unei atare prevederi ne apar limpezi, dacă avem în vedere anumite împrejurări internaţionale. După cum se ştie, încă la 5/17 martie în Capitală sosise ştirea că ţarul Rusiei dezavua oficial mişcarea revoluţionară din Ţara Românească şi se declara „hotărît în unire cu aliaţii săi, a combate revoluţia care uzurpă puterea legală... Veţi spune aceasta — se comunica în mesajul pe care Capodistria îl trimitea din Laybach [actualul oraş Liubliana din lugo-

Jurămîntul lui Tudor Vladimirescu (schiţă în cărbune după un tablou de N. Brcn)

slavia] consulului rus Pini la București, pentru ca acesta să-l transmită la rîndul său factorilor politici — capilor clerului, boierilor, proprietarilor, precum și negustorilor celor mai influenți prin averea lor și prin considerația de care se bucură; aceasta va fi deajuns pentru a desminți zvonurile mincinoase prin care obscurii agenți ai revoluționarilor caută să tulbure mulțimea".

Întîlnire la cișmeaua Mavrogheni

Tudor a aflat despre dezavuarea mișcării în tabăra de 'a Cotroceni. „Această vestire — îi scria el vistierului Alexandru Filipescu-Vulpe — chiar de se va publica, pe mine nu mă supără", ceea ce arată că deși primit de două săptămîni, mesajul fusese oprit, poate la îndemnul lui Ilarion. E lesne de înțeles însă ce efect ar fi avut asupra unora dintre boieri, dacă aceștia ar fi aflat de existența lui. Punîndu-și semnătura pe actele de cancelarie, precum și pe întîmpinările și memoriile pe care reprezentanții mișcării doreau să le înainteze puterilor protectoare și suzerană — respectiv țaristă și otomană — boierii deveneau implicit susținători ai programului lui Tudor, dînd un caracter oficial mișcării declanșate de el.

Într-adevăr, stratagema lui Ilarion a reușit. În ziua de 23 martie 1821, mitropolitul Dionisie Lupu, președintele Divanului, alături de episcopul Ilarion al Argeșului, în fruntea boierilor aflați la cîrma țării, semnau în fața lui Tudor Vladimirescu jurămîntul de credință intitulat *Cartea de adeverire ce s-au dat slugerului Theodor*, pe care au înmînat-o căpeteniei Adunării Norodului în cadrul unei ședințe a Divanului. Martor al acestui eveniment, meșteșugarul Ioan sin Dobrescu, autorul unei originale cronici (*Magazin istoric*, nr. 4/1981), sublinia importanța documentului, arătînd că după această dată, boierii care rămăseseră în București (mulți dintre ei fugiseră totuși la Brașov), „toți asculta, și ce le poruncea [Tudor] aceea făcea".

Angajat direct în miezul evenimentelor, episcopul Ilarion era recunoscut „căuzaș" — fără a-și da osteneala să ascundă acest lucru —, fiind bine cunoscută conlucrarea sa cu Domnul Tudor. Rolul său reiese de altfel limpede și din episodul petrecut la Mitropolie a doua zi după ce boierii semnaseră *Cartea de adeverire*... La 24 martie, mitropolitul Dionisie Lupu, l-a chemat la reședința sa pe secretarul consulului austriac Karl Udrizki, comunicîndu-i că vistierul Alecu Filipescu îl soma printr-o scrisoare „a face cauză comună cu episcopul Ilarion, și împreună cu acesta să conducă treburile după hotărîrile lui Tudor Vladimirescu". Mitropolitul Dionisie, ezitant, arăta că nu putea primi o asemenea propunere, cerînd protecția consulatului austriac din București. Dar peste cîteva zile, el revenea, semnînd alături de Ilarion și ceilalți boieri divaniți, memoriile către Înalta Poartă, țarul Rusiei și către cancelarul Austriei, Metternich, ideea de bază a acestor documente fiind confirmarea faptului că norodul din Țara Românească s-a ridicat pentru a dobîndi dreptățile țării. La 28 martie, cînd agenția austriacă cerea anumite clarificări de la Divanul țării, răspunsul era semnat de episcopul Ilarion împreună cu ceilalți membri, precizînd că ei fiind ocîrmuire vremelnică nu au competență în treburile ostășești.

Tot Ilarion semna — la 29 martie — și adresa Divanului către baronul Stroganoff, ministrul polenipotențiar al Rusiei la Constantinopol, prin care îl rugau să intervină pentru a nu fi trimise trupe otomane în Țara Românească.

În sfîrșit, Ilarion a luat parte și la întrevederea pe care Tudor a avut-o în palatul de lîngă cișmeaua Mavrogheni cu conducătorul Eteriei, Alexandru Ipsilanti. Asupra acestei întrevederi s-au păstrat versiuni diferite. Oricum, ea a avut un caracter confidențial, un cronicar al timpului arătînd că „ce va fi vorbit... nu este știut, căci pe toate ceasurile se schimba hotărîrile". Ilarion era acolo, în chip oficial ca tălmaci din grecește, dar, în realitate, rolul său era de sfetnic, Tudor voind să aibă în preajma sa „de martor un bărbat ca Ilarion" — cum se exprima Nicolae Popescu din Mușetești.

Misiune de taină

Din cele arătate pînă acum se desprinde încercarea lui Tudor, făcută atît pe lîngă boierii divaniți, în interior, cît și pe lîngă puterile suzerană și protectoare pentru a dovedi legitimitatea revoltei din Țara Românească, obiectivele ei drepte. Era însă necesar ca memoriile întocmite să fie susținute și prin viu grai, chiar acolo unde se luau hotărîrile, adică la Laybach (Liubliana), unde reprezentanții Sfintei Alianțe urmau să decidă asupra atitudinii față de cele două mișcări. Pentru îndeplinirea acestei misiuni a fost desemnat Ilarion, nu numai pentru că avea cea mai multă experiență în această privință, ci, desigur, și pentru deplina credință pe care domnul Tudor o avea în el.

La 13 mai 1821, delegația condusă de Ilarion pleca la Laybach, cu un memoriu scris și instrucțiuni verbale. Alături de episcopul Ilarion se aflau stolnicul Geani Orășanu și secretarul Petrache Poenaru. Pe drumul pînă la Brașov, 50 de panduri au însoțit tainica misiune, de al cărei scop nu fuseseră înștiințați nici acei dintre boierii divaniți, ce erau considerați ca fiind credincioși ai lui Tudor; aceștia credeau că Ilarion și ceilalți ar fi părăsit cauza revoluției, despărțindu-se de Tudor.

Din păcate, misiunea s-a dovedit de două ori tardivă: mai întîi, pentru că Congre-

sul de la Laybach își încheiase lucrările încă cu o zi înaintea plecării delegației din București (12 mai), rezoluția sa fiind aceea de dezavuare a ambelor mișcări; apoi, pentru faptul că în interior evenimentele se precipitaseră, domnul Tudor fiind nevoit să părăsească Bucureștii, aflîndu-și apoi sfîrșitul tragic în urma trădării și a „judecății" lipsite de obiectivitate a eteriștilor.

S-a păstrat, din fericire, textul memoriului pe care Tudor intenționa, prin intermediul lui Ilarion, să-l prezinte Sfintei Alianțe, text vădind justețea cauzei mișcării. „Cele de asupra noastre din toate părțile pătimiri cu înfricoșări primejdioase — se arăta în cuprinsul lui —, care măcar că este cu neputință a le descrie și a le povesti pe toate, dar îndrăznind făcurăm o slabă arătare: ...fără de veste pentru nepilduitele strîmtorări ale săracilor locuitori în Valahia cea mică [Oltenia], unde și tiraniile neomeniților otcîrmuitori au prisosit cu răutățile peste măsură, săracii locuitori luînd pe Tudor Vladimirescu căpetenia lor s-au ridicat împotriva tiranilor jefuitori, cerînd de la prea Înalta Poartă scăpare de ei, și a dobîndi călcatele noastre dreptăți; care cereri ale lor drepte cunoscîndu-le și noi, mai jos iscăliții, ne-am unit cu dînșii și dimpreună cu tot norodul cel pornit de afară și adunat aicea la București, am scris pe la toate părțile unde se cuvine, arătînd jalnica stare a Patriei noastre și cerînd ajutor spre încetarea relelor celor făcute și cîștigarea dreptăților celor călcate. Tot într-acea vreme, ne-am pomenit dintr-altă parte că intră în ticăloasa [sărmana] noastră țară prințul Ipsilanti, căpetenia unei Adunări necunoscută nouă și de tot streină... pe toți locuitorii i-au jefuit și i-au prăpădit... Orașul nostru cu totul s-a pustiit, nici una din cele din lăuntru și din afară case nebîntuite și nezdrobite n-au scăpat. Sfintele locașuri s-au prădat, bisericeștile vase ale sfintelor taine s-au batjocorit... Pe lîngă această îndoită ceață, de care sîntem înconjurați, se află și frica năvălirii turcilor, căci pe multe sate de pe marginea Dunării intrînd cu o sălbăticie, au junghiat, au robit, au ars fără milostivire pe oricare au întîmpinat și le-au ieșit înainte... Și cît de curînd cu cele mai rele spaime ne înfricoșează".

Practic unul din ultimele documente ale revoluției lui Tudor, memoriul face o succinta, dar veridica sinteză a izbucnirii mișcării, prezentînd fața adevarata a vieții poporului, primejdiile ce amenințau țara, marile nedreptați suferite, justificînd ridicarea norodului. Totodata, se facea o neta delimitare între cauzele și desfașurarea mișcarii din țara și aceea a eteriștilor, subliniindu-se jafurile și distrugerile la care s-au dedat aceștia.

Ilarion se afla la Brașov cînd a aflat despre mișelescul complot ce pusese capat vieții lui Tudor Vladimirescu. A plecat peste Carpați — poate nu pe cel mai scurt drum, ci pe cel mai puțin supravegheat de eteriști — avînd ca ținta cetatea cea veche, domneasca, a Tîrgoviștei. Sosind aici, a dat veste unui încercat prieten și partaș al revoluției, preotul Ilie, de la manastirea Butoiul (lacaș din cuprinsul comunei Hulubești, Dîmbovița) și împreuna au mers sa scotoceasca împrejurimile fîntînile, gropile cu apa, albiile de riu pentru a afla trupul celui pe nedrept osîndit și a-i face creștineasca îngropaciune. Numai dupa aceasta zadarnica staruința, cei doi credincioși participanți la mișcare, i-au facut slujba cuvenita, astfel consemnata de preotul Ilie în cronica sa: „Și cu durere de inima am auzit și am plîns, cînd l-au vîndut pe Tudor doi capitani de-ai sai, de l-au taiat noaptea... Și am mers cu parintele Ilarion la manastire de am facut slujba pentru odihna sufletului. Și plîngea lumea, și parintele Ilarion se batea cu pumnii în piept, și da crucea la norod sa se închine. Și multa jale era pe noi toți". ■

IN MEMORIAM: GEORGE POTRA

58 de ani — aproape șase decenii — de neobosită și stăruitoare activitate pe tărîmul istoriei. La această cifră, echivalentă cu o viață de om, s-a situat contribuția profesorului doctor docent George Potra în slujba muzei Clio, cea care, potrivit tradiției din vechime, îndrumă munca istoricilor.

Profesorul George Potra s-a născut la 16 martie 1907, în comuna Săcuieu, județul Cluj, sat situat în inima Munților Apuseni. Venit în București pentru studiile universitare, pe care le-a absolvit în anul 1932, a devenit unul dintre cei mai serioși cunoscători ai istoriei capitalei românești. Nu era stradă, nu era casă din perimetrul istoric al orașului, cărora profesorul Potra să nu le cunoască în amănunțime începuturile și evoluția, momentele de seamă și personalitățile care le-au ilustrat existența. Și nu odată auditoriul rămînea fermecat ore în șir, atunci cînd talentul narator al istoricului se convertea în minunate evocări ale unor oameni, fapte și locuri din trecut.

Doctor în științe istorice din 1936, ulterior doctor docent, profesorului George Potra îi era deschisă, firește, cariera universitară; a rezistat tentației, slujind, în întreg intervalul 1932-1967, în învățămîntul liceal, în cea mai bună tradiție a învățămîntului românesc. Munca la catedră nu l-a îndepărtat însă de activitatea de cercetare științifică, concretizată în lucrări definitorii, în care zelul de investigator al izvoarelor istorice inedite se îmbină, în chip fericit, cu un real talent literar. Stau mărturie cele mai de seamă scrieri ale sale: Contribuții la istoricul țiganilor din România, Documente privitoare la istoria orașului București, Petrache Poenaru — ctitor al învățămîntului în țara noastră, Istoricul hanurilor bucureștene **și îndeosebi recenta monografie în două volume,** Din Bucureștii de ieri, **prima lucrare istorică apărută după revoluția din decembrie 1989.**

Neobosit, profesorul avea în pregătire o nouă carte, reconstituind înfățișarea Capitalei române văzută de călători străini, scriere din care revista noastră a publicat în avanpremieră două capitole (Magazin istoric, **nr. 9 și 11/1990). Ultimele din numeroasele colaborări ale profesorului doctor docent George Potra în paginile revistei noastre; totodată, ultimele lui colaborări la o publicație românească din cele peste 45 reviste în care, de-a lungul anilor, a răspîndit o bogată contribuție științifică și documentară.**

Profesorul George Potra nu mai este? Ne contrazic rafturile bibliotecilor, unde lucrările domniei sale ocupă un spațiu important, ne contrazic listele bibliografice ale atîtor și atîtor autori. Opera istorică a profesorului doctor docent George Potra dăinuie, făcînd cinste istoriografiei românești.

DIN VREMEA CÎND SE PREGĂTEA MAREA UNIRE (V)

G.T. KIRILEANU

În continuarea însemnărilor sale inedite, păstrate la cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române, G.T. Kirileanu (1872-1960) consemnează alte fapte şi întîmplări derulate pe scena românească, în vremea cînd opinia publică de la noi, cercurile politice, personalităţile politice, diplomatice şi culturale marcante ale vremii erau preocupate de o chestiune naţională fundamentală: desăvîrşirea statului unitar.

După cum se vede şi din însemnările cărturarului, unitatea naţională se afla în centrul tuturor preocupărilor, fiind marele ideal căruia îi erau subordonate gîndirea şi acţiunea politică, acţiunile de propagandă culturală, activitatea presei şi gazetarilor epocii. Aşa cum notează şi G.T. Kirileanu, marea, imensa majoritate a factorilor politici, a cercurilor largi ale intelectualităţii, a poporului era pentru intrarea în conflictul armat de partea puterilor Antantei, împotriva Austro-Ungariei, sub a cărei dominaţie se aflau fraţii din Transilvania. Dar, atunci, în 1914-1915, condiţiile — atît interne cît şi externe — nu erau încă favorabile unei acţiuni militare şi politice eficiente.

Într-o scrisoare din acea perioadă, către Dimitrie Gusti, G.T. Kirileanu, referindu-se la starea de spirit din ţară, nota: „Ca om, niciodată nu dau buzna peste gardul altora, ca român mi-i groază să văd cum naţiile puternice abuzînd de forţa lor împotriva sfintei dreptăţi calcă peste vecinii paşnici, în sfîrşit, ca unul ce sînt cetăţean al unei ţări mici nu pot fi decît cu ţările care apără acum şi viaţa ţărilor mici. Mă gîndesc că azi e rîndul Serbiei şi mîini va veni rîndul nostru".

Lăsîndu-l în continuare pe G.T. Kirileanu să depene povestea acelor zile şi luni de intense frămîntări, precizăm că am transcris textul conform normelor ortografice actuale, păstrînd unele particularităţi stilistice ale autorului. Datele sînt pe stil nou şi pe stil vechi. Precizările explicative din parantezele drepte şi notele de subsol ne aparţin.

1915

21 ianuarie/3 februarie. In *Adevărul* cu data de mîine se publică mai multe extrase din ziare austro-germane asupra îmbunătăţirii relaţiilor dintre România şi Austro-Ungaria. Ziarul lui Marghiloman, *Steagul*, dă un comunicat asupra mişcărilor noastre de trupe zicînd că Cernin [Czernin] ne-a asigurat că trupele din Transilvania sînt îndreptate spre ruşi nu spre noi. Tot semne că o scăldăm în apele austriece şi că vorba ce-o spuneam mai deunăzi la cancelarie poate să fie adevărată. Anume că trupele din Transilvania s-au adunat ca să ne ţie în şah pe noi şi pe unguri, iar mişcările noastre de trupe se fac spre a arunca praf în ochii războinicilor de la noi.

Maiorul Florescu[1] îmi spunea ieri că declaraţiile de la banchetul din Paris n-au fost la locul lor şi din toate cuvintele lui văd că nu mai este

[1] Al. Florescu, maior, luptător pentru cauza naţională; a avut strînse legături cu toţi fruntaşii românilor din Ardeal.

așa de hotărît pentru acțiune.

Lt. col. Angelescu însă o ține înainte una și bună că nu-mi poate spune hotărîrile și măsurile noastre, dar că vom avea Bucovina și Transilvania cum mă vede și cum îl văd. Să dea D-zeu, zic eu, dar inima îmi va fi cît un purice pînă ce-oi pune degetul ca Toma Necredinciosul.

Ieri [Simion] Mehedinți a fost în audiență la rege. Mi se pare că l-a îndemnat Marghiloman să se prezinte ca să-l pregătească ca ministeriabil. Tzigara îmi spune că toată lumea e nemulțumită de Brătianu.

Spunea lt. col. Angelescu o explicație patriotică a atitudinii și declarațiilor neînțelese a diferiților oameni pclitici: o împărțire a rolurilor — unii pentru Tripla Înțelegere alții pentru austro-germani. Azi vorbind cu Papacostea[1] aflu că prietenul său, C. Argetoianu, era de părerea lui N. Filipescu (vezi și articolul său iscălit C.A. din *Epoca* în care întreabă pe Brătianu ce mai așteaptă) și cînd colo zilele acestea la Viena face declarații de neutralitate *usque ad finem!...*

22 ianuarie. Azi are audiență la rege bătrînul Petre Grădișteanu[2], care spunea lui Popescu că demult n-a mai dat pe la Curte, dar acum vrea să spue *cîteva cuvinte pe șleau* noului rege.

Azi dimineață col. Brociner iar mă încîntă cu Basarabia, pe care ne-o va pune în mînă Kaiserul. Transilvania va rămînea pentru copiii noștri. Opinia publică se va cîștiga din ce în ce în partea contrară rușilor. Pînă și N. Filipescu a tăcut. Brătianu va avea o pagină frumoasă în istoria României.

Încercarea de a se învîrti opinia publică de partea nemților se face într-un chip prea grosolan, zic eu; super-oamenii civilizați de la Viena și Berlin uită că deși barbari orientali cum ne găsim, dar avem un suflet subțire, care se întoarce cu greață de la apucăturile grosolane, chiar cînd vin de la Berlin. Și-așa am încheiat-o și de data asta!... Tocmai în clipa asta mareșalul [Palatului] a venit ș-a spus colonelului Brociner să încuie ușa spre cancelaria mareșalului, deoarece d-nul prim-ministru are ceva de lucru cu ministrul de interne.

Nu mult după asta a venit și prințul Știrbei la dl. Basset ș-au stat de sfat pînă la 1 1/2 d.a.

După-amiază vine pe la noi în cancelarie dl. lt. col. Angelescu adjutantul de serviciu și ne întreabă ce mai vești? Eu zic: după barometrul numit colonel Brociner stăm cu ochii țintă spre Basarabia!

— Mai este însă și barometrul meu românesc, zice lt. col. Angelescu, și la acesta se arată că lucrurile merg bine! Chiar acuma am vorbit cu Brătianu și vă pot spune c-o să fie bine. Trebuie numai să fim cu pază la gură pentru că rușii au început a ne lua prea la sigur și chiar sîrbii ridică acum pretenții la întreg Banatul. Trebuia înțelegerea tuturor fruntașilor politici de la început. Iar dacă nemții se pregăteau de mult de acest război și voiau să ne aibă alături de dînșii, trebuia ca de acum trei ani Berlinul să nu ne trimeată pentru orice înțelegere să trecem întîi pe la Viena, ci să impue Vienei autonomia Transilvaniei și să ne ajute a ne pregăti cu toate o armată de un milion. Atunci le-am fi fost de folos contra rușilor.

Îi arăt harta Ucrainei făcută pentru noi la Viena și-i spun că Iorga va arăta altă hartă, în care ne ia și mai mult din Basarabia și din Bucovina. Angelescu răspunde că la Statul major are o hartă etnografică rusească în care pretențiile noastre sînt foarte la adăpost. Dar după înființarea acestei Ucraine am fi strînși de gît de prin toate părțile de Austria, mai rău ca în starea de acum.

Lt. col. Angelescu spune că germanii sînt la mare strîmtoare cu hrana. Trei milioane de ruși așteaptă gata luna martie. Englezii vor debarca pe viitor cîte 100 000 de ostași pe lună. Turcii sînt zdrobiți, armata lor, rămasă în Europa, e nulă. Italia se apropie de sfîrșitul pregătirilor de război căci nu era gata.

— Dar bani avem noi?

— Ne dă Anglia cît vrem.

23 ianuarie. Tzigara îmi spune că regina i-a trimis un exemplar din *Visătorul de vise.* Citise traducerea făcută de regina Elisabeta și îi plăcuse. Traducerea în românește de Margareta Miller-Verghy[3] o găsește plină de greșeli. Despre acest lucru a spus reginei Elisabeta. Chiar atunci sosind și regina Maria cu prințul Carol, l-au întrebat despre această traducere. Tzigara făcînd pe șiretul a zis: „Tocmai acum am arătat părerea mea M.S. Regina Elisabeta". „E o traducere detestabilă", zise regina Elisabeta.

— Cum se poate, întîmpina prințul Carol, eu găsesc traducerea minunată.

Prințul Carol își impune părerea în multe privințe. Așa la piatra mormîntului regelui Carol I, Tzigara propusese ca numele de la mijloc Carol sa fie însăși iscălitura regelui. Prințul Carol s-a împotrivit și-a rămas pe-a lui.

Tot așa și cu Societatea bibliofililor, în care a pus conducător pe Al. Davila și alții de teapa lui. Tzigara, ca sa întindă o punte de împotrivire regelui, a propus ca să fie poftită și Academia Română.

Dar prințul Carol a răspuns cu voiciune: „Dară n-om chema în Societatea noastră și pe mitropoliți". Și așa a rămas, tot pe-a lui.

---

[1] Petre G. Papacostea, avocat; din 1922 a fost secretarul particular al mareșalului Averescu.

[2] Petre Grădișteanu, licențiat în drept la Paris, a fost avocat al Ministerului de finanțe. Intrat de timpuriu în politică, a fost ales în 1864 (la 25 de ani) deputat de Drăgășani. A făcut parte din coaliția de la Mazar-pașa și sub guvernele liberale (1876-1888) a fost necontenit deputat și senator; președinte al Ligii pentru unitatea culturală a tuturor românilor.

[3] Mărgărita Miller-Verghy, scriitoare din secolul trecut; licențiată în litere și filosofie de la Geneva; colaboratoare la publicații precum *La Roumanie, Semănătorul, La Patrie;* membră a Consiliului național al femeilor române, directoare a Școalei normale de fete *Elena Doamna;* a condus *Maison d'Art* și *Revista scriitoarelor și scriitorilor.*

Pe Tzigara l-a poftit în Societatea de bibliofili, dar pe bibliotecarul Curții Regale *nu*.

Tzigara îmi spune că regele Carol I îți vorbea așa fel încît după audiență știai ce să pui pe hîrtie — cuvintele regale erau ca săpate în piatră. Regele Ferdinand vorbește mult, dar nu rămîi cu ceva deosebit.

Îmi arată foi din albumul lui Le Compte de Noüy; fiecare foaie costă 200 lei.

Pe sîmbăta trecută se fixase audiența cerută de Aristide Caradja[1], însă acesta, primind înștiințarea mareșalului cu *Domnul meu* iar nu cu titlul de prinț pe care și-l pusese pe cererea de audiență, a refuzat de a veni la audiență. Acum văd că-l pune pe Caradja din nou pe lista audiențelor.

Aflu de la A. Popescu că generalul Mavrocordat [mareșalul Palatului] a scris lui Beldiman[2] la Berlin, întrebîndu-l dacă e adevărat că el a intervenit la *Almanah de Gotha* pentru adăugirea titlului de prinț lui Barbu Știrbei.

Butculescu vorbind cu lt. col. Angelescu lăuda patriotismul ungurilor, bulgarilor și sîrbilor și plîngea starea noastră ticăloasă în această privință.

— De ce atunci recomandați străini în posturile mari și de încredere, zic eu, gîndindu-mă la recomandarea lui Dorwagen și a subdirectorului sas de la fabrica de bere.

— Crezi că n-am recomandat și români, dar eu sînt vinovat dacă se preferă străinii?

Va să zică dl. Basset i-a dorit.

Prinzînd la masa mea în cafenea pe un frate al d-lui Lupu[3] și pe Papacostea, față de starea lor de descurajare le-am spus ca mi-s deopotrivă de odioși Marghiloman și Stere.

Lupu căuta să apere pe Stere că sînt și alți oameni mari politici care au întîlnir: cu miniștrii țărilor străine, singura greșeală a fost publicarea telegramei lui Cernin către Stere, care telegramă este însă tocmai din august.

— Bine, zic eu, dar cum se poate ca bunul român Stere să se ducă în Ardeal să îndemne pe românii de acolo a merge în contra Rusiei, dînd astfel motiv austro-ungarilor să iscodească nerușinata minciună că ei merg să scape Moldova de ocupație rusească. El răspunde:

— Vinovat e regele Carol, care primea zilnic pe Stere și-i aproba pașii făcuți.

De regele Carol nu mă mir că era preocupat de soarta Germaniei, dar cum putea Stere să se lase condus de ura lui personală în contra Rusiei împingînd pe România în direcția ranchiunelor lui.

Nici acum nu s-a încredințat oare de putregaiul austriac?

Luîndu-ne de vorbă de reforme, Lupu zicea că regele Carol ne-a ținut *anume* cu chestia țărănească deschisă și cu pregătirea militară necompletă, spre a nu putea fi primejdioși.

De Brătianu zice că el era cel mai mare dușman al legii reformelor alcătuită de Stere și e încredințat că reformele ar fi rămas baltă. Însă norocul lui Brătianu că a venit războiul. Se plîngea că Brătianu ține la o parte pe toți cei care ar fi mai capabili și se înconjură numai cu submediocri și căței de casă. Iar A. Popescu repetă vorba că *doarme pămîntul sub el*, așa-i de leneș Brătianu. Altfel era tatăl său.

Asară am fost cu dl. Basset la cursul lui Iorga de la Fundația [Universitară]. Iorga în vervă. La ieșire, d-l Basset zice:

— Pe cît văd, Iorga are mare putere asupra tinerimii și în bine și în rău.

— De unde ați văzut asta?

— Apoi n-ai observat cum întreaga sală înțelegea și sublinia cea mai fină aluzie a lui Iorga? Asta însemnează că este la mijloc o deplină comunitate sufletească.

După ceaiul de la Basset (la care i-am dat să citească scrisoarea primită de la Godet), m-am dus la dl. Iorga la Otel Regal ș-am stat de vorbă două ceasuri pînă la miezul nopții. Mi-a spus că noaptea trecută n-a putut dormi din cauza blăstămatului de Popa Gherman ale cărui scrisori deschise sînt pline de atîtea minciuni și infamii. Nu-i adevărat că l-ar fi găzduit. A fost o singură dată poftit la masă și nu putea refuza. Dar a mas la Sextil Pușcariu. Îmi spune de interpelarea de la Cameră cu Popa Gherman (cu mare greu a cîștigat atenția Camerei, care cu nivelul ei scăzut nu-i în stare să urmărească decît sconturile) și face haz de răspunsul dat lui Toma Ionescu cu *barba* și *istoria* lui. Apoi îmi povestește cum a făcut pe Brătianu să se roșească. El stătea de vorbă pe banca ministerială și Iorga a zis: „pe vremea discuției legii sinodale era Spiru Haret colo, pe banca ministerială, și *el* mă asculta cu toată luarea aminte, d-le Brătianu!...“ [A.C.] Cuza tot timpul l-a privit cu un fel de invidie.

Îmi spune că au trecut pe la Văleni tunuri de la forturile Nămoloasa și-mi arată temerea de a rămînea la Văleni în caz de mobilizare. A cerut lui Duca să-i îngăduie a locui în două odăi de la Societatea pentru studiile sud-est europene.

Se plînge de prințul Nicolae că se ferește de Iorga. În schimb principesa Maria i-a răspuns foarte amabil la salut. Principele Carol se teme să intre în legătură mai de aproape cu Iorga. I-a propus în ultima audiență să viziteze împreună mănăstirile cu morminte domnești. A răspuns că e foarte ocupat.

Îl întreb despre articolul din *Adevărul* cu membrul parlamentului care a căutat să convingă pe I. Brătianu că

---

[1] Aristide Caradja, prinț, naturalist cu studii la Dresda și Toulouse; membru al Academiei Române, din 28 mai 1930.

[2] Alexandru Beldiman, diplomat; doctor în drept la Berlin; după 1880, a fost prim secretar al legației din Viena, iar în 1881 a fost transferat la Berlin; în 1896 a fost numit ministru plenipotențiar la Berlin.

[3] Se referă la un frate al lui D.G. Lupu, magistrat, consilier la Curtea de apel din Iași și apoi consilier la Înalta Curte de casație și justiție.

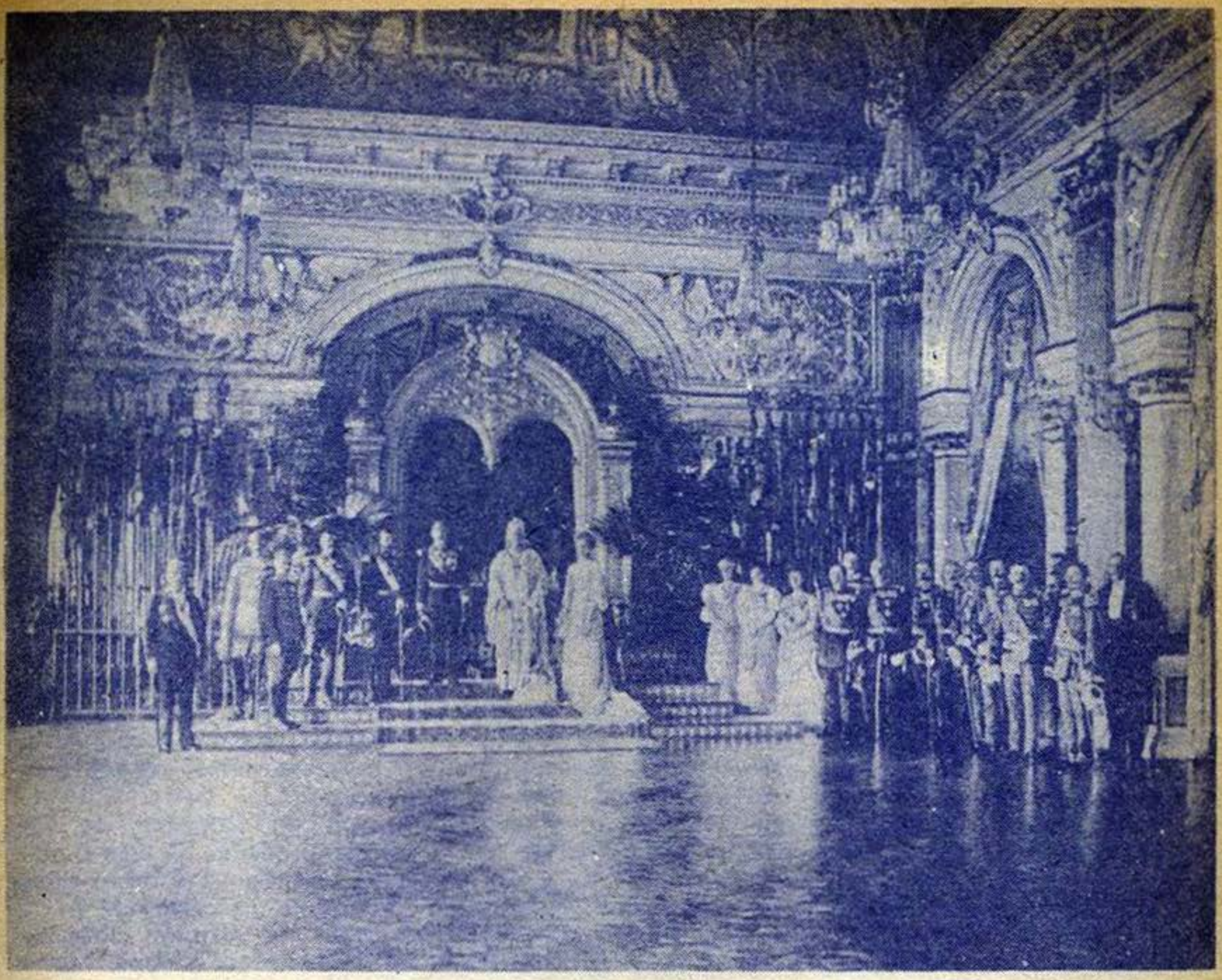

Curtea Regală a României la început de veac XX; în p. 14, trei dintre protagoniștii însemnărilor lui G.T. Kirileanu: I. I. C. Brătianu, regele Ferdinand, Nicolae Iorga

nu putem merge cu Austria. Iorga zice:

— Eu sînt acela.

— Dar de unde știe *Adevărul*?

— Apoi convorbirea a fost cu martor *fără știrea* mea, căci Brătianu a avut lipsa de delicatețe a pune pe V. G. Morțun în odaia de alături și de aceea Brătianu vorbea cu glas tare.

Văzîndu-l pe dl. Iorga că mereu apără pe Brătianu, l-am întrebat ce zice despre propunerile ce ne-a făcut Rusia și pe care Brătianu le-a lăsat fără răspuns. Răspunde că propunerile Rusiei vorbeau de teritorii de peste munți care se vor discuta după o hartă etnografică, dar fără a se preciza care harta; și-mi arată harta din broșura *Ucraina și poporul ucrain*, de dr. Ștefan Rudnyeky, tipărita la Viena în 1914, în care e lăsat în partea noastră Cernăuțiul și mai bine de la 1/2 din Basarabia, însă în altă ediție pentru nemți nu ni se mai lasă decît o mică parte din Bucovina și Basarabia.

24 ianuarie. Dintr-o scrisoare a d-lui Basset adresată probabil lui Stauss, numit de curînd director de bancă la Berlin în locul directorului numit ministru de finanțe.

Se arată păreri de rău pentru stagnarea afacerilor de petrol din România, tocmai cînd prin exportul în Germania s-ar fi putut face tranzacții strălucite. Apoi urmează așa:

„Nous vivons ici toujours dans l'incertitude du lendemain et dans la crainte que notre gouvernement débordé par le courant de folie qui règne (șters: qu'on entretient) chez nous ne soit plus à même de resister aux sollicitations et pressions qu'on exerce sur lui. La tache est difficile. S'il parvient à l'accomplir jusqu'au bout c'est à dire à maintenir la neutralité, il aura bien mérité de la Roumanie d'abord (șters: de l'Allemagne ensuite) qu'il aura sauvé d'un désastre financiar et politique, et de l'Allemagne également (șters: qui a intérêt), car la Triple Entente (șters: lui donne des assauts formidables) met tout en oeuvre pour l'engager à entrer en campagne"[1].

---

[1] „Aici trăim tot timpul cu incertitudinea zilei de mîine și cu spaima ca guvernul nostru, depășit de nebunia care domnește la noi, nu va mai putea totuși să reziste solicitarilor și presiunilor care se fac asupra lui. Sarcina este dificilă. Dacă va ajunge să o îndeplinească pînă la sfîrșit, adică să mențină neutralitatea, va binemerita

Despre Seculici spune că a avut grele crize de inimă. Spune că rămîne la postul său, cu toate că după 46 de ani de serviciu ar fi avut drept la o meritată odihnă. Trebuie să reguleze executarea testamentului regelui Carol și să ajute la noua organizare a Curții Regale. Va cere însă concedii mai lungi, dacă va înceta starea de război. Dar se vede că Anglia vrea prelungirea războiului. Speră însă că la întrunirea celor trei miniștri de finanțe ai Triplei Înțelegeri, Franța și Rusia se vor încredința în sfîrșit de *egoismul feroce* al Angliei.

În vederea votării legii pentru privegherea străinilor, s-a întocmit și lista străinilor din slujba Curții Regale. Popescu îmi spune că are 55 nume de străini în frunte cu d-nii Basset, Lange și Steinebach. La toate categoriile de slujbași fruntașii sînt străini. Iar rîndașii sînt toți români.

28 ianuarie. Alaltăeri d-l Basset mi-a spus că duminică sara fiind la masă la Cotroceni a făcut cunoștință cu Caradja care i-a vorbit mult bine despre mine, ridicîndu-mi calitățile pînă în înaltul cerului.

— Dă, zic eu, m-am silit totdeauna să las amintiri bune pe unde am fost. Dar vorba asta am zis-o așa fel ca să înțeleagă că în cancelaria regală n-am prea fost prețuit după cum m-au prețuit alții după cuvîntul vechi care zice: „Cine mă cunoaște, mă cumpără, cine nu, mă vinde sau mă leapădă". Tot alaltăieri sara, Caradja a avut audiență la rege și astăzi m-am dus pe la el să văd cam ce impresii are Caradja din audiență. Fiind de față fetele, n-am putut vorbi mai lămurit, dar am văzut pe Caradja foarte mulțămit de părerile regelui asupra situației. Caradja fiind îndîrjit filogerman (se vede că are acțiuni multe pe piața germană) lesne se pot înțelege și părerile regelui. Caradja se miră de felul cum regele i-a arătat pe față toate ideile lui asupra situației și a văzut că, cu toată firea timidă a regelui, el nu va ceda nici într-un chip curentelor contrare Germaniei.

— Ehei, zic, eu, o să vedeți ce mișcări au să iasă la iveală odată cu frunza primăverii. Toate combinațiile au să fie suflate de puternicul avînt popular, mai ales că acum nu mai este în cale autoritatea și prestigiul bătrînului rege Carol.

Cardja recunoaște că regele Ferdinand este într-o situație foarte grea, iar eu zic că situația lui va fi grea numai în cazul cînd tîrîndu-se țara la carul Germaniei *învinse*, am suferit și noi urmările alăturea cu ea.

Caradja vorbește despre greutățile ce va avea România în cazul unei uniri cu Transilvania (căci adusesem fetelor o hartă etnografică de Weigand). Ne vor încăleca străinii.

— Vom face cercuri electorale potrivite.

— Vom crea astfel nemulțumiri.

— Ne vom uni cu unul din cei doi dușmani — sașii vor fi bucuroși să luptăm împreună contra ungurilor. Și ca să-l spării mai bine pe marele proprietar, îi spun că, în cazul unei ieșiri micșorate a României prin neutralitate, vom avea la ordinea zilei *o criză agrară* nemaivăzută, pe cînd dacă am avea Transilvania s-ar pune la ordinea zilei probleme politice de altă natură.

29 ianuarie. Lange întreabă pe Mack ce crede asupra situației războiului.

Mack răspunde că lucrurile sînt pe deplin clarificate: Rusia și Franța nu mai pot face un pas înainte și văd că-s definitiv învinse, cît despre Anglia, avem noi grijă.

— Dar de România, crezi că va intra în război?

— Eu sînt convins că înțelepciunea conducătorilor României îi va opri de la acest pas cu totul greșit. Unirea României cu Transilvania. Bucovina și Basarabia se va face mai tîrziu și nu pe calea armelor, ci pe cale etnica.

Asta-i mentalitatea tuturor germanilor de la noi, fie încetățeniți, fie numai tocmiți cu pîinea țării noastre.

— Dar dacă România ar intra în Transilvania? zice Lange.

— De intrat va fi ușor, pentru că nu i se va opune nimeni, dar la ieșit va fi mai greu. Ciotori[1] îmi spune ca retragerea rușilor spre Cernăuți s-a făcut pentru ca sa ocupăm noi Bucovina în locul lor. Dar noi stăm pe loc ca fermecați. Se aude că ministrul rus Poklevschi e chemat la Petersburg pentru lămuriri.

Găsesc pe Iorga la restaurant. Foarte agitat de informația dată în *Adevărul*, cu data de mîine, asupra convorbirii lui cu I. Brătianu, cînd cu Consiliul de Coroană, găsind că este o adevărată infamie a da în vileag chestiile discutate într-un comitet ca al Ligii culturale, unde fiecare aduce faptele cunoscute lui cu credința că vorbește față cu oameni de onoare.

Take Ionescu a comunicat în aceeași ședință cele petrecute în Consiliul de Coroană, fără să se fi găsit cineva a bate toba la ziare.

— Apoi vedeți ăsta-i Take Ionescu despre care dumneavoastră anul trecut aveați o deosebită considerație și mă țineați de rău că-l critic cu ură. De aceea v-am întrebat deunăzi, cînd a apărut celălalt articol în chestia convorbirii cu Brătianu, căci știam că după un timp va urma darea la iveală a numelor.

(Continuare în p. 69)

---

mai întîi din partea Romaniei, pe care o va salva de la un dezastru financiar și politic, de asemenea și de Germania, căci Tripla Înțelegere pune mult în joc pentru a o convinge sa intre în campanie".

[1] Dimitrie N. Ciotori, atașat la Legația română din Londra; membru onorific al Academiei Române (26 mai 1936); colaborator cu nuvele schițe și articole la revistele *Ramuri Semănătorul, Luceafărul, Flacăra.*

BANII ARMATEI ROŞII ÎN ROMÂNIA

Dosare secrete

RADU NEGREA

„La fel ca și armamentul, munițiile și echipamentul militar de tot felul, valuta de război a fost adusă în cantități uriașe pe teatrele de operații militare și folosită de unitățile în ofensivă pentru jefuirea avuției naționale a țărilor sau teritoriilor ocupate, sub forma unor «cumpărături pe bani gata». În scopul aprovizionării neîntrerupte și la timp a unităților și instituțiilor armatelor în ofensivă cu valută de război, pe lîngă toate armatele capitaliste au fost create bănci militare de campanie specială...". Rîndurile de mai sus sînt scrise de A.M. Alexeev, un autor sovietic prolific în vremurile stalinismului, iar cartea sa, Finanțele de război ale statelor imperialiste, **conține interesante considerațiuni privitoare la utilizarea instrumentelor monetare în timpul celei de a doua conflagrații mondiale.**

„Emisiunea valutei speciale de război pe teritorii străine — continuă autorul — nu a fost altceva decît o grea lovitură în plus, dinainte calculată, dată intereselor vitale ale maselor muncitoare din aceste teritorii, lovitură urmărind lărgirea exploatării maselor largi ale poporului care sufereau și fără aceasta de pe urma calamităților de neînchipuit ale războiului... Întreaga propagandă mincinoasă și apologetică cu privire la banii de război este pătrunsă de ideea că folosirea acestor bani a fost determinată numai de considerente de tehnică financiară. Negînd faptul jefuirii maselor muncitoare din țările ocupate printr-o emisiune intensă de hîrtie-monedă, autorii surselor arătate mai sus caută să înfățișeze lucrurile în așa fel, ca și cum emisiunea valutei de război ar fi contribuit la normalizarea circulației monetare în teritoriile ocupate...".

Alexeev, ca și alți autori sovietici, nu pre-

cizează dacă U.R.S.S. a recurs, la rîndul său, la asemenea metode reprobabile, arătînd numai că sistemul financiar socialist a învins cu succes toate greutăţile din timpul conflagraţiei, ceea ce îi dovedeşte „uriaşa superioritate" faţă de sistemele financiare ale statelor capitaliste. Omisiunea flagrantă a unor situaţii reale nu trebuie să surprindă, fiind ştiută preocuparea stăpînitorilor din Kremlin pentru ştergerea oricăror urme ale faptelor săvîrşite în anii războiului, cu speranţa deşartă că aruncarea unui văl gros al tăcerii peste realităţi istorice ar putea face să se uite, o dată cu trecerea timpului, un şir lung de îngrozitoare samavolnicii.

Începuturile colaborării româno-sovietice, după schimbările aduse de actul de la 23 august 1944[1], constituie un exemplu concludent asupra politicii pe care o aplicau Stalin şi colaboratorii săi acolo unde ajungea armata roşie, prezentată insistent cu o aură de „eliberatoare". Trecerea trupelor sovietice aliate pe teritoriul României a lăsat populaţiei amintiri de neuitat din multe puncte de vedere, dar mai cu seamă a înspăimîntat jaful sistematic, condus centralizat, la care a fost supusă economia unei istovite ţări după patru ani de război în care fusese atrasă prin alianţă cu cel de al 3-lea Reich şi într-un moment cînd naţiunea română se angajase cu toate resursele umane şi materiale în lupta contra hitleriştilor. În cele ce urmează nu vor fi comentate decît cîteva file dintr-un teanc gros de dosare ale istoriei, ce îşi aşteaptă încă dezvăluirea în faţa opiniei publice[2].

Avanpremieră editorială

Ruble, aşa-zişii lei...

Alegînd dintre documentele rămase prin arhive o adresă trimisă ministrului finanţelor de Administraţia financiară a judeţului Constanţa, la 27 septembrie 1944, se poate afla că „armatele roşii, în trecerea lor prin judeţul şi oraşul Constanţa, au luat cereale, cai, boi, porci, oi, căruţe, mărfuri etc., pe care în parte nu le-au achitat, în parte le-au plătit în ruble.

În oraşul Constanţa au fost cumpărate absolut toate mărfurile de la negustori, magazinele rămînînd completamente goale, iar plata s-a făcut numai în ruble".

Din nenumărate alte comunicări primite din ţară la Bucureşti rezultă, la fel, că trupele sovietice aliate rechiziţionau masiv peste tot, din Moldova pînă în Ardeal, iar cînd manifestau o anumită preocupare pentru salvarea aparenţelor, impuneau populaţiei să primească în schimbul bunurilor luate sume în ruble, precum şi în aşa-zişii lei emişi de Comandamentul armatei roşii.

Revărsarea din cursul lunii septembrie 1944 a unor mari cantităţi de pseudo-lei, net diferiţi ca aspect de biletele puse în circulaţie de Banca Naţională a României, ca şi plăţile frecvente în ruble au produs un şoc asupra populaţiei, punînd autorităţile române într-o situaţie dificilă. Utilizarea acestor bani de război apărea nepotrivită, fără sens, ţinînd seama că relaţiile dintre cele două state erau statornicite în mod explicit prin înţelegerile încheiate.

Într-adevăr, raporturile pe plan monetar dintre ţara noastră şi U.R.S.S. au fost precis reglementate prin „Convenţia de armistiţiu dintre guvernul român şi guvernele Naţiunilor Unite". Articolul 10 prevedea cît se poate de clar că „guvernul român trebuie să facă în mod regulat, în monedă românească, plăţile cerute de Înaltul Comandament Aliat (sovietic), pentru îndeplinirea funcţiunilor sale şi în caz de necesitate va asigura folosinţa întreprinderilor industriale şi de transport aflate pe teritoriul României, precum şi a mijloacelor de comunicaţie, staţiunilor generatoare de energie, întreprinderilor şi instalaţiilor de utilitate publică, depozitelor de combustibil, petrol, alimente şi alte materiale sau servicii în acord cu instrucţiunile date de către Înaltul Comandament Aliat (sovietic)". Următorul articol prevedea că România va plăti Uniunii Sovietice despăgubiri de război în sumă de 300 milioane dolari S.U.A. în decurs de şase ani, în mărfuri, iar articolul 12 stabilea obligaţia restituirii bunurilor luate cînd fusese ocupat teritoriul U.R.S.S.

Intenţiile pe care le aveau cîrmuitorii de la Moscova sînt arătate de faptul că, la încheierea acestei convenţii de armistiţiu, s-a impus şi semnarea unei anexe. Cu scopul dezinformării opiniei publice, textul convenţiei a fost publicat mai tîrziu, de regulă fără anexa ce adăuga la articolul 10 următoarele: „Guvernul român va retrage şi răscumpăra în limite de timp şi potrivit condiţiunilor pe care Înaltul Comandament Aliat (sovietic) le va specifica toate monedele deţinute pe teritoriul românesc şi emise de Înaltul Comandament Aliat (sovietic) şi va înmîna moneda astfel retrasă fără plată Înaltului Comandament Aliat (sovietic)".

Rezultă o contradicţie între conţinutul articolului de bază şi anexă, deoarece stabilirea dreptului ca Înaltul Comandament Sovietic să primească de la autorităţile române sumele de bani pe care le cerea, imediat şi fără plafon făcea inutilă folosirea banilor de război în această ţară. Chiar dacă iniţial guvernanţii bolşevici considerasera că pentru aprovizionarea trupelor ce înaintau ar fi nevoie de instrumentele monetare fabricate de armata roşie, de îndată ce s-a convenit şi pus în aplicare o modalitate clară, funcţională, de finanţare în

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1990.

[2] Acest articol se bazeaza pe datele dintr-o carte a autorului, intitulata *Spoliatorii*, în curs de apariţie.

monedă emisă normal, continuarea introducerii în circulație a leilor sovietici devenea aparent fără rost pentru partea sovietică și profund dăunătoare pentru economia românească. Dar nu așa vedeau lucrurile cei care hotărau totul de la Moscova.

...și pengö de război

Sesizînd din timp consecințele grave ale introducerii banilor de război în circulația noastră monetară, autoritățile române și-au expus neîntîrziat poziția. Este edificator că într-o notă elaborată la Ministerul finanțelor, încă la 6 septembrie 1944, cînd se luase cunoștință de sistemul la care recurgea pe scară largă armata roșie, apar subliniate dificultățile provocate și necesitatea „să circule în marele public numai lei românești". Primele contacte s-au dovedit infructuoase și, de nevoie, a trebuit acceptată situația. Este grăitoare o frază înscrisă în procesul verbal nr. 96 al ședinței Consiliului interministerial din 13 septembrie 1944: „Delegația economică a guvernului, deliberînd asupra circulației rublei și față de cererile repetate ale Comandamentului Sovietic, din care ultima are caracter ultimativ, este de părere să se dea dispoziții Băncii Naționale a României ca, începînd cu 14 septembrie 1944, să primească ruble de la comercianții care au făcut vînzări efective de mărfuri armatelor sovietice, în vederea schimbării lor în lei".

În ce privește leii sovietici, admiterea lor în circulație, ca și preschimbarea ulterioară a acestora în moneda noastră, nu se mai puteau pune în discuție, prevederile Convenției de armistițiu fiind imperative. Totuși, guvernul român încerca să reglementeze cît mai rapid întreaga problemă a intrărilor masive de însemne monetare emise de U.R.S.S. ce amenințau stabilitatea monetară a țării, remarcabil menținută și pe timp de război.

După demersuri perseverente, spre sfîrșitul lunii septembrie 1944 se părea că s-a ajuns la un acord cu reprezentanții U.R.S.S. Conform înțelegerii încheiate de ministrul I. Christu, președintele delegației guvernamentale pentru aplicarea armistițiului, cu mareșalul R. Malinovski, cel ce semnase convenția de armistițiu, leii sovietici încetau să mai fie folosiți de trupele sovietice de la 1 octombrie 1944, urmînd ca autoritățile române să răscumpere imediat sumele aflate în circulație și să restituie Înaltului Comandament Aliat (sovietic) întreaga cantitate de însemne monetare ce a fost colectată; de asemenea, partea sovietică accepta să nu mai impună rubla pentru plăți în România.

Numai că, pe întreg teritoriul țării oamenii se vedeau mai departe siliți „prin amenințări și violență", cum consemnau informările de la prefecturi și administrații financiare, să primească la plată lei sovietici și ruble; în nordul Ardealului, unde circulase monedă ungurească după dictatul de la Viena din 1940, trupele sovietice recurgeau la pengö de război, reprezentînd, ca și leii, o emisiune a Comandamentului armatei roșii. Deși printr-un comunicat se prevăzuse ziua de 5 octombrie 1944 ca data limită pentru declararea sumelor în valută de război deținute de persoane fizice și juridice din România, termenul s-a prelungit, operațiunile continuînd și în noiembrie; pe lîngă unitățile Băncii Naționale au primit autorizarea să efectueze preschimbarea acestor monede în lei autentici și administrațiile financiare, iar ulterior băncile comerciale mai importante.

Primele care încălcau înțelegerea încheiată erau chiar autoritățile militare sovietice. De pildă, printr-o adresă înregistrată la Ministerul finanțelor la 5 octombrie 1944, semnată de colonelul de gardă Sidorov, vicepreședintele Comisiei Aliate de Control, se depunea spre preschimbare suma de 140 000 000 lei din emisiunea Comandamentului armatei roșii, așadar pentru obținerea de lei autentici. Sacii cu hîrtie monetară se transmiteau vădit formal, pentru că apoi urma obligatoriu predarea lor — fără plată — Înaltului comandament sovietic. Dar prin manevra prezentării la schimb se obținea imediat aproape 1 miliard lei românești autentici (cursul fiind de 1-5) după expirarea termenului convenit privind încetarea circulației acelor însemne monetare.

Viața economică a țării, marcată și așa extrem de profund de război, a fost puternic perturbată de continuarea aruncării în circulație a unor mari cantități de bani de război, efectele imediate fiind evidente în mai multe domenii. O amplă corespondență purtată între organele locale și instituțiile centrale dezvăluie complicațiile create de prezentarea industriașilor, comercianților, agricultorilor pentru a plăti impozitele cu astfel de mijloace monetare, singurele fonduri lichide pe care le dețineau după „preluarea" mărfurilor lor de către trupele aliate în trecere. Implicit se resimțea influența asupra constituirii veniturilor la bugetul statului.

Dincolo de greutăți, blocări și dereglări produse atunci de inundarea circulației monetare cu bani de război trebuie văzute efectele profunde ale unei măsuri bine pregătite, cu intenția spolierii României printr-o lovitură scurtă și eficace.

„Bani aceștia nu vrem"

Este interesant de privit mai îndeaproape cum s-a procedat în fapt cu emisiunea în discuție. Efortul tehnic depus pentru imprimarea biletelor de către emitent, respectiv Comandamentul armatei roșii, a fost minim, apelîndu-se la o hîrtie cu filigran, dar de slabă calitate. Și plăcile folosite la tipărire erau concepute simplu, rudimentar, așa încît se obținea doar un simulacru de bancnotă. Mărimea, desenul de fond și culoarea biletelor erau diferite pentru fiecare cupiură, dar toată seria valo-

rică se înscria într-un model unic conceput astfel:

Pe avers apare înscris sus „Comandamentul armatei roșii", iar mai jos se află — concepută de un „bun" cunoscător al limbii române — următoarea precizare: „Primire în toate plățile este obligatoare". (Această nesocotire a limbii celor siliți să folosească banii de război este, în felul ei, unică în istoria instrumentelor monetare.) Central și lateral se indică valoarea biletului. Dedesubt, tot pe avers, pe două rînduri se avertizează: „Falsificatorii acestor bilete vor fi pedepsiți conform legilor în vigoare pe timp de război". În partea inferioară a biletului este trecut anul emisiunii — 1944. Pe revers, din nou se precizează sus emitentul, apoi, ca și pe avers, în centru și lateral, cu încadrări în desene diferite, este înscrisă valoarea, iar jos este imprimată seria alfabetică, alcătuită din două litere și numărul, format din șase cifre, respectiv o tehnică simplistă de numerotare.

Merită menționat că la Muzeul de istorie națională și arheologie din Constanța — în colecția cabinetului de numismatică — există o bancnotă de 10 lei (sovietici) pe care o mînă nu tocmai familiarizată cu scrisul, dar ilustrînd reacția „beneficiarilor", a așternut scurt și în acord gramatical cu textul biletului: „Bani aceștI nu vrem".

Așadar, niște bani de hîrtie ce puteau fi tipăriți și înseriați cu ușurință pentru a fi revărsați în cantități enorme pe piața românească, unde se menținuse și pe timp de război o circulație monetară corespunzînd unor înalte standarde profesionale. Cu această maculatură monetară se obțineau efectiv cantități uriașe de mărfuri, care chipurile erau plătite, dar prin obligația răscumpărării banilor de război de către statul român se ajungea practic tot la o rechiziție în folosul trupelor sovietice.

De subliniat și cursul ridicat ce a fost impus acestor bani de război și anume de 1 leu sovietic = 5 lei românești. Supraevaluată era și rubla, la nivelul stabilit arbitrar de 1 rublă = 100 lei, fiind știut că moneda sovietică se trăgea la rotativă pentru a servi la plăți simbolice peste tot unde înainta armata roșie. În Bulgaria, unde se proceda cu mai multe menajamente, rubla era egală cu 15 leva, ceea ce însemna că se admitea un curs care echivala cu circa 28 lei pentru 1 rublă.

Chiar dacă se realiza cu mijloace rudimentare, tehnica spolierii țării noastre apărea eficientă și se făcea disimulat, potrivit tipicului stalinist, urmărind să provoace derută după trecerea timpului. Ca dovadă prevederea obligației statului român de a retrage și răscumpăra întreaga cantitate de bani de război, ce trebuia pe urmă predată integral și gratuit emitentului — Comandamentul armatei roșii. Din această cauză se vor naște mai tîrziu unele neclarități privind atît emisiunea în sine cît și incidența ei economică.

Spre exemplu, așa cum se arată într-o comunicare apărută în *Buletinul Societății Numismatice Române*, nr. 129-130, anul apariției 1983, din lucrări și cataloage de profil a rezultat că nominalul emisiunii Comandamentului armatei roșii ar fi fost de: 5, 10, 20, 100, 500 și 1 000 lei. Este adevărat că numai aceste cupiuri apar reproduse în catalogul ilustrat *Monede și bancnote românești* apărut în 1977, în Editura Sport-Turism, și avînd ca autori specialiști cu autoritate: Gheorghe Buzdugan, Octavian Iliescu și Constantin G. Oprescu. Și din *Papiergeld Katalog*, ediții succesive publicate de Albert Pick, la Editura Ernst Battenberg-München, reiese că seria acestor bani de război începea de la 1 și se oprea la 1 000 lei.

Dar iată că prin comunicarea din *Buletinul* menționat, ce prezenta datele pînă atunci cunoscute, se anunța semnalarea de către un colecționar din Suceava a unei bancnote de 5 000 lei din emisiunea sovietică, fără alte precizări asupra amploarei emisiunii acestei cupiuri de valoare ridicată. Subiectul a rămas mai departe în atenția celor preocupați de problematică, lipsind informații privitoare la utilizarea efectivă a bancnotei considerate o curiozitate numismatică. În cursul unor investigații de arhivă, i-a fost dat autorului lucrării de față să întîlnească un document ce conține informații revelatoare. Este vorba de o adresă expediată de Marele Stat Major, Serviciul Central al tezaurului armatei, cu numărul 1 216 358 din 16 octombrie 1944, avînd ca destinatar Ministerul finanțelor, Direcția generală a mișcării fondurilor, unde s-a înregistrat sub numărul 22 976 din 24 octombrie 1944. Atașat la adresă apare, în original, un proces-verbal de predare-primire, încheiat și semnat de reprezentanți ai Ministerului de război și Ministerului finanțelor prin care se confirmă depunerea unei sume de 126 742 015 lei sovietici.

Din cuprinsul procesului-verbal rezultă că între pachetele de bani care au fost preluate de reprezentantul Ministerului finanțelor se afla unul ce cuprindea, pe lîngă alte cupiuri, și un număr de 660 bucăți din acelea de 5 000 lei, înregistrîndu-se în dreptul lor totalul de 3 300 000 lei sovietici. Separat se menționează un sac în care se aflau 10 pachete, fiecare conținînd cîte 1 000 bancnote de 5 000 lei, așa încît valoarea întregului colet se ridica la 50 000 000 lei sovietici. La cursul de 5 lei românești pentru unul sovietic, numai acest sac atingea un sfert de miliard de lei, ilustrînd impactul produs de cantități nu prea mari de numerar de proveniență străină asupra circulației noastre bănești. Așadar, bancnota de 5 000 lei sovietici nu numai că a existat, dar a fost folosită cu puternice efecte economice, ținînd seama că partea ce îi revenea din suma globală a unei singure predări de numerar în octombrie 1944 ajungea aproape la jumătate. De subliniat și faptul

că în speță bancnotele de 5 000 lei fuseseră utilizate pentru a fi procurate mărfuri valoroase din stocurile armatei noastre.

Jaful camuflat de convenție

Referitor la ordinul de mărime al intrărilor de bani de origine sovietică — ruble, lei și pengö — ce au perturbat circulația monetară a României există date comunicate de Comisia Română pentru aplicarea armistițiului. S-a precizat că pînă la 1 decembrie 1944 au fost retrase, în conformitate cu anexa la articolul 10 al Convenției de armistițiu, cantități de însemne monetare cu o contravaloare de peste 68 000 000 000 lei.

Distinct s-au pus la dispoziția Înaltului Comandament Aliat (sovietic), tot în baza prevederilor articolului 10 din Convenția de armistițiu, sume în lei sub forma de numerar, totalizînd 26 000 000 000 lei numai în intervalul septembrie 1944-martie 1945; în exercițiul financiar următor, de la 1 aprilie 1945-31 martie 1946, se va mai înainta monedă efectivă la cererea Înaltului Comandament Aliat (sovietic) de încă 40 900 000 000.

Referitor la datele oficiale în legătură cu preschimbarea diferitelor însemne monetare de proveniență sovietică pînă la 1 decembrie 1944 se impune precizarea că și ulterior plata multor mărfuri și servicii s-a făcut în ruble de trupele ce treceau pe teritoriul românesc. La o plîngere prin care erau semnalate aceste practici, înaintată în aprilie 1945 de Comisiunea română pentru aplicarea armistițiului, s-a primit de la Comisia Aliată de Control (sovietică) un răspuns evaziv, în sensul că circulația rublelor a fost interzisă în România de la data de 1 decembrie 1944. Or, în fapt, din multe documente se constată că în unele locuri, bunăoară la Iași, se impunea mai departe plata

PROCES - VERBAL

128

Astăzi 13 Octombrie 1944, noi, Pace Petre-Șef de Secție în Direcțiunea Generală a Mișcării Fondurilor, în calitate de predător și Rădulescu D.Constantin, Șeful Contabilității Serviciului Central al Tezaurului Armatei dela M.St.M., în calitate de primitor, am procedat la predarea și primirea banonotelor de lei sovietici trimiși de Direcțiunea Generală a Mișcării Fondurilor cu adresa Nr.170.380 din 7 Oct.944, după cum se arată mai jos :

1/. Un pachet conținând :

1575	bucăți	a 5	lei	=	7.875.-
2340	"	" 10	"	=	23.400.-
1082	"	" 20	"	=	21.640.-
266	"	" 100	"	=	26.600.-
641	"	" 500	"	=	320.500.-
42	"	"1000	"	=	42.000.-
660	"	"5000	"	=	3.300.000.-
					- 3.742.015.-

2/. Un sac cu 10 pachete conținând fiecare pachet 1000 bucăți a 5000 lei - 50.000.000.-

3/. Un sac cu 19 pachete conținând fiecare pachet 1000 bucăți a 1000 lei - 19.000.000.-

4/. Un sac cu 21 pachete conținând fiecare pachet 1000 bucăți a 500 lei - 10.500.000.-

5/. Un sac cu 15 pachete conținând fiecare pachet 1000 bucăți a 100 lei, din care nu s'a numărat, fiind pachetele plumbuite.
Pachete poartă seriile :

509.001	- 510.000	T.Y.	
639.000	- 640.000	T.O.	
482.001	- 483.000	T.O.	
442.001	- 443.000	T.T.	
669.001	- 670.000	T.Y.	
509.001	- 510.000	T.O.	
484.001	- 485.000.	C.A.	
267.001	- 268.000	C.A.	
633.001	- 634.000	T.Y.	
276.001	- 277.000	C.A.	
479.001	- 480.000	T.O.	
172.001	- 173.000	T.M.	
606.001	- 607.000	T.Y.	
664.001	- 665.000	T.Y.	
652.001	- 653.000	T.Y.	- 1.500.000.-

în ruble și în vara anului 1945. Bineînțeles că Banca Națională a României a fost nevoită să preschimbe în lei sumele prezentate în monedă sovietică și după încheierea — numai teoretică — a operațiunilor la sfîrșitul anului 1944. Ca atare „șocul" monetar s-a ridicat peste nivelul confirmat oficial de 68 000 000 000 lei, care privește operațiunile de pînă la 1 decembrie 1944.

Urmărind situațiile privind plățile făcute în contul statului român pentru executarea obligațiilor prevăzute în articolul 10 din Convenția de armistițiu surprinde existența unei a treia categorii de operațiuni. Și anume, sume puse la dispoziție de Ministerul finanțelor diferitelor entități din România pentru livrări de mărfuri și prestări de servicii către armata roșie.

Dacă se revede formularea acestui articol 10, așa cum a rămas pentru posteritate, guvernul român avea obligația să facă plățile cerute de Înaltul Comandament Aliat (sovietic) spre a-și putea îndeplini funcțiunile. Asemenea plăți s-au făcut direct, în numerar, și pînă la 31 decembrie 1944 se ridicau la 17 000 000 000 lei, iar în următoarele trei luni, pînă la încheierea exercițiului anual, au mai fost puse la dispoziție încă 9 000 000 000 lei.

Peste aceste sume s-a adăugat efectul utilizării abuzive a banilor de război, care a însemnat mai mult de 68 000 000 000 lei.

În plus, fără să rezulte explicit din Convenție și anexă. Ministerul finanțelor a mai făcut plăți persoanelor fizice și juridice din România pentru livrări și prestări în favoarea Uniunii Sovietice, totalizînd după șapte luni, adică la 31 martie 1945, peste 108 000 000 000 lei.

Deci, sub camuflajul unui articol din Convenția de armistițiu, ce părea să asigure doar alimentarea cu numerar a Înaltului Comandament Aliat (sovietic) „pentru îndeplinirea funcțiunilor sale", faptic s-a procedat la prelua-

rea unor uriașe cantități de mărfuri sau la obținerea de servicii separat de despăgubirile de război prevăzute de articolul 11 și restituirile stabilite prin articolul 12.

Spre a înțelege ce reprezentau toate aceste sume trebuie amintit că în acest răstimp, mai precis pînă la 1 mai 1945, cursul monedei americane cu primă valutară era de 1 dolar = 187,60 lei. Un simplu calcul dezvăluie că numai prin folosirea de numerar introdus cu forța — lei sovietici, ruble și pengö — pe care statul român a fost nevoit să îl răscumpere în totalitate, Uniunea Sovietică a obținut în trei luni, pînă la 1 decembrie 1944, bunuri și servicii în valoare de peste 360 000 000 dolari S.U.A. Iar dacă se convertește totalul livrărilor și prestărilor de pînă la încheierea exercițiului financiar, în martie 1945, rezultă o sumă de peste 575 000 000 dolari S.U.A.

Făcînd abstracție de suma considerabilă, care se ridica la contravaloarea 150 000 000 dolari S.U.A., pusă la dispoziția Înaltului Comandament Aliat (sovietic) în strictă conformitate cu prevederile articolului 10 din Convenția de armistițiu, se constată că statul român a fost silit să suporte, în plus, 935 000 000 dolari S.U.A. Cu alte cuvinte, în numai șapte luni s-a plătit efectiv, prin bunuri și servicii, de peste trei ori suma despăgubirilor de război care se prevedeau prin articolul 11 al Convenției.

În lucrări apărute pe timpul ploconirii în fața puterii de la răsărit s-a urmărit diminuarea valorii livrărilor și prestațiilor de care a beneficiat Uniunea Sovietică, inclusiv ce se înregistra, ca despăgubiri, la articolul 11. Un argument a fost că relația de curs leu-dolar nu reflecta raportul exact dintre puterile de cumpărare ale celor două monede. Orientativ, cursul dolarului în bancnote la „bursa neagră" din București, la un schimb în care se face întotdeauna primă excesivă din cauza utilizarilor incorecte, se plăteau în jur de 300 lei și după intrarea trupelor sovietice în țară și abia mai tîrziu s-a ajuns la 700-800 lei. Chiar la cursul „pieței valutare negre", de 300 lei, tot se ajunge la aproape 600 000 000 dolari. Însă admiterea sistemelor de calcul prin care a fost încercată mistificarea adevărului înseamnă să se omită prețurile joase la care se luau adesea mărfurile, cursul artificial ridicat al leului sovietic și al rublei, modul de întocmire a documentelor de preluare și multe alte aspecte.

Perpetuarea deturnărilor

De fapt, articolul 10 avea să servească în continuare ca pretext pentru neînregistrarea livrărilor care se făceau tot atunci cu titlul de reparații, pe baza articolului 11. La recepționarea partidelor de mărfuri, livrate la prețuri nemodificate într-o perioadă de intensificare a inflației pe plan internațional, reprezentanții sovietici nu acceptau să înscrie întreaga valoare în contul despăgubirilor anume pentru a se pretinde că țara noastră nu își îndeplinește obligațiile. Asemenea situații se constatau în special la livrările de produse petroliere. Din numeroase referate, note, informări primite de autoritățile române încă și spre sfîrșitul anului 1945, se constată că, după ce avea loc predarea, nu se recunoșteau cantități importante sau nu era confirmată calitatea superioară ori înregistrarea se făcea nejustificat la articolul 10 și nu la 11 cum era corect. De asemenea, și după ce războiul luase sfîrșit tot se mai practicau capturile, sub amenințare și fără nici un fel de dovadă referitoare la bunurile luate cu japca.

Punînd laolaltă rechizițiile masive din primele luni după armistițiu, livrările făcute organizat de către partea română și cumpărăturile cu banii armatei roșii se ajunge la concluzia că aveau dreptate cei care afirmau că România și-a plătit de trei sau chiar de patru ori despăgubirile de război înainte de capitularea Germaniei. Afirmații ce aveau să-i coste pe dezvăluitorii adevărului ani grei de închisoare și pe mulți chiar viața.

Articolul 10 a servit drept paravan pentru spolierea țării noastre și după ce războiul a luat sfîrșit. În afară de cele 40 000 000 000 lei cît s-a pus în numerar la dispoziția Comandamentului sovietic, statul român a suportat în exercițiul financiar următor sumele cuvenite pentru livrări și prestări în beneficiul U.R.S.S., totalul înregistrat în situațiile centralizatoare atingînd 800 000 000 000 lei. Este adevărat că, datorită accentuării inflației, leul a suferit o simțitoare devalorizare. Față de noul raport de curs cu moneda americană se ajunge și în exercițiul 1 aprilie 1945-31 martie 1946 la plăți efective de despăgubiri, neconsiderate ca atare, de circa 200 000 000 dolari S.U.A.

Referirea la intensificarea procesului inflaționist în România își are aici o semnificație deosebită, pentru că între actul deliberat întreprins de Comandamentul armatei roșii și deteriorarea situației monetare în țara noastră a fost o strînsă legătură.

Într-o lucrare confidențială, elaborată în ianuarie 1945, destinată informării guvernului român, se subliniază creșterea rapidă a circulației biletelor de bancă de la 193,2 miliarde lei la 1 aprilie 1944, la 355,02 miliarde lei la 31 decembrie anul respectiv, adică cu 83,8%. Peste 3/4 din această mărire, aproximativ 128 miliarde lei, s-au adăugat numai din august pînă în decembrie, fiind de regăsit aici șocul provocat de răscumpărarea banilor de război, cantitățile de bancnote emise pentru satisfacerea cererilor Înaltului Comandament Aliat (sovietic) suportarea de către stat a contravalorii livrărilor și prestărilor în contul articolului 10.

Este concludent că tot într-o perioadă grea, în plin război, între 1 aprilie-31 decembrie 1943, datoria statului pe termen scurt și lung s-a mărit cu 78,6 miliarde lei, pe

cînd de la 1 aprilie 1944 și pînă la sfîrșitul aceluiași an s-a produs un adevărat salt de 245 miliarde lei, cu localizarea precumpănitor în ultimele luni. Enormele împrumuturi contractate de statul român pentru acoperirea obligațiilor de război au silit Banca Națională să introducă în circulație bancnote însumînd lunar zeci de miliarde, adică atît cît era mai demult creșterea anuală a volumului biletelor emise de instituția bancară centrală.

Ca într-o țară ocupată

În fața modului abuziv în care acționa Comandamentul sovietic, autoritățile române au încercat unele demersuri, însă fără efect. Intervenții făcute direct în cursul anului 1945 de Președinția Consiliului de Miniștri la Comisia Aliată de Control din România referitoare anume la articolul 10 din Convenția de armistițiu nu au avut rezultat și cererile de livrări au continuat susținut, făcîndu-se abstracție de îndeplinirea concomitentă a obligațiilor decurgînd din articolul 11. Poziția sovietică nu s-a modificat, de fapt, nici în 1946. Ca răspuns la solicitările adresate guvernului sovietic, la 24 aprilie 1946 s-a primit pe numele primului ministru, Petru Groza, o scrisoare ce purta semnătura generalului Ivan Zaharovici Susaicov, locțiitorul președintelui Comisiei Aliate de Control. La primul punct se precizau următoarele: „Guvernul Sovietic socotește că obligațiile contractate de România, prin Acordul de armistițiu, sînt valabile pentru întreaga perioadă de armistițiu, respectiv pînă la încheierea păcii. Față de aceasta nu este de acord cu propunerea guvernului român de a-l scuti de cheltuielile prevăzute de articolul 10 din Acordul de armistițiu, a cărui valabilitate ar urma să înceteze cu începere de la 1 iulie 1946, așa cum se arată în scrisoarea dumneavoastră".

Din cuprins se cuvine reținut și acest pasaj: „Guvernul sovietic socotește că nu este corect să se pună în dependență îndeplinirea obligațiunilor articolelor 11 și 12 din Acordul de armistițiu cu îndeplinirea obligațiunilor articolului 10 al acestui acord. Pentru aceasta guvernul sovietic nu poate să accepte propunerea guvernului român de a sista livrările potrivit articolelor 11 și 12 din acord pentru întreaga perioadă a rămînerii trupelor sovietice în România. Guvernul sovietic, luînd în considerare cererea guvernului român, a găsit posibil, cum s-a și făcut cunoscut guvernului român, să prelungească termenul de îndeplinire a obligațiunilor articolului 11 din acord de la 6 la 8 ani".

În anexele scrisorii erau prezentate cererile de livrări pentru anul 1946, denotînd interpretarea ce înțelegea Uniunea Sovietică să o dea mai departe articolului 10 din Convenția de armistițiu încheiată cu România.

Puternicul efect inflaționist al aruncării unei imense cantități de însemne monetare de către Comandamentul armatei roșii și apoi de Banca Națională a României, din cauza sarcinilor impuse prin echivocul articol 10, este prea evident, prea izbitor, pentru a mai necesita explicații și comentarii în plus. Desigur că la accelerarea inflației în România au contribuit și alți factori, însăși starea de război determinînd o deteriorare pe ansamblul economiei. Faptul că în aceste condiții grele inflația nu a luat totuși proporții catastrofale și nu a făcut ravagii la fel ca în alte țări îndreptățește afirmația că dacă autoritățile din România erau îngăduite să mențină circulația monetară sub control așa cum au cerut dar nu au fost lăsate s-o facă, starea lucrurilor nu se agrava atît de mult; în perioada postbelică s-a ajuns la dezastru fără îndoială și din cauza acțiunilor abuzive ale Kremlinului, care a procedat întocmai ca într-o țară ocupată.

Sistemul emiterii banilor de război s-a aplicat de asemenea în Cehoslovacia și Ungaria, provocînd mai cu seamă în aceasta din urmă un brutal impuls inflaționist.

Prin felul cum s-au organizat și realizat, emisiunile de bani ai armatei roșii pe teritoriul României și toate manevrele următoare reprezintă un ansamblu de lovituri concertate menite să destabilizeze profund țara, spre a fi cît mai vulnerabilă în fața tendințelor acaparatoare ale clicii staliniste.

Pentru ca tenebroasa chestiune a banilor de război și a sarcinilor dictate de U.R.S.S. să se încheie definitiv, renunțîndu-se la orice discuții și pretenții în această privință, conducătorii sovietici s-au îngrijit să o includă în cuprinsul Tratatului de pace între România și Puterile Aliate și Asociate, semnat la Paris la 10 februarie 1947. Articolul 30, care consfințește renunțarea de țara noastră „la toate reclamațiunile de orice fel împotriva Puterilor Aliate", a fost conceput să rezolve încurcăturile relațiilor româno-sovietice. Din paragraful doi al acestui articol rezultă obligația guvernului român „să verse, în lei, o despăgubire echitabilă pentru a satisface reclamațiile persoanelor care au furnizat, pe cale de rechiziție, mărfuri sau servicii forțelor armate ale unor Puteri Aliate sau Asociate pe teritoriul român", ca și reclamațiile „relative la pagubele cauzate pe teritoriul român și care nu rezultă din fapte de război".

În sfîrșit, ultimul paragraf se vădește menit să tragă cortina peste sensibila problemă monetară prin formularea: „Guvernul român va asuma deplina răspundere pentru întreaga cantitate de monedă militară aliată, emisă în România de către autoritățile militare aliate, inclusiv toată cantitatea de monedă de aceeași natură aflată în circulație la intrarea în vigoare a Tratatului de față".

Oare prin asemenea formulări este cu putință ca și faptele săvîrșite să fie șterse din istorie? ■

1920. În culisele afilierii la Comintern

UN OBLIGATORIU P.S.

Telefonic sau în scris, numeroşi cititori s-au adresat redacţiei, cerînd unele detalii pe marginea articolului 1920: în culisele afilierii la Comintern, **publicat în nr. 7 şi 8/1990. Majoritatea solicitărilor se referă la răspunsurile pe care le-au dat membrii delegaţiei socialiştilor români la întrebările pe care le-a formulat N.I. Buharin în cadrul discuţiilor din ziua de 11 noiembrie 1920, întrebări pe care le-am reprodus în nr. 7/1990, p. 45, dar fără a insista în cadrul articolului asupra modului în care socialiştii români au răspuns la ele. Se ştie faptul, subliniat şi în articol, că în cadrul delegaţiei existau anumite divergenţe de opinii în legătură cu rolul şi rosturile partidului politic muncitoresc în viaţa politică a ţării, cît şi cu privire la natura şi esenţa raporturilor internaţionale ale acestui partid, în general, şi în special cu noul for internaţional creat la Moscova în martie 1919. În această ultimă privinţă, divergenţele au fost extrem de tranşante, mergînd de la atitudini de servilism obedient şi preluare totală a tezelor şi aprecierilor formulate de Comintern, cum a fost cazul lui Al. Dobrogeanu-Gherea şi David Fabian (Finkelstein), pînă la poziţii de luciditate şi demnitate, cum a fost aceea a lui I. Flueraş, care s-a păstrat pe terenul realităţilor obiective ale societăţii româneşti şi europene din acel moment istoric.**

În arhive s-au păstrat răspunsurile scrise formulate de către toţi cei cinci membri ai delegaţiei socialiştilor români. Două dintre acestea le publicăm în acest număr.

Citeva repere biografice privind pe Al. Dobrogeanu-Gherea şi David Fabian, nume mai puţin cunoscute cititorilor noştri. În ceea ce-l priveşte pe I. Flueraş, considerăm că datele incluse în articolul deja publicat au fost suficiente pentru definirea personalităţii sale.

Alexandru Dobrogeanu-Gherea, **fiul cel mare al lui Constantin Dobrogeanu-Gherea, s-a născut la Ploieşti, în ziua de 7 iulie 1879. După terminarea liceului, a făcut studii de inginerie în Germania; revenit în ţară, a devenit membru al Partidului Social-Democrat şi colaborator al unor ziare şi reviste socialiste** (Lupta, Lupta zilnică, Viitorul social, Calendarul muncii). **În mai 1919 a participat la Conferinţa socialistă care a pus problema unificării organizatorice a mişcării socialiste din România reîntregită, iar în toamna aceluiaşi an a fost ales deputat în Parlament. A participat la congresul din mai 1921, în timpul căruia a fost arestat. La congresul III al partidului comunist, ţinut în ilegalitate, la Viena, în august 1924, a fost ales în comitetul central al p.c.r. După 1925 a emigrat în U.R.S.S. (revenind de cîteva ori în ţară), unde, împreună cu alţi comunişti români aflaţi acolo, a editat revista** Lupta de clasă, **organul teoretic al c.c. al p.c.r. În ultimii ani ai deceniului patru, în cadrul represiunilor organizate de Stalin, Al. Dobrogeanu-Gherea a fost arestat şi, sub acuzaţia de trotkism, a fost judecat şi condamnat la moarte, sentinţa fiind executată la 4 decembrie 1937.**

David Fabian **s-a născut la Huşi, în noiembrie 1895. După terminarea Şcolii comerciale superioare din Iaşi, s-a stabilit la Cîmpina, ca funcţionar la Uzina electrică. După încheierea primului război mondial, a plecat în Italia şi apoi în Franţa, de unde a trimis corespondenţe în ţară şi a activat în cadrul Grupului socialiştilor români de la Paris. A participat la congresul de constituire a p.c.r. din mai 1921, iar la congresul II, din octombrie 1922, a fost ales în comitetul central. După 1924, a părăsit ilegal ţara ca şi alţi comunişti români, şi a activat în rîndul emigranţilor revoluţionari români din Cehoslovacia, Austria, Germania, Franţa, stabilindu-se după 1933 în U.R.S.S. Aici a făcut parte din colectivul de redacţie pentru editarea în limba română, în 12 volume, a operelor lui V.I. Lenin. A murit în decembrie 1937, în aceleaşi împrejurări ca şi Al. Dobrogeanu-Gherea.**

Şi acum să facem loc celor două documente, cu precizarea că Al. Dorogeanu-Gherea şi D. Fabian au formulat un răspuns colectiv, în care sînt preluate şi cele şase întrebări la care urmau să se refere. Din lectura primului document se poate observa cu uşurinţă faptul că semnatarii lui au preluat în mod automat tezele şi formulările Internaţionalei Comuniste care exercita o puternică dominaţie asupra tuturor partidelor comuniste şi revoluţionare din lume. Sînt teze şi aprecieri ce ne apar astăzi ca fundament al acelei orientări politice şi tactice generale care a fost însăşi esenţa tragediei p.c.r. Precizăm că explicaţiile din paranteze drepte şi notele din subsol ne aparţin.

FI. TĂNĂSESCU, M. ŞTEFAN

„Întrucît noi, membrii subsemnaţi ai delegaţiei socialiste române în Rusia, de abia azi [24 noiembrie 1920] ne-am întors la Moscova dintr-o călătorie de studii făcută în Donbas [la invitaţia lui C. Racovski], din păcate nu am putut participa la şedinţa din 11 noiembrie a Comitetului Executiv al Comin-ternului, la care s-a discutat problema Partidului Socialist Român.

Prin aceasta ne grăbim să dăm următoarele explicaţii la întrebările puse pe atunci în cadrul discuţiei de către tov. Buharin.

Prima întrebare: «care motive au fost hotărîtoare pentru tovarăşii din Transilvania, că ei au figurat în timpul ocupaţiei române ca miniştri?».

a) Tovarăşii conducători din Transilvania au pornit de la punctul de vedere că ceea ce în fapt era ocuparea şi anexarea Transilvaniei din partea burgheziei române, ar fi «o eliberare a acesteia de sub jugul străin».

b) Ei au privit convenţia de la Alba Iulia (noiembrie 1918) [se referă la Rezoluţia adoptată de Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia din 18 noiembrie/ 1 decembrie 1918 privitoare la unirea cu România], ceea ce reprezintă baza colaborării lor cu guvernul, ca un mijloc spre dezvoltarea paşnică a claselor muncitoare din Transilvania, oportunismul lor şi trădarea celor mai elementare interese ale clasei muncitoare mergînd pînă acolo, că ei şi-au menţinut poziţia ca membri ai guvernului pînă şi atunci cînd principalele puncte democratice ale convenţiei festive de la Alba Iulia au fost călcate în picioare cu cinism nemaiauzit.

Şi chiar dacă au ieşit din guvern, aceasta s-a întîmplat numai atunci cînd burghezia nu a considerat folositoare activitatea în guvern a social-şoviniştilor, cînd burghezia i-a împins acolo printr-o manifestare parlamentară duşmănoasă cu ocazia unui incident binevenit. Deci ieşirea lor a fost obţinută prin constrîngere. Însă ei înşişi erau gata să retragă demisiile lor, dacă masele deziluzionate cu privire la politica lor de colaborare nu i-ar fi reţinut de la aceasta. (În ziarul socialist [*Adevărul*] din Ardeal a apărut în timpul acela un articol sub titlul: *Ori afară din guvern, ori afară din partid).*

N.B. Respectivii tovarăşi transilvăneni (Flueraş, Jumanca) şi partizanii lor nici azi nu consideră politica lor de colaborare ca o greşeală şi pînă azi s-au ferit să dea o explicaţie care să-i angajeze că în viitor nu vor mai duce o politică de trădare asemănătoare.

A doua întrebare: «De ce partidul se intitulează socialist şi nu comunist?».

Pentru că conducerea sa, în contrast cu dispoziţia maselor de muncitori, nu este comunistă.

N.B. Grupele clandestine comuniste[1] şi manifestele ilegale, care au fost ignorate, sabotate, chiar şi dezavuate de către conducerea partidului, au figurat, respectiv au apărut totdeauna sub numele de «Partid Comunist», «muncitori comunişti» etc.

A treia întrebare: «Este adevărat că tovarăşii români avuseseră convorbiri secrete cu Averescu[2] şi cum a fost posibil acest lucru?».

Da. Şi anume, nu numai simple convorbiri, ci şi o înţelegere politică solidă, obligatorie. Convorbirile au fost duse în secret. Înţelegerea mult timp a fost ţinută în secret şi numai ulterior a fost recunoscută de către executivă [Comitetul Executiv al P.S.R.] în faţa unei comisii a unei conferinţe, cînd s-a încercat să se dea şi o motivare.

Pentru ca Averescu să ajungă la putere s-a folosit de toate mijloacele pe care le-a considerat proprii, ca orişicare obişnuit politician român lipsit de principii.

Pe de o parte, pentru a linişti cercurile competente, înalte, cu privire la intenţiile sale, s-a înconjurat cu elemente iunkeri (Argetoianu etc.) şi pe deasupra a încheiat o alianţă publică cu partidul în mod pronunţat reacţionar conservator de sub conducerea lui Take Ionescu.

Pe de altă parte, pentru a cîştiga un punct de sprijin în rîndul masei de muncitori de la oraşe, care se putea găsi numai în mişcarea socialistă, s-a adresat conducătorilor celor din urmă.

În ciuda trecutului său faimos (uciderea a 11 000 ţărani în 1907) [aluzie la faptul că în acel an, Al. Averescu fusese ministru de război], în ciuda suitei sale politice sus menţionate, în mod remarcabil i-a reuşit, totuşi, mulţumită naivităţii politice a conducătorilor socialişti, să încheie efectiv o alianţă cu ei, a pune în acest fel masele de muncitori în serviciul său şi astfel să se apropie de puterea atît de dorită.

Motivele care au îndemnat conducerea partidului nostru la această politică au fost următoarele:

a) Ei au acordat încredere promisiunilor confuze secrete ale guvernului de a lansa o răscoală revoluţionară. Într-adevăr, a fost un plan grozav: a lăsa să nască o revoluţie pe riscul şi răspunderea unui oarecare general bonapartist, ceea ce desigur că este un lucru cu mult mai comod, decît să pregăteşti o revoluţie pe risc şi pe răspundere proprie.

Prin aceasta, conducerea a legat de partid pentru un timp o tactică iluzionistă, menşevist-pucistă.

b) Ei au crezut [că vor putea] să răstoarne prin această alianţă regimul cenzurii şi al stării de asediu. În acelaşi scop au hotărît şi au dus pînă la capăt conducerea de partid sub influenţa generalu-

---

[1] Aluzie la grupurile comuniste ilegale din România, care pînă în iunie 1921 au activat în afara Partidului Socialist.

[2] Convorbirile desfăşurate între Averescu şi Toma Dragu — unul dintre conducătorii socialişti — au stabilit principiile unei colaborări în cadrul campaniei electorale, fără însă a afecta programul şi activitatea P.S.R. De altfel, într-un raport înaintat regelui, T. Dragu sublinia necesitatea colaborării active a forţelor muncitoreşti organizate cu factorii constituţionali ai ţării.

lui Averescu și împreună cu el boicotarea alegerilor parlamentare din anul 1919, cu ajutorul unei conferințe de partid.

N.B. Motivul dat de reprezentanții conducerii de partid că înțelegerea cu Averescu ar fi fost încheiată pentru a ajuta Rusia sovietică pare să fi fost găsit în timpul călătoriei în Rusia. În orice caz, noi subsemnații constatăm că în această privință nu a fost obținută o promisiune obligatorie din partea lui Averescu.

A patra întrebare: «Ce au făcut tovarășii români în timpul luptei României împotriva noastră și a Ungariei sovietice?».

Foarte puțin.

a) Din cauza colaborării strînse cu elementele extrem de oportuniste din Transilvania și Bucovina și din cauza politicii de concesii sus-amintite legate de aceasta, practicată recent de partidul din Vechiul Regat — capacitatea de inițiativă și de atac a mișcării noastre muncitorești a fost în general serios prejudiciată.

b) În ceea ce privește îndeosebi Transilvania, miniștrii social-șovinești de acolo au luat cu inima ușoară asupra lor întreaga răspundere pentru atentatul pe care l-a comis guvernul român împotriva Ungariei sovietice.

Chiar după doborîrea Ungariei sovietice și după demascarea clară a adevăratelor scopuri ale atacului românesc, social-șovioiștii și-au menținut mai departe posturile lor de miniștri.

c) Pentru apărarea Ungariei sovietice și Rusiei sovietice, Partidul Socialist a exercitat totuși o anumită presiune asupra guvernului printr-o agitație, prin presă, ce-i drept foarte potolită, mitinguri și în cele din urmă prin greva din 21 iulie 1919, hotărîtă la Londra, care în România, mulțumită entuziasmului maselor pentru republicile sovietice, s-a desfășurat într-un mod strălucit[1].

d) La boicotul transporturilor nu s-a ajuns.

A cincea întrebare: «Cît de lung timp nu au convocat tovarășii români un congres și de ce?».

După război, pînă acum nu s-a ținut congres[2].

Cauzele erau următoarele:

Avînd în vedere dispoziția [starea de spirit a] maselor, ar fi fost de neînlăturat de a pune primul punct al ordinei de zi a primului congres problema afilierii la Internaționala a III-a. Însă în această problemă conducătorii erau șovăielnici și nu aveau o poziție. Pe de o parte au preferat să aștepte pînă cînd partidele mari socialiste din Europa au luat o hotărîre în această problemă. Pe de altă parte au tot amînat hotărîrea cu privire la un congres, întrucît știau că această hotărîre ar avea un rezultat numai în sensul afilierii la Comintern și, pe drept cuvînt, le era frică că o asemenea hotărîre din partea partidului vechi socialist român va face [im]posibilă colaborarea strînsă pe mai departe cu elementele oportuniste din Transilvania și Bucovina și va nimici visul minunat cu privire la «frontul socialist unitar».

Din aceste cauze, masele muncitoare, în așteptarea congresului mult dorit, au fost duse cu vorba prin trei conferințe, care în mod intenționat au fost organizate în așa fel ca să nu aibă dreptul de a aduce hotărîri.

Din aceste cauze au trebuit să rabde cu cererea lor de afiliere pînă cînd Flueraș, Grigorovici, Jumanca și Co. vor fi devenit adepți entuziaști ai comunismului.

A șasea întrebare: «De ce tovarășii nu ne-au spus nimic despre diferențierile din sînul partidului?».

Această trecere în adîncă tăcere asupra diferențierilor existente în sînul partidului caracterizează tocmai concepția «marxistă» a conducerii noastre de partid.

De fapt nu există diferite partide provinciale socialiste, unul în Vechiul Regat, unul în Ardeal, unul în Bucovina, ci există un haos politic[3], în care se pot deosebi două partide în curs de înființare:

a) un partid social-democrat cu o aripă scheidemanistă (Grigorovici, Flueraș, Dunăreanu etc.) și o aripă centristă (Pistiner, Voinea, Gheller), ambele aripi fără nici un sprijin în rîndul maselor. Chiar masele muncitoare ale noilor provincii, mase care odată au stat sub influența social-șoviniștilor, azi, datorită experienței lor, de la «eliberarea» lor s-au depărtat mult spre stînga (vezi hotărîrile conferințelor regionale din Cluj — august 1920 și Timișoara — septembrie 1920)[4].

b) Un partid comunist care se compune din mase muncitoare conștiente, condus de o linie comunist-marxistă, care să se sudeze într-o organizație compactă (Ștefanov, Olteanu, Fabian, Dobrogeanu etc.), care consideră ca o lipsă a sa că nu a îndeplinit la timp și nu destul de ascuțit datoria sa de luptă în sînul partidului, însă se simte obligat la aceasta pentru a recupera cu o străduință dublă ceea ce a omis.

El se compune pe mai departe dintr-un număr mai mic de antiparlamentariști de stînga, capabili de a se adapta, care numără în rîndurile sale proletari hotărîți și curajoși (Al. Constantinescu, Gh. Teodorescu etc.).

În spatele acestor două tendințe, care în parte au mers împreună, stă covîrșitoarea majoritate a muncitorimii.

c) Între ei: o grupă de conducători care călăresc în același timp pe doi cai (Ilie Moscovici, Gh. Cristescu, C. Popovici), din care o parte este

---

[1] Partidul Socialist din România a dat curs apelului organizațiilor muncitorești internaționale de a participa la o grevă internațională de solidaritate cu revoluțiile din Rusia și Ungaria.

[2] Este vorba despre un congres general al mișcării socialiste, congrese regionale avuseseră loc în toate provinciile.

[3] Afirmația era în totală contradicție cu realitatea, în fiecare provincie existînd partide socialiste și social-democrate puternice, cu tendințe evidente de unificare la scara întregii țări.

[4] Se referă la congresele regionale ale partidelor muncitorești din acele zone ale țării.

capabilă să se dezvolte pînă la comunismul adevărat. Această grupă care azi deține conducerea partidului, a adus o politică de confuzii, de șovăieli, de mușamalizare, de trecere sub tăcere, de amînare, de compromisuri veșnice cu social-șoviniștii și de promiscuitate secretă cu partidele burgheze, pe lîngă care, ici și colo, s-a îndeletnicit cu practicarea unei demagogii comuniste, pentru ca la urma urmelor să intre ca un erou în Internaționala a III-a Comunistă.

Moscova, 24.XI.1920

Al. DOBROGEANU
D. FABIAN"

Al doilea document are următorul conținut:

„Către Comitetul Executiv al Internaționalei a III-a Comuniste,

Descrierea mișcării muncitorești socialiste din Transilvania și Banat, unite cu România

După cum se știe, regiunile sus-amintite au constituit pînă la 1 Decembrie 1918 parte integrantă din Ungaria. În această zi a avut loc la Alba Iulia Adunarea Națională a poporului român, care a proclamat unirea acestor regiuni cu România.

La această adunare a participat și fracțiunea [secțiunea] română a Partidului Social-Democrat al fostei Ungarii, prin delegații săi în număr de *150 membri*, aleși de secțiile partidului și de adunările populare de circumscripții electorale.

Adunarea Națională a adoptat o rezoluție care a continuat cele mai democratice revendicări sociale, populare și naționale. Această rezoluție a fost condiția colaboratorilor socialiști în Adunarea Națională. În caz contrar, naționaliștii ar fi proclamat unirea cu România fără nici o obligație față de poporul muncitor și de minoritățile naționale. Această rezoluție a conținut: 1. Votul universal proporțional pentru toți cetățenii de ambele sexe; 2. Libertatea deplină de asociere — întrunire și de presă, 3. Asigurarea și protecția muncii; 4. Autonomie națională, culturală și juridică pentru minoritățile naționale; 5. Reformă agrară; 6. Autonomia administrativă provizorie a acestor provincii pînă la Constituanta României mărite, pe baza votului universal, proporțional și secret, după comune, pentru ambele sexe, începînd de la 21 ani. Adunarea Națională, pe baza autonomiei rezervate în Rezoluție, a format un parlament autonom compus din 200 membri, din care 30 erau socialiști. Acest parlament provizoriu, împreună cu guvernul, care a fost constituit din mijlocul lui, au avut sarcina de a realiza Rezoluția votată de Adunarea Națională și să guverneze pînă cînd se întrunește Adunarea Constituantă a României unite, care va fi aleasă în spiritul Rezoluției amintite și care va extinde și asupra restului României reformele aplicate în Transilvania și Banat, după care, peste întreaga Românie, trebuia să domnească un singur guvern.

În timpul sesiunii Adunării Naționale, delegații social-democrați au ținut o consfătuire preliminară, unde au pus în discuție Rezoluția pe care s-o supună Adunării Naționale. Ea a fost acceptată în unanimitate cu o abținere, însă cel care s-a abținut încă în aceeași zi a încuviințat Rezoluția. După Adunarea Națională, conferința delegaților socialiști a fost continuată, cu care ocazie s-a constatat despărțirea secției române de Partidul Social-Democrat din Ungaria prin despărțirea de Ungaria a teritoriilor reprezentate. Conferința a hotărît imediata întemeiere a unui Partid Social-Democrat din Transilvania și Banat. În afară de aceasta, conferința a hotărît să trimită în guvern doi reprezentanți ai noului partid.

Care au fost motivele care au dus la colaborare?

1. Faptul că Partidul Social-Democrat din Ungaria, cu care am colaborat ani de-a rîndul, a colaborat în continuu cu partidele burgheze de opoziție, unde era vorba de realizarea de reforme democratice, ca votul universal, libertatea de asociere, întrunire, de presă etc. În afară de asta, Partidul Social-Democrat Ungar a colaborat în aceste momente critice cu partidele burgheze, întrucît ele au participat atît în Adunarea Națională Ungară, cît și în Consiliul Național și în guvernul ungar. Ca urmare, la noi colaborarea între clase, adică munca de clasă (Klassenarbeit) a fost tradițională și noi ne găseam tocmai în această colaborare între clase. În afară de aceasta, la începutul activității noastre, Comitetul Central Executiv al partidului din Ungaria a dat fracțiunii [secțiunii] române sfatul de a colabora cu Partidul Național Român [din Transilvania][1].

2. Comitetul Central al fracțiunii române a urmat instrucțiunile Comitetului Central, cu atît mai mult cu cît vedea că raportul național între unguri și români trebuia să fie reglementat, căci amenința să provoace un război național, ceea ce ar fi amînat pe un timp mai îndelungat posibilitatea eliberării complete, atît a proletariatului român, cît și a celui ungar. Din această cauză am menținut colaborarea între clase, pentru a preveni acest pericol, cu toate că ar fi fost mai comod să rămînem pasivi și să nu luăm asupra noastră o răspundere atît de mare.

3. Deoarece eram convinși că numai pe această cale putem obține de la clasele burgheze drepturile democratice, fără de care în acel timp era imposibilă dezvoltarea clasei muncitoare și a tinerei noastre mișcări.

4. Pentru că nouă ne era teamă că fără colaborarea noastră în guvern, burghezia română din Transilvania, împreună cu cea din Vechea Românie, nu va acorda nici un drept poporului muncitor,

[1] După opinia altor militanți socialiști ardeleni, inițiativa colaborării cu Partidul Național Român s-a datorat exclusiv socialiștilor transilvăneni.

drepturi pentru care poporul muncitor a dus timp îndelungat lupte grele, cu mari jertfe, atît în Ungaria cît şi în România.

5. Întrucît noi am vrut să obţinem pentru Transilvania o autonomie, chiar dacă numai provizorie, pentru timpul pînă cînd în Vechea Românie s-a instaurat [se va instaura] un regim democratic pe care noi am vrut să-l introducem în Ardeal prin colaborarea noastră.

6. Pentru că numai prin colaborare am putut ajuta minorităţile naţionale să obţină drepturi naţionale autonome, culturale şi juridice, care sînt necesare pentru a înlătura conflictele naţionale şi luptele şovine, care atrag atenţia de la luptele de clasă.

Acestea erau principalele motive care ne-au determinat să participăm la o colaborare între clase. Ne-a reuşit, de asemenea, să introducem dorinţele noastre în Rezoluţia Adunării Naţionale. Însă nu ne-a reuşit să forţăm completa sa realizare, mai departe nu ne-a reuşit să împiedicăm izbucnirea persecuţiilor reacţionare îndreptate împotriva mişcării socialiste, comuniste, de aceea, ne-am hotărît ca, în momentul pe care noi l-am găsit potrivit, să sistăm colabcrarea. Noi am folosit în agitaţie excrocheria burgheziei faţă de clasele muncitoare, ceea ce a revoluţionat în mare măsură masele muncitoare şi a făcut să se iveaască ideea răzbunării, de a-şi cîştiga drepturile prin luptă, folosind toate mijloacele posibile. Acum partidul nostru a renunţat desigur cu totul la vechea sa tactică şi îşi desfăşoară toată puterea sa pentru ca în timpul cel mai scurt să îndeplinească rolul său istoric, care constă în răsturnarea sistemului capitalist şi în introducerea ordinei socialiste-comuniste.

Din această cauză am fost delegat în Rusia sovietică din partea Partidului Socialist din Transilvania pentru a studia aici experienţa tovarăşilor ruşi, care — sperăm noi — au trecut peste cele mai grele lupte, cît şi realizarea idealului comunist.

În afară de asta, partidul ne-a dat sarcina de a intra în legătură cu Executiva Internaţionalei a III-a Comuniste pentru a cunoaşte condiţiile afilierii, în cazul cînd partidul nostru se hotărăşte să facă acest lucru, pentru că noi, la plecarea noastră [spre Rusia], nu am ştiut nimic de cele 21 puncte. După ce Comitetul Executiv va fi luat la cunoştinţă prin această scurtă informare de situaţia din partidul nostru, cît eventual şi din explicaţiile verbale pe care le voi da la dorinţă, noi am vrea de asemenea să obţinem un răspuns în scris de la Executivă, în ce măsură privesc partidul nostru cele 21 de puncte ale condiţiilor de afiliere, pentru cazul cînd acesta hotărăşte afilierea la Internaţionala a III-a Comunistă, la congresul care va fi convocat în cel mai curînd timp după întoarcerea noastră.

La acest congres, partidul nostru va realiza completa contopire cu partidul Vechii Românii, cu care şi pînă acum am colaborat după posibilităţi, în înţelegere. Partidul nostru din Transilvania şi Banat numără azi mai mult de 100 000 de membri. La fel de mulţi membri sînt în uniunile profesionale, avînd în vedere că membrii acestora sînt în acelaşi timp şi membri de partid.

Numărul populaţiei Transilvaniei şi Banatului este de cca. 5 200 000-5 300 000 locuitori. Din aceştia, 3 000 000 locuitori sînt de naţionalitate română, cca. 1 400 000 - 1 500 000 de naţionalitate maghiară, cca. 600 000 pînă la 700 000 germani (şvabi şi saşi) şi restul de 100 000 pînă la 150 000 sînt sîrbi, ruteni şi alte naţionalităţi. Dintre muncitorii calificaţi, 55 pînă la 60% sînt de naţionalitate maghiară, aproape aceeaşi proporţie fiind şi între membrii de partid şi de sindicat..

Ion Flueraş
Moscova, 20 nov. 1920".■

CLIO ANUNŢĂ

DIN SECRETELE VĂII REGILOR

Dr. Donald Ryan, arheolog de la Pacific Lutheran University, statul Washington, a primit anul trecut, din partea autorităţilor egiptene, autorizaţia să cerceteze mormîntul 60 din Valea Regilor. El fusese descoperit iniţial de Howard Carter, în 1903 - acelaşi care a găsit, ulterior, şi mormîntul lui Tutankhamon - dar, dezamăgit de faptul că pereţii nu erau pictaţi şi că fusese deja prădat, l-a abandonat rapid. Trei ani mai tîrziu, locul a fost examinat de un alt arheolog britanic, Edward Ayrton. El a găsit o mumie ce purta numele Sitre, pe care a trimis-o Muzeului din Cairo. Cealaltă mumie descoperită a lăsat-o acolo, neputînd să o identifice. În 1906, mormîntul 60 a fost sigilat şi intrarea acoperită cu nisip.

Dr. Ryan, regăsind mormîntul a cărui localizare exactă fusese pierdută, a coborît cîteva trepte, a străbătut un coridor de 8 m şi a ajuns în camera mortuară, unde se afla doar mumia lăsată de cei ce fuseseră înaintea sa. De la început, dr. Ryan a fost frapat de faptul că acel corp fusese înfăşurat potrivit tipicului pentru o mumie regală feminină: braţul sting îndoit din cot, cu pumnul uşor strîns peste piept. Căutînd mai departe, arheologul american a găsit o mască de lemn, ce acoperise mumia. Partea interioară a măştii prezenta o crestătură mică la bărbie, care putuse servi la fixarea unei bărbi false. Or se ştie că regina Hatşepsut a fost singura care şi-a însuşit simbolul falsei bărbi regale. În favoarea unei asemenea identificări pledează şi faptul că mumia trimisă de Ayrton Muzeului din Cairo aparţinea doicii lui Hatşepsut.

Mormîntul oficial al reginei se află în apropiere şi dr. Ryan presupune că ea a fost mutată în mormîntul 60 pentru a fi protejată de jefuitori. Deocamdată însă, arheologul britanic este precaut în privinţa identificării, aşteptînd rezultatul final al expertizei ştiinţifice la care este supusă descoperirea sa. Cel mai important lucru, după cum declara egiptologul dr. Nicholas Reeves, de la British Museum, citat de ziarul *Observer*, este că descoperirea din mormîntul 60 infirmă părerea potrivit căreia Valea Regilor şi-ar fi dezvăluit *toate* secretele.

D.M.

EMINESCU LA 1877

Cunoaștem, din reeditarea publicisticii eminesciene în cadrul monumentalei ediții de *Opere* inițiată de Perpessicius, continuată și adusă în pragul încheierii de colectivul de cercetători conduși de Petru Creția, febrila activitate gazetărească desfășurată de M. Eminescu în 1877-1878, cînd oștenii români consfințeau pe cîmpurile de bătălie din sudul Dunării independența țării. „Independența — scria Eminescu —, departe de a fi meritul actualei generații, e suma vieții noastre istorice...“

Un semnificativ document privind preocupările junimiștilor pentru rezultatul confruntării armate — care, în cazul înfrîngerii Turciei, ar fi consacrat independența României — întîlnim într-un original „proces-verbal“ redactat în prezența cîtorva marcante personalități ale „Junimii“, între care M. Eminescu, I. Creangă, A.D. Xenopol, V. Conta, Miron Pompiliu, P.P. Carp. Sub forma unui pariu, se exprimau de fapt — în preziua declanșării operațiunilor militare — opțiunile și intuițiile participanților. Eminescu credea în înfrîngerea Porții. La fel și Ion Creangă, care semnează alături de marele său prieten. Chiar și simplul fapt că semnăturile lui Eminescu și Creangă se află alăturate, în aceeași „tabără“, conferă acestui document — *nepublicat pînă acum*, din cîte știm — valoarea unei emoționante mărturii de peste timp.

Să mai precizăm că documentul se află păstrat în colecțiile Bibliotecii Academiei Române. Iată-l în transcriere și în facsimilul alăturat.

L. IOAN

Proces Verbal

Astăzi în 2 aprilie 1877 subsemnații membri ai Societății Junimea apreciind rezultatul probabil al resboiului ce este a se începe între Rusia și Turcia, ne-am împărțit în două tabere. Tabăra întîia crede că Rusia va fi învingătoare; eară tabăra a doua susține că Turcia va birui. Fiecare membru din tabără, ce va pierde prinsoarea se îndatorește a plăti un napoleon taberei ce va fi ghicit rezultatul războiului.*

Tabăra întîia: V. Conta, M. Eminescu, I. Creangă, M. Pompiliu, I.C. Negruzzi [și alții].

Tabăra a doua: Ș.G. Vârgolici, P.P. Carp, A.D. Xenopol [care menționează: „Rusia bătută însă nu de turci“; și alții].

* Acest napoleon se va plăti în favoarea banchetului Junimei.

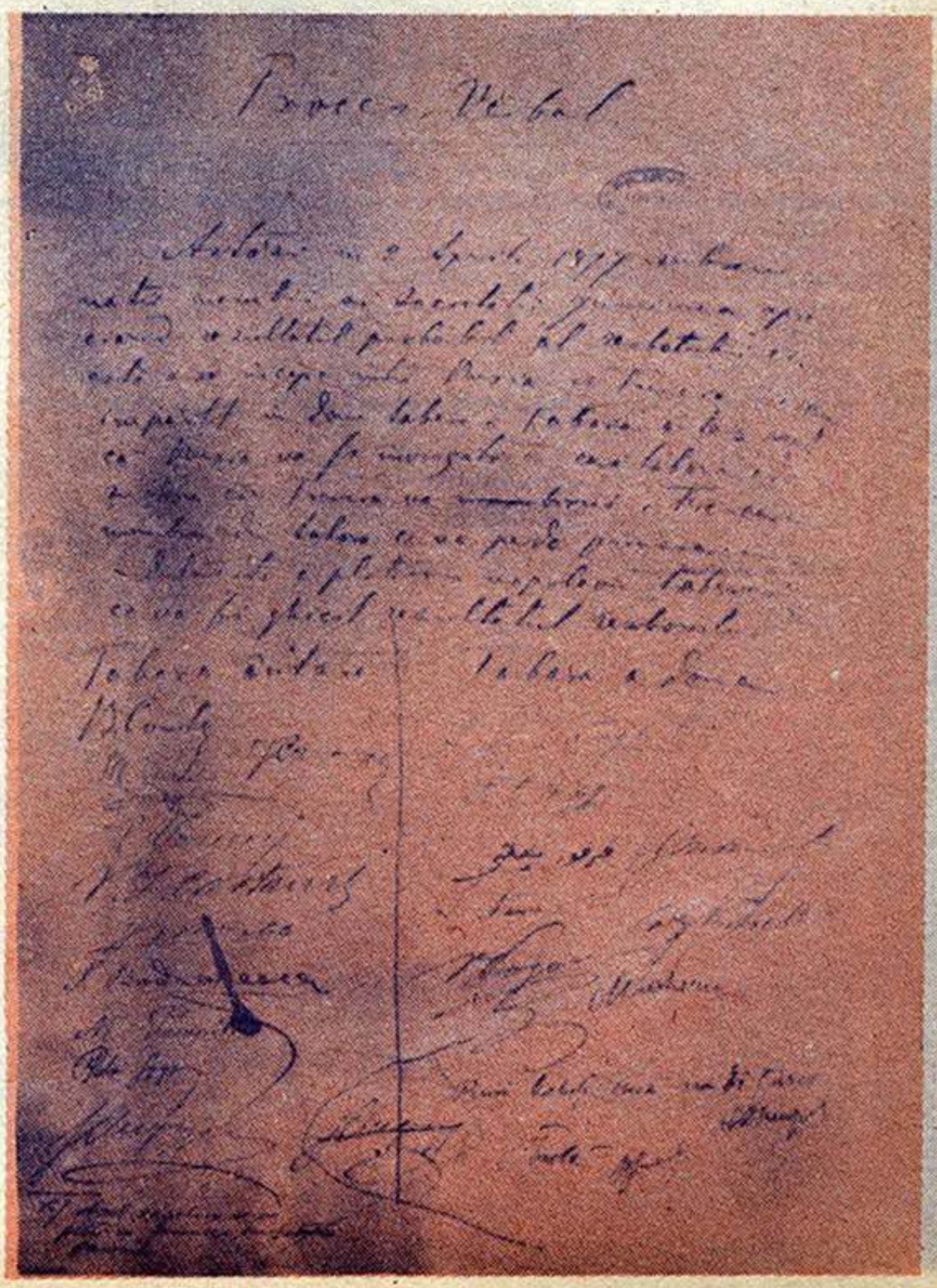

1874. Carol Pop de Szathmári în Transilvania

Artist cu multiple preocupări, Carol Pop de Szathmári – despre care *Magazin istoric* a scris în mai multe rînduri (nr. 7-8/1968, 10/1981, 2-6/1983, 9/1987, 2, 10, 11, 12/1989), prezentînd o bogată suită de fotografii şi desene inedite din creaţia sa – a fost şi un susţinut propagator al valorilor româneşti. Deşi avea cetăţenia austriacă, Szathmári – trăind şi lucrînd în România – s-a manifestat cu consecvenţă ca un bun cetăţean român, ca un artist în slujba poporului în sînul căruia se stabilise, popularizîndu-i, prin intermediul artei, valorile materiale şi spirituale, făcîndu-i cunoscute portul, obiceiurile, frumuseţea locurilor, monumentele istorice, aspiraţiile sale de libertate şi neatîrnare.

Moştenirea sa artistică, complexă şi cu o vastă arie tematică (numai la Cabinetul de stampe al Academiei Române se păstrează peste 2 000 de desene şi acuarele ale artistului, împreună cu un bogat fond de fotografii) conţine încă aspecte mai puţin cunoscute sau chiar necercetate. Unul dintre acestea este tocmai latura propagandistică a activităţii sale, în slujba prezentării românilor peste hotarele ţării.

Ne vom referi, succint la un astfel de moment, necunoscut pînă acum: expoziţia itinerantă organizată în 1874-1875, cu o suită de acuarele cu subiecte, în mare majoritate, româneşti. Aflăm despre această expoziţie dintr-o corespondenţă publicată de ziarul braşovean *Orientul latin,* semnată Ladislau Vaida.

Vernisată în noiembrie 1874 la Cluj, expoziţia a mai poposit la Timişoara, Sibiu, Tîrgu Mureş, Sighişoara, Budapesta, Viena şi Londra. Din cele 63 de acuarele expuse, 55 erau cu subiecte româneşti, reprezentînd chipuri şi porturi din ţinuturile locuite de români, scene de viaţă, monumente şi locuri istorice sau, cum scria L. Vaida, „plaiuri încîntătoare, biserici şi porturi poporale din România". În continuare, autorul notează: „Am rugat pe domnul Szathmári, eu şi mai multe doamne şi domni d-aici, ca să binevoiască a însemna la fiecare tablou românesc că e românesc, deoarece la Paris şi Londra privitorii nu vor fi cunoscînd deloc îmbrăcămintele româneşti spre a le putea aprecia toată frumuseţea. D-sa a promis că şi aceasta o va face".

Pe baza descrierilor din amintitul articol din *Orientul latin* aceste creaţii au fost identificate de noi în bogatul fond Szathmári de la Biblioteca Academiei Române.

Comentatorul relevă totodată faptul că artistul a redat chipurile de români cu multă măiestrie, evidenţiind trăsăturile lor caracteristice: „Domnul Szathmári se mai distinge şi prin grija de a înfăţişa aceste porturi pe nişte indivizi bine făcuţi, frumoşi şi originali, cari neîncetat ne aduc aminte că românii se trag din coloniile divului Traian".

Expoziţia itinerantă a avut un deosebit succes, ea bucurîndu-se de înaltul patronaj al principelui Carol I care, scria *Orientul latin,* „face foarte mult pentru lăţirea gustului de artele frumoase în România".

Prezentăm cititorilor revistei *Magazin istoric,* cîteva acuarele inedite de Szathmári, din colecţiile Bibliotecii Academiei Române, semnificative pentru interesul şi măiestria cu care el s-a apropiat de realităţile româneşti, pe care le-a imortalizat în creaţia sa.

Emanuel BĂDESCU,
Iulian VOICU

COPERTELE

(1) Tudor Vladimirescu, conducătorul revoluţiei din urmă cu 170 ani, într-o litografie din 1888, de Eduard Wiegand, editată de Nestor Nităescu (**„Tudor, supranumit şi Vladimirescu"**, p. 3)
(2) (3) Desene inedite de Carol Pop de Szathmári, prezentate în expoziţia itinerantă a artistului din 1874-1875 la Timişoara, Sibiu, Tîrgu-Mureş, Sighişoara, Budapesta, Viena şi Londra: a) Pereche de bucovineni; b) Ţărance din Banat; c) Horă; d) Bănăţence; e) Femeie din Vrancea; f) Mănăstirea Poiana Mărului; atît litografia de pe coperta (1) cît şi desenele de pe copertele (2) (3) se păstrează la cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei Române (**1874. Carol Pop de Szathmári în Transilvania,** p. 32)
(4) Oamenii de afaceri îşi au şi ei istoria lor, începînd cu ultimele secole ale evului mediu. Pentru negustorii vremii locul de întîlnire prin excelenţă era iarmarocul, tîrgul, iar şcoala cea mai bună — tejgheaua (**Cum se făcea negoţ în evul mediu?,** p. 65)

PLANSELE

(1) (2) (3) (4) Pe Dunăre, de la Sulina la Galaţi, imagini de la sfîrşitul secolului trecut, dintr-un album fotografic inedit realizat de G. Orengo, păstrat în colecţiile Bibliotecii Academiei Române şi puse la dispoziţia noastră de dl. Emanuel Bădescu. (1) Marele chei din Sulina (a) şi draga „Delta" (b); (2) Tot la Sulina: concurs de canotaj (c), vechiul far (d) şi marea moară (e); (3) Tulcea (f, g) şi stradă în Sulina (h); (4) Plute la Galaţi (i) şi scafandri la Sulina (j)

a

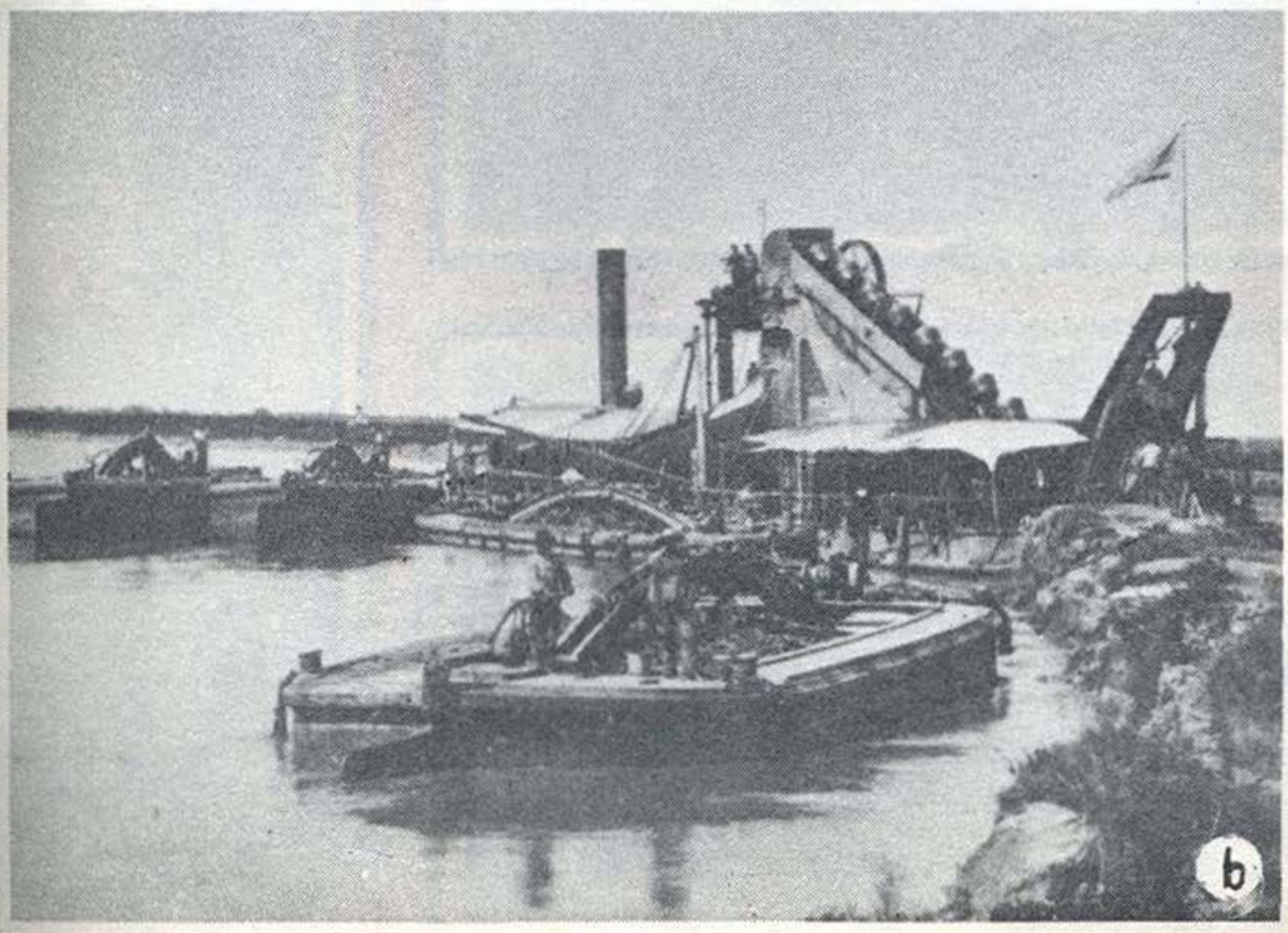

b

c

d

e

f

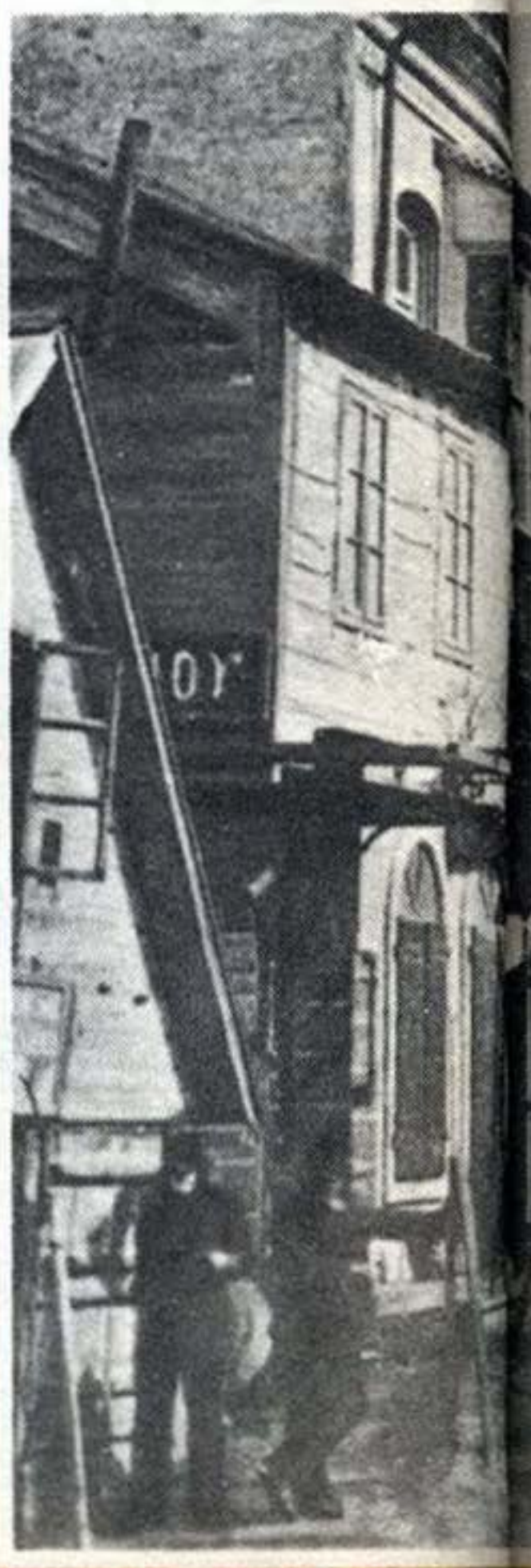

9

h

i

j

1930-1940: ÎNTÎMPLĂRI ŞI OAMENI DIN SERVICIUL SECRET (II)

N. D. STĂNESCU

„Nu mă pot opri de a reflecta că nu toţi cei care ei înşişi se consideră că au avut o atitudine net democratică, de pe urma căreia azi beneficiază, au dat dovada tăriei convingerilor lor cu riscul vieţii, aşa după cum am dat-o eu. Faptele sînt idei solidificate, iar pe traiectoria mea vitală aceste fapte se înscriu şi reprezintă materializarea ideilor propulsoare care m-au condus". Pentru a fi mai convingător, autorul afirmaţiilor de mai sus aduce argumente: „Cu toate că divulgarea unui secret de serviciu îmi putea atrage consecinţe dintre cele mai grave, dată fiind şi starea de război, totuşi sesizîndu-mă că în buletinul zilnic scos de Siguranţă apăruse de mai multe ori numele scriitorului Ury Benador [1895-1971], i-am solicitat acestuia o întrevedere. Pe Benador îl cunoşteam de cînd eram elev şi client al librăriei pe care o avea la Brăila, unde mi-am făcut liceul; ne mai întîlneam la Bucureşti, cînd eram, student... L-am avertizat asupra pericolului care îl pîndea de a fi arestat, sfătuindu-l să-şi ia măsurile de prevedere şi să-şi controleze relaţiile.

M-am sesizat şi de apariţia în acelaşi buletin a numelui prof. Anton Dumitriu (Magazin istoric, **nr. 7/1984, 5/1987, 6-9/1990), pe care de asemenea îl cunoşteam de pe vremea cînd eram elev şi pe care în acelaşi mod l-am avertizat, fiind conştient de riscurile ce le comporta iniţiativa mea".**

La data cînd se petreceau aceste fapte, N.D. Stănescu, căci despre el este vorba, devenise unul din lucrătorii experimentaţi ai Serviciului Secret. În mod deliberat, atunci cînd, la începutul acestui serial, am făcut prezentarea autorului însemnărilor din care publicăm cel de-al doilea fragment, nu ne-am oprit asupra detaliilor referitoare la condiţiile în care a ajuns să activeze în cadrul Serviciului Secret. Ò facem acum, lăsîndu-l pe el însuşi să rememoreze acele împrejurări.

Obligatoriu conspirativ

Reducerile bugetare [în perioada crizei din 1929-1933] au mers profund în despărţămîntul cultural. Şcoli şi catedre s-au desfiinţat cu duiumul, lăsînd pe drumuri un noian de învăţători şi profesori, situaţie în care cei care nu apucaseră măcar să funcţioneze în învăţămînt nu mai puteau trage nici o nădejde.

În aceste nefericite împrejurări, lipsa de perspective era de-a dreptul tragică, iar tinerii intelectuali îndurau ruşinoasa poreclă de „cerşetori în haine negre".

Într-o astfel de situaţie, un prieten din copilărie şi coleg de facultate, Ştefan Enescu, de care mă lega şi faptul că eram amîndoi orfani de război, ştiind că tatăl său, care fusese directorul sucursalei Băncii Naţionale din Constanţa, se împrietenise acolo cu Moruzov, care pe atunci conducea Inspectoratul de poliţie din capitala Dobrogei, a parvenit să ia legătura cu şeful Serviciului Secret [S.S.], solicitîndu-i sprijinul pentru obţinerea unui post. Moruzov tocmai începea o reorganizare a instituţiei pe care o conducea. Avusese importante succese profesionale, între care afacerile Vărzan şi Precup[1], care îi consolidaseră situaţia, provocînd raporturi directe şi intime cu Palatul şi i se acordaseră fonduri sporite pentru amplificarea S.S., care avea să devină un aparat care să funcţioneze de fapt în primul rînd în slujba directă a regelui. Chiar dacă dependenţa de drept, formală, era Marele Stat Major sau — pentru scurtă perioadă — de Ministerul de război, în realitate depindea direct de ordinele şefului statului.

Avînd noi şi importante mijloace materiale de extindere a servicului, şi-a dat seama că însuşirile aparatului omenesc de care dispunea, cît şi că dacă mergînd mai departe şi l-ar fi recrutat în

[1] Asupra acestor „afaceri" şi a altora, autorul însuşi va reveni cu amănuntele necesare în episoadele următoare — *n.r.*

același mod, din Siguranță, ar fi ajuns totuși la unele limite, determinate de profesionalismul rutinar al celor formați la școala polițistă, cu calitățile, dar și cu defectele ei. În consecință, a ales soluția unei infuzii venită din afara cadrului profesional și anume ca să coopteze o echipă de tineri intelectuali care, însușindu-și tehnica și etica profesională, să aducă totuși un suflu nou, putînd depăși spiritul de rutină și capabilă de rezultate peste limitele celor fixate de rutina meșteșugărească. Reținfaptul că deși nu era un intelectual, Moruzov își dădea seama că progresul instituției sale este în bună parte condiționat de intelectualizarea sa, care să-i dea posibilitatea unor perspective mai largi.

În aceste condiții, atunci cînd Enescu i-a solicitat un post, Moruzov l-a însărcinat să-i prezinte încă doi tineri intelectuali mai răsăriți, astfel încît toți trei să formeze nucleul unor birouri de studii. Țin să arăt că Enescu fusese un student distins, că urmase și dreptul și că încă de pe vremea cînd era pe băncile Universității ținuse o conferință la Brăila cu un auditoriu de intelectuali despre „individualism și colectivism", în care luase poziție pentru democrație. Nu știu dacă Moruzov era informat în detaliu despre toate acestea, dar nu cred să-i fi încredințat sarcina de a-i face propuneri pentru numiri în Serviciul Secret fără a se fi orientat în primul rînd despre posibilitatea lui de a face recomandări corespunzătoare.

După cum probabil îi era mandatul, Enescu mi-a vorbit, la început mai pe departe, despre eventualitatea numirii mele într-un serviciu de studii de pe lîngă Marele Stat Major, cu stabilitate și cu un salariu care pe vremea aceea era aproape dublu celui pe care-l primea un profesor suplinitor, cu adaosul că în învățămînt numirile de suplinitori erau numai pentru o perioadă de un an școlar. Mărturisesc că la început nici nu mi-a venit să cred, prea erau trandafirii astfel de perspective. Cînd, apoi, treptat, m-a introdus mai adînc în temă, vorbindu-mi despre atribuțiuni de studii la un serviciu de spionaj, am început să mă îndoiesc despre tot ce-mi vorbise pînă atunci Enescu și deși nu-l știam mitoman, am crezut că scornește o poveste, cu toate că trebuie să recunosc că imaginația începuse să mi se înflăcăreze, domeniul spionajului avînd asupra multora darul de a trezi fantezia. Problema începuse să mă intereseze la maximum și — recunosc — mă pasiona chiar înainte de a veni în contact direct cu ea.

Cred că nu am fost un caz singular și că mulți care au avut de-a face cu această meserie au încercat de la început un sentiment asemănător, mai cu seamă dacă primul contact cu o astfel de îndeletnicire l-ai avut în tinerețe, cînd entuziasmul pornește mai ușor și se domolește mai greu sau deloc. Lucid vorbind, era pentru mine și o soluție de existență, dar chiar dacă nu ar fi fost acest element nu cred că entuziasmul mi-ar fi fost mult mai mic, la o astfel de stare sufletească contribuind și cărțile despre spionaj — romane sau memorii autentice — pe care le citisem, dar despre care, cu creșterea experienței profesionale, mi-am dat seama, mai încolo, că nu toate aveau valoarea ce le-o atribuisem la prima lor lectură și mai înainte de a lua contact cu această profesiune. Vreau să reținfaptul că am pornit în această profesiune cu o bună stare sufletească și că dacă am avut apoi unele rezultate în muncă, faptul s-a datorat și acestui fond primordial, căci de multe ori o plecare ratată poate fi o sosire ratată, după cum un dezgust inițial poate persista, chiar dacă numai subiacent, pînă în final.

Prin august 1934, Enescu m-a anunțat că nu mai vrea ca să propună pe al treilea tînăr pentru slujba despre care discutasem și că în aceeași zi, după amiază, ne vom prezenta amîndoi la serviciul ce aveam să-l luăm în primire. Am mers împreună în str. gen. Lahovari nr. 60. Aici am fost primiți fără ceremonial și într-o atmosferă tonică, aproape veselă, de cei care aveau să ne fie colegi, ca Gh. Comșa, Albu ș.a., despre care am mai vorbit[1], cărora li se adăugau Rizescu, fost student la drept, Piciorus, dactilograf, Cozma ș.a. Cu aceeași ocazie l-am cunoscut și pe Scarlat-Puiu Grigoriu, care era al treilea coleg de la birourile de studii ce se înființau și împreună cu care l-am așteptat să sosească pe Niky Ștefănescu, șeful secției C.I. (Contra Informații) din care atunci am aflat că vom face parte.

Niky Ștefănescu a sosit curînd și aș spune că la diferitele elemente care m-au impresionat în tot acest început de carieră se poate adăuga și impresia pe care Ștefănescu o lăsa ca persoană. Mă așteptam să găsesc un șef întunecat, reticent, scrutător, ceea ce era contrariul lui Niky Ștefănescu, care avea permanent o înfățișare aparent deschisă, zîmbitoare, reușind, într-o bună măsură, să inspire încredere. Desigur că această înfățișare nu oglindea complet realitatea, dar reușea în dese cazuri să realizeze o comuniune cu interlocutorul.

---

[1] La înființarea sa, Serviciul Secret Român era departe de a avea înfățișarea pe care a căpătat-o însă în scurt timp. Inițial, serviciul, în faza sa de copilărie, se reducea la ceva mai mult decît revista personală a lui Moruzov, dar la puțin timp după aceea dispunea de fonduri, de personal mereu în creștere, sedii, automobile etc., mișcare ascensională proporțională cu creșterea luptei dintre — de o parte — serviciile țărilor burgheze și — de altă parte — serviciul sovietic. Era firesc ca la linia europeană de contact tensiunea luptei să determine amplificarea mijloacelor utilizate de instituțiile în luptă, aspect datorită căruia a crescut importanța și structura internă a serviciului românesc.

Născut în aceste împrejurări istorice, a beneficiat de colaborarea, de experiența și de sprijinul ce i-a fost acordat de Intelligence Service (I.S.), care însă a căutat să-și ia unele garanții.

Printre acestea a fost și numirea, prin 1931-1932, în Serviciul Secret Român a lui N.S. Petrescu, care avea

De la început, Niky Ştefănescu ne-a vorbit despre un suflu nou pe care noi trebuie să-l aducem în Serviciu, unde noi, avînd alt punct de plecare, va trebui să facem o operaţiune de „aerisire", de înlăturare a rutinei şi anchilozelor, care în mod natural se produc în orice instituţie. Ne-a avertizat asupra necesităţii de a ne debarasa de influenţa lecturilor care creau romantismul spionajului, arătîndu-ne că spionajul se făcea în condiţiuni mult mai realiste şi lipsite de strălucirea fascinantă ce i-a dat-o literatura, care a creat imaginea falsă a unui lirism al spionajului.

Explicaţiile ce ni le-a dat erau punctate de exemple reale, plastice, pe un ton adeseori glumeţ sau ironic, povestite cu haz şi atractiv. În orice caz, după impresia lăsată nouă, neofiţilor, era cert că Ştefănescu îşi cunoştea meseria şi — pe deasupra — ştia să comunice acumulările experienţei sale, fără ariditate de specialist.

Ne-a mai vorbit despre legaţiile şi birourile de ataşaţi militari acreditaţi în diferite ţări, schiţîndu-ne în linii generale organizarea Serviciului Secret în legătură cu obiectivele sale funcţionale, aflate în dependenţă de situaţia internaţională a ţării.

Cu prilejul acestei prime întrevederi ne-a atras serios atenţia asupra păstrării secretului de serviciu, ca disciplină fundamentală a instituţiei şi ne-a anunţat că nu trebuie să comunicăm nici măcar fiinţelor celor mai intime nouă despre instituţia unde facem serviciul, necum despre problemele ei. Atunci am aflat şi sensul noţiunii „conspirativ" în cadrul acţiunii de informaţie.

Expunerea lui Ştefănescu, ca lecţie introductivă la noua noastră meserie, ne-a interesat pe toţi trei, fiind de altfel şi atractiv făcută, ceea ce am comentat împreună cînd am rămas singuri. Aceste detalii, din care unele pot apare neinteresante, le redau atît de larg pentru dublul motiv — mai întîi pentru că pot fi, cîndva, de către cineva acordate cu altele şi atunci să capete o valoare mărită şi — apoi, pentru că scriu memorii, nu fac istorie pură.

A doua zi, tot Niky Ştefănescu ne-a făcut cunoscute noile noastre atribuţiuni: Grigoriu — la problemele sociale şi politice, Enescu — la cele legate de supravegherea activităţii ataşaţilor militari acreditaţi în ţara noastră, iar eu la problemele emigraţiilor rusă şi ucraineană. Pentru iniţierea noastră primordială ni s-a dat să citim o serie de studii întocmite de Serviciul Secret, ca de pildă despre „problema panslavistă", „emigraţia ucraineană", „V.D.R.O." (Organizaţia iredentistă dobrogeană-bulgară), „iredenta maghiară", iar apoi unele dosare ca cel al lui Agabekov, despre care voi reveni, cele ale afacerilor Gabany, Vărzaru, Prècup etc. Un manual pentru tehnica profesională a informaţiei şi contrainformaţiei nu exista, iar iniţierea noastră, cît şi a celor care apoi ne-au succedat, s-a făcut empiric, prin lectura documentelor pe care le-am arătat şi din care unii reţineau mai mult sau mai puţin unele pasagii sau altele, în funcţie de inteligenţa, de preferinţele sau de vocaţia lor.

Revin cu cîteva cuvinte despre cei care alcătuiam prima promoţie de intelectuali puşi să lucreze la noile birouri de studii ale S.S. Despre Enescu am mai vorbit şi aş mai adăuga că, ulterior, prin moartea lui Marincu, la începutul lui 1937, a fost trecut în postul de secretar şef al Serviciului [Secret], din care, prin 1939-1940, s-a retras, trecînd ca avocat în contenciosul Băncii Naţionale, continuînd însă să rezolve problemele complicate de valută străină ale Serviciului, pe care nu avea cine să le rezolve. La venirea lui Eu-

---

vechi legături cu I.S., numirea sa făcîndu-se la recomandarea şi prin intermediul lui Jean Pangal, care la rîndul său avea legături cu Anglia — pe linia masonică — şi cu serviciul britanic...

În perioada sa iniţială de existenţă, Serviciul Secret s-a mutat succesiv la diferite adrese: Piaţa Rosetti, la etaj, str. Popa Petre, str. Bruxelles 12, str. Maria Rosetti 30, str. Vasile Lascăr nr. 20 şi, din 1936, în str. I.G. Saita nr. 8.

Progresiv, imobilele ce le-a deţinut au fost din ce în ce mai spaţioase şi mai corespunzătoare mersului ascendent al instituţiei. Imobilul din str. Maria Rosetti 30 era proprietatea generalului Florescu din Marele Stat Major, pentru care Moruzov hotărîse să se plătească o chirie mai mare decît merita imobilul, cîştigîndu-şi astfel bunăvoinţa proprietarului său, procedeul de a-şi apropia ofiţeri superiori din statul major prin feluriţe mijloace făcînd parte din tactica sa, urmărind consolidarea poziţiei sale personale, cît şi a instituţiei, ceea ce era tot una, soarta instituţiei fiind intim legată de a sa.

După ce serviciul propriu-zis s-a mutat din str. Maria Rosetti 30, localul acesta nemaicorespunzînd cu amploarea instituţiei, Moruzov a păstrat totuşi imobilul ca sediu conspirativ, unde se întîlnea cu informatorii cu care lucra personal.

În timp ce sediul serviciului s-a mutat în str. Vasile Lascăr 20, s-a închiriat, pentru secţia I (Contrainformaţii), un imobil în str. gen. Lahovari (azi Icoanei) nr. 60, unde această secţie funcţiona în vara anului 1934 cînd am fost numit în Serviciul Secret şi cînd şef al secţiei era Niky Ştefănescu.

Imobilul din str. gen. Lahovari era o casă compusă din 4 camere la parter şi una singură la etaj, cu o fostă bucătărie şi o baie de tipul caselor denumite vagon, adică ale cărei camere dădeau una într-alta. Avea un aspect liniştit, de casă ocupată de o familie burgheză relativ înstărită şi putea trece neobservată.

După N.S. Petrescu, şefii succesori ai Secţiei C.I. fuseseră: Vasea Potapov, Nicolae Grigorescu, Gh. Comşa şi Niky Ştefănescu... [Printre cei care au activat cu funcţii importante în cadrul Serviciului Secret, N.D. Stănescu mai aminteşte pe Dimitrie Mitică Lepădatu, Gh. Untăreanu (Albu), Gh. Manu (Covaci), Cristache Chelbaşu, Ghiţă Marincu].

După cum era şi firesc, nedispunînd de cadre profesionale specializate, la constituirea sa Serviciul Secret Român a trebuit să recurgă la cele formate în instituţia-mamă, care avea o pregătire concurînd pînă la un punct cu cea necesitată de S.S. De aceea s-a apelat la mai multe elemente formate în poliţie, de unde cei solicitaţi au plecat în S.S., atrăgîndu-şi salarii considerabil mai mari (cu aproximaţie, un simplu agent al Serviciului Secret avea salariul lunar al unui comisar sau chiar comisar şef), cît şi perspectivele unei avansări mai rapide într-o instituţie nouă, în curs de formare şi a cărei importanţă creştea pe o linie ascensională la verticală şi cu viteză mare...

gen Cristescu[1] la conducerea instituției, în toamna lui 1940, acesta l-a scos definitiv din S.S., ceea ce în parte corespundea și dorinței sale, urmărind să se consacre carierei avocățești. În timpul războiului a făcut un gest riscant, atît politic cît și de umanitarism, consimțind să ia asupra sa, fără nici un interes material, paternitatea piesei *Steaua fără nume* a lui Mihail Sebastian, cu care era prieten, și care fiind evreu nu-și putea juca piesa pe scenele românești și nu avea suficiente mijloace de existență. După 23 august 1944, Sebastian și Enescu au publicat o scrisoare în ziare în care s-a dezvăluit gestul și dezinteresul riscant al lui Enescu, ceea ce a constituit și subiectul piesei *Camuflaj* a lui Alex. Mirodan. Tot după 23 august 1944, Enescu a publicat în *Viața românească* nuvela sa *Un cal singur*, despre care criticii s-au exprimat atunci elogios, afirmîndu-se chiar că e cea mai bună nuvelă de la *O făclie de Paști* a lui Caragiale. Azi [în 1974] este într-o funcție mijlocie, de organizator de concerte la Filarmonica „George Enescu".

Scarlat-Puiu Grigoriu, născut în 1911-1912, era licențiat în drept la Paris și absolvent al unei școli superioare de studii politice din capitala Franței. Era fiul unui colonel, provenea dintr-o familie burgheză înstărită, citise suficient de mult, fiind în general un element bine pregătit, dotat cu inteligență suplă, calitățile sale intelectuale fiind superioare celor ce le deținea sub alte raporturi. În general, avea o înclinare spre ceea ce azi am numi carierism și — după cum voi arăta mai încolo — tocmai atunci cînd raporturile dintre Serviciul Secret și Titulescu se înăspriseră acut, pe la începutul lui 1936, a trecut de partea cealaltă, intrînd la Ministerul de externe, în cadrul căruia a ajuns secretar de legație la Vichy, cînd ne-au parvenit informații că printre funcționarii de la externe se comenta cancanul despre raporturile prea apropiate ale soției sale — fiica vitregă a prof. universitar Christache Musceleanu, fizicianul — cu ministrul nostru [Dinu] Hiott din Franța, raporturi despre care se comenta că Grigoriu le-ar cunoaște și tolera. Ulterior a trecut la Legația de la Madrid, cînd a fost utilizat de Eugen Cristescu pentru tatonări pe lîngă plenipotențiarul american de acolo în vederea unor tratative de armistițiu. După 23 august 1944 nu a mai venit în țară, avînd în străinătate o bună situație materială. A locuit un timp în America și acum 2-3 ani am citit în *Le Monde* că dl. P. Grigoriu a fost numit directorul Marketing în Europa al unei importante societăți...

Revin asupra atmosferei întîlnite la numirea noastră în S.S. și reții următoarele: nu ți se comunica nici o decizie de numire, legitimația de serviciu o căpătai după timp destul de îndelungat, după numeroase verificări și numai în împrejurările cînd o sarcină ce ți se încredința implica pentru îndeplinirea ei posedarea unei legitimații; nu aveai voie să dezvălui nimănui adresa sediului unde făceai serviciul și nici măcar instituția din care făceai parte, fiecare trebuind să scornească pentru familie sau pentru prieteni cîte o poveste ad-hoc; erau agenți pe teren care deși lucrau de luni de zile în serviciu și-și dădeau seama de natura instituției, nici nu cunoșteau măcar vreunul din sediile acesteia, întîlnindu-se zilnic în oraș cu șeful echipei lor la un punct și o oră convenite; toți eram disciplinați să nu punem întrebări ce ar fi putut părea indiscrete și multe din ceea ce știam despre Serviciu le cunoșteam mai de grabă din deducție decît în alt mod. Toți funcționam pe nume conspirative și deși se întîmpla ca unii agenți să se împrietenească între ei, se putea ca unii să nu-și cunoască adevăratul nume, ceea ce desigur era mai rar dar totuși posibil.

Între calitățile profesionale cea care avea întîietate era discreția și modul cum reușeai să păstrezi secretul oricărei sarcini cît de neînsemnate, față de oricine, chiar față de colegii tăi cît de apropiați prin sarcini de serviciu asemănătoare. Sediul însuși al Serviciului [Secret] se muta, pentru considerente de ordin conspirativ, atunci cînd vecinii începeau să ghicească sau să bănuiască natura instituției cu care se învecinau.

În strada Vasile Lascăr 20, Serviciul funcționa ca birou de proiectări pentru construcții navale, iar în str. Saita 8 ca direcție a conductelor de petrol ale statului. Decamuflarea sediului instituției o înlesneau însă deseori ofițerii detașați în S.S., care, deși cînd erau detașați aci primeau o importantă alocație pentru haine civile, cît și consemnul ca la serviciu să vină îmbrăcați civil, totuși nu renunțau la orgoliul uniformei și foarte deseori veneau îmbrăcați în uniformă, ceea ce pînă la sfîrșit atrăgea atenția vecinilor.

Cît privește Secția C.I. [Contrainformații], aceasta avea, sub acest raport, avantajul de a nu avea ofițeri detașați în cadrul ei, așa încît din acest punct de vedere putea mai ușor să-și facă camuflajul.

În general, în cadrul Serviciului domnea o disciplină inflexibilă privind păstrarea și apărarea secretului profesional. Cred că Moruzov și-a dat seama că într-o țară de temperamente latino-mediterane-ene, în care exuberanța originară sudică poate fi dăunătoare discreției și păstrării riguroase a unui secret, nici o măsură pentru apărarea secretului nu este excesivă. El, personal, am arătat că trăia sub un nume împrumutat de „inginer Ștefănescu", ceea ce mi s-a povestit că a ocazionat odată și o scenă relativ comică. Ducîndu-se la directorul general al poliției, la inspectorul general Vintilă Ionescu, șeful Corpului detecti-

[1] Fragmente din memoriile acestuia au fost publicate de săptămînalul *Globul*, începînd cu cel de-al 10-lea număr al său.

vilor, care era centrul vital al organelor de siguranță și cu care era în raporturi directe profesionale și prietenești (atît cît îngăduia sfera noțiunii de prietenie într-o astfel de profesiune), s-a anunțat prin valetul de la ușă: „Spune-i d-lui inspector general că a venit ing. Ștefănescu". Valetul, care-l cunoștea bine pe Moruzov, dar neînțelegînd situația, a intrat la Vintilă Ionescu și cu voce tare a anunțat: „Să trăiți, d-le inspector, a venit Dl. Moruzov și a spus să-l anunț pe dl. ing. Ștefănescu".

La mai puțin de o lună după ce începusem să funcționăm la secția C.I., ni s-a cerut să întocmim împreună toți trei o lucrare de sinteză, dar cuprinzătoare, despre mișcările de dreapta din România — cuzistă și legionară. Ca toate lucrările ce se cereau la S.S. și aceasta avea un termen foarte scurt, de 2-3 zile, pentru întocmirea ei definitivă. Termenul era cu atît mai scurt cu cît Serviciul Secret nu era o instituție veche, iar mișcările de extremă dreaptă începuseră dinainte de înființarea Serviciului, a cărui arhivă pe de altă parte începuse să fie organizată sistematic și mai tîrziu, astfel încît dispuneam de o serie incompletă de documente.

A trebuit ca în viteză să culegem materialul documentar din cărți, broșuri, reviste etc., parte din ele din colecțiile personale; în ce mă privește, întrucît mă interesase toată viața politică a țării încă din liceu și din facultate și citisem în acest domeniu, am apelat și la memorie.

Studiul, cu tot caracterul său de relativă improvizație, a fost destul de convenabil redactat și a fost apreciat pozitiv, dovedindu-se totodată capacitatea și utilitatea noastră.

Numirea noastră la Secția C.I. avea un caracter numai de inițiere și la scurt timp, după circa 4-5 luni, am fost trecuți la sediul central al Serviciului. Mai întîi a fost trecut Enescu, în cadrul Secretariatului, iar Grigoriu și cu mine la Biroul de Studii al Serviciului [Secret], înființat prin trecerea noastră acolo, conducerea biroului avînd-o fiecare din noi, pe rînd, cîte o lună.

Procesul de „intelectualizare" a Serviciului a continuat prin promovarea altor serii de tineri. În locul nostru, la Secția C.I. au venit Valeriu Ionescu, licențiat în litere, recomandat de mine, Petre Poia, care-și dădea licența în drept, recomandat de Enescu, și Teodor Iamandi, licențiat în drept, fost grefier, adus de Niky Ștefănescu, cu care se înrudea pe departe.

După aceștia, a urmat, în 1936, o altă serie, compusă tot dintre tineri, și anume: Nicolae Teohari și Sotir Georgescu, ambii licențiați în drept, amîndoi recomandați de mine, și Eug. Haralamb, student la Politehnică, care nu-mi amintesc de cine a fost recomandat.

Acestea au fost promoțiile de cîte trei tineri intelectuali care veneau să împrospăteze cadrele S.S., după care numirile nu s-au mai făcut în grupuri de cîte trei, mecanismul de numire exercitîndu-se individual...

Mai este de adăugat ceva. Sub Moruzov, cine propunea angajarea cuiva, trebuia să-și dea seama că poartă pe linie profesională o răspundere morală și că deci o astfel de propunere trebuie făcută cu circumspecție și cu simț de răspundere, pentru ca nu cumva cel propus să fie un element neserios, flușturatec sau, măcar, necorespunzător instituției din alte puncte de vedere, pe cînd mai tîrziu, sub Eugen Cristescu, angajările de personal s-au făcut prin anunțuri la mica publicitate a ziarelor. Aceasta explică coborîrea nivelului aparatului din Serviciu și caracterul de Turn al lui Babel pe care îl căpătase mai tîrziu Serviciul Secret... ■

(Va urma)

Prezentarea și selecția textului:
M. ȘTEFAN, Gh. NEACȘU

CLIO ANUNȚA

GETO-DACII LA CHIȘINĂU

Sub egida Muzeului de istorie a Moldovei, din Chișinău, și a Muzeului național de istorie a României, din București, la Chișinău a fost organizată, în lunile decembrie 1990-ianuarie 1991, expoziția „Geto-dacii — istorie și civilizație". În sălile Muzeului de istorie a Moldovei (fostul Liceu „Al. Donici") au fost expuse reprezentative mărturii arheologice, epigrafice, numismatice etc. privind vechimea civilizației geto-dacice, caracterul ei unitar, răspîndirea și interferențele culturale cu alte neamuri din această parte a continentului. A fost ilustrat în mod deosebit înaltul nivel de cultură și civilizație al geto-dacilor în vremea regilor Burebista și Decebal, precum și istoria daco-romanilor în primele secole ale mileniului nostru.

Din pliantul cu mărturii istoriografice — antice și ale cărturarilor români — care a oferit vizitatorului prilejul de a-și completa informația asupra strămoșilor noștri geto-daci, reproducem aceste aprecieri ale lui Mihail Kogălniceanu, exprimate în Cuvîntul pentru deschiderea cursului de istorie națională **(1843): „În primul secol după Hristos, un stat tare și puternic, un stat care, deși barbar, făcuse să tremure Roma civilizată, un stat independent, spun, exista acolo unde astăzi sînt Transilvania, Valahia, Banatul Timișoarei și Moldova. Statul acesta era Dacia; el se întindea de la Tisa și Carpați pînă la Dunăre, la Nistru și Marea Neagră".**

CAZUL VON BOLSCHWING

EUGEN PREDA

● Noi piese la dosarul şefului agenturii S.S. (1940-1941) la Bucureşti[1] ● Unde şi-a început cariera ● Cu ce s-a ocupat în capitala României ● Traseul unui super-spion ● Cum s-a încheiat viaţa unui „liniştit" om de afaceri ● Reconstituire pe baza arhivelor

Otto Albrecht von Bolschwing s-a născut în 1909 la Schönbruch, în familia unor mari proprietari de pămînt din Prusia. La împlinirea vîrstei de 17 ani, părinţii l-au trimis la Londra pentru a se instrui la o firmă de import-export. În 1931, a revenit la Berlin cu o bună cunoaştere a limbilor engleză şi franceză şi a devenit consultant al unor instituţii financiare britanice implicate în investiţii industriale. Un an mai tîrziu, doar cu cîteva luni înainte ca Hitler să preia puterea, von Bolschwing intră în partidul nazist. Călătoreşte o bună parte a timpului în ţările din Balcani, pentru ca în 1933 să plece în Palestina — teritoriu sub mandat britanic —, unde fondează o firmă de aprovizionare. Aici, el intră sub „aripa" lui Leopold von Mildenstein, şeful S.D.[2] pentru acest teritoriu. De fapt, el a fost recrutat de către corespondentul Agenţiei de ştiri germane (D.N.B.), dr. Reichert. Rapoartele lui von Bolschwing au fost constant interceptate de serviciile speciale britanice, care în 1936 au determinat să i se refuze reînnoirea permisului de şedere. Între timp, von Mildenstein, promovat ca şef al Secţiei II-112 (Biroul evrei) a S.D. a decis să-l preia în subordine directă pe von Bolschwing. La 12 ianuarie 1937, von Bolschwing înmînează şefului său un document de 17 pagini (Zum Judenproblem — Asupra problemei evreieşti), în care preconizează forţarea deportării evreilor din Germania, deoarece ei ar fi „dintre cei mai periculoşi duşmani". Acest document, precursor al infamelor acte care au culminat cu holocaustul, trasa o schemă de scoatere a evreilor din viaţa economică prin legi de arianizare şi de intensificare a presiunilor politice prin propagandă şi terorism pentru a emigra. În acelaşi an, devine coleg cu. A. Eichman, care pînă atunci funcţionase la Biroul privind francmasoneria din R.S.H.A. În 1938, el propun un proiect în care „valuta de la organizaţiile evreieşti pentru a ajuta evreii austrieci să emigreze să parvină S.D.-ului".

Zelul lui von Bolschwing şi experienţa lui în străinătate, cunoaşterea Balcanilor „de la faţa locului", sînt remarcate de R. Heydrich, care la sfîrşitul anului 1939, scurt timp după izbucnirea războiului, îl numeşte şef al S.D. la Bucureşti, post considerat de mare importanţă, atît pentru spionaj, cît mai ales pentru obţinerea unei răsturnări în România prin intermediul mişcării legionare, a cărei conducere era manevrată de mulţi ani de vîrfurile S.S. Aceste date privindu-l pe von Bolschwing sînt desprinse dintr-un volum apărut la New York în 1984 Quiet Naighbors. Prosecuting Nazi Criminals in America („Vecini liniştiţi. Traducîndu-i în judecată pe criminalii nazişti din America"). Autorul, Allan A. Ryan jr., a deţinut între anii 1980-1983 funcţia de director al Biroului de investigaţii speciale (O.S.I.) din Departamentul justiţiei, al Statelor Unite, creat în 1979 pentru a cerceta şi traduce în faţa tribunalelor criminalii de război nazişti aflaţi pe teritoriul Statelor Unite, (Op. cit., pp. 218-225). La Bucureşti, după cum scrie autorul citat, von Bolschwing „răspundea de culegerea de informaţii de spionaj asupra tuturor mişcărilor politice din ţară pentru şeful S.D.-ului R. Heydrich şi pentru planificarea operaţiilor secrete de promovare a ţelurilor S.S. Prezenţa lui von Bolschwing pe teritoriul Statelor Unite, după cum descrie pe larg A. Ryan, a ieşit la suprafaţă în timpul cercetărilor făcute de O.S.I. în cazul Viorel Trifa"[3].

---

[1] Vezi *Magazin istoric*, nr. 2/1987, pp. 29-32.

[2] Sicherheitsdienst — Serviciul de siguranţă al Reichsführerului S.S. (titulatura oficială a lui Himmler). Himmler avea în subordine şi trupele S.S., precum şi Oficiul rasei şi populării. La 27 septembrie 1939, principalele servicii cu funcţii poliţieneşti, informative şi contrainformative ale S.D. au fost regrupate sub conducerea lui R. Heydrich sub denumirea Reichssicherheitshauptamt — Oficiul central de siguranţă al Reichului (R.S.H.A.) S.D. — Străinătate sau AMT (Oficiul) VI din R.S.H.A. îl avea ca şef pe generalul S.S. Walter Schellenberg (1910-1952, intrat în partidul nazist şi în S.S. în 1933, iar în 1935 în S.D.).

[3] În volumul său Allan A. Ryan, jr., afirmă că din investigaţiile efectuate a rezultat că conducătorii legionari aduşi în Germania, după rebeliune, au stat în Berlin în custodia S.S. pînă la „fuga" lui Horia Sima în Italia (sfîrşitul anului 1942 — începutul lui 1943). Apoi, ei au fost duşi în lagărul de la Dachau, unde „S.S. a stabilit un loc special în lagăr pentru legionari, dîndu-le camere separate, o largă suprafaţă unde puteau lua masa, dispuneau de radio şi primeau o stipendie lunară de 50 de mărci ca bani de cheltuială". Înainte de sfîrşitul războiului, consemnează Ryan, Trifa a sosit la Roma, unde a studiat într-un colegiu catolic de misionari. La 17 iulie 1950, el a debarcat la New York. În 1955 a rostit rugăciunea de deschidere la una dintre şedinţele zilnice ale Senatului". „În 1957, a fost naturalizat ca cetăţean american". Fiind investigat în legătură cu trecutul său, el a consimţit în anul 1980 să renunţe le cetăţenia americană decît să i se intenteze un proces public. În cele din urmă, după vîlva stîrnită în presă şi o serie de acţiuni în faţa instanţelor judiciare americane, el a consimţit la deportare decît să participe la un proces în bună formă. Ryan opinează că acceptînd aceasta, Trifa sconta că nici o ţară nu-l va primi şi că deci va putea rămîne mai departe în Statele Unite *(Op. cit.*, vezi mai ales pp. 233, 239-40, 360).

Semne particulare

O parte a carierei lui von Bolschwing poate fi stabilită și pe baza unor documente aflate în custodia Arhivelor Statului din București, aduse din Statele Unite, documente capturate de armata americană în faza finală și imediat după încheierea celui de-al doilea război mondial. Astfel, într-o scrisoare din 27 februarie 1940 adresată de Cartierul general S.S. Ministerului de externe al Germaniei, citim: *„Vreau să vă rog să ajutați ca dl. von Bolschwing, posesorul pașaportului de serviciu nr. 1 145/39 să primească viza de intrare necesară pentru Olanda și România. Dl. von Bolschwing călătorește în calitate de curier întîi în Olanda și, apoi, direct în România. V-aș fi foarte recunoscător dacă pentru motivele mai sus expuse vor fi emise* [vize] *pentru mai multe intrări și ieșiri și, dacă e posibil, pentru un termen mai lung"*. La 27 martie 1940, s-a transmis la Cartierul general S.S. că ministrul Germaniei în România, W. Fabricius, confirmă prezența la București a lui von Bolschwing și anexează un raport al acestuia, privind „misiunea din partea S.D.". La 22 mai 1940, Fabricius comunică la Berlin: *„Ca urmare a înăspririi controlului străinilor, a devenit necesară mutarea lui von Bolschwing la legație, de acord cu ambasadorul von Killinger* [care deținea funcția de inspector general pentru Balcani în Ministerul de externe și se afla în momentul respectiv la București] *îl voi prezenta guvernului* [român] *drept atașat. Vă rugăm să grăbiți, dacă e posibil pînă la 30 mai, trimiterea pașaportului diplomatic. Date personale: Otto Albrecht von Bolschwing, născut la 15 octombrie 1909 la Schönbruch (Prusia orientală). Înfățișare: înalt, păr blond, ochi albaștri-cenușii, tenul palid, semne particulare n-are. Alăturat, fotografia prevăzută cu ștampila legației. Vă rugăm confirmare telegrafică"*.

În legătură cu această comunicare, s-a păstrat și o notă internă a Ministerului de externe de la Berlin în care se afirmă: *„Bolschwing, care activează la București, urmează să fie prezentat guvernului român drept atașat al legației. Bolschwing acționează pentru S.D. și lucrează în cea mai strînsă înțelegere cu ambasadorul von Killinger. În consecință, vă rog ca propusul pașaport diplomatic să fie eliberat și să fie trimis la București cu proxima ocazie sigură. V-aș fi foarte recunoscător dacă m-ați informa despre această ocazie, pentru a putea pune la curent pe ambasadorul Killinger"* (nota consilierului de legație Luther către ambasadorul Schröder).

A doua zi, de la R.S.H.A. parvine la Ministerul de externe știrea de a fi informată Legația din București că Bolschwing „a fost chemat la Berlin". Tot din corespondența dintre R.S.H.A. și Ministerul de externe (adresă din 8 ianuarie 1941) rezultă următoarele date pentru von Bolschwing și soția lui: *„Nume:* von Bolschwing, născută Klenzendorff; *Prenume:* Otto Albrecht, Brigitte; *Data nașterii:* 15 oct. 1909, 31 ian., 1915; *Locul nașterii:* Schönbruch Prusia orientală, Berlin; *Domiciliul:* București, București; *Statura:* înalt, mijlocie; *Fața:* oval, ovală; *Culoarea ochilor:* albaștri-cenușii, albaștri-cenușii; *Culoarea părului:* blond, blond-închis; *Semne particulare:* n-are, n-are".

Convocat la Cartierul general al R.S.H.A., von Bolschwing revine la București la 13 ianuarie. În adresa către Ministerul de externe prin care se cere să i se obțină o „adeverință de curier" se precizează: „motivul călătoriei, preluarea unor acte oficiale". În aceeași zi, ministrul Fabricius telegrafiază la Berlin că Horia Sima a refuzat să vină împreună cu I. Antonescu la Berghof, motivînd că nu poate lipsi din România concomitent cu șeful guvernului. În seara zilei de 21 ianuarie, generalul Franz Halder (1884-1972), șeful Marelui Stat Major al armatei de uscat (1938-1942) își notează în jurnalul său: *„Rapoarte despre tulburări interne la București și în România. Misiunea militară* [germană] *are instrucțiuni de a nu se implica în probleme de ordin intern, dar în caz de necesitate să-l sprijine pe Antonescu cu forța militară (dacă se va cere aceasta)"*. La 22 ianuarie, ministrul de externe von Ribbentrop aprecia: *„Încă în această noapte, generalul* [Antonescu] *ar trebui să proclame starea excepțională și să ordone arestarea tuturor capilor participanți la rebeliune"*. Nu trecuseră încă 24 de ore de la sosirea noului ministru al Germaniei la București, Manfred von Killinger și, la ora 5.30, în 25 ianuarie, îi parvin următoarele instrucțiuni: *„Luîndu-se în considerație toate împrejurările care au dus la evoluția din ultimul timp a evenimentelor din România, se naște întrebarea, cum a fost posibil că mișcarea legionară s-a putut hotărî să acționeze tocmai într-un moment de concentrare masivă în țară a trupelor germane. Întrucît conducătorii legionari știu foarte bine că atît succesul mișcării lor, cît și soarta României în genere, depind întru totul de Germania; dacă ei și-ar fi dat seama sau măcar ar fi bănuit că acțiunea lor contravine intențiilor și concepției guvernului Reichului, atunci procedeul lor este de neînțeles. De aceea, se pune întrebarea dacă nu cumva, în ciuda directivelor clare date de Führer, alte foruri germane, fie chiar în România, fie din Germania, au dat de înțeles legionarilor că, pînă la urmă, vor putea conta pe sprijinul forurilor germane competente în ce privește puciul lor"*.

Probabil, în transmiterea acestor instrucțiuni a concurat, pe lîngă motivația existentă ca atare, și raportul din 24 ianuarie 1941 pe care H.

Neubacher l-a transmis lui von Ribbentrop, „cu privire la Conferința cu conducătorul legiunii, Horia Sima, și principalii săi locotenenți, care a dus la încetarea luptei", la care a participat diplomatul german: *„Înainte de ora 4.00 a.m.* [23 ianuarie] *a apărut în apartamentul meu reprezentantul S.D. din România* [von Bolschwing], *cu care am colaborat strîns în cursul ultimelor cîteva zile și el m-a informat că acum este posibil ca Horia Sima să fie adus în apartamentul particular, unde se găsesc ceilalți conducători legionari, și că el dorește să-mi vorbească. Am plecat imediat la apartamentul în cauză* [situat pe strada P din parcelarea Jianu, unde se afla locuința cu regim de extrateritorialitate a lui von Bolschwing] *și l-am găsit pe Horia Sima cu conducătorii legionari Iasinski, Stoicănescu, Papanace, Sturdza, Biriș, Pătrașcu și alții. Ei reprezentau conducerea superioară a legiunii".*

Într-un supliment de raport avînd data de 6 februarie, Neubacher încearcă să-l disculpe pe von Bolschwing că *„nu i-a expus imediatei arestări pe oamenii strînși sub protecția lui"* și *„nu a informat imediat* [pe Killinger] *pe care nu dorea să-l împovăreze cu* [această] *răspundere. În temeiul propriei mele experiențe, mă simt obligat să intervin în favoarea felului în care a acționat Bolschwing și aș solicita ministrului Reichului pentru afaceri externe să comunice autorităților competente opinia mea cu privire la von Bolschwing".*

În același raport se mai afirma: *„Bolschwing a sprijinit eforturile mele în mod meritoriu. După încetarea luptelor de stradă, Bolschwing s-a găsit într-o situație extrem de dificilă, dat fiindcă liderii gărzii... fuseseră declarați rebeli. Bolschwing nu putea pur și simplu să predea gloatei și să-i expună imediatei arestări pe oamenii reuniți sub protecția lui. Sînt de părere că el s-a gîndit numai la onoarea* [S.D.-ului] *și a continuat să aibă grijă de oamenii care atît de pe neașteptate au ajuns în pericol. A fost o greșeală că nu a informat imediat* [pe ministrul german] *pe care el nu dorea să-l încarce cu această răspundere".*

Ancheta lui von Killinger

Trecînd la aplicarea instrucțiunilor primite, Killinger raportează în 27 ianuarie lui Ribbentrop pe baza convorbirilor cu generalul I. Antonescu că acesta *„este gata să fie îngăduitor în măsura în care autoritatea lui nu va fi primejduită și în care, pe de altă parte, este imposibilă reînnoirea unei încercări de revoluție".* În același raport, se mai spune: *„Prin intermediar, intenționez să stabilesc contacte cu Horia Sima, care mai este încă în libertate, cu scopul de a-l determina să se retragă din postul său de conducător al partidului și de a-i elibera pe legionari de jurămîntul făcut lui, întrucît elemente fanatice și cu tendințe mistice invocă din cînd în cînd jurămîntul lor".*

Reiese limpede că deși Neubacher, sosit între timp la Sofia, ca și reprezentanții S.D. și Gestapoului care funcționau ca atașați la legație, știau prea bine, pentru că-i și ascunseseră, locurile unde se aflau Horia Sima și ceilalți conducători legionari, Killinger mai avea nevoie, la 27 ianuarie, de... intermediari. Mai există însă un pasaj în acest prim raport al lui Killinger, care credem că merită a fi reținut: *„Am aflat că fruntașii legionari n-au avut cunoștință despre invitarea lui Horia Sima la Salzburg* [referire la întîlnirea de la Berghof din 14 ianuarie] *și nici acum nu vor să creadă aceasta. Cred că Horia Sima intenționat a păstrat tăcerea în legătură cu această invitație și încă de pe atunci a fost hotărît planul de a încerca o revoltă".*

La 11 februarie, Killinger ajunge de acum la concluzia că *„unele cercuri germane au contribuit prin comportarea lor la realizarea acestei tentative* [de rebeliune]. *Aceștia sînt reprezentanții S.D.-ului, conducătorii S.S.-iști von Bolschwing, Kriminalrat S.S. Geissler, liderii S.S.-ști Koenen și Waschinowski, cît și atașatul pentru problemele agricole, conducătorul S.S.-ist Kräute, conducătorul S.S.-ist contele Meran și conducătorul S.S.-ist de la Departamentul economic al Legației, Wenzel. În plus, eu consider că fiind implicați și cîțiva membri din AO* [Auslandsorganisation — organizație național-socialistă a germanilor de peste hotare], *ca Cristoph, Streiter, cît și reprezentantul D.N.B.-ului, Schickert, acesta din urmă fiind implicat mai mult din curiozitate jurnalistică".*

După două săptămîni, în 26 februarie, von Killinger transmite: *Raportul adresat ministrului de externe privind participarea germanilor la încercarea de revoluție organizată de legionari.* Reținem din acest amplu raport pasajele în care este vorba de von Bolschwing: *„Cînd am venit la București se și efectuaseră o serie de arestări. Nu am avut timp suficient la dispoziție pentru a vorbi cu ministrul Fabricius. Primul cu care m-am întîlnit a fost conducătorul S.S. von Bolschwing. El a protestat împotriva arestării legionarilor și a încercat să-mi dovedească că legionarii au dreptate și m-a rugat să intervin pentru a-l convinge pe generalul Antonescu să-i elibereze pe prizonieri... 6. Von Bolschwing, reprezentantul S.D.-ului, m-a asigurat de loialitatea sa absolută și de ajutor în încercarea de a duce la bun sfîrșit campania de pacificare, însă mi-a destăinuit faptul că el ascunde nouă legionari, cotați ca fiind conducători principali (și nu trei, cum declară Berlinul), într-o clădire extrateritorială a legației. Numai după ce românii mi-au atras atenția și după raportul meu înaintat la Berlin, el a recunoscut acest lucru față de mine, pretinzînd că nu a vrut*

să mă amestece și pe mine în această afacere. Situația s-a înrăutățit și mai mult, tocmai datorită acestei lipse de încredere manifestată față de mine, deoarece conducătorii legionari au trebuit să stea pe un teren extra-teritorial timp de săptămîni, fără ca eu să am posibilitatea de a-i scoate de acolo. Nu pot să fac lucrul acesta nici în prezent, deoarece, la drept vorbind, nu pot să-i trimit să fie măcelăriți. În primele zile, o aplanare a conflictului ar fi fost mult mai ușor de realizat. Problema a devenit deosebit de dificilă atunci cînd generalul Antonescu a trimis un intermediar ca să-mi spună în față că conducătorii legionari sînt tăinuiți pe strada P., adică în casa S.D.-ului, pe teren extrateritorial german. Aș dori să adaug că emițătorul secret al S.D.-ului se mai află încă în această casă și continuă să fie folosit. El se află instalat acolo la propunerea mea și cu aprobarea ministrului de externe al Reichului, de cînd am fost însărcinat cu o misiune specială în cursul iernii trecute.

7. Încă o dovadă, că există o legătură strînsă între S.D. și legionari, este furnizată de împrejurarea că, în vederea negocierilor pentru capitulare și încetare a focului, la cartierul general al rebelilor s-a putut ajunge numai cu ajutorul S.D.-ului. Ministrul Neubacher, care a fost principalul mediator, confirmă acest lucru. Discuțiile care au început au avut loc în biroul lui Bolschwing, în casa S.D.-ului. Această casă este binecunoscută de legionari. Într-adevăr, ulterior, conducătorii legionari au fost ascunși aici. Aceștia sînt următorii: Papanace, Iasinschi, Stoicănescu, Mihăilescu, Axente, Borobar, Trifa, Gîrneață și Georgescu. Cu excepția lui Georgescu și Trifan, toți au fost transferați în Germania, lucru care nu se putea realiza fără ajutorul misiunii militare. Bolschwing afirmă că el nu putea expune pe acești conducători, în urma negocierilor de armistițiu. Lucrul acesta poate că este adevărat. Faptul că aceștia au fost ascunși în această casă extrateritorială dovedește însă cît de strîns era legat acest grup S.D. de conducerea legiunii și, în special, de acei care au condus rebeliunea.

8. Atunci cînd, după o perioadă apreciabilă, am descoperit că legionarii sînt ascunși de reprezentanții S.D.-ului, iar Bolschwing a trebuit să recunoască acest lucru în fața mea, el mi-a făcut impresia că este cu totul umilit și avea lacrimi în ochi, deși în alte împrejurări a dat dovadă că este un om brav. Nu am putut să evit impresia că el este profund mișcat, ca cineva care a suferit o profundă dezamăgire și o înfrîngere și în prezent consideră bătălia iremediabil pierdută.

...11. L-am întrebat pe Bolschwing despre locul unde se află în prezent Horia Sima. El mi-a spus că cunoaște acest loc, însă și-a dat cuvîntul de onoare să nu dezvăluie nimic. Acest angajament al lui Bolschwing este încă o dovadă asupra relațiilor care implică o anumită loialitate între S.D. și legiune. Îmi este imposibil să susțin că faptul acesta a ieșit la iveală numai în urma puciului. Desigur că aceste relații au existat și anterior și, avînd în vedere relațiile bazate pe loialitate și prietenie, sînt convins că planul pentru viitor a fost discutat în aceste cercuri și că, în consecință S.D.-ul trebuie să fi știut că ei luptă împotriva lui Antonescu și că intenționează să-l doboare...

O serie de rapoarte provenind de la Marele Stat Major Român, a căror autenticitate nu se poate însă verifica, declară următoarele:

I. Bolschwing, Geissler, Kräute și Koenen au luat parte la insurecție;

II. Horia Sima a crezut cu fermitate că va primi ajutorul agentului de Gestapo, Geissler".

Cazul von Bolschwing nu se încheie, bineînțeles, aici. ■

(Va urma)

TABLOU...

LA PATRU MÎINI

Doi specialiști britanici, David Bull și Joyce Plesters, au rezolvat enigma uneia dintre cele mai misterioase creații renascentiste, *Banchetul zeilor*, anunță săptămînalul *Observer*. Tabloul a fost comandat lui Giovanni Bellini de ducele de Ferrara, pentru dormitorul său. Bellini l-a și semnat, în 1514. Încă din 1568, Giorgio Vasari nota că deoarece Bellini, „din pricina bătrîneții, nu a putut termina lucrarea, a fost chemat Tițian, ca să o ducă la bun sfîrșit, fiind socotit mai de valoare decît toți ceilalți pictori". Analizînd pigmenții, examinînd cu microscopul, cu raze X și cu lumina infraroșie pentru a delimita contribuțiile lui Tițian, cei doi experți au descoperit urmele unui al treilea artist. Acesta repictase, înaintea lui Tițian, peisajul din partea superioară a pînzei. L-au identificat pe autor cu Dosso Dossi, cel care lucra tot atunci la o frîză ce decora un plafon al palatului ducal. Și au mai descoperit ceva: unul dintre pictori intervenise pentru a mări senzația erotică pe care o crea tabloul. La început, l-au bănuit pe tînărul Tițian; analize atente au dovedit că era vorba despre vîrstnicul Bellini.

Dar cum a ajuns Tițian să continue opera lui Bellini? El primise comanda să execute alte trei tablouri pentru același dormitor unde urma să fie expus și cel început de Bellini. Probabil că „aportul" lui Dossi a deranjat și lui Tițian i s-a cerut să îl „armonizeze" cu tablourile lui, prin 1529.

Surprizele nu s-au oprit aici. Bull și Plesters au descoperit că un al patrulea artist, Vincenzo Camuccini, și-a adus și el „contribuția", 300 ani mai tîrziu, atenuînd culorile vii, specifice Renașterii, pentru a le potrivi gustului sec. XIX. Restauratorii au îndepărtat „intervenția" lui, redînd tabloului aspectul pe care l-a avut la origine.

D.M.

FEBRUARIE 1941

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

• Se fac **pregătiri pentru Recensământul general al României din 1941 care, după cum scrie** Timpul **din 24 februarie, va fi efectuat în „spiritul nou către care se năzuieşte la reorganizarea statului". În acest sens, se va pune în valoare „familia, celula socială a colectivităţii naţionale. Spre deosebire de concepţia democrată, care pune accentul pe individ, statul naţionalist îşi statorniceşte temeiurile de existenţă pe acest mic organism creator de valori sociale şi naţionale".**

• Călătoriile unui tablou celebru. **Sub acest titlu, ziarul** Timpul **scrie despre odiseea cunoscutei compoziţii a lui Rembrandt,** Garda de noapte. **Aflat la Rijksmuseum din Amsterdam, tabloul a fost admirat, în timp de pace, de mii de vizitatori zilnici ai muzeului. La izbucnirea războiului, a fost construit un adăpost special care să protejeze această capodoperă. Cum adăpostul nu era gata în momentul ocupării Olandei de către naziști, tabloul a fost dus la castelul Radbont din Medemblik (50 km de Amsterdam). De aici, a fost readus în capitala olandeză, până când a fost terminată construcţia adăpostului. Din cauza ramei, tabloul n-a putut fi introdus în adăpost, încît a trebuit să fie scos şi făcut sul, aşteptînd, înfăşurat, instalarea iarăşi a pînzei, spre a-şi relua locul său în muzeu.**

• Institutul **de studii sud-est europene începe cursurile gratuite de limbă turcă, rusă, armeană, polonă, cehă, sîrbă, bulgară şi neogreacă, în palatul Ligii Culturale din b-dul Schitu Măgureanu, nr. 1, etaj 1.**

• Apare **săptămînalul** Ardealul, **organ al românilor refugiaţi din partea de ţară ocupată de horthyşti. Între colaboratori: I.A. Mureşanu, Gherasim Pintea, I. Viasiu, Napoleon Creţu, Sever**

Atenţia presei bucureştene, a opiniei publice este reţinută în continuare de relatările privind desfăşurarea şi înăbuşirea rebeliunii legionare din 21-23 ianuarie 1941. La 6 februarie, sînt anunţate cifrele morţilor (236) şi răniţilor (254) din Capitală, în urma sîngeroaselor evenimente. Din aceste 490 victime, 346 sînt români, iar 144 evrei. Pînă la 30 ianuarie, au fost confiscate 87 mitraliere, 464 puşti mitraliere, 19 014 arme şi carabine militare, 7 936 arme de vînătoare, 9 200 pistoale şi revolvere, cca. 500 000 cartuşe felurite, 421 grenade etc. — un veritabil arsenal al terorii.

Un comunicat dat publicităţii la 27 februarie precizează că pînă în seara zilei de 24 februarie fuseseră arestate 4 760 persoane, în Capitală, şi 4 762 — în provincie.

Pe marginea tragicei încleştări care zguduise Capitala, ca de altfel întreaga ţară, Pamfil Şeicaru notează în *Curentul* din 6 februarie: „Elementele legionare au socotit că nu au altă soluţie pentru desăvîrşirea revoluţiei, decît să înlăture frîna şi să poată lucra în plină libertate. De aici fenomenul, cu totul original al acestei insurecţii legionare, dînd prilej istoriei noastre să înregistreze lupte de stradă şi tot ce a lipsit ca element tragic al vieţii noastre politice.

Cu revolverul poţi suprima oameni — continuă P. Şeicaru —, dar nu poţi face fericirea ţării. Şi poporul român nu se regăseşte nici ca tradiţie, nici ca spirit în aceste stări de maladivă violenţă. Unde-i omenia noastră? Ce înseamnă această schimonosire a naţiei noastre care a fost potrivnică pedepsei cu moartea totdeauna? Cui îi place oare acest spectacol? În interesul cui se proiectă chinuirea poporului român?

Mă întreb unde-i suflul din balada românească *Miorița?* Nu se poate ca să se curme odată această continuă aprovizionare a cimitirelor cu vieţi româneşti? Dar nimeni dintre legionari nu se gîndeşte şi la ţară"[1].

Într-o declaraţie publicată în ziarele din 3 februarie, generalul I. Antonescu condamnă încercarea de lovitură de stat legionară, elogiind curajul şi spiritul de sacrificiu de care a dat dovadă armata în înăbuşirea rebeliunii. „Ţara a fost aruncată într-o frămîntare nebună, pe care n-a putut-o opri decît onoarea, eroismul şi patriotismul ostaşului român, stîncă nepieritoare a drepturilor patriei. S-a tras în armată, fără nici un motiv, fără nici o pro-

[1] Pentru a uşura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, ca în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepţii cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Liviu Rebreanu
la festivitatea
instalării sale
ca director
al Teatrului Național

vocare; s-a încercat dezarmarea și umilirea ostașilor; au fost omorîți ofițeri și soldați pe la spate; doi au fost arși de vii".

Conducătorul statului își reafirmă hotărîrea de a nu mai lăsa să se repete o astfel de fărădelege: „În fața lui Dumnezeu, a țării și a istoriei jur că nimeni pe acest pămînt nu mă va împiedica să apăr onoarea, drepturile și liniștea românilor și că dacă se va face vreo nouă greșeală voi fi necruțător".

Relatări, știri, informații, comentarii etc. conturează zilnic, în paginile presei de acum cinci decenii, tabloul desfășurării războiului, pe care istoria avea să-l înregistreze drept cea mai mare conflagrație a tuturor timpurilor. Atacurile furibunde ale aviației germane asupra Angliei urmăresc pregătirea invaziei hitleriștilor în această țară, plan rămas nerealizat.

Într-o cuvîntare radiodifuzată din 9 februarie, și prezentată de *Timpul* la 12 februarie, W. Churchill, primul ministru britanic, după ce analizează desfășurarea luptelor pe fronturile din Mediterana, Balcani și Africa, continuă: „Războiul acesta va fi hotărît prin ceea ce se va petrece pe mări, în aer și, mai ales, în insula noastră. Acest război nu mai cere mari armate care trag una împotriva alteia cantități imense de obuze. Nu ne mai trebuie ajutor în oameni din partea Statelor Unite, ci numai de material de război. Vom avea nevoie de mari cantități de tonaj în 1942, mult mai mult decît putem construi noi înșine.

Nu am subestimat niciodată primejdia războiului submarin și aerian, dar am încredere în puterile noastre, care vor fi în stare să facă față noii faze a luptei care va fi mortală".

Chemîndu-și compatrioții la sporirea eforturilor în vederea zdrobirii agresorului hitlerist, Churchill subliniază rolul deosebit pe care Anglia, poporul englez, îl deține în cadrul conflagrației. „Cea mai mare crimă, după lașitate și trădare, ar fi excesul de încredere care ar duce la neglijență. Invazia va fi sprijinită acum de un material și arme concepute și fabricate în lunile de iarnă. Operațiile în Răsărit, chiar dacă Germania va ajunge la porțile Indiilor, nu pot fi hotărîtoare, căci numai zdrobirea Marii Britanii în insulă poate asigura victoria finală a Axei".

Apare primul număr pe anul 1941 al revistei *Familia*, a cărei redacție este refugiată în București, din Oradea, în urma dictatului fascist de la Viena. În paginile acestui număr, Liviu Rebreanu publică articolul *Transilvania ·1940*, vibrantă mărturie a dragostei pentru această parte de pămînt românesc. „Pentru noi — scrie Rebreanu —, Transilvania nu poate exista decît întreagă, trup din trupul nostru. Pentru alții, ea reprezintă doar ambiții is-

Cronică măruntă

Stoica, Cornelu Albu ș.a. Ardealul, scrie Timpul, **„umple un gol adînc simțit în publicistica românească și constituie un adevărat reconfortant, atît pentru refugiați, cît și pentru cei care au fost sortiți să vadă și să simtă grozăviile exodului".**

● În ședința **Institutului de istorie națională, în sala de istoria românilor a Facultății de litere și filosofie din Capitală, la 6 februarie se prezintă următoarele comunicări: C.C. Giurescu** — Canalul dintre Dîmbovița și Argeș al lui Alexandru Ipsilanti voevod; **Anton Velcu** — Sabia lui Tudor Vladimirescu; **I. Ionașcu** — Primii studenți români medicinești la Paris și Turin.

● La Academia Română, **Andrei Rădulescu prezintă studiul lui Valentin Al. Georgescu** Études de philologie juridique et de Droit rumain. Les raports de la philologie ciasique et du Droit rumain, **iar N. Bănescu lucrările lui N.A. Constantinescu:** Cele mai vechi știri istorice din județul Buzău, Un livre oublié sur la révolte de Pasvantogiu și Renovația istoriei românilor de N. Iorga.

● În ziarul Acțiunea **din 8 februarie 1941, Perpessicius, în cadrul rubricii** Mențiuni critice, **recenzează cel de-al treilea volum din** Istoria limbii române, **de Al. Rosetti, „tratat de severă erudiție lingvistică", în care materia (limbile slave meridionale), este tratată cu „acea limpeziciune, cu acea sobrietate și cu acea armătură metalică a eșafodajului științific, proprii lucrărilor de acest fel ale d-lui Al. Rosetti".**

● Ion Vlasiu **scrie în același ziar,** Acțiunea, **despre expoziția Ion Jalea, unul dintre „maeștrii consacrați". „Sculptorul Jalea, notează autorul, poate fi privit azi ca un reprezentant al unuia dintre cele mai de seamă momente ale evoluției noastre artistice. Opera**

FEBRUARIE 1941

W. Churchill într-o inspecție pe locurile bombardate de hitleriști (fotografie din Realitatea ilustrată)

Cronică măruntă

sa este de acum rotunjită și caracterul personalității sale poate fi luat exemplu pentru definirea acestui moment".

● Convorbiri literare **recenzează trei recente studii ale istoricului Gh.I. Brătianu, consacrate unor probleme actuale de istorie și politică românească:** La Moldavie et ses frontières historiques, La question roumaine en 1940 **și, respectiv,** Roumanie et Hongrie. Considérations démographiques et économiques.

● Sub egida **Muzeului limbii române (director Sextil Pușcariu), apare vol. I din** Atlasul lingvistic român, **(partea a II-a) alcătuit de Emil Petrovici (1899-1969), profesor la Universitatea din Cluj (refugiată la Sibiu). Volumul cuprinde 70 000 răspunsuri, 296 hărți și 513 articole privind: corpul omenesc, bolile (și termenii înrudiți); familia, nașterea, copilăria, nunta, moartea; casa, acareturile, curtea, focul, mobilierul, vase, scule. „Operă de prestigiu național —** scrie revista Transilvania —, **Atlasul** lingvistic român **a sporit și va spori mereu vaza științei românești în străinătate. Învățații străini, deschizînd această mare operă, vor observa că același grai românesc se vorbește intens și în regiuni ce se găsesc în afara hotarelor capricios fixate ale României de astăzi. Convingerile li se vor întări în credința că neamul românesc cu aceeași limbă, cu obiceiuri identice și cu același fel de viață constituie un masiv etnic, puternic fixat în regiunile pe care din vremuri străbunești le locuiește. În felul acesta** Atlasul lingvistic **servește deopotrivă știința și neamul, ale cărui drepturi le va arăta străinătății. În învolburarea vremurilor de astăzi, această operă mărturisește lumii forțele creatoare ale spiritualității românești, menite să răzbească veacurile".**

torice sau castele feudale zidite din truda generațiilor de robi români. Pentru noi, înseamnă tot: trecut, prezent, viitor, ființa sau neființa. Noi n-am venit de nicăieri; ne-am plămădit, ne-am născut și am crescut din pămîntul ardelean. De mii de ani milioane și milioane de români au asudat muncind, au sîngerat luptînd și au murit amestecîndu-și țărîna, pretutindeni în pămîntul străvechi, încît toate văile și dealurile și toți munții sînt îmbibați cu sînge românesc, iar pașii trecătorului calcă numai trupuri românești.

Alții — continuă Rebreanu — se pot mulțumi cu o parte mai mică sau mai mare din Transilvania, reprezentînd pentru ei numai teritorii de exploatare; noi nu putem uita niciodată pe părinții și străbunii noștri rămași în pămînt".

La 12 februarie încetează din viață generalul adjutant Ernest Balif, președintele Fundației regale „Ferdinand I" din Iași și administrator al Domeniilor Coroanei. În ziarul *Universul*, generalul R.R. Rosetti evocă figura acestei personalități, descendent dintr-o familie de francezi trecuți în sec. XVII în Elveția. Bunicul său s-a stabilit la începutul sec. XIX în Basarabia. Unchiul său, Victor Place, consul la Iași, a fost susținător al Unirii Principatelor din 1859 și un apropiat al lui Cuza Vodă.

„Am avut cinstea de a-l cunoaște și noi, în anii din urmă, cînd se îndeletnicea cu organizarea Fundației regale «Ferdinand I» din Iași, scrie Petru Comarnescu, în *Revista Fundațiilor regale*. Impunător, dar nu distant; sobru, dar nu aspru, exprimînd o bunătate pe care nu i-au putut-o nimici încercările vieții, generalul adjutant Balif își destăinuia cumpătat și prudent planurile și intențiile. Se vede bine că în tot ceea ce făcea era condus de o metodă de lucru și de anumite convingeri adînci"

Să ne oprim și asupra unui alt dispărut, în această lună: Teodor V. Păcățian (28 noiembrie 1882-11 februarie 1941), „publicist fecund și istoric cumpănit", după cum îl caracterizează acad. I. Lupaș, vicepreședintele Secțiunii istorice a ASTREI, în revista *Transilvania*. Luptător pentru unitatea națională, autor al unei monumentale culegeri de documente privind drepturile românilor transilvăneni, *Cartea de aur* (8 volume, 1902-1915), T.V. Păcățian s-a stins din viață la Cluj, cu „sufletul copleșit — scrie I. Lupaș — de povara nespusei amărăciuni că, după o întreagă viață de luptă pentru dezrobire națională, i se deschidea drumul spre locul odihnei de veci în pămîntul cotropit acum iarăși de neînduplecatul dușman secular, ale cărui fărădelegi n-a încetat, timp de aproape 70 de ani, să le fulgere cu ascuțișul condeiului său aprig și neobosit".

Maria Antonescu vizitînd răniții din timpul rebeliunii

Demonstrație de patinaj artistic pe gheața lacului Cișmigiu

Lucrarea sa fundamentală, *Cartea de aur*, arată I. Lupaș, „cuprinde în 8 volume de cîte 800-900 pagini un material prețios și de neapărată necesitate pentru oricine dorește să cunoască în amănunte silințele desfășurate de către românii transilvani și bănățeni, mai ales în cele din urmă două veacuri pentru salvarea ființei lor etnice și pentru afirmarea drepturilor naționale-politice în luptele necurmate împotriva cîrmuitorilor străini". Pentru această scriere a fost distins de Academia Română cu premiile „Adamachi" (1904) și „Aurel Cosma" (1930).

Redactor șef al ziarului *Tribuna*, director al *Telegrafului român* (ambele din Sibiu), T.V. Păcățian a publicat, totodată, mai multe studii și traduceri pe teme de istorie, religie, drept etc. „Viața lui — scrie I. Lupaș —, săvîrșită în tristele împrejurări ale Transilvaniei din nou robite, este atît de bogată în momente proprii să îndemne pe toți românii de bun simț și de ispravă a-și da silința să urmeze, mai ales în vremurile crîncene de acum, pilda acestei vieți. [El] și-a servit neamul și credința cu devotament fără margini, cu impunătoare tenacitate, fără a se lăsa vreodată înspăimîntat de povara suferințelor, cu care îl amenința mereu justiția și temnița maghiară. Lunile petrecute în temnița din Seghedin nu au putut să-i micșoreze statornicia convingerilor, nici să-i clatine speranța într-o apropiată izbăvire a neamului românesc din jugul robiei de veacuri. Scrisul lui ziaristic și istoric este cantitativ tot așa de bogat ca al lui Gheorghe Barițiu, fără a fi rămas în urma acestuia nici sub raport calitativ".

La rubrica *Buletin arheologic și numismatic*, în ziarul *Universul*, Const. Moisil (1876-1958) prezintă vechile sigilii domnești, de la primii domni ai Moldovei. Aceste importante mărturii ale istoriei românești datează încă de la mijlocul sec. XIV, în Muntenia din 1368, de la Vladislav I Basarab, iar în Moldova din 1387, de la Petru I Mușat. Vechile documente, întărite cu sigilii domnești, arată autorul, atestă o îndelungată tradiție, faptul că „în cancelariile domnilor noștri exista din vremuri foarte vechi obiceiul de a se emite acte scrise și că formulele de redactare a acestor acte, în limba latină sau în cea slavă, erau de multă vreme pe deplin fixate, iar modul de a se autentifica prin semnături și sigilii era definitiv intrat în uzul acestor cancelarii".

Printre cele mai interesante sigilii de la sfîrșitul sec. XIV, este cel de pe un document emis de Roman I la 30 martie 1392, voievodul care „a întins hotarele Moldovei pînă la Marea Neagră, anexînd tot litoralul moldovenesc". ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

● La Sibiu, **sub auspiciile ASTREI, din inițiativa prof. Iuliu Hațieganu, au loc ciclurile de conferințe** Unitate-Solidaritate **și, respectiv,** Energiile neamului, **în cadrul cărora sînt prezentate următoarele comunicări: Iuliu Moldoven** — Rasă, neam, familie; **Silviu Dragomir** — Unitatea noastră națională; **C. Marinescu** — Formarea unității germane; **R. Cândea** — Evoluția și sensul ideii naționale; **D. Stăniloae** — Creștinism și tradiție în dezvoltarea neamului; **I. Hațieganu** — Țărănimea, temei al neamului; **V. Popilian** — Elite și tineret; **I. Moga** — Monarhia în dezvoltarea neamului; **Lucian Blaga** — Energii ardelene: Șaguna.

● Liviu Rebreanu **este numit director al Teatrului Național și director general al teatrelor și operelor, fapt ce reprezintă, după cum notează Miron Radu Paraschivescu în ziarul** Timpul, **„adînca semnificație a unei biruințe românești pe tărîmul culturii. Fiindcă este într-adevăr o biruință și este mai cu seamă o chezășie pentru viața spirituală a unei nații să știm că astăzi, cînd muzele au cedat pasul armelor, cînd duhul creator cunoaște o eclipsă — trecătoare desigur dar nu mai puțin cernită — scena românească are să fie temeinic îndrumată de către figura cea mai de seamă a literaturii noastre contemporane".**

● Ministerul **sănătății** — scrie Universul — **va înființa patru puncte de asistență medicală și socială la barierele Capitalei. Menirea acestora este de a veni în sprijinul cetățenilor ce intră în Capitală prin bariere și care vin aici de multe ori să-și caute sănătatea, dar care nu știu însă cui trebuie să se adreseze. Cele patru puncte sanitare vor fi instalate la barierele Grivița, Dudești, Rahova și Colentina.**

MIHAI ANTONESCU: pentru memorii

Publicăm mai jos cîteva note rămase de la Mihai Antonescu (1904-1946), în perioada 1941-1944, ministru al justiției, al propagandei, al afacerilor străine, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, „însărcinat cu conducerea guvernului" pe timpul absenței din țară a mareșalului Ion Antonescu.

Prima însemnare nu necesită comentarii, ea conținînd reflecții strict personale cu privire la instituția monarhică.

A doua însă pretinde anumite explicații, pentru că vizează o problemă de ordin general — situarea României în actualitatea politică internațională imediată și de perspectivă.

Convorbirea dintre Mihai Antonescu, în calitate de ministru al afacerilor străine al României, și W. Benton, însărcinatul cu afaceri al Statelor Unite ale Americii în țara noastră, care s-a desfășurat pe data de 14 decembrie 1941, la 48 de ore după declararea stării de război între România și S.U.A., se caracterizează în primul rînd prin depășirea cadrului protocolar de rutină, propriu despărțirii de un diplomat cu ocazia ruperii relațiilor dintre două state. Ea degajă considerația pe care oficialitatea română înțelegea să o reafirme față de reprezentantul unei puteri de care România era istoricește atașată. Această urbanitate va fi observată de M. Antonescu de-a lungul intervalului în care starea de război între cele două părți s-a menținut. „Mi s-a sugerat, la un moment dat, ca în presă să fac atacuri violente împotriva lui Roosevelt — arăta M. Antonescu, în ședința Consiliului de Miniștri din 25 iunie 1942. Am considerat întîi că trebuie să imprim presei noastre un limbaj de civilizație", socotind că „este lipsit de sens să fac acte de ofensă personală, care nu s-ar fi putut întoarce decît împotriva României și care, ca valoare morală, n-ar fi expus decît ridicolului neamului românesc".

Dar convorbirea M. Antonescu—W. Benton n-a avut numai o semnificație emoțională, ci una profund politică, dominanta ei constituind-o ideea că S.U.A trebuiau să facă o distincție netă între conducerea de atunci a țării noastre, determinată de împrejurări să procedeze cum a procedat, și poporul român, funciar antihitlerist și solidar cu cauza Aliaților. De aici repetarea cu obstinație de către M. Antonescu a formulei că dacă este „un act politic care trebuie să fie sancționat, pedepsiți-mă pe mine", în speță guvernul, „nu pedepsiți însă neamul românesc", fiindcă „România n-a voit și nu vrea să lupte împotriva anglo-americanilor și nici împotriva acelora cărora le datorește recunoștință, ca Franța".

Este o poziție afirmată cu consecvență în anii următori, cînd M. Antonescu, depunînd eforturi ca — în cadrul „spațiului vital german" și al „noii ordini europene", care, cum aprecia Iuliu Maniu, se realizau indiferent dacă mareșalul Antonescu era sau nu de acord — România să-și conserve cît mai mult din suveranitatea, demnitatea și resursele sale, a contribuit direct și imediat ca lumea să perceapă că poporul român nu purta responsabilitatea pentru războiul dus alături de Germania, că era pe deplin conștient că deznodămîntul trebuia să găsească România disociată de Germania (pentru a nu o însoți în prăpastie) și alături de Națiunile Unite, în a căror victorie vedea suportul restabilirii suveranității și unității statale, prin anularea dictatului de la Viena. Așa se explică atît informarea pe care M. Antonescu o făcea opoziției, îndeosebi lui George Brătianu (din al cărui partid făcuse parte), lui Iuliu Maniu și lui C.I.C. Brătianu, asupra actelor sale de politică externă, cu convingerea că ele vor fi difuzate și în capitalele occidentale, cît și facilitarea demersurilor partidelor istorice peste granițe, ca și propriile inițiative lansate prin reprezentanțele diplomatice din diverse țări.

Nu este întîmplător că însemnările ce văd pentru prima oară lumina tiparului acum în Magazin istoric au fost redactate într-un moment în care se cunoșteau în liniile lor esențiale rezultatele tratativelor purtate de opoziție cu Aliații la Cairo, precum și cele ale opoziției și Ministerului de externe cu Uniunea Sovietică la Stockholm. Ele par să spună că autorul dorea să consemneze că, de fapt, cursul spre desprinderea de Germania și alăturarea României Națiunilor Unite își avea preliminariile în chiar primul an al războiului antisovietic, aducînd ca mărturie aspecte concrete devenite mai puțin publice. Rapoartele ministrului Elveției la București în anii 1941-1944, pe care Magazin istoric le publică din aprilie 1990, aduc și ele numeroase mărturii despre starea de spirit a guvernanților antonescieni (în special Ion Antonescu și Mihai Antonescu) vizavi de Statele Unite și în general, față de puterile occidentale ca și față de U.R.S.S.

Iată textul însemnărilor respective, cu precizarea că ele se află în Arhivele Statului București, fond Președinția Consiliului de Miniștri (1943/1944); ele sînt dactilografiate și poartă mențiunea „Pentru memorii". Deși nu sînt semnate, paternitatea și autenticitatea lor sînt în afară de orice îndoială.

Constantin ANTIP, Leonida LOGHIN

„13 mai 1944. În drum spre Predeal. Eu i-am spus întotdeauna regelui: Sire, să nu crezi că am să-ți cer ceva vreodată. Maiestatea Ta îmi va cere, eu n-am să-ți cer niciodată nimic. Știu că vor veni momente cînd vei fi ingrat cu mine, fiindcă misiunea monarhiei este să fie ingrată.

Dacă monarhia s-ar atașa unui om ar trebui să cadă cu fiecare generație, sau omul care ar depinde de monarhie ar trebui să știe să cadă singur.

Monarhia este eternitatea.

Politica este omul trecător.

Trebue să slujești monarhiei și eternității ei și să pleci dinainte cu gîndul că-i datorești monarhiei și nu-ți datorește; cu alte cuvinte, să accepți chiar nerecunoștința monarhiei ca un lucru normal.

Bineînțeles, monarhia nu trebuie să-și facă din nerecunoștință o meserie și nici să ofenseze idealismul celor care se oferă să dea fără să primească, pentru că altfel plătește pînă la urmă.

În ziua cînd voi rupe legăturile personale și nu voi ține seama de omul din mine, din ziua aceea să te păzești, Sire

Fiindcă sînt omul care plătește cel mai aspru.

Nu aștept nici un fel de menajament sau privilegiu din partea monarhiei. Aștept însă un respect elementar al unor reguli de omenie și de idealism, pe care le închin onest.

Dacă acestea ar fi ofensate, atunci monarhia nu știe să fie la înălțimea prestigiului moral pe care trebuie să-l profeseze, instituția fiind mai jos decît tot ce este trecător.

13 mai. În drum spre Predeal. Cînd a plecat Benton din țară, s-a prezentat la mine pentru despărțire, după tradiția vizitelor *de prendre congé public;* atunci i-am spus:

— Domnule Benton, sînt foarte nefericit de ceea ce se întîmplă între Statele Unite și România.

A fost uimit. Mi-a făcut niște ochi mari și mi-a spus limpede că nu se aștepta de la mine la o asemenea declarație. I-am spus:

— Cînd părăsiți țara, din respectul pe care-l port eu personal, guvernul și țara noastră Statelor Unite, marii și noii civilizații americane, consider de datoria mea să folosesc acest prilej, oricît de paradoxal și oricît de potrivnic regulilor diplomatice, în momentul cînd vă despărțiți de mine, fiindcă a început starea de război între țările noastre, și cu toate că eu sînt profesor de drept internațional, care ar fi ținut să respecte cu atît mai mult rigiditatea formelor diplomatice, mă onorează să vă comunic în numele meu și al țării mele și să vă rog să transmiteți președintelui Roosevelt și guvernului federal recunoștința națiunii române pentru că în 1914-1918 ne-a ajutat să înplinim unitatea națională și să realizăm drepturile etnice ale națiunii române pentru care luptăm de peste 1 000 de ani.

Aceleași legi ale unității naționale pentru care ne-ați ajutat în 1914-1918 le urmărim și azi, domnule Benton prin singurele mijloace care ne-au mai rămas la îndemînă.

Dacă starea de război începută azi constituie totuși o ștergere a unui trecut pentru care România este recunoscătoare și vă mărturisește recunoștința sa, vă legitimează nu știu ce acțiune de răzbunare sau de [lipsă de text] gravă a poziției noastre, atunci, domnule Benton, vă adresez două rugăminți:

Loviți în mine. Considerați-mă răspunzător de acest act politic ca ministru de externe. Pedepsiți-mă oricît de aspru. Am conștiința că, făcînd ceea ce fac, îmi fac datoria pentru că nu se putea face altfel ca neamul românesc să fie salvat în ciocnirea dintre imperialisme, singur, părăsit și uitat cum a fost de toți între Germania și Rusia. În fața amenințării prăbușirii totale și a dispariției națiunii române și a luptei pentru conservare, eu nu aveam drept de alegere. Dar dacă totuși este un act politic care trebuie să fie sancționat, pedepsiți-mă pe mine. Nu pedepsiți însă neamul românesc, pentru că de el veți mai avea nevoie.

Legile de coheziune și de conservare ale Europei sînt atît de grav amenințate azi, încît mîine, dacă la capătul acestui război veți voi să refaceți lumea și să reconstruiți organizarea internațională, veți avea nevoie de România. Nu loviți în România și acest viitor sănătos, care trebuie să vă fie asigurat chiar și în in-

1943: Mihai I, mareșalul Ion Antonescu și Mihai Antonescu la festivitățile organizate cu prilejul zilei de 10 Mai

teresul dvs.

Şi a doua rugăminte care v-o fac este că, orice aţi face, oricum ne-aţi pedepsi şi orice hotărîre aţi lua, oricît de gravă, fiindcă România n-a voit şi nu voieşte să lupte împotriva anglo-americanilor şi nici împotriva acelora cărora le datoreşte recunoştinţă, ca Franţa, dacă totuşi voiţi să luaţi atitudine, în nici un caz nu sprijiniţi pe regele Carol II sau reîntoarcerea lui în România. Pentru că regele Carol II este unul din marii vinovaţi ai ceasurilor tragice pe care le trăieşte neamul azi şi principalul vinovat al despărţirii noastre.

Dacă vreţi să nu mai ajungă neamul românesc din nou în situaţia în care se găseşte, faceţi ca monarhia românească să fie salvată, nu prin acela care a ofensat-o, răsturnînd ţara, ci printr-un rege tînăr care poate s-o slujească şi care poate să constituie o speranţă şi o linişte cel puţin pentru noi şi regulile de civilizaţie pe care trebuie să le respectăm cu toţii.

Aceasta a fost despărţirea mea de Benton, alături de scrisoarea adresată d-nei Günther.

Mergeam în vizită oficială la Berlin (23 noiembrie 1941). În gară, fiind codus de Legaţia germană, l-am rugat pe dl. von Killinger să dea dispoziţiuni d-lui [consilier de legaţie] Steltzer şi persoanelor care mă conduceau pentru ca să se pună un avion german sau să lase unui avion român posibilitatea de a survola teritoriul european ca să-i aducă lui Günther[1] un medic din Elveţia.

Killinger mi-a spus: «Dar America vă va declara şi dvs. război zilele acestea».

I-am răspuns: «Domnule von Killinger, războiul se face cu viii, dar nu cu morţii. Günther este pe moarte. N-am, prin urmare, decît datoria să încerc să onorez pe un adversar care moare pe teritoriul nostru, cu atît mai mult cu cît Günther a fost un prieten al României şi al meu personal şi m-aş dezonora dacă aş proceda altfel».

După moartea lui Günther am trimis o scrisoare d-nei Günther prin care îi arătam că orice s-ar întîmpla, poate să conteze pe sprijinul meu, fie că doreşte să mai stea în ţară, fie că vrea să plece. Iar dacă eu voi pleca, voi lăsa ca servitute pentru acela care mă va urma aceeaşi obligaţiune şi sînt sigur că oricare român va respecta ceea ce respect eu, comunicîndu-vă aceasta.

Aceste două lucruri au fost pentru ei [americani] două elemente aşa de fundamentale, încît am auzit că le-au comunicat după aceea unui demnitar român care făcea parte din cei care îi însoţeau. Acesta mi-a spus că Benton, plecînd, i-a spus cît a fost de impresionat de convorbirea cu mine. Este adevărat că Benton, la despărţirea de mine, avea ochii roşii şi-i curgeau lacrimi. Mi-a spus:

— Nu mă aşteptam să mi se rostească aceste cuvinte. Vă mulţumesc!

I-am spus:

— Să nu-mi mulţumiţi. Eu trebuie să vă mulţumesc dv. Înţelegeţi că trec peste regulile rigide. Vă vestesc un adevăr care este permanent şi nu cuvinte care sînt o forma trecătoare.

A fost atît de impresionat că a mărturisit-o altora. Şi cum atunci credeau mulţi că eu eram omul Germaniei şi în slujba Germaniei, Benton i-a spus principelui Ştirbei.

Ştirbei mi-a mărturisit odată, cînd l-am văzut acum un an — a avut lealitatea să-mi spună: «Dl. Benton a fost aşa de impresionat de dvs. încît a spus: Mihai Antonescu este un om care-şi iubeşte ţara mai mult decît orice». Ştirbei mi-a adăugat: «Trebuie să fac actul de onoare de a vă spune că eu l-am contrazis».

Aceasta fără că măcar să fi stat de vorbă cu mine şi să fi cunoscut ideile sau poziţia mea". ■

[1] Ministrul plenipotenţiar al S.U.A. la Bucureşti era grav bolnav în acel timp; a şi murit de altfel la scurtă vreme. Prieten personal al lui M. Antonescu, Günther a avut contacte cu oponenţii regimului antonescian. La 12 iulie 1941, de exemplu, a participat la o reuniune la Braşov, la care erau prezenţi S. Tanriöer, ministrul plenipotenţiar al Turciei, lideri politici români. Cu acest prilej, Günther a luat cunoştinţă de punctul de vedere expus de I. Maniu, potrivit căruia chiar dacă armata română ar fi fost obligată să treacă Nistrul, dată fiind „poziţia specială a României" în războiul contra U.R.S.S., S.U.A. şi Anglia nu trebuiau să se declare în stare de război cu România.

DIE DEUTSCHE FRAGE

Problema germană — **o sintagmă care revine tot mai des în comentariile de politică externă. Dar cînd a apărut ea? Iată o întrebare la care încearcă să răspundă cunoscutul politolog William Safire, într-un articol apărut în ziarul** International Herald Tribune.

A intrat această frază pe arena geo-politică în anii '30 ai secolului nostru, odată cu Hitler? „Ea datează dinainte de 1930 – scrie Gary D. Stark, profesor asociat de istorie la University of Texas, din Arlington –, probabil chiar din vremea Congresului de la Viena". El aduce în sprijin un citat din Constantin Frantz, din 1866, reprodus pe foaia de titlu a cărţii lui Wilhelm Ropke, *Soluţia problemei germane*, apărută în 1946: „Problema germană este cea mai sumbră, cea mai complicată, cea mai amplă problemă a întregii istorii actuale". După cum arăta Michael Dreyer, în 1987, este vorba despre un articol scris de C. Frantz, intitulat *Theorie der Deutsche Frage*, apărut în *Deutsche Vierteljahrsschrift*. Autorul se opunea ideii susţinute de Bismarck a unei „Germanii mici", propunînd în schimb o confederaţie central-europeană, avînd în centrul ei Germania, care urma să se întindă din Finlanda pînă la Marea Neagră. În 1944, Kurt Waldheim, fostul secretar general ONU şi actualul preşedinte al Austriei, a scris o dizertaţie despre articolul lui C. Frantz.

Dar mai există o problemă. După cum se întreabă şi Asli Göçer, de la Facultatea de filosofie, University of Massachusetts, din Amherts, a fost cumva forjată sintagma de care ne ocupăm pornind de la articolul lui Karl Marx *Despre problema evreiască*, scris în toamna anului 1843 şi apărut în *Deutsch-Französiche Jahrbücher*? Dacă nu se vor aduce alte argumente, aceasta pare a fi fost originea formulei *Problema germană*. Aparţine actualei generaţii să aducă „răspunsul german".

MINISTRUL ELVEȚIEI LA BUCUREȘTI TRANSMITE... (XI)

După victoria sovietică de la Stalingrad, deschiderea neîntîrziată, de către Aliați, a celui de-al doilea front, în cursul anului 1943, acțiune care ar fi ușurat înaintarea sovietică în Europa, a devenit un subiect obsesiv în corespondența lui Stalin cu Churchill. Pentru dictatorul sovietic, debarcarea americanilor în Africa de Nord nu fusese decît o diversiune, greul războiului fiind lăsat să apese în continuare pe umerii Uniunii Sovietice. S-a ajuns la un asemenea grad de tensiune a relațiilor Moscovei cu anglo-americanii încît ea n-a cedat decît datorită fermității lui Roosevelt, care s-a alăturat cu totul poziției lui Churchill de respingere a cererilor insistente sovietice. Ca o compensare însă, Eden și Roosevelt au acceptat revendicarea sovietică asupra Basarabiei, președintele american ajungînd să declare unui apropiat al său: „Știu cum să vorbesc cu Stalin. El este doar un alt om practic..." (Paul D. Quinlan, Clash over Romania. British and American Policies Towards Romania: 1938-1947, **p. 84).**

Pentru a înlătura suspiciunile occidentalilor în legătură cu scopurile politice urmărite de sovietici în Europa, Stalin a decis, la rîndu-i, dizolvarea Cominternului, act care a fost semnat și de reprezentanta secției românești a Internaționalei III, Ana Pauker.

În România, dispariția Internaționalei III a produs o anume destindere în raporturile comuniștilor cu celelalte forțe ale opoziției, creîndu-se condiții favorabile pentru înjghebarea unui dialog în vederea grupării tuturor forțelor, inclusiv regele și armata, pentru eliberarea țării prin forțe proprii.

Chiar de la începutul anului 1943, s-a remarcat o anume activizare a activității opoziției, care și-a intensificat apelurile către mareșalul Antonescu privind retragerea trupelor de pe front și pregătirea lor în vederea unei acțiuni avînd drept țintă eliberarea Transilvaniei de Nord cotropită de horthyști. Demn de remarcat este și faptul că pentru prima oară, deși cu rezerve, în mesajul său de Anul Nou, regele Mihai I a accentuat asupra faptului că România luptă numai pentru apărarea teritoriului național ce îi revine de drept și nu pentru cuceriri. Această distanțare în privința țelurilor politice ale războiului a stîrnit nemulțumirea ministrului german Killinger, provocînd o criză în relațiile Palatului cu Antonescu, mergîndu-se pînă la amenințarea cu plecarea monarhului din țară (Andreas Hillgruber, Hitler, König Carol and Marschall Antonescu, **p. 168).**

La 4 ianuarie, șeful opoziției, Iuliu Maniu l-a trimis lui Eduard Beneș, președintele guvernului cehoslovac în exil, un mesaj, prin care îi cerea „să apere interesele românești pe lîngă Aliați". O lună mai tîrziu, printr-un mesaj transmis prin Suphy Tanrioer, reprezentantul Turciei la București, Maniu informa guvernul britanic despre faptul că, înainte de a acționa, opoziția română trebuia să cunoască punctul de vedere al guvernelor englez și american cu privire la granița din răsărit a României, cu problema Ardealului și a rolului ce va fi atribuit, în viitor, țării noastre. El insista asupra faptului că România nu putea fi trecută în rîndul statelor agresoare și nu i se putea cere capitularea fără condiții, motivînd că, deși împrejurările de ordin internațional împinseseră țara alături de Axă și apoi în război contra Uniunii Sovietice, opinia publică, Palatul, armata și cele două mari partide politice de opoziție s-au pronunțat împotriva continuării operațiilor peste Nistru, solicitînd guvernului să readucă forțele armate în țară (Antonescu, mareșalul României și războaiele de reîntregire, **vol. II, pp. 335-337).**

În luna martie 1943, americanii s-au oferit să înlesnească formarea unui guvern român în emigrație. Deși Beneș, încă din 15 ianuarie 1943, atrăsese atenția opoziției românești că „în cazul cînd oamenii politici cu răspundere din țară nu vor veni la timp în străinătate, interesele României vor suferi cu atît mai mult" (A. Simion, Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944, **p. 272), Iuliu Maniu a refuzat oferta americană, contînd în această problemă pe britanici. După ce guvernele britanic și cel american au informat cercurile opoziției că nu-și puteau lua nici o obligație specială în privința României fără o înțelegere prealabilă cu sovieticii, Moscova, deși a respins oferta britanică de „punere în legătură cu Maniu", a lăsat deschisă ușa dialogului, guvernul sovietic „considerînd acest grup [Maniu]... singura opoziție serioasă din România", fiind „posibil ca în cursul negocierilor să poată fi găsită o bază pentru colaborare" (Paul D. Quinlan,** Op. cit., **p. 85).**

În privința raporturilor româno-germane, e de amintit faptul că în timpul convorbirilor purtate între 10-12 ianuarie 1943 la Cartierul general al Führerului de către o delegație română condusă de mareșalul Antonescu, cu participarea lui Mihai Antonescu, discuțiile s-au axat pe două probleme majore — relațiile economice și refacerea armatei române după înfrîngerile de la Stalingrad și Cotul Donului. Nemulțumirile și doleanțele guvernului român au fost concretizate într-un lung memoriu, în al cărui final se cerea, printre altele, angajamentul Führerului pentru refacerea și înzestrarea armatei române și se atrăgea atenția asupra poziției ambigue a Ungariei, care căuta să-și menajeze trupele pentru o eventuală înfruntare cu România.

Legat de preocupările guvernului antonescian în vederea găsirii unei soluții proprii de ieșire din alianța cu Germania, la începutul și în cursul anului 1943 se poate semnala atenția sporită acordată țărilor neutre, prin intensificarea contactelor cu miniștrii Turciei, Elveției și Vaticanului la București și cu guvernele spaniol și portughez, prin intermediul miniștrilor Gr. Dumitrescu și V. Cădere. Acest fapt a devenit și mai evident în urma eșuării încercării lui M. Antonescu de a interesa guvernul italian într-o acțiune conjugată de sondare a puterilor occidentale în vederea încheierii unei păci separate. Demersul efectuat de M. Antonescu prin intermediul lui Bova Scoppa, ministrul italian la București, nu mai putea avea nici o șansă de izbîndă, mai ales după 5 februarie 1943, cînd Ciano a fost îndepărtat de la conducerea Ministerului de externe italian.

Mihai Antonescu a încercat să stabilească contacte cu Aliații și prin Lahovary, ministrul român în Elveția, care în februarie 1943 a purtat discuții cu Bernardini, nunțiul papal de la Berna. El însuși l-a folosit pe ministrul turc la București, Suphy Tanrioer, și pe nunțiul papal în România, Cassulo, pentru a avertiza pe Aliați asupra pericolului reprezentat pentru Europa de Uniunea Sovietică.

Mari speranțe s-au pus și în întîlnirea lui Churchill cu președintele Turciei, la 31 ianuarie 1943, la Ankara, în cursul căreia primul a lansat ideea unui bloc danubiano-balcanic, interpretat în capitala turcă ca o soluție pentru a-i menține pe sovietici în afara zonei. Prin intermediul Ungariei, sondajele turcilor pe lîngă țările din regiune au ajuns însă la cunoștința Germaniei și acțiunea a fost oprită în fașă.

Dar să vedem, în continuare, cum s-au reflectat toate aceste evenimente extrem de contorsionate în rapoartele ministrului elvețian la București.

Andrei ȘIPERCO

1943

4 ianuarie

...V-am mai semnalat deja că, de cîtva timp, tînărul rege arăta veleități de independență. În manifestările care le evidențiază este dificil de determinat exact partea care revine influențelor exercitate de către anturajul său imediat.

Fapt este că pentru stabilirea termenilor diverselor alocuțiuni pretextate de sărbătorile de Crăciun și de Anul nou, monarhul a refuzat concursul guvernului, neprimind sfaturi decît de la el însuși și de la intimii săi.

Veți găsi în acest plic, în patru exemplare fiecare, textele următoare: 1) răspunsul la un discurs pronunțat în ajunul Crăciunului de către patriarhul României cu ocazia remiterii unei plăci de aur cu briliante, simbolizînd „Crucea triumfătoare", Majestății Sale; 2) apel către națiunea română; 3) ordin de zi către armată; 4) răspuns la urările exprimate în numele guvernului de către domnul Mihai Antonescu; 5) răspuns la discursul nunțiului ce a prezentat Majestății Sale urările corpului diplomatic.

Toate aceste documente prezintă trăsături comune, pe care le-am putea defini astfel: 1) războiul este prezentat ca un război defensiv, al cărui scop se limitează la recucerirea teritoriilor smulse regatului de către U.R.S.S.; 2) documentele sînt de inspirație creștină și pacificatoare (cuvîntul victorie nu se găsește niciodată și, în răspunsul către nunțiu, suveranul dorește „o pace inspirată de către credința în Dumnezeu, o pace de dreptate, de libertate și de înțelegere"); 3) repudiază orice imperialism; 4) nu conțin nici cea mai mică aluzie, nici la aliații României, nici la „ordinea nouă", nici la „lupta comună împotriva bolșevismului".

Răspunsul la urările guvernului merită o mențiune specială, mai întîi din cauza scurtimii și a tonului un pic cam sec, apoi pentru că regele dorește guvernanților să lucreze „în acord cu aspirațiile poporului". Or, în lumina altor texte, ar fi dificil să te înșeli asupra naturii acestor aspirații, așa cum și le reprezintă suveranul.

...Nu cred că mă înșel, afirmînd că Palatul ar fi interesat ca aceste texte să fie puse la dispoziția presei neutre. Cum ele au fost publicate în România și cum de altfel sînt „inofensive" în sensul propriu al cuvîntului, veți estima poate că este oportun să le faceți cunoscute agenției telegrafice elvețiene *(Raport politic,* nr. 2)

3 februarie

...La 30 ianuarie domnii Maniu și Dinu Brătianu au adresat „Conducătorului" o nouă scrisoare al cărei conținut se poate rezuma astfel:

Semnalîndu-vă pericolele de care politica dumneavoastră amenință țara, noi am dorit totdeauna să ne fi înșelat. Azi trebuie să recunoașteți că dumneavoastră sînteți cel care vă înșelați. Situația noastră este mult mai gravă decît a Finlandei, care nu și-a alienat, ca noi libertatea ei politică. Trebuie s-o reluăm pe a noastră, fără întîrziere...

De o manieră generală, atmosfera momentului prezent se poate defini în următorii termeni:

Dacă în 1940 succesele strategiei germane în Europa Occidentală au transformat politica regatului danubian; dacă, pe de altă parte, în 1941, ralierea României la „noua ordine" a făcut pe șefii ei să practice o strategie care apare azi dezastruoasă, se apropie momentul cînd strategia adversarilor Axei va impune românilor o nouă orientare politică, despre care se poate afirma că va fi pentru unii o palinodie, dar pentru majoritatea o simplă întoarcere la acele „rațiuni ale inimii" pe care rațiunea n-o cunoaște... (*Raport politic* nr. 8)

4 martie

...Unii unguri pretind că președintele interimar [M. Antonescu] avea intenția să-și înlocuiască miniștrii din Portugalia, Suedia, Elveția, Turcia și Vatican cu oameni mai apți să stabilească contacte cu reprezentanții Națiunilor Unite și că mareșalul s-a opus la unele din alegeri. O conversație pe care am avut-o cu domnul Mihai Antonescu, îmi dă de gîndit că n-a renunțat la proiectul său, în special pentru Ankara și pentru Sfîntul Scaun, dar că se vede mai mult sau mai puțin obligat să amîie realizarea lui... (*Raport politic* nr. 16)

7 martie

...Domnul Mihai Antonescu mi-a cerut marțea trecută să vin să-l văd pentru „un tur de orizont". În după-masa zilei de sîmbătă, 6 martie, am petrecut o oră cu el. Încă o dată, el și-a început monologul printr-un examen retrospectiv al întregii sale activități politice.

Pe plan intern, reține din această lungă confidență că interlocutorul meu, constatînd eșecul tentativelor de „partid unic" ale regelui Carol [aluzie la Partidului Națiunii, creat la 22 iunie 1940], a refuzat întotdeauna să le reia, în ciuda solicitărilor al căror obiect a fost din partea germanilor și a unor români. Printre aceștia din urmă, el citează pe bătrînul antisemit din Iași — A.C. Cuza, pe doamna Goga, domnul Gigurtu, Giurescu, Vaida-Voevod. În septembrie 1940, actualul președinte interimar, care nu era atunci decît un ministru fără portofoliu și aproape un debutant în viața politică, nu a căutat, ci a suportat alianța legionarilor, acceptată de către „Conducător". El recunoaște că, după revolta lui Horia Sima și represiunea ei (ianuarie 1941), regimul politic al României este o dictatură născută din circumstanțe, apanaj exclusiv al celor doi Antonești. Ea nu are, o mărturisește el, rădăcini în țară și nu se poate pune problema realizării lor pentru moment. Toate reformele de structură (în sensul statului corporativ) la care s-a gîndit, trebuie amînate pînă la sfîrșitul războiului...

Pe planul politicii externe, din spatele ocolișurilor și precauțiilor oratorice după care se adăpostește președintele interimar, transpărea mărturisirea: principiul ralierii totale la cel de-al III-lea Reich a dat faliment. Expozeul devine atunci o pledoarie. Președintele interimar se apără împotriva reproșurilor adversarilor și conștiinței proprii. Argumentația sa poate fi rezumată astfel: Am fost de bună credință crezînd că salvarea țării stătea în alianța germană. Cînd mi-am dat seama că această credință putea fi dezamăgită, am făcut tot ce-am putut pentru a apăra și a restaura libertatea de acțiune a țării mele. Nu am reușit decît parțial și nu ignor că va trebui să plătesc într-o zi pentru toate actele mele, pentru succese ca și pentru eșecuri. Dacă rămîn la postul meu, care nu este de invidiat, este pentru că cred că pot să mai aduc încă servicii țării mele... (*Raport politic* nr. 17)

16 martie

...În conflictul care-l opune mareșalului, regele Mihai a luat ofensiva cerînd îndepărtarea colonelului Codreanu, șeful casei sale militare, pe care-l acuză a fi un agent al mareșalului. El ar fi obținut, se spune, înlocuirea colonelului Codreanu (care n-are nimic comun cu „motivul" legionar), cu generalul Sănătescu...

Importante divergențe există între suveran și „Conducător" în ceea ce privește politica generală a țării, ca și între mareșal și ministrul său de afaceri externe...

Domnul George Caranfil, ministrul României la Sofia, este transferat, în aceeași calitate, la Helsinki. Cunoașteți circumstanțele în urma cărora guvernul regal n-a considerat că trebuie să-l mențină în capitala bulgară.

Pentru a reveni la dl. George Caranfil, cel care-i succede la Sofia este dl. Christu. Această alegere nu este nici ea rezultatul hazardului. Dacă Finlanda a rămas în relații cu America, Bulgaria nu și le-a rupt cu U.R.S.S. Or, dl. Christu este nepotul „rusofilului" Nicolae Titulescu. El a fost cîtva timp ministrul comerțului exterior, dar a refuzat, totdeauna, să ocupe sub „Conducător" o funcție guvernamentală. În fine, nu e inutil să reamintesc că, în timp ce Titulescu era ministru al afacerilor externe, d-nii Christu și George Caranfil împărțeau între ei direcția serviciilor economice ale acestui departament... (*Raport politic* nr. 19)

25 martie

...O anecdotă riguros autentică vă va releva distanța care există între proiectele mareșalului și dorințele opiniei publice: Crucea Roșie română trimite în misiune la Ankara pe doamna Brătescu, soția unui general făcut prizonier în fața Stalingradului. Oficial, această doamnă trebuia să se ocupe de ameliorarea soartei militarilor români prizonieri în U.R.S.S., să organizeze trimiteri de colete, să creeze un serviciu de corespondență prin Turcia etc. Dar, în fața mai multor martori, în rîndul cărora se găseau doi din compatrioții noștri, delegați ai Comitetului Internațional din Geneva, președintele Crucii Roșii ro-

(Continuare în p. 56)

Doamna Natalia Dinu „DICTATUL DE LA VIENA — MOMENTUL CEL MAI TRAGIC AL VIEȚII TATĂLUI MEU MIHAIL MANOILESCU“

Mihail Manoilescu este o personalitate asupra căreia judecata posterității este departe de a-și fi spus ultimul cuvînt. Este motivul pentru care am considerat că o convorbire cu doamna Natalia Dinu, fiica cunoscutului economist și om politic, poate aduce binevenite lumini. Domnia sa a răspuns cu multă amabilitate și promptitudine întrebărilor mele. Redau aici conținutul convorbirii.

— Ați putea să-l caracterizați succint pe tatăl dumneavoastră?

— Tatăl meu era omul cel mai complet pe care l-am cunoscut vreodată. Pe lîngă o inteligență deosebită, era de o bunătate ieșită din comun. Și-a adorat frații, familia, avea un cult pentru noi, copiii. Era foarte generos, dovadă fiind numeroșii studenți pe care i-a ajutat în pregătire. Gusta viața sub toate aspectele. Avea o conversație plăcută. La recepții capta atenția, cucerea. Altă însușire: era un mare orator. Știa să vorbească oricărui fel de auditoriu, fapt pe care l-am remarcat participînd la congrese la care el lua cuvîntul. Am fost astfel, împreună cu el, în 1936 la congresul inginerilor din Iași, după care a urmat o excursie în Polonia. Atunci mi-am dat seama de talentul lui oratoric, ajutat și de faptul că vorbea curent italiana, franceza și germana. Știa să se adapteze diferitelor momente — primirea la gară, banchetul, discuțiile cu inginerii. Am fost cu tata și în 1938, în faimosul pelerinaj la Roma, el fiind președintele C.A.U.R. (Comitetul pentru universalitatea Romei). A fost un pelerinaj de 1 500 oameni. Trebuia să primim o piatră din Columna lui Traian, pe care am și adus-o la București.

Tata era președintele A.G.I.R. (Asociația generală a inginerilor din România). În această calitate a construit palatul A.G.I.R. pe strada Română (în prezent, bd. Dacia). A pus mult suflet în această construcție, mai ales la decorarea ei interioară.

Ca părinte, era excepțional. Mulți dintre oamenii politici nu aveau răgaz să se ocupe de familiile lor; Mihail Manoilescu își făcea timp pentru ai săi. Ne imagina jocuri, îi istorisea fratelui meu, Alexandru, povești inventate de el. La Mangalia, Teodor Bădărău, directorul Liceului Național din Iași, aducea vara elevi de-ai săi, însoțiți de pedagogi, absolvenți de liceu. Din inițiativa tatei, în fața casei noastre s-a amenajat un teren de volei. Tata voia să facă bucurie celor din jur, în special tinerilor. Astfel, a închiriat un autobuz spre a-i duce pe elevi la Balcic, pe spezele lui. Mergea și mașina noastră — cu șapte locuri — ca să-i plimbe. La sfîrșitul sezonului, aducea artificii din București, le monta cu șoferul nostru și le aprindea spre satisfacția autohtonilor și a tuturor elevilor ieșeni.

El a fost administrator-delegat la minele Șorecani[1]. Acolo a desfășurat o activitate culturală și socială de mare amploare: a făcut o casă de cultură, a înființat o orechestră, o echipă de dansuri, o caravană, care mergea din sat în sat dînd spectacole — o activitate care nu s-a desfășurat la nici o întreprindere din țară. A adus la Șorecani o biserică din Munții Apuseni, de la Tămașa, biserică ce s-a sfințit la 29 septembrie 1935.

— Ce ne puteți spune despre ascendenții tatălui dumneavoastră?

— Mihail Manoilescu era fiul lui Constantin Manoilescu, din Tecuci, — distins institutor, autor de manuale școlare —, care a avut nenorocul să se înece în Prut la vîrsta de 40 ani, în fața familiei sale, aflate pe malul rîului. Mama tatii era nepoata de fiică a clucerului Costache Bădărău, membru în divanul ad-hoc al Moldovei. Acesta descindea prin mama sa, Marghioliția Tăutu, din marele logofăt al lui Ștefan cel Mare, Ioan Tăutu.

— Vorbiți-ne despre anii de studii.

— Tata ar fi vrut să facă dreptul, dar din cauza situației grele din familie — mama sa era văduvă cu patru copii — a hotărît să dea examen de admitere la Școala de poduri și șosele. Dintre profesorii de la această școală păstra o amintire frumoasă lui Ionescu-Bizeț.

Tatăl meu a fost totdeauna puțin frondeur. Și în liceu, deși era premiant, a fost la un moment dat eliminat, da-

[1] Societate minieră în comuna Aghireș, județul Cluj.

torită atitudinii sale protestatare. Mai tîrziu, datorită aceluiași spirit contestatar, a fost ținta tuturor atacurilor. De fapt, poate tocmai de aceea nu a rămas înregimentat în nici un partid. Interesîndu-se dacă nepotul său a reușit la examenul de admitere la Școala de poduri și șosele, Alexandru A. Bădărău, fost ministru conservator și unchi al tatii, a aflat că acesta reușise primul. Așadar, tata a intrat la Școala de poduri și șosele puțin *à contre coeur*. Era însă foarte bun matematician, fapt ce se vede și din activitatea sa ulterioară de economist — din liceu colabora la *Gazeta matematică*, dar avea o inteligență mai vastă, care nu intra în tiparul ingineriei. Tata era un romantic, avea un — cum să-i zic — spirit aventuros. Semnificative în acest sens sînt cele două blazoane pe care i le-a desenat, la indicațiile sale, Lulu Beller. Unul dintre ele poartă un *motto* de Anatole France: „La prudence est la plus vile des vertus" (Prudența e cea mai măruntă dintre virtuți) iar deviza este: „Les aventures sont aux aventureux" (Aventurile sînt ale aventurosilor).

— Cum explicați relațiile tatălui dumneavoastră cu Carol II?

— Carol II l-a cucerit pe tata prin personalitatea sa. Tata avea și motive de ordin obiectiv să dorească reîntoarcerea principelui moștenitor: regele Ferdinand era bolnav, Mihai era un copil; era mai bun un rege decît o regență. În relația lui cu Carol II a fost antrenat și de spiritul său aventuros. Din cauza principelui Carol a avut un proces de răsunet. În vara lui 1927, după ce căzuse guvernul Averescu — murise regele Ferdinand și se numise regența — a luat prima dată legătura cu Carol la Paris. Întorcîndu-se a doua oară de la Paris, în octombrie, el a adus din partea lui Carol niște scrisori către șefii de partide. A fost arestat la graniță, dus la Jilava și apoi judecat. Au compărut ca apărători Mihalache, Vaida ș.a., iar ca martori Iorga, Maniu, Averescu și alții. În total au fost 110 apărători și 36 de martori. A fost un moment în care toată opoziția antiliberală s-a unit în favoarea tatii, nu numai din simpatie față de el, ci ca opoziție față de Ionel Brătianu. Procesul a fost judecat la Consiliul de război. Brătianu aștepta ca toți cei cinci membri ai completului de judecată să fie pentru condamnarea tatii. Colonelul Victor Precup[1], unul dintre membrii completului de judecată, a fost cel care a convins pe alți doi de nevinovăția tatii, astfel că trei dintre cei cinci membri ai completului de judecată s-au pronunțat pentru achitare — așa a fost achitat tata. Procesul a avut un foarte mare răsunet. Îmi amintesc că în ziua de Sf. Mihail am fost la Jilava spre a-l vedea și a-l felicita.

Venirea lui Carol II în 1930 a fost pregătită în principal de tata[2]. Cei care au dorit-o au nutrit speranța că pentru țară o să fie mai bine, au crezut că prin el România va intra într-o eră nouă. Pe urmă însă a apărut conflictul dintre Carol și tata. În 1931 Carol l-a numit pe tata guvernator la Banca națională. Era în timpul marii crize financiare. Argetoianu era ministru de finanțe, [Aristide] Blank, bun prieten al regelui, se afla într-o situație financiară foarte grea. Regele îi cerea tatii să susțină cu orice preț banca [Marmorosch] Blank, ceea ce tata a refuzat și regele pînă la urmă l-a destituit. El a rămas în opoziție din '31 pînă în '40, cînd a fost adus la guvern, pentru că regele credea că, datorită relațiilor sale externe și a prestigiului său științific, tata va putea salva situația. Tata a sperat sincer aceasta, gîndind că nu avea dreptul să refuze. Credea că, datorită prestigiului și a relațiilor sale, să poată obține ceva mai bun pentru țară. Dictatul de la Viena a fost momentul cel mai tragic al vieții sale. Povestește despre aceasta pe larg în memoriile sale, care sper să fie tipărite curînd.

— Cu ce oameni politici era în relații tatăl dumneavoastră?

— Din păcate, s-a ținut cam izolat. Și în Parlament, modul său de a riposta i-a creat multe dușmănii. Foarte mulți l-au dușmănit pentru inteligența sa deosebită. Tata a fost apropiat de Valer Pop, mai ales după momentul nefericit din august 1940. A fost apropiat și de Vaida, care a venit în '37 și la Șorecani; de Goga, cu care fusese și coleg în guvernul Averescu. A avut o mare admirație pentru Averescu, în guvernul căruia din 1926-1927 a fost subsecretar de stat la Finanțe. În această calitate a depus o activitate foarte fructuoasă; în 1926 a obținut un împrumut foarte mare din partea Italiei, precum și recunoașterea unirii Basarabiei cu România. A plecat însă din partidul lui Averescu, pentru că acesta era împotriva lui Carol. Cu Iorga a fost întotdeauna în termeni buni. Tata mergea la Văleni, ținea conferințe acolo.

Din septembrie 1940, tata a rămas profesor universitar la Politehnică. Între 1940-1942 a scris *Rostul și destinul burgheziei românești*, lucrare pe care încercăm să o reeditățm acum.

— Ce s-a mai întîmplat în anii ce au urmat?

— În preajma lui 23 august

---

[1] Victor Precup se număra, el însuși, printre oamenii devotați principelui Carol. A îndeplinit mai multe misiuni, pe lîngă acesta în anii în care Carol II era în exil, iar în 1930 — avînd gradul de maior — s-a numărat printre cei ce i-au înlesnit revenirea în țară. Ulterior, în 1934, a devenit unul dintre adversarii regimului carlist, fiind implicat chiar într-un complot împotriva suveranului.

[2] Detaliile au fost stabilite în cursul mai multor vizite pe care Mihail Manoilescu le-a întreprins la Paris, în anul 1930, prilej cu care a avut mai multe întrevederi cu principele Carol.

1944 tata primise pentru el și întreaga familie viza de intrare în Portugalia. Imediat după anunțarea încheierii armistițiului [în fapt a răsturnării guvernului antonescian], ne-am hotărît să părăsim țara și, în consecință, am început să ne facem bagajul, urmînd să plecăm la 26 august. Vineri, 25 august, am aflat că România a declarat război Germaniei și tata a spus că în aceste condiții nu mai putem pleca, deoarece plecarea noastră ar însemna dezertare la inamic. El avea un puternic sentiment al onoarei, dublat de un cald patriotism. După 23 august, au început atacurile lui Maniu și ale lui Niculescu-Buzești împotriva tatii. Maniu nu îi ierta tatii momentul 30 august 1940, dar avea și resentimente personale împotriva sa și a lui Valer Pop. Tata fusese membru al Partidului Național-Țărănesc între anii 1929-1931, dar relațiile sale cu național-țărăniștii se înrăutățiseră considerabil după aceea. Se preconiza să fie inclus în „Legea împotriva celor vinovați de dezastrul țării". Ca urmare a acestei campanii a fost arestat în octombrie 1944 și dus la Prefectura poliției. Aici s-a îmbolnăvit de tifos exantematic. A fost internat la spitalul de boli contagioase Colentina. După ce și-a revenit a fost ridicat din spital și dus din nou la prefectură. După aceea, am reușit să-l internăm din nou, la Colțea. În 1945, odată cu venirea guvernului Groza, Tătărescu, fiind ministru de externe, i-a arătat că un proces făcut pe chestia dictatului ar fi pus în situație delicată Uniunea Sovietică, astfel că s-a modificat legea. Tata a fost eliberat în decembrie 1945. A mai stat trei ani acasă. A fost arestat ultima dată exact pe 19 decembrie 1948 și dus la Jilava, apoi la Ocnele Mari. După aceea, la sfîrșitul lui octombrie 1950, a fost dus la Sighet, unde fuseseră adunați mulți dintre foștii miniștri. El nu a fost judecat în timpul vieții. La Sighet a stat în celulă cu Mihai Popovici, Virgil Solomon și Radu Budișteanu. La Ocnele Mari ținea prelegeri tinerilor, în care — un fel de universitate liberală — explica cum a fost cu dictatul și cine poartă răspunderea. Era de față și Petre Pandrea, pentru că acolo erau și comuniști, erau și legionari, oameni de toate culorile politice. Tata a murit la 30 decembrie 1950, a fost îngropat în groapa comună. Nu am reușit să identificăm locul.

La închisoare, nu aveau nici un fel de îngrijire medicală. Tata fusese foarte sănătos, dar în urma tifosului exantematic rămăsese cu o afecțiune la inimă. În 1951, tribunalul civil i-a deschis dosar pentru activitate de presă în favoarea Germaniei. S-au trimis peste tot, la toate închisorile, citații. A fost judecat în lipsă, deoarece toate închisorile îl dădeau absent, iar Sighetul nu avea voie să comunice nimic. În 1952, deci doi ani după deces, a fost condamnat la 15 ani închisoare. Actul de deces ni s-a înmînat în mai 1958, după repetate cereri ale fratelui meu. Trebuie să recunoașteți că este un fapt destul de rar în analele justiției ca un decedat să fie condamnat la... 15 ani închisoare după doi ani de la încetarea din viață!

— Cum se explică marele răsunet internațional al operei tatălui dumneavoastră?

— Opera sa principală, *Teoria protecționismului*, a fost tradusă încă din 1931 în Anglia, Italia și Brazilia. În 1937 a apărut ediția germană. Opera sa a trezit un foarte mare ecou internațional. Meritul principal în readucerea în atenția publicului român a operei tatălui meu l-a avut, fără îndoială, profesorul Costin Murgescu. Lui i s-a datorat în mare măsură apariția volumului *Forțele naționale productive și comerțul exterior*, lucrarea capitală a tatei, tradusă acum pentru întîia oară în limba română de către soțul meu, Valeriu Dinu. Studiul introductiv la acest volum a fost scris de profesorul Mihai Todosia, de la Iași, care permanent, împreună cu o serie de colaboratori ai săi, a militat pentru valorificarea operei părintelui meu. Tot Costin Murgescu este cel care în lucrarea sa *Mersul ideilor economice la români* a consacrat un capitol întreg contribuției tatei la evoluția gîndirii economice mondiale. Încă cu cîțiva ani înainte de apariția acestei lucrări, revista *Magazin istoric* făcea publice (în numerele 8 și 9/1985), *pentru prima oară*, ample extrase din memoriile tatălui meu referitoare la evenimentele din august 1940, al căror protagonist fusese. Era o veridică reconstituire a împrejurărilor complexe ale evenimentelor de atunci, relevînd tragismul situației în care fusese aruncată România. Articolele respective deschideau, totodată, porțile spre înțelegerea activității politice a tatălui meu.

În 1937, *Revue Économique Internationale* din Bruxelles a inițiat o anchetă, printr-o circulară trimisă la 30 savanți din diferite țări, cu tema „Schimbul produselor agricole contra produselor industriale este avantajos — cum susțineau Smith și Ricardo — atît pentru țările agricole cît și pentru cele industriale, sau — cum susține Manoilescu — el reprezintă un dezavantaj pentru țările agricole?"

Opera economică a tatei a constituit, în fond, principala sa realizare, care i-a adus multe satisfacții și recunoașterea pe plan internațional. Participarea sa la viața politică internă i-a adus, în schimb, numai deziluzii.

Convorbire consemnată de:
Mihai Sorin RĂDULESCU

O SIMPLĂ CARTĂ POŞTALĂ DIN 1982?

LIVIU ONU

Prin bunăvoinţa unui prieten italian, am intrat recent în posesiunea unei cărţi poştale ilustrate de o valoare deosebită. Ilustrata, colorată, reprezintă, pe un fond galben, în dreapta, figura împăratului austro-ungar Franz Iosif, ajuns la o vîrstă înaintată (foto-color, bust, cu capul descoperit; pieptul plin de importante decoraţii militare). În partea stîngă a ilustratei se află un aşa-zis imn imperial popular (austro-maghiar), tipărit în limba română.

Iată imnul respectiv (îl reproducem în ortografia originală):

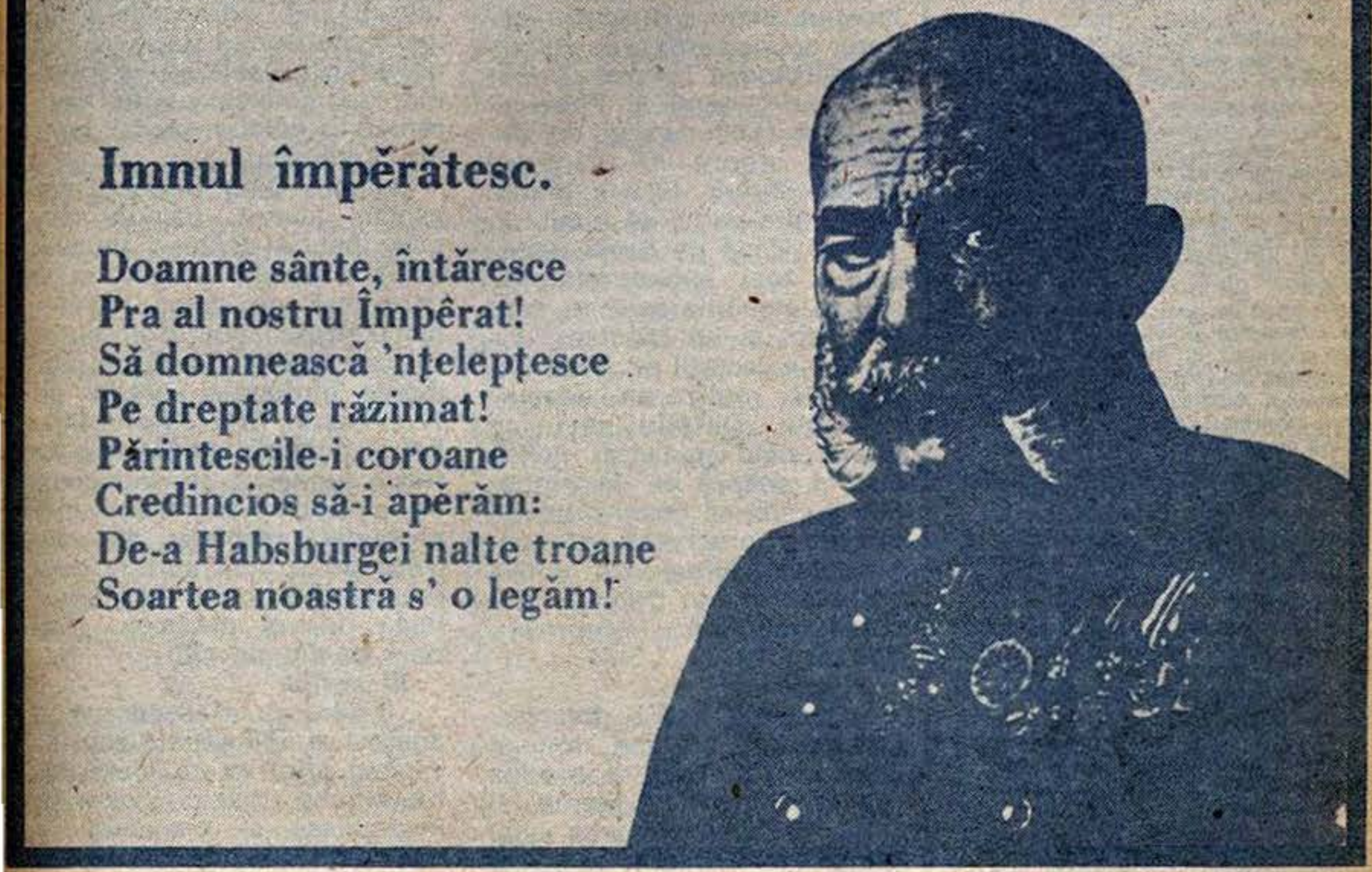

Imnul împĕrătesc.

Doamne sânte, întăresce
Pra al nostru Împĕrat!
Să domnească 'nţelepţesce
Pe dreptate răzimat!
Părintescile-i coroane
Credincios să-i apĕrăm:
De-a Habsburgei nalte troane
Soartea noastră s' o legăm!

Pe versoul ilustratei se află următoarele indicaţii: (transversal, la limita dintre spaţiul rezervat adresei şi cel rezervat scrierii). „Postkarte 10 112 Verlag «Zelt an der Donau», Bozen. Auslieferung Wien 16., Ottakringerstrasse 235. Foto: Verlagsarchiv. Eigene Bearbeitung. Alle Rechte vorbehalten (1982)". Pe aceeaşi parte, în stînga sus, în trei limbi (germană, italiană, cehă) este indicat conţinutul textului ilustratei: *„Volkshymne"*, rumänische Fassung/ *„Imnò populare"*, versiono rumena/ *„Lidova hymna"*, rumunské znění"; iar în dreapta sus, în chenarul rezervat timbrului, se află tipărit următorul text: „Edition Zelt an der Donau" (încadrînd efigia unui tînăr), „Provyorische Ausgabe".

Traducerea acestor indicaţii: „Carta poştală 10112. Editura «Cort pe Dunăre», Bolzano. Livrare: Viena, 16, Ottakringerstrasse 235. Foto: Arhiva Editurii. Prelucrare proprie. Toate drepturile rezervate". Apoi: *„Imn popular.* Versiune românească"./ Iar pe locul timbrului: „Ediţia «Zelt an der Donau». Emisiunea provizorie".

Prin urmare, carta poştală, conţinînd acest imn însoţit de ilustrarea figurală a împăratului Franz Iosif, a fost executată la Bolzano (în provincia Alto Adige, din nordul Italiei), de către editura (probabil austriacă) de limbă germană „Zelt an der Donau", *în 1982*, fiind livrabilă la Viena.

Nu ne propunem nici să examinăm problema caracterului „popular" şi a autorului imnului, nici felul cum un asemenea „imn popular" a ajuns să circule în diferite limbi ale popoarelor fostului imperiu austro-ungar. Chiar şi o cît de sumară analiză a limbii şi ortografiei textului ne va arăta însă că ele sînt artificiale, hibride, fapt care pledează pentru originea „savantă" a versiunii româneşti. Folosind un sistem ortografic perimat şi artificial, o

limbă cu flagrante inadvertenţe, textul este — se vede cît de colo — impopular, chiar certat cu limba română.

Şi ne întrebăm, pe bună dreptate: cui se adresează mesajul? Generaţiilor de la sfîrşitul sec. XIX sau generaţiilor de astăzi? Căci, în orice caz, mesajul nu întruneşte condiţiile unei ediţii de text. Sau, autorii acestui mesaj îşi închipuie că, apelînd la ortografia hibridă de acum circa un secol, trezesc nostalgia trecutului? Şi, mai ales, la cine? La românii de astăzi care tăiesc în provinciile istorice ce, prin vicisitudinile sorţii, aparţinuseră odinioară Austro-Ungariei?!

Să nu uităm că ortografia aşa-zisului „imn" nu era populară nici acum un secol. Precum se ştie, spre sfîrşitul sec. XIX, scrierea limbii române nu ajunsese la un sistem ortografic realist şi stabil: cărturarii noştri, în dorinţa de a fixa o ortografie unitară şi logică pentru limba română, se întreceau să propună, care de care, un sistem mai original (fie în sens etimologizant, fie în sens „fonetic", fie undeva pe scara dintre aceste două formule oarecum extreme). De abia după 1904 a început o stabilizare a ortografiei întemeiate pe principiul fonetic.

În realitate, autorii mesajului ilustrat nu fac decît propagandă pentru reînvierea imperiului de tristă amintire al Austro-Ungariei.

Poporul român este îndemnat să apere coroana împăratului de sînge habsburgic şi să-şi lege soarta de tronul acestei dinastii. Nu ni se spune însă: în ce scop? Le reamintim noi. Ajuns împărat al Austriei la vîrsta de 18 ani, în 1848, iar în 1867 şi rege al Ungariei, Franz Iosif a fost un monarh lipsit de personalitate. Exponent al intereselor nobilimii, el a devenit un promotor al înăbuşirii mişcărilor naţionale din imperiu. În perioada dualismului austro-maghiar (din 1867 pînă la primul război mondial), a dat mînă liberă maghiarilor în politica lor de oprimare sistematică a naţionalităţilor. Caracterul conservator al politicii imperiului a favorizat, pe de o parte, consolidarea proprietăţilor nobiliare (grofi, nemeşi), iar pe de altă parte sărăcirea tot mai accentuată a ţărănimii.

Desigur, autorii „imnului imperial" nu pot uita nici faptul că, în acel timp, în imperiu, Transilvania era principala furnizoare de materii prime şi de produse agricole.

În fond, cui ar servi reînvierea imperiului austro-ungar? Nu e uşor de întrezărit că Ungaria s-ar bucura să aibă din nou, sub aripa şi „ocrotirea" ei, pe românii din Banat, Crişana, Transilvania şi Maramureş.

Revizionismul promovat de anumite agenturi străine nu ţine seamă nici de tratatele internaţionale, nici de mersul istoriei. Revizioniştii îşi fac iluzia că, prin politica lor, vor instaura o nouă concepţie despre „casa comună a Europei"?

Sînt mijloace ieftine de propagandă care vizează un auditoriu submediocru, incult, şi care ne lezează profund demnitatea şi sentimentul naţional şi aduc atingere suveranităţii şi independenţei statului român, semnatar şi parte alături de celelalte state europene, S.U.A. şi Canada a Actului Final de la Helsinki (1975) şi a Documentului de la Paris (1990). ■

MINISTRUL ELVEŢIEI LA BUCUREŞTI TRANSMITE...

(Urmare din p. 51)

mâne, fost ministru experimentat, s-a exprimat în aceşti termeni asupra mandatului încredinţat „ambasadoarei" sale: „Noi sperăm că doamna Brătescu va obţine transferul prizonierilor noştri în Siria, unde vor putea constitui nucleul unei armate de eliberare..."

Mihai Antonescu îmi mărturisea recent că a avut intenţia să trimită la Ankara, la început pentru o scurtă şedere, apoi pentru a se stabili, pe Alexandru Cretzianu, fost secretar general al Palatului Sturdza [Ministerului de externe], nepot al prinţului Barbu Ştirbei. El s-a gîndit, pe de altă parte, să trimită în Statele Unite pe Savel Rădulescu, fost subsecretar de stat la afacerile externe, braţul drept al lui Nicolae Titulescu. Indiscreţii au făcut imposibilă realizarea acestor proiecte. Detaliu savuros: atunci cînd ministrul Italiei, auzind despre ce se pregătea, a venit să ceară primului ministru „precizări", a recunoscut că ştirea care motiva cererea sa o deţinea din sursă maghiară... (*Raport politic* nr. 21)

3 aprilie

...Prin intermediul domnilor Cancicov şi Negură, domnul George Tătărescu a propus recent, domnilor Maniu şi Dinu Brătianu, crearea unei grupări de „uniune sacră" a cărei conducere să fie asumată de şefii de partid şi foştii preşedinţi de consiliu care n-au făcut niciodată „politică germanofilă". Comitetul de conducere al acestei grupări va fi compus după cum urmează: prinţul Barbu Ştirbei, Iuliu Maniu, Dinu Brătianu, Ion Mihalache, doctorul Angelescu, G.G. Mironescu şi G. Tătărescu.

În ceea ce priveşte programul, acesta se rezumă la următoarele: membrii comitetului, ce îşi conservă poziţiile personale în materie de doctrină, vor lucra împreună ca să pregătească şi apoi să susţină un guvern naţional care, la conferinţa de pace, va apăra drepturile şi interesele României. Pînă atunci, ei se vor pune de acord pentru a dirija în comun activitatea emisarilor pe care îi vor trimite în străinătate.

Domnul Maniu a declinat propunerea fostului favorit al lui Carol al II-lea. Veţi găsi în acest plic, autentificat de către semnătura sa autografă, textul scrisorii adresate de către el domnului Cancicov. El a redactat-o într-o franceză aproximativă pentru a putea fi înţeleasă în străinătate. El pare să acorde o valoare deosebită faptului ca guvernul britanic să fie informat de motivele pentru care refuză să colaboreze cu domnul Tătărescu.

Domnul Dinu Brătianu s-a asociat acestui răspuns negativ pentru aceleaşi motive: ca şi domnul Maniu, el îl consideră pe domnul Tătărescu responsabil, prin ajutorul dat regelui Carol, de mutilările teritoriale suferite de România în 1940. Prinţul Ştirbei şi doctorul Angelescu au făcut cunoscut, la rîndul lor, că nu pot să se ralieze unei propuneri respinse de şefii celor două mari partide care reprezintă în ochii lor majoritatea opiniei publice... (*Raport politic* nr. 23)

30 aprilie

...Tătărescu a reacţionat la anathema militantului transilvănean printr-o scrisoare către Mircea Cancicov care se însărcinase să transmită la destinaţie primul mesaj al fostului său preşedinte de Consiliu.

...Într-o scrisoare adresată lui Mircea Cancicov, liderul transilvănean şi-a confirmat refuzul de a colabora cu „complicele" fostului suveran... Cele două documente rezumate mai sus sînt datate 4 şi respectiv 10 aprilie. (*Raport politic* nr. 29) ■

(Va urma)

O călătorie la Cernăuți

O călătorie cu trenul, în revărsatul zorilor, printr-un ținut pe care îl străbați pentru prima oară, are în ea ceva fascinant. Sub lumina zilei, în continuă creștere, peisajul se schimbă, parcă, mereu, îți deslușește noi imagini. De data aceasta, de-o parte și de alta a terasamentului, păduri, întrerupte ici-colo de poieni sau de intrîndurile unor sate răzlețe. „Pădurile de fag ce sînt fără seamăn — așa cum le va fi văzut la începutul veacului XVIII și Erasmus Heinrich Schneider von Weismantel, ofițer al regelui Suediei, Carol XII — străbat țara [Moldovei] de-a lungul și de-a latul, și comoara de poame și fructe ce cresc în ele nu poate fi socotită cu mintea și nici secată vreodată. Codrul începe la Nistru, mai jos de orașul Dubăsari și merge spre Chișinău, Iași, Bîrlad, pînă la granița Transilvaniei, apoi de-a lungul acesteia spre Neamț, Suceava pînă ce o ia din nou de-a curmezișul pe sub Cernăuți și Hotin pe Nistru. Și mai sînt încă, pe lîngă acestea, și alte păduri frumoase. Nu este nici o altă esență de lemn în această pădure decît fag, împreună cu stejari și tei, și mai cresc cei mai frumoși meri, peri, pruni, cireși, nuci, aluni". Din această pricină, continuă autorul, localnicii denumesc acest codru Bucovina, adică pădure de fagi, toponim obișnuit, ca atîtea altele (Poieni, Făgete, Jarișți ș.a.m.d.) de pe întinsul țării, care a căpătat însă semnificații politico-administrative începînd cu anul 1775, cînd Imperiul habsburgic, pentru a-și argumenta pretențiile asupra unui teritoriu de legătură cu Galiția (de curînd intrată în stăpînirea Curții de la Viena) a inventat o unitate teritorial-administrativă inexistentă. Intrată astfel pe harta politică a Europei, Bucovina — componentă organică a teritoriului românesc, însăși inima statului feudal de la răsărit de Carpați — a avut o istorie dramatică. După 144 ani de dominație austriacă și austro-ungară, în 1918, dînd glas aspirației românilor din această parte a țării, Bucovina s-a unit necondiționat cu România *(Magazin istoric*, nr. 11/1990). Prin ultimatumul sovietic din iunie 1940 (urmare a pactului de neagresiune Molotov-Ribbentrop, din august 1939 — *Magazin istoric*, nr. 12/1989), partea de nord a Bucovinei, împreună cu Basarabia, au trebuit să fie cedate Uniunii Sovietice, situație ce s-a perpetuat și după încheierea celui de-al doilea război mondial, prin Tratatul de pace de la Paris *(Magazin istoric*, nr. 6/1990).

Prin Bucovina deci, printre codrii ei, care păstrează încă imaginea fălniciei lor de odinioară, călătoresc, spre Cernăuți, ca invitat al societății de cultură românească „Mihai Eminescu" din localitate. Numele marelui poet al neamului românesc este viu la Cernăuți. Îl evocă nu numai localul Școlii nr. 1, unde a învățat Eminescu, nu numai piatra funerară a lui Aron Pumnul, unde și-a rostit prima poezie. „Iată — îți pot spune chiar și unii trecători de pe stradă —, aici era locul frecvent de întîlnire al tinerilor elevi cernăuțeni, aici și-a susținut spectacolele trupa Tardini, urmărită cu fascinație de viitorul poet" ș.a.m.d. Firesc, așadar, ca activitatea culturală a românilor din Bucovina să se desfășoare sub semnul și oblăduirea spirituală a poetului nostru național.

Ca și în această zi de duminică 2 decembrie a anului 1990, cînd, în sala festivă a Casei ofițerilor din Cernăuți — fosta Casă Națională a românilor din acest oraș (destinație pe care — există promisiuni — o va recăpăta curînd), peste 600 de delegați ai membrilor Societății din toate localitățile din nordul Bucovinei s-au adunat pentru a dezbate unele probleme ale activității curente, dar și pentru a sărbători 72 ani de la unirea Bucovinei cu țara și a omagia desăvîrșirea unității naționale, la 1 Decembrie 1918 — dată proclamată zi națională a României, în urma Revoluției din decembrie 1989 *(Magazin istoric*, nr. 12/1990).

Sub semnul „unirii în cuget și-n simțiri", înscris ca deviză a întrunirii, se înșiruie și cuvîntările rostite de participanți și invitați (invitați între care și revista *Magazin istoric*, binecunoscută și cititorilor din partea de nord a Bucovinei pentru numeroasele articole publicate de-a lungul vremii asupra unor momente din trecutul bucovinean în istoria generală a țării; cele mai recente articole din numărul din noiembrie 1990); sub semnul unirii se plasează și difuzarea numărului doi al publicației *Plai românesc* — prima revistă cu grafie latină apărută la Cernăuți după 1945; sub același semn se desfășoară pelerinajul la locurile devenite sacre pentru românii bucovineni: Școala nr. 1, unde în această vară s-a dezvelit un bust al marelui poet și mormîntul lui Aron Pumnul, dascălul căruia cultura românească din aceste ținuturi îi datorează atît de mult. Și tot sub semnul unității culturale românești, seara, s-a desfășurat spectacolul susținut de formația din Chișinău, „Busuioc moldovenesc", împreună cu renumita noastră interpretă Sofia Vicoveanca, originară din împrejurimile Cernăuțiului, în fața unui public ce a umplut, pînă la refuz, sala. Cernăuțiul și, odată cu el, toți românii din această parte a Bucovinei au omagiat desăvîrșirea unității statale a românilor. ■

Gheorghe DAVID

ÎNTÎLNIREA CU IMPERIUL ROMAN (II)

Conf. univ. dr. REMUS RUS

Am urmărit în numărul trecut modul în care a apărut credinţa creştină, cum s-a desprins din religia iudaică — în cadrul căreia s-a născut, iniţial ca o împlinire a legământului lui Dumnezeu cu poporul lui Israel —, faptele Apostolilor. După cum cititorul ştie deja, Palestina, ţinutul unde s-a născut şi a săvîrşit lucrarea Sa Iisus Hristos, făcea parte din Imperiul roman. Pe această imensă scenă se va desfăşura în următoarele trei-patru secole epopeea creştinismului. Este firesc deci să zăbovim puţin asupra situaţiei statului roman — mai ales a atmosferei sale intelectuale —, pentru a putea înţelege cum a fost posibilă răspîndirea religiei creştine şi care a fost atitudinea autorităţilor romane, dar şi a populaţiei de rînd, faţă de aceasta.

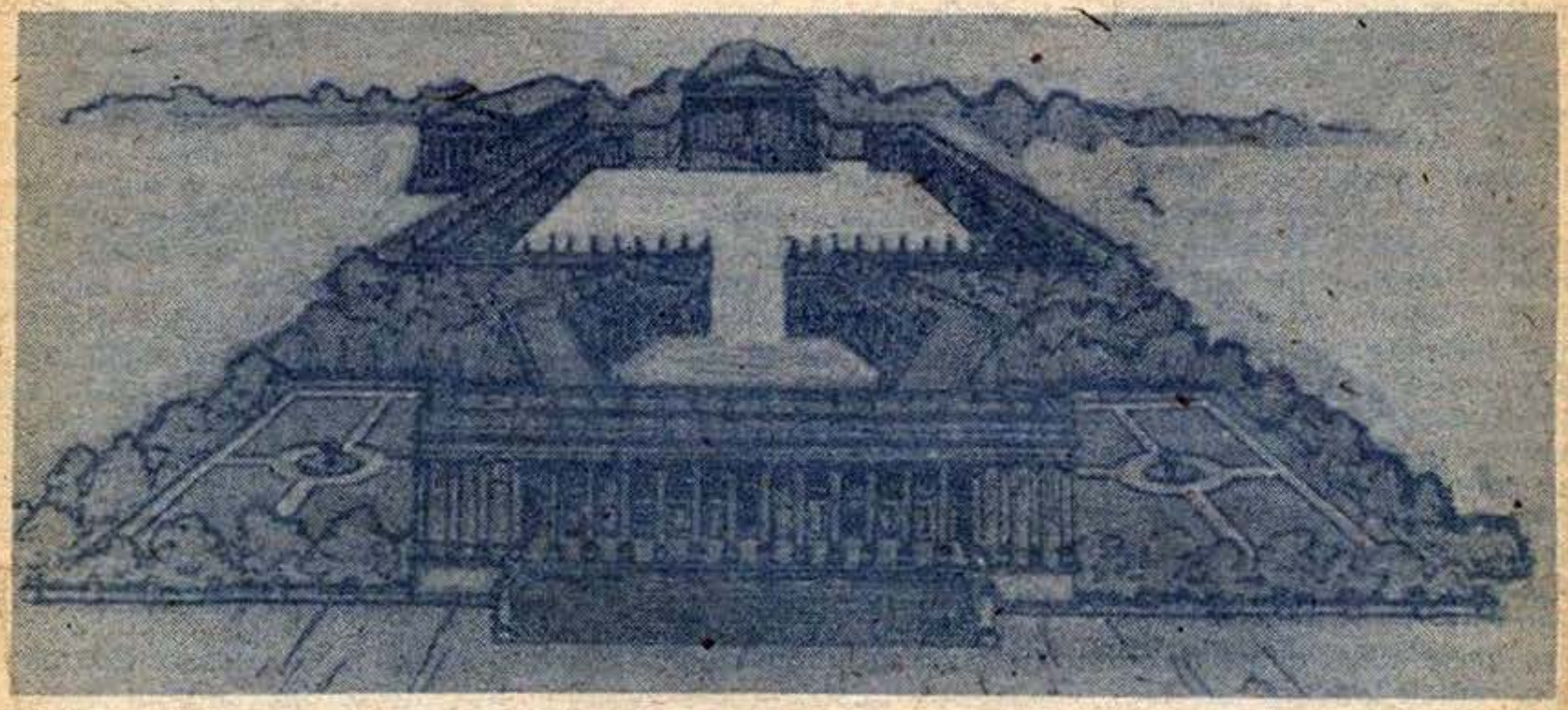

Marele templu roman din Baalbek (sec. II e.n.; reconstituire)

Cezarul şi Dumnezeu

În perioada sa de maximă expansiune, care corespunde practic sec. I-II d. Hr., Imperiul roman îşi întindea dominaţia de la Oceanul Atlantic şi Marea Nordului, pînă la graniţa Armeniei, Arabiei şi ţărmurile Mării Roşii, din Britania, de la Rin şi Dunăre, pînă la marginea Saharei şi Etiopiei. În pofida uriaşei sale stăpîniri, statul roman a izbutit să realizeze o puternică unitate administrativă, garantînd prin forţa sa militară dezvoltarea economică, socială şi culturală a teritoriilor cucerite. *Pax romana* — cum a fost numită ordinea instaurată de Roma — a facilitat totodată contactele între popoare cu tradiţii diferite. Viaţa religioasă a Imperiului era foarte diversă: În marea lor majoritate, popoarele înglobate erau politeiste şi idolatre, cu excepţia evreilor, monoteişti. Statul roman se arăta tolerant faţă de credinţele locale. Zeificarea împăraţilor „buni" şi, pornind de aici, organizarea cultului imperial s-au generalizat după domnia lui August (27 î.Hr.-14. d. Hr.). Celebrarea cultului imperial s-a făcut cu mai multă insistenţă tocmai în perioadele de declin ale puterii politice.

Religia de stat romană era mai mult un cult formalist, fără dogme, fără istorie şi cu multe ritualuri. În schimb, cultele de mistere, de sorginte orientală, se bucurau de mare vogă. Astfel, cultul lui Mithra, zeul soarelui (deus sol invictus), deosebit de popular în rîndurile armatei, s-a răspîndit în toate provinciile romane. Amestecul de credinţe religioase şi contactele neîngrădite între popoare au dus la un puternic sincretism religios. Tendinţa era spre instaurarea unei religii universale, cu idei şi credinţe preluate din diferite culte religioase. Treptat, s-au afirmat credinţe şi stări noi: ideea de mîntuire, responsabilitatea morală, ispăşirea personală, monoteismul. Toate acestea au pregătit într-o mare măsură terenul pentru răspîndirea creştinismului.

Societatea romană era dominată de trei curente filosofice: epicureismul, scepticismul şi stoicismul. Treptat, filosofia va îmbrăţişa nuanţe religios-morale, prin răspîndirea neopitagoreismului şi a neoplatonismului. Cel din urmă, reprezentat de Plotin, Porfir, Proclos, susţinea că un principiu suprem divin, inaccesibil raţiunii, dă naştere diferitelor trepte ale existenţei, dintre care cea mai de jos este lumea materială. În sec. III-IV, neoplatonismul avea să devină religia cercurilor intelectuale care respingeau credinţa celor simpli. Deşi în mare cercurile filosofice nu s-au opus răspîndirii creştinismului, o serie de filosofi i-au fost mari adversari.

Iată deci care era, în mare, atmosfera intelectuală din Imperiul roman la apariţia creştinismului.

Cît priveşte prima întîlnire cu lumea romană a noii religii, ea a fost una conflictuală. Ponţiu Pilat, procuratorul roman din Ierusalim, l-a condamnat la moarte pe Domnul nostru Iisus Hristos ca pe un criminal de rînd. Pilat a acţionat astfel în primul rînd pentru a-i mulţumi pe iudei şi nu pentru că l-ar fi considerat pe Iisus vinovat de crimă împotriva statului roman. Existau, de altfel, premise pentru o înţelegere cu autorităţile. Domnul nostru Iisus Hristos a subliniat clar că este posibil să dai Cezarului cele ce sînt ale Cezarului şi lui Dumnezeu cele ce sînt ale lui Dumnezeu. Am văzut apoi că Biserica creştină primară a refuzat să susţină mişcarea antiromană a evreilor izbucnită în anul 66 d. Hr. Mai mult, comunitatea creştină din Ierusalim a părăsit cetatea în timpul răscoalei. Peste aproximativ 70 ani, în 135 d. Hr., la Ierusalim a izbucnit o nouă mişcare antiromană, condusă de Bar-Cocheba. Ea a fost provocată de hotărîrea împăratului Hadrian de a construi pe amplasamentul Templului un templu păgîn dedicat lui Jupiter Capitolinul. Şi de acea dată, creştinii s-au desolidarizat de evrei, care i-au hăituit, considerîndu-i trădători.

Aruncaţi fiarelor

Dedicîndu-se misiunii în sînul Neamurilor, creştinii nu doreau să intre în conflict cu împăratul. Încă Sf. Pavel considera autorităţile Romei drept administratori ai dreptăţii divine, iar creştinii, pe baza autorităţii Mîntuitorului, plăteau taxele cuvenite statului. În *Faptele Apostolilor* apare chiar ideea că Imperiul, prin providenţa lui Dumnezeu, putea fi un instrument pentru răspîndirea Evangheliei. Pe la mijlocul sec. II d. Hr., creştinii desluşeau în *Pax romana* mîna lui Dumnezeu, ce facilita buna învoire între oameni şi pacea universală. Pentru creştini, ceea ce trebuia corectat în Imperiu erau cultele păgîne. Ele trebuiau înlăturate şi înlocuite cu adevărata credinţă. Pe de

Statuia ecvestră a împăratului Marcus Aurelius (Piaţa Capitoliului din Roma, sec. II e.n.)

altă parte însă, Imperiul nu era dispus să își abandoneze chiar atît de ușor zeii cu ajutorul cărora legiunile romane cuceriseră lumea.

Am explicat că autoritățile romane erau tolerante în problemele religioase, acceptînd zeitățile tuturor popoarelor. Dificultăți le creaseră romanilor doar evreii. Dumnezeul lor, care nu era reprezentat în forme vizibile, nu putuse fi asimilat de romani. Cu toate acestea, ei s-au arătat toleranți față de credința mozaică, pînă la răscoala dintre anii 66-70. Romanii impuseseră și ceruseră doar respectarea cu strictețe a cultului împăratului. Refuzul de a-l celebra constituia nu numai o ofensă religioasă, ci și politică, motiv pentru care nu tolerau asemenea acte. În cursul primelor două secole ale erei noastre, creștinismul a fost o *religio illicita*, adepții săi fiind persecutați — mai ales sub presiunea populară — pentru că practicau o religie clandestină, care nu avea o autorizație oficială.

Conflictul dintre statul roman și creștini a debutat printr-un accident al sorții, în vremea împăratului Nero (54-68). În anul 64. d. Hr.; Roma a fost distrusă de un incendiu (*Magazin istoric*, nr. 3/1970). Personaj nepopular, împăratul a fost primul suspectat că ar fi pus foc cetății. Și cum se putea el disculpa mai ușor decît aruncînd vina asupra creștinilor? Doar pe seama lor se puneau tot felul de fapte necurate, de la orgie la incest, de la omorîrea pruncilor pînă la antropofagie. De ce n-ar fi dat tot ei foc Romei? Țapul ispășitor era găsit. A urmat un adevărat carnagiu, magistrații condamnîndu-i pe creștini pe baza simplului fapt că erau creștini. Presiunea asupra Bisericii a continuat în anii care au urmat, cunoscînd o nouă accentuare în vremea lui Domițian (81-96). Împărat slab — pe seama lui s-a pus celebra formulă: Domițian a cîștigat războiul (cu geto-dacii), dar a pierdut pacea —, el a simțit nevoia să contrabalanseze eșecurile politicii sale printr-un fast ieșit din comun. A fost primul împărat care s-a autodivinizat, punînd un accent deosebit pe cultul imperial, provocînd nemulțumiri în sînul comunităților iudaice și creștine. În plus, le-a cerut creștinilor să plătească și ei impozitul perceput de la iudei după dărîmarea Templului din Ierusalim. Refuzînd, creștinii — care nu se recunoșteau iudei — și-au atras mînia lui Domițian.

O ușurare a situației creștinilor s-a produs în timpul domniei lui Traian (98-117). El nu a mai pus atîta accent pe cultul împăratului. Din vremea lui avem un document foarte important, un rescript — primul de acest fel care ni s-a păstrat —, ce preciza atitudinea pe care trebuia să o adopte autoritățile imperiale față de creștini. Astfel, în anul 112, guvernatorul din Bithinia — provincie romană din Asia Mică —, Pliniu cel Tînăr, i-a cerut lui Traian sfatul în legătură cu modul în care trebuia să îi trateze pe creștini, aflați în număr mare acolo. Din cauza activității lor, templele se goleau, nu se mai sacrificau suficiente animale, motiv de nemulțumire pentru cei ce le vindeau. Pliniu știa că și mai înainte creștinii fuseseră omorîți, așa că i-a executat fără remușcări. Dar nu cunoștea natura crimelor pe care ei le săvîrșiseră. Drept urmare, îl întreba pe Traian dacă simpla mărturisire a credinței creștine era o crimă. În răspunsul său, împăratul considera că Pliniu a acționat bine, dar îi arăta că nu trebuia să îi caute pe creștini cu orice chip, nici nu trebuia să plece urechea la denunțurile anonime. Dacă acuza era personală și făcută de o persoană responsabilă, atunci persoana învinuită putea fi judecată și, de era dovedită, putea fi pedepsită. În cazul în care se lepăda de credință și aducea jertfe zeilor, avea să fie iertată. Este evident, din acest răspuns, că Traian nu îi considera pe creștini un pericol pentru statul roman. Aceeași linie de conduită era indicată și de împăratul Hadrian (117-138) în scrisoarea pe care o trimitea, în 123, către Minucius Fundatus, proconsul din Efes.

Compromisuri și conflicte

Unul dintre cei care au suferit moarte de martiri în acea perioadă a fost Ignatie (c. 35-c. 107), episcop la Antiohia. Nu avem prea multe date despre viața lui pînă la arestarea sa în vremea lui Traian. Pe drumul spre Roma, a fost primit cu multe onoruri de către creștinii din Smirna. La rîndul său, a scris epistole de încurajare întru credință către Bisericile din Efes, Filadelfia, Smirna și Roma. Scrierile sale sînt considerate azi printre mărturiile cele mai venerabile ale Bisericii timpurii, exprimînd într-o manieră patetică entuziasmul primilor martiri. Ajuns în capitala Imperiului, a fost aruncat fiarelor. Tot de moarte de martir a avut parte și Iustin, „filosoful creștin" (c. 100-c. 165), considerat fondatorul teologiei creștine. El s-a născut în Palestina, într-o familie de coloni păgîni. După mai multe experiențe intelectuale, s-a convertit la creștinism în jurul anului 130. Prin 132-135 a purtat la Efes, cu un rabin din Palestina, o discuție care i-a furnizat mai apoi materialul pentru scrierea sa *Dialog cu Trifon*. Ajuns la Roma, a deschis o școală de catehism și a publicat două *Apologii*, una pe la 152, alta pe la 160, menite să apere pe creștini de acuzele care li se aduceau.

Marc Aureliu (161-180), „împăratul filosof", a fost autorul unor crunte persecuții declanșate contra creștinilor din Galia, dar în același timp și inițiatorul unui edict de toleranță. Gestul lui a fost pus în legătură cu victoria obținută de romani în războiul cu quazii și marcomanii, neamuri germanice de la Dunăre. Împăratul a fost convins că la obținerea succesului au contribuit și rugile sol-

daților creștini. Dar și în acest caz avem de a face cu o legendă ulterioară.

Fiul lui Marc Aureliu, Commodus (180-192), asociat la domnie de tatăl său, a fost un om deosebit de crud, vulgar, despotic și orgolios. Cea care i-a salvat pe creștini de la un val de persecuții și mai aspre a fost soția lui, Marcia.

După uciderea lui Commodus, Imperiul roman a intrat într-o perioadă de criză, nu numai politică și militară, ci și socială, economică, religioasă, culturală. În acest context, și atitudinea față de creștinism s-a modificat. La nivel popular s-a menținut aversiunea, dar ea a început să scadă în intensitate. Inițiativa prigonirii creștinilor au preluat-o împărații și guvernatorii provinciilor; în plus, persecuțiile nu îi mai vizau numai pe creștini ca indivizi, ci Biserica, instituție organizată. Actele martirice care ne-au parvenit vorbesc despre marele eroism al credincioșilor creștini și despre tăria lor în credință. Sigur, nu toți au avut curajul de a se ridica la înălțimea actului primului martir, Ștefan, care, urmînd exemplul Domnului, s-a rugat pentru iertarea ucigașilor săi. Pe de altă parte, convingerea că prin moarte martirică se putea cîștiga viața paradisiacă și cununa biruinței, a dus deseori la situații în care entuziaști creștini au urmărit cu orice preț asemenea sfîrșit. Ca o reacție de apărare, s-a dezvoltat și o tendință opusă. Unii creștini susțineau că zeii păgîni pur și simplu nu existau. Ca atare, a mînca din carnea jertfită lor nu avea nici o influență față de credința individului, conștiința acestuia nefiind pîngărită. Se ajunsese astfel ca în Spania, în jurul anului 300, să existe creștini care îndeplineau rosturi anume în procesiunile legate de cultul împăratului. Între creștinii puritani și cei care acceptau compromisul au apărut conflicte puternice.

Tendința de compromis cu autoritatea era favorizată și de ultima persecuție, cea a lui Dioclețian (284-305). De altfel, după Decius (249-251), care dăduse în 250 un edict prin care obliga pe toți cetățenii să aducă jertfe zeilor, și după Valerius (253-260), urmase o lungă perioadă caracterizată prin relațiile pașnice dintre autorități și Biserică. Dioclețian, dorind să nimicească religia creștină — considerată „exotică" și antistatală — și să întărească ideea de Imperiu, a declanșat cea mai îndelungată și mai sîngeroasă persecuție anticreștină din istoria romană. Împăratul voia să reanime vechile tradiții religioase și, mai ales, să exalte imaginea semidivină a sa. Dar lucrurile se schimbaseră foarte mult. Deși situația Imperiului devenise dramatică, opinia publică era mult mai puțin ostilă creștinismului, ca altă dată. Aurelian (270-275) deja înțelesese inutilitatea oricărei încercări de revigorare a venerabilei tradiții romane altfel decît prin integrarea ei într-o teologie de structură monoteistă — cum era creștinismul —, singura religie pe cale de a deveni universală. Peste numai cîțiva ani, în 313, Constantin cel Mare (307-337) avea să pună capăt persecuțiilor îndreptate contra creștinilor.

Natura sporadică a persecuțiilor, adeseori dependente de atitudinea conducătorilor locali cît și faptul că statul roman nu a considerat noua religie drept un dușman irevocabil, au dat Bisericii spațiul de respirație necesar prozelitismului și rezolvării unor probleme de organizare internă ce au amenințat, nu odată, să devină critice. ■

(Va urma)

O însemnare din agenda dumneavoastră: Nu uitați abonamentul la MAGAZIN ISTORIC!

Continuitatea colecției dv. Magazin istoric **o constituie** abonamentul. **Cu atît mai mult, în fața marii diversități de publicații și a instabilității tirajelor, au prioritate la difuzare exemplarele pentru abonați.** Abonamentul vă scutește deci și de riscul de a nu vă putea procura revista prin cumpărare.

Abonîndu-vă la Magazin istoric, **beneficiați însă nu numai de garanția primirii, lună de lună, a revistei dumneavoastră preferate, ci și de reducerile de preț acordate de redacție.**

Abonamentul pe 3 luni **este de** 50 lei, **pe** 6 luni — 100 lei, **pe** un an — 200 lei.

Abonamentele se fac la toate oficiile poștale și la toți factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc. de la orașe și sate. În catalogul presei, revista noastră figurează la poziția 63.

Deci, nu uitați: dacă doriți o enciclopedie de istorie, abonați-vă la Magazin istoric!

Abonații mai vechi sînt sfătuiți să nu lase pentru ultima zi reînnoirea abonamentului. Reînnoiți-l chiar mîine!

Pentru cititorii care, mai ales din ianuarie 1990, vin deseori la redacție pentru a ne reclama că nu au mai găsit revista în oraș anunțăm o veste bună: am reușit să deschidem un punct de difuzare chiar la redacție, în str. Intrarea Ministerului, nr. 2-4, parter, **unde puteți cumpăra în fiecare lună revista** Magazin istoric.

Contribuţii

O DISTINCŢIE ROMÂNEASCĂ NECUNOSCUTĂ

DAN CERNOVODEANU

Cu cîtva timp în urmă, ni s-a oferit spre studiere un obiect insolit, aflat într-o colecţie particulară, obiect ce, prin forme şi aspectul său, ne-a atras atenţia cu deosebire. Este vorba de o cruce de argint (nu masivă ci goală în interior), dimensiunile braţelor avînd lungimea de 4,2 cm şi pe înălţime 4,1 cm, purtînd un medalion central gravat, uşor convex, cu diametrul de 1,9 cm; braţul superior poartă o cheutoare prin care trece un inel, din acelaşi metal, cu diametrul de 1,2 cm.

Obiectul, după modesta noastră opinie, prezintă o însemnătate specială, fapt pentru care vom prezenta concluziile ce s-au impus în urma cercetărilor pe care le-am întreprins asupra lui.

În anul 1907, cu prilejul unor reparaţii şi reamenajări efectuate în biserica din comuna Străjeşti, judeţul Romanaţi (comuna, împreună cu teritoriul înconjurător ei, constituia o veche moşie a Buzeştilor), în mormîntul lui Stroe Buzescu (mort copil la sfîrşitul veacului XVI), primul fiu al vel clucerului Radu Buzescu (unul din cei trei celebri fraţi, înalţi dregători ai lui Mihai Viteazul) s-a găsit crucea a cărei descriere am făcut-o mai sus. Moşia Străjeşti s-a aflat, de-a lungul veacurilor, în stăpînirea familiei Buzescu, abia în secolul XIX trecînd în posesia familiei Darvari, prin căsătoria Elenei, una din cele două surori, ultime descendente ale neamului Buzescu, cu clucerul Mihai Darvari. Cealaltă soră, Aristia, a fost măritată Grădişteanu. În consecinţă, la data descoperirii obiectu-

lui, administratorul moşiei Străjeşti l-a remis familiei Darvari, posesoarea moşiei. Crucea, care a avut, pare-se, şi o panglică (putrezită între timp), a fost considerată de familia Darvari ca o decoraţie de pe timpul lui Mihai Viteazul şi a păstrat-o cu pietate, nimeni însă neavînd curiozitatea de a o arăta unor specialişti spre a se pronunţa cu certitudine în acest sens. Cu o întîrziere de 70 de ani de la data descoperirii obiectului, o rudă a acestei familii ne-a prezentat obiectul şi, astfel, acesta a intrat în circuitul ştiinţific de specialitate.

Din analiza mai atentă a crucii, au rezultat următoarele constatări: a) în urma examinării celor două medalioane centrale (atît cel de pe avers, cît şi cel de pe revers) putem afirma că ele sînt înconjurate în bordură de cîte un brîu în torsadă, iar în registrul lor superior se află cîte o coroană domnească deschisă, de dedesubtul cărora apar gravate, pe cîte două rînduri, unele litere chirilice şi anume: pe avers *P* şi *N*, iar sub ele, între un *t* întors, intercalaţi doi (?), iar pe revers literele *E*, *O*, şi *V* întors, sub care există, se pare, o săgeată cu vîrful spre dreapta, şi sub aceasta literele *K* întors şi un *t*; b) crucea, de format cu braţele lăţindu-se spre extremităţi *(croix pattée)*, totuşi cu latura exterioară curbă, nu dreaptă, şi cu unghiurile rotunjite, este de o execuţie rudimentară, braţele nefiind simetrice, ci prezentînd diferenţe de dimensiuni între ele; c) lectura corectă a medalioanelor centrale poate fi făcută numai dacă le considerăm ca şi în cazul sigiliilor gravate în negativ, pentru ca amprenta sigilară să apară în pozitiv. Prin acest procedeu, lectura devine mai coerentă: pe avers apar un *N* şi un *P* majusculi, iar dedesubt doi *u* intercalînd un *t* (de astă dată în poziţie normală); pe revers, în majusculi, un *V*, un *O* şi un *E*, iar dedesubt literele *T*, *K* (de astă dată corect plasat) şi un *u*. Semnificaţia ce acordăm majusculelor de pe primul rînd de litere este urmă-

toarea: pe avers *N* și *P* prescurtează numele N[icolae] P[ătrașcu], iar pe revers literele VOE constituie prescurtarea curentă a titlului de VOE[VOD]. Cît privește celelalte litere de pe rîndul secund, semnificația lor ne scapă momentan. Ar putea avea și o valoare cifrică, urmărind să indice data instituirii obiectului, dar din transformarea literelor respective în cifre rezultă numere fără vreo contingență cu vreo dată plauzibilă: 400 900 400-300 20 400.

Formatul crucii și inelul de care se agăța o panglică nu indică intenția creatorului ei — în speță Nicolae Pătrașcu Voievod, fiul lui Mihai Viteazul, lăsat de acesta între noiembrie 1599 și septembrie 1600, să guverneze Țara Românească pe timpul absenței sale cauzate de luptele pentru unirea cu Transilvania și, apoi, cu Moldova — de a institui un ordin sau o decorație a sa sau a principatului muntean (întrucît se știe că atari însemne autohtone erau încă necunoscute în țările române), ci de a crea o distincție (sau mai multe) spre a o da ca recompensă personală unora dintre marii sfetnici și dregători ce slujiseră cu credință atît pe Mihai Viteazul cît și pe sine. În acest caz, cum explicăm prezența crucii într-un mormînt al unui Buzescu nevîrstnic?

Este foarte posibil, dacă nu chiar probabil,ca amintita cruce să fi fost oferită de Nicolae Pătrașcu tatălui nevîrstnicului Stroe, adică lui Radu Buzescu, vel comis la 1585, vel armaș la 1588-1589, vel spătar în 1593, în sfîrșit, vel clucer între 1595-1660, însărcinat și cu diferite misiuni diplomatice delicate la Praga și în Transilvania, marę dregător ce a jucat un rol foarte important în timpul domniei lui Mihai Viteazul și a fiului său Radu Buzescu, posesorul unei prețioase distincții, tocmai din pricina însemnătății ei, ar fi putut să o înmormînteze împreună cu primul său născut, al cărui deces prematur îl îndurerase adînc pe nefericitul tată.

Cît privește distincția în sine, ea reprezintă o primă tentativă din partea unui voievod român de a crea o recompensă de natură insignologică spre a răsplăti zelul, credința și devotamentul unui dregător. Prezența inelului (toartei) ne arată că respectiva cruce se purta agățată pe piept de o panglică dintr-un material colorat (brocart, mătase, catifea, moar etc.), întrunind condițiile clasice ca aspect și poziție ale unui însemn onorific de acest gen. Este probabil că Mihai Viteazul (care să fi avut poate ideea) și Nicolae Pătrașcu (care a tradus în viață această idee, deși nu excludem posibilitatea unei inițiative exclusive) să se fi inspirat de la unele distincțiuni de acest fel pe care le văzuse la Praga purtate de unii dintre seniorii de la curtea lui Rudolf.

În orice caz, cercetările de amănunt vor urmări să stabilească cu precizie modelul occidental după care s-a inspirat voievodul român, momentul precis al oferirii amintitului însemn (mai degrabă ianuarie-septembrie 1600 decît noiembrie-decembrie 1599), apoi dacă a fost acordat și altor mari dregători munteni contemporani. În sfîrșit trebuie lămurită definitiv problema prezenței însemnului în mormîntul nevîrstnicului Stroe Buzescu, crucea neavînd nici un rol religios, căci tot ce este gravat pe ea vădește un conținut exclusiv laic. (La un adult, prezența uneia sau mai multor decorații pe veștmîntul său de înmormîntare era un fapt obișnuit și care va deveni foarte curent pretutindeni, dar la un copil, în spațiul nostru geografic și la acea epocă, împrejurarea stîrnește, desigur, încă semne de întrebare.)

Pînă la încheierea cercetărilor, ne mulțumim cu semnalarea acestei piese în speranța de a putea aduce lămuriri suplimentare într-un viitor — pe care-l dorim — cît mai apropiat. ■

PATRIMONIU sora noastră din Chișinău

Într-o recentă călătorie de documentare la Chișinău, am aflat, cu emoție și bucurie colegială, că în capitala Republicii Moldova a apărut, nu de mult, primul număr al publicației de cultură istorică *Patrimoniu*.

Programul publicației este schițat în articolul de deschidere, *Ce este și ce vrea să fie Patrimoniul*.

După ce este menționat faptul că revista apare într-o vreme „cînd dezghețul într-o lume ce părea anchilozată pe vecie în apatie și resemnare distructivă nu mai poate fi pus la îndoială, iar renașterea conștiinței naționale a unor popoare, paralizate prin conjugarea forței brutale și a propagandei de un incredibil primitivism, e o realitate palpabilă", sînt consemnate cîteva dintre obiectivele *Patrimoniului:* publicarea de „materiale inedite referitoare la acele evenimente istorice care au determinat originalitatea vieții noastre sufletești și destinul istoric al pămîntului din care am răsărit", prezentarea unor personalități de seamă „din trecutul jumătății estice a Țării Mușatinilor", pagini de „istorie actuală, luînd ca punct de plecare anul 1985", articole de istorie universală etc.

Amintim cîteva titluri din sumarul acestui prim număr al *Patrimoniului:* Pan Halipa, *Povestea vieții mele;* Ion Țurcanu, *Chișinăul în 1940;* A.D. Xenopol, *Cum s-a răpit Basarabia în 1812;* Ion Negrei, *Mănăstirea Căpriana;* George Tofan, *Cum s-a alcătuit Sfatul Țării,* sumar în care mai semnează Iurie Colesnic, D.C. Moruzi, Alexe Rău, Petre Moldoveanu, Ionel Codreanu, Zamfir C. Arbore, Anatol Petrenco, D. Robichon și J.V. Ziegelmeyer.

Publicația este editată de societatea „Vasile Alecsandri" a prietenilor cărții din Moldova, cu concursul Asociației istoricilor din Moldova și al Agenției „Litera".

În încheierea acestei succinte prezentări mai consemnez și faptul că, în cursul unei discuții avute cu dl. Ion Țurcanu, redactorul șef al *Patrimoniului*, d-sa mi-a mărturisit faptul că, în alcătuirea și pregătirea drumului spre cititori al revistei, colectivul redacțional s-a inspirat din... *Magazin Istoric*. A fost exprimată, totodată, dorința unei strînse colaborări între redacțiile noastre.

Dorindu-i deplin succes publicistic *Patrimoniului,* aflat acum la primii săi pași pe drumul prezentării și popularizării istoriei, ne exprimăm, la rîndul nostru, dorința de rodnică și bogată colaborare între revistele noastre.

I. LĂCUSTĂ

REBUS

NAPOLEON

ORIZONTAL: 1) Insulă mediteraneană în a cărei capitală, Ajaccio, s-a născut, la 15 august 1769, Napoleon Bonaparte – Papa care a oficiat slujba încoronării împăratului în catedrala Nôtre Dame din Paris, la 2 decembrie 1804. 2) Localitate situată la 120 km de Viena, în preajma căreia, la un an de la încoronare, s-a înregistrat cea mai strălucită victorie a lui Napoleon, împotriva coaliției ruso-austriece. 3) La intrarea în Marengo! – La data morții, Napoleon nu împlinise încă 52 – Ascundea cu strictețe intențiile tactice și strategice ale generalului Bonaparte. 4) Țară europeană care i-a creat mari probleme împăratului prin repetatele sale răscoale împotriva ocupației franceze – Ansamblu de legi, inițiat și inspirat de Napoleon, fapt pentru care îi poartă și numele. 5) Mai marele satului – În acel loc – Sunet de trompetă. 6) Scos din abundență de tunurile artileriei – Mama împăratului. 7) Ciolan – Fluviu european trecut deseori de Napoleon în expedițiile sale – Autorii insurecției din Cairo, ridicați împotriva trupelor franceze invadatoare. 8) Oraș situat pe malul unei ape, asemenea Vienei – A se coaliza împotriva unui inamic comun. 9) ...Luiza, a doua soție a lui Napoleon Bonaparte – Compozitor estonian, autorul operei „Vikingii" – La ieșirea din golf! 10) Elena Moga – În timpul luptei care s-a dat în acel oraș din Prusia Orientală, la 8 februarie 1807, Napoleon s-a expus ghiulelelor inamice, pentru a-și îmbărbăta infanteria lipsită de tunuri. 11) Stare care l-a încercat pe marele captiv de la Sfînta Elena, în ultimele săptămîni ale vieții – „... Coloanei", poezie închinată de Victor Hugo lui Napoleon Bonaparte, referindu-se la Coloana Vendôme.

VERTICAL: 1) În acest orășel din Italia s-a semnat pacea dintre biruitorul general Bonaparte și Austria învinsă, la 17 octombrie 1797, asigurîndu-i Franței hegemonia asupra Italiei (2 cuv.). 2) Produse galinacee – Imensă țară răsăriteană, marea inamică a lui Napoleon, învinsă în cîteva rînduri de către împăratul francez dar care a rezistat invaziei din 1812. 3) Curs inferior! – Unchiul din America – Exprimă o cantitate aproximativă. 4) Studentul saxon din Naumburg, executat pentru tentativa de atentat împotriva lui Napoleon, la 12 octombrie 1809, în timp ce împăratul își trecea în revistă garda, în fața palatului Schoenbrunn din Viena – Oraș francez cu o splendidă catedrală, unde la 13 martie 1814 Napoleon a zdrobit trupele ruso-prusace comandate de contele de Saint-Prix, un emigrant francez pus în slujba țarului Alexandru I. 5) Localitate germană în

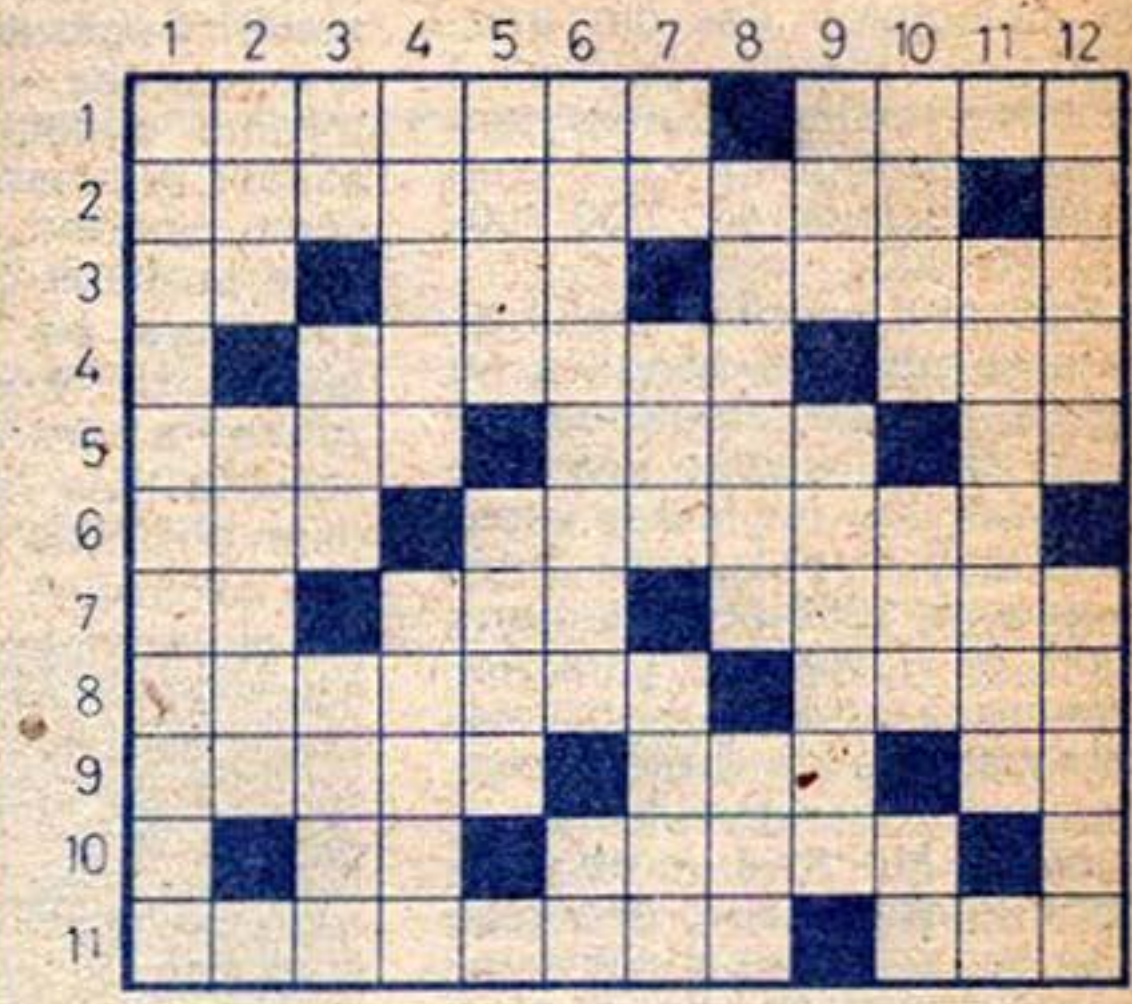

împrejurimile căreia Napoleon a repurtat o victorie categorică asupra prusacilor, la 14 octombrie 1806 – Monedă de aur cu care englezii au sprijinit materialicește companiile europene împotriva lui Napoleon. 6) Atribut valabil pentru fiecare dintre luptele date de Napoleon Bonaparte – Dumneaei. 7) Pe crestele Alpilor! – Literă chirilică – Confederație de triburi arabe din nordul Algeriei. 8) Prima țară europeană care cade victimă generalului Bonaparte, după trecerea Alpilor de către armata franceză – Acela. 9) A opta... fără prima! – Substanță procurată de doctorul Yovan și înghițită de Napoleon la 11 aprilie 1814, cu intenția de a se sinucide, la cinci zile după abdicarea impusă. 10) Centru de fizică! – Întreprinderea de Administrație Locativă – Duo minus una! 11) Demn de reținut. 12) Sabia lui Napoleon așezată pe capacul sicriului, l-a însoțit pe împărat la mormînt – Cetate în Siria, cucerită de trupele Bonaparte la 6 martie 1799, în campania din Africa.

Andrei CIURUNGA

Dicționar: AAV, NAYL, IZIC

Soluția careului *Lumea lui Homer:* ORIZONTAL: 1) HOMER-AETEIA; 2) EDIP-ORPENOS; 3) SIR-ARG-RE-S; 4) ISTORIOGRAFI; 5) OE-SG-LOA-RO; 6) DEUCALID-CES; 7) AMISO-DAROS; 8) P-A-IRAC-RCI; 9) RANITI-ISCAT; 10) IPIS-TB-PI-A; 11) ARSINOOS-RAC; 12) MOTIV-I-ILIADA.

Oamenii de afaceri au şi ei o istorie: apar în Europa în ultimele secole ale evului mediu[1]. După 1250, îmbunătăţirea căilor de comunicaţie — de pildă, cea din marile defilee ale Alpilor centrali sau cea care, via Gibraltar, uneşte Mediterana cu ţările nordice — permite expansiunea economică.

Atîta vreme cît răspîndirea pieţelor este limitată şi cît negustorul vine în contact numai cu persoane de limbă şi obiceiuri cunoscute, meseria se învaţă lesne. Dar în sec. XIII, comerciantul din Florenţa, Lübeck sau Marsilia, care vrea să lucreze cu Londra sau Sevilla, Genova sau Barcelona, Bremen sau Leipzig, este pus în faţa unor probleme noi: cum să se adapteze la pieţele şi la afacerile din ţinuturi străine şi cum să găsească un limbaj de comunicare? Ce răspunsuri dau oamenii evului mediu acestor întrebări?

CUM SE FĂCEA NEGOŢ ÎN EVUL MEDIU?

JEAN FAVIER

Clientela — cel mai bun învăţător

Şcoala negustorului este, bineînţeles, prăvălia. Învăţătorul este însă şi el foarte util, căci îl învaţă noţiuni elementare de citit, scris şi socotit, indispensabile pentru achiziţia ulterioară de informaţii. Uneori, intervine şi o instruire dispersată, oferită de preot, de notar sau chiar de un şcolar sau un fost şcolar, dornic să-şi cîştige şi el o pîine.

Învăţătura se rezuma la cîteva ore pe zi sau pe săptămînă, dar patronii trateaza foarte serios această şcoală, chiar dacă ea se limitează la lecţiile sporadice ale unui „magister". Maestrul Guillaume de Villon, capelan la Saint-Benoît-le-Betourné, îl ia la el acasă pe tînărul François de Montcorbier şi face din copil un „bun la toate".

[1] Reproducem acest articol, semnat de cunoscutul medievist, din revista *L'histoire*, nr. 98. Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei *Magazin istoric*.

aprinde focul, scoate apă, îl ajută la liturghie. Negustorul înstărit preferă, firește, lecțiile unui învățător la domiciliu.

Curînd se vor organiza veritabile școli primare, pentru nevoile micii burghezii. Marile orașe italiene au cîte o școală, încă de la sfîrșitul sec. XIII; florentinii își trimit la ele și fetele. În veacurile următoare, în Europa nu va mai exista oraș fără o școală. Scribul public continuă să fie prezent în piață, pentru țăranul venit acolo, pentru o calfă sau o cameristă, nevoiți să transmită o corespondență ocazională. Negustorul însă nu va avea niciodată nevoie de el. Garanția secretului afacerilor sale constă în aceea că își face singur socotelile și își citește singur scrisorile. Una dintre superioritățile toscanilor, venețienilor și genovezilor la tîrgurile de la Bruges, Londra sau Barcelona va fi capacitatea lor de a socoti singuri.

La Florența, la Genova și la Veneția școlii i se pretinde ceva mai mult decît la Toulouse, Marsilia sau Leipzig. În timp ce în Franța și Germania copilul petrece la școală ultimii ani ai copilăriei, negustorii italieni își trimit copiii la școală pînă la 14-15 ani. Calculul se extinde la algoritmi, nu se limitează la cele patru operații aritmetice. Tehnicile de contabilitate, deprinse în condițiile acestei instruiri, îi vor scuti pe oamenii de afaceri italieni să recurgă la contabili de profesie. Un secretar cu scriptele contabile va exista, dar responsabilitatea asupra conturilor va reveni proprietarului afacerilor și rudelor sale.

La Florența și la Veneția, școala oferă și cîteva noțiuni de geografie economică. Elevii învață să cunoască piețele de mărfuri, află ce produse se cumpără. Li se predau și noțiuni elementare de drept comercial, pe care să le poată folosi în practică. Redactarea contractelor este și va rămîne sarcina notarului. Negocierea termenilor lui este însă treaba negustorului.

Tot în scoală omul de afaceri italian își însușește bazele învățării limbilor străine, ceea ce îl va ajuta să cîștige timp, mai tîrziu, pe piețele de departe. Tinerii florentini îl citesc, de bine de rău, la școală pe Virgiliu, Senecca sau Boetius. Scopul acestor studii umaniste este, bineînțeles, unul practic: ca viitorii negustori să nu aibă nevoie de tălmaci pe piața din Bruges, la vama din Londra sau la tîrgurile din Champagne.

Dar esențialul tuturor acestor discipline se învață numai în practică, unde ucenicia este hotărîtoare. În prăvălie, clientela care se perindă îl instruiește pe copil. Fiu, nepot sau simplu ucenic — totuna este. Cu toții au același regim. Ucenicul este adesea o rudă; contractul de ucenicie integrează copilul în viața noii sale familii: el învață la tejghea cum să se adreseze oamenilor și cum să mînuiască mărfurile, varietatea calităților și condițiile de fixare a prețurilor. Descoperă, de asemenea, rînduielile locului și aude relatări despre alte reguli, din țări îndepărtate. În felul acesta, el se pregătește pentru momentul călătoriilor, care survine pe la vîrsta de 12-14 ani.

Marco Polo și gustul cifrelor

O instruire practica, cu adevărat realistă, și o instruire diversificată, iată ce speră să realizeze în peregrinările sale florentinul Buonaccorso Pitti, cînd, în 1372, la vîrsta de 18 ani, părăsește malurile rîului Arno. În 1396, cînd se va stabili, în fine, în orașul său natal, are 32 ani. În acest timp, a văzut Franța și Anglia, Germania și Țările de Jos. A călătorit de două ori la Londra, de cinci ori la Bruges, de cincisprezece ori la Paris. A cunoscut Mainzul și Heidelbergul, Münchenul și Buda.

În 1271, cînd pornesc pentru a doua oară spre Orient, venețienii Niccolo și Matteo Polo[1] — doi negustori de rînd — gîndesc la fel. Cu zece ani înainte, ei au mers din Crimeea în Mongolia, pe una dintre rutele de caravane care aprovizionau Occidentul cu mătăsuri scumpe. De data aceasta, îndreptîndu-se din nou spre adîncul Asiei, iau cu ei pe fiul și nepotul Marco, un băiat de 17 ani. Niccolo și Matteo sînt mezinii familiei. Fratele lor mai mare, Marco cel Bătrîn, care în tinerețe a petrecut mulți ani la Constantinopol, pe vremea cînd venețienii beneficiau de multe privilegii acolo, rămîne la Veneția, ca să asigure continuitatea afacerilor familiei.

Cei trei venețieni vor lipsi un sfert de secol, pierzînd adesea din vedere obiectivul firesc al călătoriei lor. Ei se angajează într-un joc diplomatic: devin reprezentanți ai creștinătății romane pe lîngă hanul mongol, ambasadori ai acestuia în India. Intervin într-o oarecare măsură și în finanțe: Marco inspectează în mai multe rînduri pe încasatorii imperiali la Yangzhou. Vreme de trei ani Marco Polo este chiar înalt funcționar al hanului: guvernator la Yangzhou, în delta Fluviului Albastru. Dispunînd de venituri, de rang, de titlu, el poate rămîne în China, dar nu-și uită Veneția și afacerile de acasă, unde, odată cu vîrsta, trebuie să-și ocupe locul lui.

Urmează întoarcerea. În drum spre China, frații Polo au folosit rutele continentale. Spre casă, iau calea maritimă, fără îndoială, pentru a cîștiga timp. În 1295, se vor afla din nou la Rialto. Întoarcerea durează trei ani, din care doi pe mare.

Marco are 41 ani. Pentru el, călătoriile lungi s-au sfîrșit. Mai are încă 30 ani de trăit. În cercurile negustorești, trece drept un om cu experiență, un aristocrat și unul dintre principalii oameni de afaceri de pe piața venețiană. A ajuns, într-adevar, pînă la Hanbalîc (astăzi Beijing) și a bătut Asia în lung și în lat, dar nu este singurul

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1982.

Hanseaticii[1] călătoresc în acest timp din Flandra în Rusia, frecventează tîrgurile Scaniei[2], vizitează Gotland[3], poposesc la Riga. Între 12 şi 20 ani, Hans Wessel din Straslund face şapte călătorii pe mare, una pe an. Cu afaceri mai modeste, tinerii Rouenului merg deseori cu corăbiile la Paris, transportînd mărfurile tatălui sau fratelui mai mare. Cunosc astfel alte sfere de afaceri, pătrund în relaţiile de afaceri ale familiei şi în tainele meseriei.

Pe măsură ce societatea negustorească se organizează mai bine, călătoria tinerilor devine o obligaţie. Odată întors din acest voiaj, negustorul este de un real folos colectivităţii: el informează despre ce a văzut. Marile familii toscane încredinţează tinerilor, fiilor sau fraţilor mai mici administrarea intereselor familiale la marile tîrguri de dincolo de munţi sau pe pieţele permanente de mărfuri. Fraţii lui Dino Rapondi, mare negustor din Lucca, împart între ei, în ultimii ani ai sec. XIV, responsabilitatea prăvăliilor din Avignon, din Bruges şi din Paris.

Negustorul nu este prea vorbăreţ. Consideră inutil să insiste în public asupra afacerilor bune, a ocaziilor, a mijloacelor de a economisi timp şi bani. De obicei, omul de afaceri face bilanţul experienţelor sale în cercul restrîns al asociaţilor săi, al rudelor, al urmaşilor. Chiar dacă amintirile negustorului reîntors în sfîrşit în ţară — toscanul sau veneţianul renunţă rareori să şi le depene, iar genovezul sau luccanul mai bine moare decît să le povestească — captivează sau dimpotrivă adorm pe cei bătrîni, redactarea povestirilor de călătorie nu intră în obiceiul omului de afaceri. Cu asta se ocupă curteanul sau războinicul. Negustorul nu manifestă nici cel mai mic interes pentru această preocupare.

Marco Polo povesteşte, într-adevăr, dar el descrie mai curînd o călătorie minunată decît un itinerar comercial. Dorinţa de a epata are întîietate asupra celei de a informa. Gustul firesc al negustorului pentru cifre nu apare decît cînd se referă la valorile extraordinare. Publicul care îi va intitula opera *Milionul* nu va greşi. Valorile sînt într-adevăr fantastice, iar pedanteriile la care te-ai fi aşteptat de la un negustor se rezumă la evocarea „cantităţilor impresionante de mărfuri", a „minunăţiilor fără număr" şi a „marilor bogăţii". Despre producţii ca şi despre pieţe nimic precis.

Polo nu pierde ocazia să strălucească, dar păstrează pentru sine ceea ce a constituit experienţa sa. Or, nici un altul nu a avut talentul veneţianului şi nici un altul atît de multe de spus.

Manuale cu... anecdote şi digresiuni

Ca sa se instruiască, negustorul foloseşte manuale bune, structurate simplu, care constituie, în acelaşi timp, suportul formaţiei sale profesionale şi o enciclopedie permanentă; el găseşte acolo nume, cifre şi informaţii concise despre comerţ şi uzanţele locale.

În p. 65: *negocieri între un comerciant oriental şi alţii occidentali*

Atelier monetar din sec. XVI (gravură germană)

[1] Hansa, uniunea comercială şi politică a oraşelor din nordul Germaniei (*Magazin istoric*, nr. 9/1975), al cărui nucleu l-au format oraşele Lübeck, Bremen şi Hamburg, s-a creat în veacul XIII, dar s-a constituit definitiv în anii 1367-1370, devenind o mare forţa politică şi comercială. În sec. XV ea cuprindea cca. 160 oraşe şi avea antrepozite comerciale la Londra, Bruges, Bergen, Novgorod etc. Ca urmare a deplasării căilor comerciale maritime ale lumii din Marea Baltică şi Marea Mediterana în Oceanul Atlantic, Hansa şi-a pierdut importanţa şi s-a destrămat.

[2] Provincie sudică a Suediei, care a aparţinut multa vreme Danemarcei; a fost cedată Suediei prin Tratatul de la Roskilde (1658).

[3] Insulă şi provincie suedeză în Marea Baltică, la cca. 90 km distanţă de Suedia continentală. A aparţinut danezilor, apoi ordinului teuton, apoi din nou danezilor, care au cedat-o suedezilor în 1645.

Tariful sau lista de măsuri şi greutăţi, compilată la Veneţia în anul 1300, este un „aide-mémoire" specializat, aşa cum va fi şi *Cartea mării,* alcătuită cîtva timp mai tîrziu în Flandra şi tradusă la sfîrşitul sec. XV, în limba germană. În plin veac XVI, atunci cînd multe lucruri se schimbă în lumea negustorilor şi a marinarilor, ea are încă o largă circulaţie. Cel puţin *Cartea mării* va rămîne o preţioasă enciclopedie a mareelor, a adîncimilor mării şi pericolelor de pe rutele maritime. Enciclopediile sînt numeroase şi se recopiază şi se completează neîncetat. La originea lor se află trei lucrări cu caracter enciclopedic, tot italiene, care se mai păstrează încă, ale căror inegalabile informaţii conţin rezultatele unor experienţe. La sfîrşitul evului mediu, *Practica mărfii* a lui Giovanni di Antonio da Uzzano şi *Cartea de comerţ şi uzanţe a ţărilor* de Giorgio di Lorenzo Chiarini vor fi mult depăşite de ceea ce va oferi cititorului interesat unul dintre conducătorii puternicei companii a familiei Bardi, Francesco di Balduccio Pegolotti.

Redactată de mai multe ori şi îmbogăţită timp de 15 ani, după fiecare călătorie şi fiecare experienţă nouă, cartea sa, *Practica mărfii,* este în mod explicit destinată perpetuării superiorităţii clanului Bardi şi eficacităţii reprezentanţilor săi. Pentru fiecare piaţă vizitată sau cu care familia Bardi este în relaţii de afaceri, Pegolotti prezintă bilanţul producţiilor şi a traficurilor, oferă o descriere a oraşelor şi a infrastructurilor comerciale, furnizează liste de măsuri şi greutăţi, cu tabele de echivalenţe. Evident, înregistrează monedele care circulă pe diferitele pieţe, le descrie, le socoteşte, le evaluează. Spirit practic, el nu uită nici formalităţile, nici taxele. În ciuda caracterului obiectiv al lucrării sale, Pegolotti nu lasă de o parte nici anecdota, nici digresiunea, care îl familiarizează pe viitorul călător cu viaţa cotidiană de pe pieţe îndepărtate.

Această informaţie sistematică ar constitui însă un instrument de acţiune foarte rigid, dacă n-ar exista informaţia de zi cu zi, ce se vehiculează prin corespondenţă, pe care negustorul o consideră, pe bună dreptate, o sarcină esenţială: să anunţe la sediul firmei dacă se află într-un loc îndepărtat, la sucursale sau la filiale, dacă se află la sediu, într-un punct de convergenţă al informaţiei, uzanţele şi gusturile care se schimbă, ce doreşte clientela şi ce oferă piaţa, cum să comunice preţul piperului şi al brocartului, să informeze de urgenţă despre taxele de schimb, să evalueze înaintea celorlalţi fluxul monetar sau să anunţe cel dintîi sosirea unei nave sau naufragiul alteia, acesta este mijlocul de a exercita influenţă pe piaţă, de a fructifica ocaziile şi de a devansa concurenţa. Negustorul priceput este acela pe care un război sau un nou impozit nu-l găseşte nepregătit.

O asemenea solidaritate în materie de informaţii constituie forţa Hansei din oraşele germanice. Chiar şi atunci cînd concurenţa este slabă, birourile schimbă mesaj după mesaj: trebuie evitate surprizele pe pieţele externe, unde hanseaticii nu-şi menţin poziţia decît satisfăcînd cererile clientelei.

10 000 scrisori pe an

Toscanii, cu reţeaua lor de sucursale şi filiale şi cu solidaritatea internă a companiilor, pun repede la punct un asemenea sistem de informare. De mai multe ori pe an, se primesc pe malurile rîului Arno veritabile buletine economice, în care se strecoară observaţii privind evoluţia modei şi a gustului.

Această corespondenţă, care completează formaţia profesională a negustorului şi devine mijlocul de guvernare a oricărei afaceri, asigură coeziunea internă a întreprinderii, coerenţa politicii sale comerciale şi echilibrul gestiunii sale. Ca să se informeze, negustorul trebuie să-şi dezvolte reţelele capabile să ştie mai mult decît omul de pe stradă. Agenţii, asociaţii, comisionarii, intermediarii, toţi sînt puşi la treabă pe pieţele străine, după cum rudele şi prietenii acţionează la sediu, potrivit capacităţii lor de a auzi şi de a vedea.

Dirijarea informaţiilor rămîne anevoioasă. Încă din sec. XII există regulat curieri între oraşele italiene. În veacul următor, breasla lui Calimala (corporaţie florentină specializată în comerţul cu lînă) instituie o mesagerie între Florenţa şi tîrgurile din Champagne.

În sec. XV, marile pieţe comerciale îşi au curierul lor propriu. Consulatul negustorilor din Barcelona trimite în mod regulat comisionari la Bruges. Hansa creează birouri unde se redactează corespondenţa. Montpellier organizează o corespondenţă regulată cu Toulouse şi Marsilia, Dijon cu Paris şi Bruges.

Negustorul nu mai vrea să lucreze la întîmplare. Scrisorile fraţilor Veckinghusen, ale căror afaceri se extind de la Bruges la Revel (azi Tallin), trecînd prin Lübeck şi Veneţia, se numără cu sutele în arhivele, totuşi modeste, ale centrului de la Revel, pe ţărmul Balticii. Şi mai bogată este seria de scrisori adresată, între 1364 şi 1410, negustorul Prato Francesco Datini sau trimise de el agenţilor stabiliţi pe marile pieţe ca Barcelona, Valencia, Avignon, Genova sau Pisa: 125 549 scrisori, din care două treimi numai în deceniul 1395-1405. Aceasta înseamnă aproape zece mii de scrisori pe an!

Manualele şi corespon-

denţa constituie totuşi un sprijin mediocru pentru negustorul german care ajunge în Rusia, pentru cel italian care debarcă la Londra sau pentru cel catalan, care descoperă soarele Africii. Prima problemă este aceea de limbă. Dino Rapondi care, în calitate de bancher şi consilier al ducelui de Burgundia, îşi petrece viaţa între Paris şi Bruges, va semna în cele din urmă cu numele de „Dine Raponde", la fel ca băcanul genovez Henri Orlant, al cărui nume Orlando parizienii l-au uitat de mult. Dar adevărata problemă este aceea cu care se confruntă armurierul din Solingen, care vine pentru prima oară la Paris, florentinul care descoperă Anvers, fraţii Polo care folosesc rutele Persiei interioare, ştiind că vor întîlni douăzeci sau treizeci de limbi diferite.

Nicăieri nu există indicii că se învăţau limbi străine, cu excepţia cîtorva noţiuni rudimentare de franceză, în oraşele italiene foarte mari. Negustorul revenit în oraşul natal va deveni oare profesorul de limbi al nepotului său? În orice caz, nimeni nu se laudă cu asta. Se pare că învăţarea se face exclusiv la faţa locului. Este cert însă că lumea se mulţumeşte cu puţin: un limbaj profesional.

Acelaşi peşte sau acelaşi postav îşi schimbă numele de la un oraş la altul şi acelaşi cuvînt exprimă deseori mărfuri diferite.

Omul de afaceri călătoreşte ca să se informeze şi să negocieze, să stabilească contacte şi să-şi plaseze oamenii. Negustorul, mai modest, se integrează într-un convoi, închiriază o barcă sau călătoreşte în propria căruţă. Toate acestea oferă ocazii de întovărăşire, altfel spus, străbătînd drumurile zile în şir, negustorul simte nevoia de a-şi împărtăşi experienţele. ■

În româneşte de
Gabriela GEROTA

DIN VREMEA CÎND SE PREGĂTEA MAREA UNIRE

(Urmare din p. 18)

— Nu credeam să meargă pînă acolo. Şi deşi ştiu că lui Brătianu îi convine această destăinuire, dar nu-mi convine mie. Voi cere dar Comitetului Ligii care se va întruni în astă seară (ce prefăcut m-a poftit Delavrancea — desigur că toată maşinăria e pusă la cale) să dezmintă informaţia *Adevărului* şi de nu mi-or da satisfacţie îmi dau demisia scriind tuturor secţiilor Ligii culturale să decidă dacă nu-i loc de convocat un nou congres.

— Secţiile Ligii nu pot lua asemenea hotărîre faţă de demisia unui singur membru; ş-apoi opinia publică va fi de partea potrivnicilor d-voastră.

Am înţeles că nu vrea să-şi dea demisia de la Ligă, spre a nu fi dată de rîpă fără ca nimeni să nu mai fie care să-i împiedice.

— Atunci am să le spun că ieri ca secretar al Ligii am dat următorul comunicat presei: „Discuţiile din comitetul Ligii neputîndu-se da publicităţii, informaţia dv. este lipsită de autenticitate".

— Ce autenticitate? Prin asta daţi cea mai deplină confirmare informaţiei.

— Nu pot să mint.

În sfîrşit, în cele din urmă, adaugă cuvintele: „De altfel, toate afirmările nu sînt conforme adevărului". Să văd acum ce-a ieşi pînă la sfîrşit. Dar demisia a zis că nu şi-o poate da, pentru că nu vrea ca suma de 250 000 lei strînsă prin stăruinţa lui să se ducă în deşert pe gîrlă.

Îmi mai spune că la alegerea noului comitet s-a dus să întrebe pe I. Brătianu dacă e bine să se aleagă ca preşedinte părintele Lucaci, căci nu voia ca în asemenea grele împrejurări să facem nişte paşi dăunători acţiunii guvernului.

Tot din această cauza a împiedicat alegerea a doi vicepreşedinţi: N. Filipescu şi Take Ionescu, pe motiv că totdeauna a fost numai un vicepreşedinte şi a propus pe Delavrancea.

D-nul Iorga e dezgustat de robirea lui [A.C.] Cuza care, terfelind guvernul, a terfelit şi ţara, dînd mîna cu C. Mille şi Take Ionescu. El nu vede că ar fi o nenorocire venirea la guvern a unui om fără scrupul ca Take, ori a unui ciocoi deşert ca Marghiloman, sau a unui apucat ca N. Filipescu. Tot Brătianu e mai bun şi mai cumpănit în toate. Nu se poate ca el să nu sporească aureola familiei lui.

— Am ştiinţă că din noiembrie-decembrie trecut şi-a schimbat punctul de vedere politic împotriva Austriei. De aceea fusesem eu pînă atunci supărat pe dînsul.

Mergînd spre otel, zărim înaintea noastră pe Cuza. Iorga răreşte paşii, dar la uşă întorcîndu-se spre noi, Iorga i-a spus ce i-a făcut tovarăşul lui Cuza de astăzi, Take Ionescu.

— Ce tovarăş? Eu lucrez cu oricine merge pe aceeaşi cale ca şi mine, dar nu stau alături de el că ţine la Liga culturală.

Iorga s-a despărţit pufnind.

— Iată cu ce prieteni trebuie să trăiesc eu. S-a folosit de mine cît a avut nevoie. Vai, cîtă ignominie la oamenii în mijlocul cărora trebuie să trăiesc; şi sînt bolnav. Mă tem să nu fie vreun tifos exantematic. Cum am să mai vorbesc la conferinţa de la Fundaţie, cînd mie nu-mi iese din cap infamia de la Ligă? Şi mîine am trei cursuri la Universitate...

Zic:

— Mai lăsaţi-le şi dv., dacă nu vă simţiţi bine.

— Nu pot, eu cînd oi muri am să cad trăgînd la ham. ■

Prezentare şi selecţie:
Gabriela DUMITRESCU

ÎN CULISELE PALATULUI BOURBON (II)

DUMITRU HÎNCU

După ce, în numărul trecut, am străbătut sălile Palatului Bourbon — construit la începutul sec. XVIII, edificiu-gazdă şi martor a numeroase evenimente din zbuciumata istorie a Franţei —, lăsîndu-ne conduşi de doi documentaţi ziarişti, Philippe Balland şi Danielle Messager, să urmărim în continuare modul de funcţionare a Camerei deputaţilor, organism de tradiţie al democraţiei franceze.

Adunarea Naţională, Camera deputaţilor, este aleasă pe o durată de cinci ani şi este alcătuită din 577 reprezentanţi ai naţiunii. Prima lor întîlnire se desfăşoară, în genere, într-o atmosferă plină de curtenie; cunoscuţii din legislaturile precedente schimbă salutări amicale, povestesc amintiri şi îi măsoară curioşi sau condescendenţi pe noii veniţi, încă stîngaci în mişcări şi încercînd să se familiarizeze cu locurile şi obiceiurile casei.

Şedinţa inaugurală debutează cu alocuţiunea decanului de vîrstă şi ia sfîrşit cu alegerea preşedintelui Adunării, care nu dă loc la dezbateri aprinse, întrucît liderii majorităţii ieşite din alegeri s-au fixat dinainte asupra celui pe care îl vor propune pentru importanta demnitate. Căci funcţia de preşedinte al Adunării Naţionale este departe de a fi doar onorifică, de reprezentare. Ca să nu mai vorbim de faptul că, în ordinea protocolară, el este al treilea personaj al naţiunii, după preşedintele statului şi acela al Senatului.

Este adevărat, funcţia sa nu-l autorizează să exercite o influenţă politică preponderentă. Cu alte cuvinte, el nu poate decide asupra orientării Adunării, a opţiunilor ei, ci trebuie să-i conducă şi să-i organizeze lucrările într-un spirit de perfectă echitate. Cu toate acestea, preşedintele Adunării Naţionale are o sumă de prerogative deloc neglijabile. El numeşte, de pildă, o treime dintre membrii Consiliului constituţional, o jurisdicţie care, ne încredinţează Philippe Balland şi Danielle Messager, tinde să dobîndească tot mai mult rolul unei a treia Adunări. (Celelalte două treimi sînt numite de preşedintele statului şi de acela al Senatului). Pe de altă parte, mai ales în perioade de coabitare, adică atunci cînd — cum se întîmplă deseori în Franţa — majoritatea parlamentară este compusă din alianţa mai multor partide, preşedintele Adunării Naţionale este cel care netezeşte asperităţile dintre ele şi uşurează astfel adoptarea legislaţiei propuse de noul guvern. Şi o face cu atît mai uşor, cu cît, odată ales, el nu mai poate fi schimbat pînă la finele legislaturii. Aşa prevede Constituţia.

În sfîrşit, în fiecare marţi dimineaţa, preşedintele Adunării Naţionale prezidează o reuniune intimă, de mare însemnătate pentru reuşita lucrărilor Adunării în săptămîna ce urmează. Anume, împreună cu reprezentanţii partidelor guvernamentale şi

cu ministrul pentru relaţiile cu Parlamentul, fixează ordinea de zi a Camerei, în funcţie de proiectele care vor fi supuse spre dezbatere.

Hotelul de Lassay, reşedinţa preşedintelui Adunării Naţionale, este ca o oază de calm în marea uneori dezlănţuită a instituţiei luate în ansamblu. Grădini, sere, birouri cu uşi capitonate, o ambianţă vătuită, uşieri cu frac, — totul sugerează un loc calm, propice pentru reflecţii. Preşedintele Adunării îşi ordonează în aşa fel programul, încît — în cursul unei legislaturi — să poată sta de vorbă măcar de două-trei ori cu fiecare deputat. De cele mai multe ori, aceste convorbiri se învîrtesc în jurul unor interese particulare: sprijinirea demersului unui deputat în vederea soluţionării unei situaţii din circumscripţia sa electorală, speranţa altui deputat că — graţie intercesiunii preşedintelui Camerei deputaţilor pe lîngă un ministru — va putea fi mai uşor aplanată o dispută cu un prefect de departament etc.

În acelaşi timp, preşedintele Adunării are şi o anumită activitate internaţională. Poate primi, de pildă, vizitele unor şefi de state şi, în cazuri mai deosebite, le dă prilejul să se adreseze poporului francez de la tribuna Palatului Bourbon.

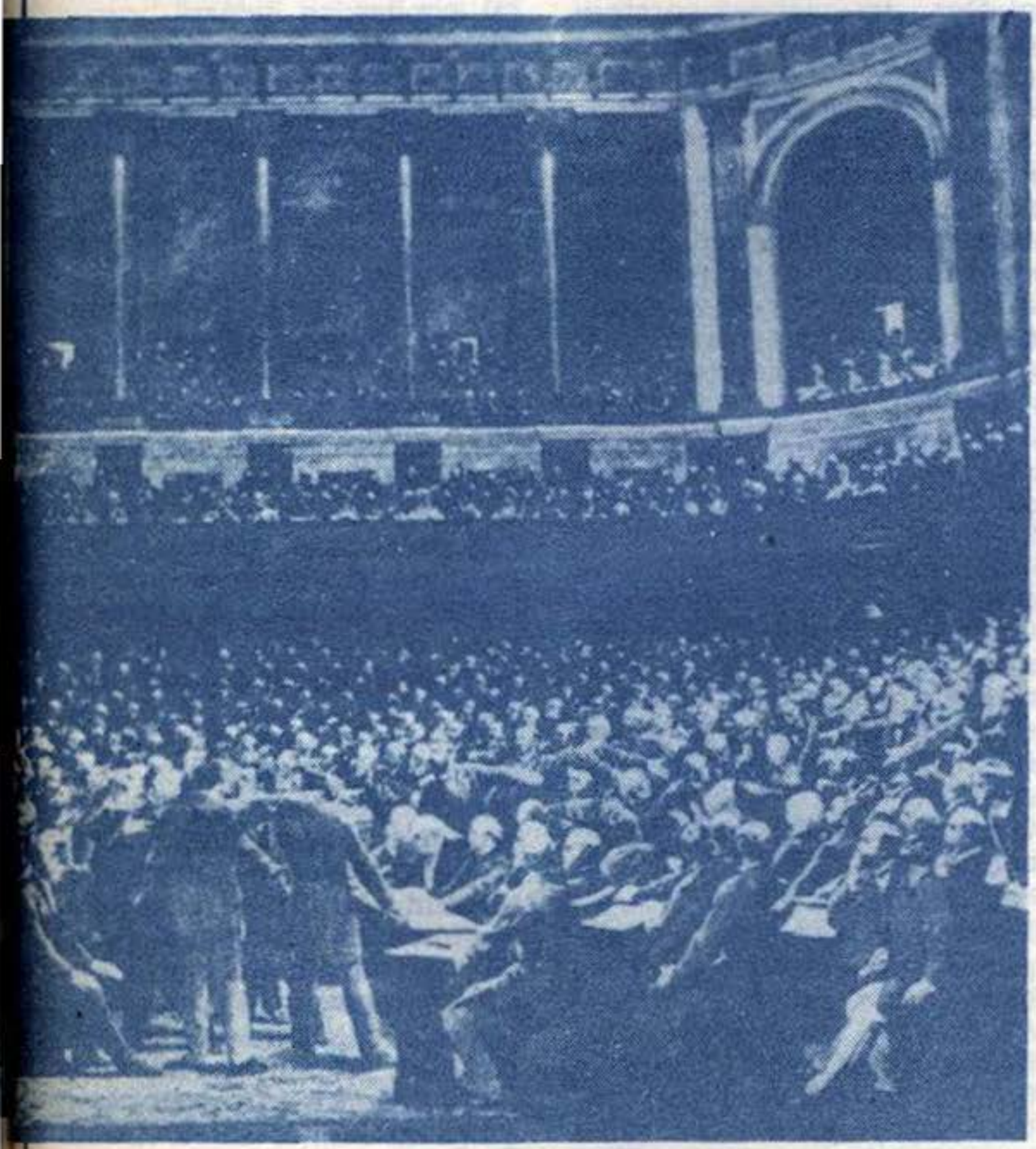

Camera deputaţilor în 1871

Pentru a-şi exercita atribuţiile, preşedintele este ajutat de un grup operativ, compus din circa douăzeci de consilieri politici, consilieri tehnici, un director de cabinet, un însărcinat cu relaţiile internaţionale, colaboratori pentru relaţiile cu parlamentarii, purtători de cuvînt pentru informarea presei, secretariatul său. De asemenea, el are la dispoziţie un general şi forţele din subordinea acestuia, dat fiind că, în conformitate cu articolul 16 din regulamentul de funcţionare a Adunării, preşedintele acesteia are misiunea de a veghea şi la securitatea interioară şi exterioară a Palatului Bourbon. Aşa se şi explică de ce pe culoarele Adunării nu poate fi zărit nicicînd vreun poliţist; menţinerea ordinei este asigurată de cincizeci de guarzi republicani, dotaţi cu arme automate.

Indemnizaţia preşedintelui Adunării nu o depăşeşte pe aceea a unui simplu deputat — adică 26 031,58 franci, plus o indemnizaţie pentru locuinţă de 780,95 franci şi o indemnizaţie de funcţiune de 6 703,13 franci; din care, se reţin însă, pentru casa de pensii a Palatului Bourbon, în cazul noilor aleşi, 4 956,40 franci, iar după cincisprezece ani de şedere neîntreruptă pe băncile Adunării numai 2 478,20 franci. Nu e mai puţin adevărat totuşi că preşedintele are, datorită însemnătăţii funcţiei sale, un număr de apreciabile avantaje suplimentare: maşină, şofer, pază personală, posibilitatea de a uza de escadrila de aviaţie guvernamentală, locuinţă şi întreţinere gratuite, dreptul de a dispune de un fond nespecificat, din care îşi poate plăti colaboratori, al căror salariu lunar nu poate depăşi 20 000 franci. Pe scurt, preşedintele Adunării Naţionale are o mare libertate de acţiune, cu condiţia ca gestiunea să-i fie anual controlată de chestori (deputaţi desemnaţi de colegii lor).

Şi, pentru a termina cu acest capitol al creditelor, consimţite de stat pentru buna funcţionare a serviciilor Palatului Bourbon, mai putem specifica — pe temeiul datelor furnizate de jurnaliştii Philippe Balland şi Danielle Messager — că în anul 1987, bunăoară, ele s-au ridicat la 1 856 664 000 franci sau 3,2 milioane franci de fiecare deputat.

Viața grupurilor parlamentare

Oricine citește un ziar francez, în cursul sesiunilor Adunării Naționale ori Senatului, află nenumărate detalii despre activitatea grupurilor parlamentare din sînul corpurilor legiuitoare. Existența lor pare atît de firească — și tinde a se confunda cu însuși sistemul parlamentar —, încît probabil că mulți francezi chiar ar schița un gest de surprindere dacă ar afla că aceste grupuri au fost oficial stipulate pentru prima oară abia în Constituția celei de a IV-a Republici franceze, adoptată în octombrie 1946.

Pînă atunci, regruparea deputaților — și senatorilor — se făcuse oarecum la voia întîmplării. Sigur, încă din timpul Revoluției din 1789 s-a vădit o anume așezare, care sublinia tendințele politice ale reprezentanților națiunii: girondinii se plasau la dreapta președintelui, montagnarzii la stînga lui, iar moderații — „mlaștina", cum îi stigmatizau adversarii radicali — în mijlocul sălii. Apoi s-a adoptat așezarea în ordine alfabetică și abia în preajma primului război mondial a apărut conceptul de grup, legiferat însă abia după cea de a doua conflagrație mondială.

Oricum, astăzi regulamentul de funcționare a Adunării Naționale franceze prevede că pentru constituirea unui grup parlamentar sînt necesari cel puțin 30 de deputați. Fiecare grup are în fruntea sa un lider ales, în principiu, anual, la începutul sesiunii de primăvară, dar care, de cele mai multe ori, își păstrează încrederea colegilor săi pe perioada întregii legislaturi.

Odată ales liderul, se trece la alcătuirea biroului. Aici nu mai există regulă. Fiecare grup parlamentar francez are propriile cutume. La socialiști, în momentul de față cel mai puternic grup, membrii biroului se împart în două categorii: membri de drept, ce fac parte și din biroul Adunării Naționale, și cei desemnați de grup. La R.P.R. (Rassemblement pour la République) sînt membri de drept ai biroului toți foștii prim-miniștri dați de acest partid.

Misiunea biroului este să aplice hotărîrile luate de grup sau să adopte propriile sale decizii, în cazuri presante, să studieze problemele cele mai actuale și propunerile ce i se supun. Unele birouri dezbat și interpelările, orale ori scrise, sau amendamentele ce vor fi propuse în plenul Adunării de membrii grupului respectiv. Și tot birourile grupurilor desemnează oratorii prevăzuți să ia cuvîntul în problemele înscrise pe ordinea de zi a Parlamentului.

Grupurile parlamentare din Palatul Bourbon mai au însă și o altă instanță importantă, secretariatul general. Acesta verifică dacă pentru textele aflate pe ordinea de zi a dezbaterilor au fost înscriși raportori ai majorității și ai opoziției și comunică secretariatului general al ședinței numele parlamentarilor din grup doritori să ia cuvîntul. Iar după votarea unui text de lege, secretariatul general al grupului transmite omologului său din Senat consemnele adoptate în Cameră în legătură cu diversele articole sau dispoziții ale textului, în așa fel încît să nu apară disonanțe în atitudinile reprezentanților aceluiași partid, în cele două corpuri legiuitoare.

Una dintre ultimele noutăți intervenite în activitatea grupurilor parlamentare franceze este introducerea informaticii. În 1985, Adunarea Națională a alocat fiecărui grup, în funcție de numărul membrilor săi, fondurile necesare pentru achiziționarea unor echipamente ultramoderne. În felul acesta, grupurile pot înmagazina date statistice privitoare la probleme importante, țin o evidență clară și la zi a corespondenței primite de la alegători și pot formula cele mai eficiente răspunsuri la întrebările lor; mai mult, s-a putut trece pe ordinator întreaga activitate legislativă, păstrîndu-se o evidență exactă a tuturor propunerilor, intervențiilor etc. În plus, fiecare grup e conectat la calculatorul Adunării Naționale și are, în consecință, cale liberă spre diferite bănci de date. Deocamdată, sistemul funcționează într-un singur sens, adică atunci cînd are nevoie de date deputatul le solicită ordinatorului. Dar, în curînd, — ne spun autorii lucrării *La séance est ouverte* — el va putea acționa și în celălalt sens. Cu alte cuvinte, cînd grupul va dori să transmită informații unui membru al său, acesta le va putea primi acasă, grație unui aparat similar cu telexul.

În sfîrșit, dar nu pe ultimul plan, fiecare grup parlamentar are un casier, cu misiunea de a-i aplica deciziile în materie de cotizații. Acestea variază mult de la un grup la altul. La R.P.R. și U.D.F. (Union Démocratique Française), de pildă, ele sînt de 1 500 și respectiv, 2 000 de franci, prelevați direct din indemnizații. În schimb, la socialiști, cotizațiile oscilează între 4 000 și 9 000 de franci, în raport cu funcțiile exercitate de deputat. Dacă el este, de pildă, și primar al unei localități, trebuie să retrocedeze echivalentul plății unui asistent pentru grup sau partid.

Cotizațiile nu sînt totuși unica sursă de venituri pentru acoperirea cheltuielilor grupului; acesta beneficiază și de o alocație lunară din bugetul Adunării Naționale. Mărimea ei variază, desigur, din nou, în funcție de numărul de membri ai grupurilor.

La începuturile fiecărei legislaturi, Adunarea Națională franceză atribuie fiecărui grup un număr de locuri în comisiile Parlamentului. Aceste cvorumuri respectă întocmai reprezentarea diverselor partide în Adunare, însă fiecare deputat trebuie să facă parte dintr-o comisie.

La Palatul Bourbon funcționează șase asemenea comisii permanente: aceea a Afacerilor culturale, familiale și sociale; a Afacerilor străine; a Apărării Naționale și a forțelor armate; a Finan-

țelor, economiei generale și Planului; a legilor constituționale, legislației și administrației generale a Republicii; a Producției și schimburilor.

După cum afirmă cei doi autori ai lucrării *La séance est ouverte*, mai ales două dintre ele sînt căutate de deputați la începutul fiecărei legislaturi. Cel mai pasionat interes — ni se spune — trezește comisia Finanțelor, întrucît este socotită o excelentă școală, dar și o trambulină care poate permite, eventual, accesul la un portofoliu guvernamental. Dar tocmai de aceea, noii aleși pot fi rareori întîlniți printre cei 73 membri ai ei. Prin tradiție, ei trebuie să-și facă mai întîi ucenicia în alte comisii; ca atare, glasul lor se face rareori auzit în cursul animatelor și prelungitelor ședințe consacrate dezbaterii bugetului. Căci, între octombrie și decembrie, comisia Finanțelor lucrează intens diminețile, după amiezile și serile, în timp ce alte comisii se mulțumesc cu cîte o ședință pe săptămînă, joi dimineața.

Dincolo de ambianța maiestuoasă

Foarte rîvnită pare a fi însă și comisia Afacerilor străine, deși ea nu poate constitui o trambulină de lansare spre notorietate, întrucît — printr-un tacit consens — este alcătuită din prime viori: foști președinți ai Republicii, foști prim-miniștri, ex-miniștri sau președinți ai Adunării Naționale. Dacă ședințele — destul de rare — nu pot constitui spectaculoase prilejuri de manifestare parlamentară pentru membrii ei, nu înseamnă totuși că aceștia ar avea o activitate politică mai puțin relevantă; într-adevăr, prin însăși rațiunea de a fi a Comisiei lor, ei fac deseori deplasări peste hotare și întrețin relații cu mărimile acestei lumi.

Comisia pentru apărare nu are nici ea prea frecvente reuniuni, care, de altfel, nu se remarcă prin aprinse controverse politice, întrucît — ne asigură autorii lucrării la care ne-am mai referit —, în materie de organizare și înzestrare a armatei, există un consens național. Și această comisie este socotită un bun cadru, în care tinerii deputați pot cîștiga experiență; cu condiția însă — adaugă Philippe Balland și Danielle Messager — ca ei să fie mai presus de orice bănuială. Căci ei trebuie să treacă și un alt examen, neoficial și discret, la care sînt supuși de serviciile de informații (Renseignements généraux), ce caută să se convingă dacă știu să păstreze secretele de stat.

Cele mai pletorice comisii sînt acelea ale Afacerilor culturale, familiale și sociale — în care se regăsesc cele mai multe deputate — și Producției, fiecare dintre ele cu peste 140 membri.

Activitatea comisiilor nu se mai desfășoară în ambianța strălucitoare, maiestuoasă din incintele publice ale Palatului Bourbon. Amplasate pe trei etaje ale palatului, încăperile în care se țin ședințele comisiilor amintesc mai degrabă de niște săli de clasă în care mobilierul a fost astfel dispus, încît să îngăduie primirea unui număr mai mare de elevi. În aceste împrejurări, raporturile dintre membrii comisiilor sînt mai puțin protocolare, mai conviviale decît în hemiciclu, iar discuțiile cu tente politice sînt înlocuite cu dezbateri la obiect, de fond. De altfel, însuși rolul comisiilor, acela de a se informa, de a controla, de a amenda sau contesta proiectele de legi, le impune o asemenea atitudine.

Pentru fiecare text de lege care li se supune spre discuție, comisiile numesc un raportor. Adevărat „pivot al procedurii legislative", raportorul are convorbiri cu ministrul de resort, caută să afle opiniile diverselor categorii socio-profesionale interesate în proiectul de lege respectiv, ale sindicatelor, ale celor care vor avea misiunea să aplice legea, o examinează articol cu articol și corectează eventualele erori ale birourilor care au întocmit-o, în numele ministrului etc. În sfîrșit, după ce și-a format o opinie, el poate propune o listă de amendamente, la care se vor adăuga cele formulate de ceilalți membri ai comisiei, în așa fel ca atunci cînd proiectul de lege va fi supus plenului Adunării Naționale, deputații să fie cît mai complet informați despre sensurile și urmările sale.

Dat fiind că lucrările lor nu pot comporta amînări ale discuțiilor, comisiile Adunării Naționale franceze privesc cu ochi critici fenomenul absenteismului. Un regulament cît se poate de precis specifică, de altfel: „Dacă un membru al unei comisii a absentat de mai mult de trei ori în cursul aceleiași sesiuni ordinare, fără a se scuza sau a invoca un impediment insurmontabil, biroul Comisiei îl informează pe președintele Adunării Naționale, care constată demisia respectivului comisar... Indemnizația sa de funcțiune este redusă cu o treime" (Articolul 42, aliniatul 3). Acest regulament este totuși rareori aplicat în litera lui. În schimb, absenteiștii sînt făcuți să simtă, sub alte forme, dezaprobarea colegilor: nu li se încredințează nici un raport. Or, un bun raport este un excelent mijloc de a intra în atenția mass-mediei, de a-și crea, cu alte cuvinte, popularitate în toată țara. Ceea ce nu este desigur deloc de lepădat.

După toate acestea, cineva s-ar putea totuși mira că în Adunarea Națională franceză există numai șase comisii permanente, în timp ce în alte parlamente ele sînt mai numeroase. Să nu uităm însă că practica parlamentară cunoaște și așa-numitele comisii speciale, comisii ad-hoc constituite pentru a studia și a referi asupra unor situații neprevăzute. Și se poate întîmpla chiar ca, în cursul unei singure legislaturi, să fie desemnate cîteva zeci de asemenea comisii. ■

(Va urma)

NOI DEZVĂLUIRI

1918. ULTIMELE ZILE ALE ULTIMULUI ŢAR (III)

EDVARD RADZINSKI

Ca replică la numeroase scrisori care i-o cer, Edvard Radzinski publică într-un număr (38) pe luna septembrie 1990 al revistei sovietice Ogoniok **alte extrase din cartea sa** Nikolai al doilea: viaţa şi moartea.

„«După părerea mea este pur şi simplu necinstit că aţi hotărît să întrerupeţi publicarea articolului Execuţie la Ekaterinburg, **în condiţiile în care această carte despre Nikolai oricum nu poate fi procurată de oameni normali, scrie, într-o manieră specific feminină, o cititoare, K. Lugovaia. Şi aţi mai şi scris despre cît v-am ajutat noi, cititorii...».**

De data aceasta vă prezint prologul cărţii, unde public pentru prima oară documentul ce răspunde întrebării principale (întrebarea întrebărilor), care a adus la redacţie o corespondenţă atît de bogată: unde s-a decis actul împuşcării familiei ţarului? A ştiut Moscova de execuţia iminentă?"

Magazin istoric **publică, cu titlul şi subtitlurile redacţiei noastre, acea parte a articolului lui E. Radzinski care răspunde acestei întrebări.**

Pe hîrtie cu antetul ţarului

Eram absolut convins că acea telegramă nu există. Nu putea fi păstrată. Trebuia distrusă, dar... Dar există o lege ciudată: sîngele strigă. Şi, ca printr-o minune, telegrama s-a păstrat. Se află sub ochii mei. Într-o zi toridă de iulie mă aflam în arhivă şi priveam această telegramă, trimisă tot într-o zi toridă de iulie.

Şi mitul a pierit. 72 de ani acest mit a dăinuit: hotărîrea privind împuşcarea ţarului şi a familiei ţariste a fost adoptată la Ekaterinburg de autorităţile locale. Pe riscul lor, pe răspunderea lor. Uralul roşu i-a împuşcat în acea noapte inumană de 16 spre 17 iulie. Iar Moscova a aflat abia după execuţie. Post-factum, cum se spune. Acest mit era repetat cu încăpăţînare de înşişi participanţii la execuţie.

Şi iată că acum mă aflu în faţa unor noi acte de arhivă... Răsfoiesc telegramele... Amară, amară a fost revoluţia noastră. Texte naive, agramate, ale marinarilor şi soldaţilor revoluţionari. Şi asasinate pripite. Între aceste telegrame se afla şi aceea. Pe hîrtie cu antet, rămasă de la telegraful ţarului, cu înscrisul din vremea ţarului — „Telegraful din Moscova" — şi cu vulturul bicefal ţarist.

O ironie a istoriei: această telegramă — decizia de execuţie a familiei ţariste — este scrisă pe hîrtie cu antetul telegrafului ţarului.

În partea de sus, pe o bucăţică de bandă de telegraf — adresa: „Moscova, Lenin". Mai jos — o însemnare cu creionul: „Primită 16.7.1918, 21.22." deci în ziua execuţiei Romanovilor. Iată textul ei. „Moscova, Kremlin, Sverdlov, o copie la Lenin din Ekaterinburg, prin linie directă se transmit următoarele: comunicaţi Moscovei că, din considerente militare, judecata convenită cu Filippov nu suferă amînare, nu putem aştepta. Dacă opinia dv. este contrară acum, comunicaţi cu maximă urgenţă. Goloşcekin, Safarov. Luaţi legătura în această problemă personal cu Ekaterinburgul.

Semnat: «Zinoviev»".

Această telegramă a avut un drum lung. A fost trimisă din Ekaterinburg pe adresa „Sverdlov, o copie la Lenin". Dar a făcut o buclă — prin Zinoviev — şeful Sovietului din Petrograd, care avea biroul la Smolnîi şi era un tovarăş apropiat al lui Lenin. Iar Zinoviev a expediat telegrama Ekaterinburgului din Petrograd, pe adresa „Mos-

cova, Lenin".

Deci, să repetăm: pe 16 iulie, în ziua execuţiei Romanovilor, la ora 21.22 această telegramă era la Moscova. Persoanele care o trimiseseră la Ekaterinburg erau Safarov şi Goloşcekin[1]. Gheorghi Safarov era membru al prezidiului Sovietului din Ural, bolşevic de marcă şi vechi cunoscut al lui Lenin din timpul emigraţiei. Isai Goloşcekin — unul dintre principalii conducători ai Uralului roşu, şef al bolşevicilor din Ural, comisar militar al Uralului.

Să reţinem: porecla lui de partid era „Filipp". De aceea i se spunea Filipp Goloşcekin sau „tovarăşul Filipp". E uşor de înţeles limbajul convenţional al telegramei. La începutul lui iulie 1918, „tovarăşul Filipp" (Goloşcekin) fusese la Moscova şi imediat după întoarcerea lui la Ekaterinburg Sovietul din Ural adoptase hotărîrea de execuţie a Romanovilor.

Deci „judecata convenită cu Filippov" era executarea Romanovilor, despre care se înţelesese Filipp Goloşcekin, în timpul şederii lui în Capitală. Împuşcarea Romanovilor fusese cifrată prin cuvîntul „judecată", şi nu întîmplător: într-o vreme se propusese judecata deschisă a fostului ţar.

„Considerentele militare" erau situaţia disperată a Ekaterinburgului: de la o zi la alta oraşul putea cădea sub loviturile corpului cehoslovac şi ale armatei albe siberiene.

Prin Zinoviev, Sovietul din Ekaterinburg comunica la Moscova, lui Sverdlov şi Lenin, că execuţia familiei ţariste, convenită la Moscova în timpul şederii lui Goloşcekin acolo, nu mai suporta amînare. Şi, dacă Moscova avea obiecţii, era rugată să le comunice cu maximă urgenţă.

Insistenţe cu pistolul

Telegrama a fost deci expediată de Zinoviev la Moscova. Putem face supoziţii şi în ceea ce priveşte răspunsul, pentru că la miezul nopţii de 16 spre 17 iulie în curtea casei unde se aflau arestaţii — ţarul, familia sa şi slugile lor — a intrat un camion după cadavrele lor. Şi a început noaptea aceea de apocalips al secolului XX[2].

La 11 august 1957 în *Ziarul constructorilor* a apărut un articol sub titlul *La sfatul lui Lenin*. Mă îndoiesc că un articol cu un asemenea titlu a avut mulţi cititori. Păcat, pentru că articolul era extrem de interesant. Eroul lui era un anume Aleksei Feodorovici Akimov, docent al Institutului de arhitectură din Moscova. Aleksei Feodorovici avea un trecut revoluţionat meritoriu, despre care şi scria autorul. Din aprilie 1918 pînă în iulie 1919 fusese în garda de la Kremlin — la început la I.M. Sverdlov, apoi la V.I. Lenin.

Ziarul relata o întîmplare al cărei protagonist fusese Akimov, în vara lui 1918...

„De obicei stătea la post în anticamera lui V.I. Lenin sau pe scările care duceau spre cabinetul lui. Dar uneori îndeplinea şi alte însărcinări. De pildă, mai dădea cîte o fugă la staţia de radio sau la telegraf ca să transmită telegramele deosebit de importante ale lui Lenin. În aceste cazuri el aducea înapoi nu numai originalul telegramei, ci şi banda de telegraf. Într-o zi, după transmiterea unei asemenea telegrame, telegrafistul i-a spus lui Akimov că nu-i dă banda, o va păstra el. «A trebuit să scot pistolul şi să insist să am ce vroiam eu, îşi aminteşte Akimov. Dar cînd m-am întors la Kremlin, peste o jumătate de oră, cu originalul telegramei şi banda de telegraf, secretarul lui Lenin mi-a spus pe un ton plin de înţelesuri: mergeţi la Vladimir Ilici, v-a chemat».

Akimov a intrat în cabinet cu un pas ferm, milităresc, dar Vladimir Ilici l-a oprit aspru: «Ce prostii aţi făcut acolo, tovarăşe? De ce l-aţi ameninţat pe telegrafist?... Mergeţi înapoi la telegraf şi cereţi-i în mod public scuze!»".

În acest articol, care se vroia o dovadă — a cîta, oare? — a sensibilităţii conducătorului revoluţiei noastre, nu se pomenea o vorbă despre ce conţinea acea „telegramă deosebit de importantă", pe care a smuls-o Aleksei Akimov de la telegrafist, ameninţîndu-l cu revolverul[3].

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 10, 11/1990.

[2] În 1949 într-un spital de psihiatrie din Karelia a fost internat un bolnav care afirma că este fiul ultimului ţar. Se numea Semionov F.G. Era născut în 1904. Extras din scrisoarea medicului principal al spitalului, V.E. Kiviniemi: „Semionov îl înjura tot timpul pe un anume Beloborodov [numele de familie al preşedintelui Sovietului din Ural, care a condus execuţia familiei ţarului]. Manierele şi convingerile dovedeau că îi era cunoscută viaţa din societatea înaltă dinaintea anului 1917. Povestea că este fiul fostului ţar, a fost salvat în timp ce îi pierea familia, dus la Leningrad, unde a locuit o bună bucată de vreme, a fost cavalerist în armata roşie, a urmat Institutul economic, a lucrat apoi ca economist în Asia Centrală, s-a căsătorit, cu o anume Asia. Beloborodov îi ştia taina, practica şantajul... În februarie 1949 Semionov a fost consultat de un medic psihiatru din Leningrad, căruia bolnavul i-a spus că nu aşteaptă nici un privilegiu, pentru că înţelege că în jurul numelui său se pot strînge diferite elemente antisovietice şi, pentru a nu provoca rău, este oricînd gata să-şi ia viaţa. În aprilie 1949, Semionov a fost supus unei expertize penal-psihiatrice, a fost declarat bolnav mintal şi i s-a oferit o încăpere în spitalul de psihiatrie al Ministerului Afacerilor Interne. Un act umanitar, pe care de altfel Semionov l-a apreciat".

[3] Iată şi un extras din scrisoarea lui M.P. Lapkin, director al muzeului uzinei „Progress", oraşul Kuibişev. „La noi în muzeu există o însemnare scrisă la maşină a unei discuţii purtate de A.F. Akimov cu A.G. Smîşliaev, veteran al uzinei noastre, care se ocupa cu prospectarea unor materiale privind istoria ei.

În însemnarea din procesul-verbal al acestei discuţii, ce s-a purtat la 19 noiembrie 1968, pe baza cuvintelor lui A.F. Akimov, sînt notate următoarele: „Cînd comitetul gubernial Tula (greşeală în însemnare — corect Ural) a hotărît să împuşte familia lui Nikolai II — CCP [Consiliul Comisarilor Poporului] şi CECR [Comitetul Executiv Central din Rusia] au scris o telegrama de confirmare a acestei hotărîri. I.M. Sverdlov m-a trimis pe mine să duc această telegramă la telegraf, care se afla atunci pe strada Miasnitkaia. Şi mi-a spus «să o trimiţi cu multa grijă». Asta însemna că trebuia să aduc înapoi nu numai copia telegramei, ci şi banda.

Cînd telegrafistul a transmis telegrama, i-am cerut copia şi banda. Banda nu mi-a dat-o. Atunci am scos revolverul şi l-am ameninţat pe telegrafist. După ce am primit banda, am plecat. Nici n-am ajuns la Kremlin şi

Deci la Ekaterinburg din partea CCP şi CECR (adică de la Lenin şi Sverdlov) a sosit această telegramă cu „confirmarea hotărîrii" — executarea familiei ţarului.

A doua zi la Moscova a urmat o telegramă cifrată, de îndeplinire: „Moscova Secretarului CCP Gorbunov. Transmiteţi lui Sverdlov că toată familia a avut aceeaşi soartă cu capul ei. În mod oficial, familia a murit în timpul evacuării". (Textul acestei telegrame cifrate a fost capturat de albgardişti, la intrarea lor în Ekaterinburg. Textul a fost descifrat şi publicat de N.A. Sokolov, care a cercetat moartea familiei ţarului.)

Deci împuşcarea familiei ţariste a fost convenită cu Moscova. Şi Moscova a sancţionat-o.

Ceea ce a scris în *Jurnalul* său Lev Troţki s-a confirmat.

Cu arhiva de partid, pentru obţinerea acestor documente, am trăit un adevărat roman, care s-a împotmolit ca perestroika noastră. În timpul ăsta a reuşit să moară unul dintre conducătorii acestei instituţii. E mare păcat ce spun, dar această moarte mi-a reînviat speranţele. M-am gîndit, vin oameni noi. Şi într-adevăr. Sun la telefon:

— Problema dv. se analizează. Cel mai probabil se va soluţiona pozitiv. Sunaţi peste o săptămînă.

Într-adevăr, erau oameni noi!

Peste o săptămînă:

— Deocamdată nu vă putem spune nimic nou. Analizăm. Sunaţi peste încă o săptămînă.

Peste încă o săptămînă:

— Din păcate, documentele nu vi le putem arăta, dar vor fi publicate.

— Unde?!

— Din păcate, deocamdată nu vă putem spune, dar vor fi.

— Dar eu am fost cel care v-a relatat despre existenţa acestor documente! Eu! Şi i-am rugat să mi le arate... Eu oricum le ştiam conţinutul, nu vroiam decît să fac o confruntare.

— Înţeleg, înţeleg... Am sa mai vorbesc cu conducerea. Sunaţi peste o săptămînă.

Peste o săptămînă:

— De publicat, probabil nu le vom publica, dar, din păcate, nu vi le putem nici arăta. Deocamdată acest material este închis, mai mult nu vă pot spune.

Am înţeles: veniseră oameni noi.

În vremea aceea am început să primesc un vizitator ciudat. A venit din proprie iniţiativă să stăm de vorbă. Mi-a spus că mai demult a avut relaţii la arhiva de partid şi m-a încredinţat că acolo nu există nici un document privind uciderea familiei ţarului. Mai mult, mi-a povestit că în anii '60 de la C.C. al P.C.U.S. la arhiva de partid s-a transmis declaraţia fiului lui Iurovski. Despre ce era vorba nu-şi amintea... se căuta un nume parcă... şi atunci s-a hotărît să se verifice existenţa documentelor privind execuţia Romanovilor. Şi s-a constatat — îşi aminteşte perfect — că nu exista nici un document despre împuşcarea lor, nici în arhiva de partid din Moscova, nici în cea din Ural.

Grozav m-am amuzat de cele auzite atunci. Pentru că eu deţineam o sumedenie de documente în această problemă, documente care se găseau şi la Moscova, şi în Ural. Şi nu într-un singur exemplar.

Toate aceste documente îmi fuseseră trimise de cititori![1] ■

În româneşte de
Florentina DOLGHIN

Lenin aflase de întîmplare. Secretarul lui Lenin mi-a spus: te cheamă Lenin, mergi, o să-ţi tragă o săpuneală"...

[1] Între 8 septembrie şi 9 noiembrie 1990 la Palatul tineretului din Moscova a fost deschisă expoziţia *Ultimii ani ai familiei Romanov. Cronică de familie*. S-au prezentat materiale unicat din arhiva personală a familiei imperiale, pagini de jurnale, fotografii, documente, scrisori, acuarele (ale fiului lui Nikolai II, Aleksei), desene ale ultimului împărat al Rusiei, ale familiei sale şi ale rudelor celor mai apropiate.

Expoziţia, care s-a bucurat de un mare număr de vizitatori, a avut o grafică extrem de sugestivă pentru destinul tragic al familiei ultimului ţar rus.

CLIO ANUNŢĂ

TEZAUR ROMAN

Martin Bailey scria în revista *Observer* că despre proprietarul de acum 1 600 ani al tezaurului roman adus recent în atenţia opiniei publice se ştiu mai multe lucruri decît despre cel actual. Povestea a început în luna februarie 1990, cînd reprezentanţi ai familiei Northampton, din Marea Britanie, au contactat forma Sotheby's pentru a vinde respectiva comoară. Tezaurul, compus din 14 obiecte de argint — între care Platoul vînătorii, unde apar Sevso, anticul proprietar, împreună cu soţia, Platoul Meleager, cel mai bogat ornamentat, caseta de toaletă, decorată cu o scenă înfăţişînd o matroană romană care se spală — a fost evaluat iniţial la 40 milioane lire sterline, cifra urcînd apoi pînă la 100 milioane. Pe Platoul vînătorii se află o inscripţie care suna astfel: „O, Sevso, fie ca acestea să fie ale tale pentru mulţi ani, mici vase potrivite să slujească vlăstarului tău cu demnitate". Sevso — nume de origine germanică — era, probabil un magistrat roman. Putem bănui că era şi foarte bogat, judecînd după calitatea şi cantitatea pieselor. Specialiştii consideră că tezaurul a fost îngropat în sec. IV e.n. Cînd Sotheby's a anunţat intenţia familiei Northampton de a-l vinde, a precizat doar că „se crede că a fost descoperit în Liban, prin anii '70 ai secolului nostru". După ce piesele au fost expuse la New York, atît Libanul cît şi Iugoslavia au depus plîngeri că tezaurul a fost scos ilegal din ţările lor.

D.M.

La New York

EVENIMENT ROMÂNESC

MANASE RADNEV

Dacă în prima ei parte, Madison Avenue din Manhatann este o arteră largă, străjuită de zgîrie nori, în secţiunea ei superioară se îngustează, imobilele pierd din înălţime şi, în locul marilor magazine, apar galeriile de artă, în sălile cărora putem admira opere celebre ale picturii americane şi universale*. Aici, în vecinătatea faimosului Sotheby's Park, unde se organizează săptămînal licitaţii în domeniul obiectelor de artă, însumînd multe milioane de dolari, se află galeria Gagosian, una dintre cele mai elegante şi cunoscute galerii new-yorkeze. În sălile ei, s-a deschis la 3 noiembrie — ţinînd afişul pînă la 15 decembrie 1990 — expoziţia: „Brâncuşi, capodopere din muzeele româneşti".

Au fost aduse, în urma unui contract încheiat cu Ministerul Culturii, şase sculpturi: Somnul **şi** Rugăciunea **de la Muzeul Naţional de Artă din Bucureşti,** Sărutul, Tors, Cap de copil **şi** Orgoliul **de la Muzeul de Artă din Craiova.**

Vernisajul din 3 şi 6 noiembrie a constituit un adevărat eveniment în viaţa artistică new-yorkeză. În primul rînd, datorită faptului că, dintre toate ţările, Statele Unite — unde se află o mare parte a lucrărilor sale — au contribuit cel mai mult la consacrarea internaţională a lui Brâncuşi, în al doilea rînd, datorită prezenţei pe pămîntul american, după o absenţă de peste două decenii, a unora dintre capodoperele aflate în România.

Iată ce ne-au spus în acest sens domnul THOMAS MESSER, **directorul emerit al celebrei Fundaţii de artă Solomon Guggenheim, şi dl.** RADU VARIA, **critic şi istoric de artă, iniţiatorul expoziţiei.**

* Publicăm acest text şi interviurile difuzate în emisiunea TV de miercuri 19 noiembrie 1990 pe programul I, la orele 23.00, cu aprobarea autorului şi a conducerii Radioteleviziunii române.

Brâncuşi 1908 — Somnul

— Domnule THOMAS MESSER, aţi organizat în urmă cu 21 de ani la New York ultima mare retrospectivă Brâncuşi. Care este opinia dumneavoastră asupra rolului jucat de Brâncuşi în arta modernă?

— Este un lucru evident, întrucît Brâncuşi este unul dintre cei mai mari, poate cel mai mare sculptor al epocii noastre. Nu este posibil să ne închipuim arta modernă fără contribuţia lui Brâncuşi.

— Care este impresia dv. asupra acestei expoziţii care, graţie eforturilor d-lui Radu Varia, cuprinde opere mai puţin cunoscute în America?

— Da, puţin cunoscute, pentru că întotdeauna e dificil să organizezi o expoziţie cu operele lui Brâncuşi. Pe de altă parte, cei care se ocupă de Brâncuşi cunosc operele foarte bine, dar desigur e minunat să revezi aceste piese importante pe care nu le poţi cunoaşte decît vizitînd România.

— Aţi fost în România?

— Bineînţeles. Cînd am organizat acea retrospectivă la New York, ca director al Muzeului Guggenheim, a trebuit să văd, să aleg, să negociez cu autorităţile. Am fost de mai multe ori.

— Pentru a încheia, vreau să vă întreb cum evaluaţi influenţa lui Brâncuşi asupra sculptorilor de astăzi?

— În cazul unor mari maeştri ca Brâncuşi, nu e vorba adeseori de o influenţă directă. El a stabilit un standar atît de înalt, a conferit artei asemenea atribute superioare, încît în acest sens continuă să aibă o mare influenţă asupra sculpturii.

— Vă mulţumesc.

În continuare, l-am rugat pe domnul Radu Varia, autorul cărţii despre Brâncuşi (Magazin istoric, **nr. 1/1990**) **să comenteze geneza ei şi a recentei expoziţii.**

— În cartea pe care o menţionaţi despre Brâncuşi apărută la New York în 1986 mi-am propus două lucruri. Primul, să arăt frumuseţea operelor lui Brâncuşi. Aceste opere trebuiau fotografiate în condiţii extraordinare, într-o configuraţie pe care am elaborat-o minuţios cu fotograful meu de la Paris. Pentru a realiza acest proiect, am călătorit în lumea întreagă pentru a fotografia integral opera lui Brâncuşi, *ceea ce nu fusese făcut niciodată pînă atunci*. Al doilea scop era de a arăta semnificaţia operei lui

Brâncuși, realizînd acest proiect la un nivel...

— Grafic excepțional.

— Nu numai grafic.

— Da, și de concepție.

— Realizînd această carte la un nivel maxim de exigență pe toate planurile: istoriografic, ideologic, pe planul frumuseții artistice — pentru că o carte este ca un obiect de artă — lucrul acesta a schimbat într-un anume sens statutul însuși al lui Brâncuși, recunoscut de toată lumea ca un maestru al artei din secolul nostru.

În această carte despre Brâncuși am încercat să arăt izvoarele subtile din care se naște originalitatea operei lui Brâncuși.

— ...

— Bineînțeles, Brâncuși este un țăran român care vine la Paris, unde trăiește 53 de ani, de fapt o aventură cu totul extraordinară și unică în felul ei, locuind ca un ascet în Montparnasse, ca într-o căsuță din satul lui natal...

— ...Hobița.

— În această carte am vrut să arăt sursele reale ale operei lui Brâncuși, formele ei — pentru că vorbim despre un sculptor. El redescoperă monumentalitatea, sensul eternității pe care îl aveau vechii egipteni. Pe de altă parte, spiritualitatea lui Brâncuși este a unui hindus, în toată experiența lui spirituală fiind condus de un sentiment pe care îl avea înnăscut, foarte precis, în același timp foarte subtil, în înțelegerea pe care a avut-o el despre natura sufletului și despre semnificațiile vieții, — pe care le-a tras din cartea lui Milarepa, acel călugăr tibetan din secolul XI, singura carte pe care o relua mereu.

Pe de altă parte, în reveriile lui este un celt. Românii cunosc multe lucruri despre propriile lor origini, multe nu le cunosc. Influența celtică constituie unul din planurile cele mai interesante pentru cunoașterea culturii și etniei noastre. Brâncuși e unul care a intuit acest lucru, cum a intuit valorile artei egiptene, cum a intuit spiritualitatea tibetană și în modul acesta cele trei planuri se întîlnesc într-un loc de o unicitate exemplară care se numește opera lui Constantin Brâncuși.

Secvențe de la vernisaj: (sus) în fața Sărutului; de la dreapta la stînga, John Russell (New York Times), Thomas Messer și Radu Varia; (jos) I.M. Pei, renumitul arhitect care a creat Piramida de la Luvru, în conversație cu Radu Varia

— Și Mircea Eliade vorbea despre aceste surse arhaice ale operei lui Brâncuși... Redactarea cărții v-a dus la ideea organizării acestei expoziții?

— Nu, deloc. Expoziția s-a născut cu totul accidental. La sfîrșitul lunii iunie 1990, cînd dl. Larry Gagosian — cunoscînd cartea mea — m-a întrebat dacă s-ar putea face o expoziție Brâncuși — spunîndu-mi „visul meu a fost să fac o expoziție Brâncuși". I-am răspuns că este foarte greu. După aceea m-am gîndit că sculpturile lui Brâncuși din România nu au fost văzute în America de 21 de ani; ar fi fost o idee excelentă de a face o nouă lectură a operei lui Brâncuși — și după această carte — și pentru România ar fi fost un lucru esențial de a deschide punțile cu lumea, rupte de atîta vreme. Iar interesul de care se bucură această expoziție aici, la New York, este colosal.

— Din cîte am impresia galeria la care ați organizat expoziția este o galerie foarte importantă...

— Este una dintre cele mai importante galerii de artă din lume la ora aceasta. Aici sînt trei sau patru galerii care domină tot ce se întîmplă pe scena actuală a operelor de artă. Dl. Larry Gagosian a avut inițiativa să organizeze în ultimii ani expoziții dintre

cele mai importante, dar pe care muzeele nu le puteau organiza din lipsă de mijloace.

Ce punte culturală mai temeinică putea oferi România decît aceea făurită de operele care, la începutul secolului, mai precis în anul 1907, au schimbat destinul sculpturii universale, deschizîndu-i drumul spre modernitate. Rugăciunea **a fost prima lucrare desprinsă de sub influenţa marelui artist francez Rodin, care domina epoca, sfărîmînd totodată canoanele sculpturii academice.**

În acelaşi an, Sărutul, **cioplit pentru prima oară direct în piatră, consacră ruptura definitivă cu stilistica romantică rodiniană. Întruchipînd îngemănarea a doi îndrăgostiţi într-o îmbrăţişare fără timp şi de hotar, Brâncuşi descoperea, profetic, simbolul fundamental al drumului său creator care-l va conduce la opera supremă a vieţii lui — ansamblul de la Tîrgu Jiu.**

În legătură cu geneza operei brâncuşiene şi cu semnificaţia mai largă a acestei expoziţii new-yorkeze ne-a vorbit domnul ROBERT SILVERS, **editorul prestigioasei reviste de cultură** The New York Review of Books.

— D-le SILVERS, aş dori să-mi spuneţi impresia dv. asupra acestei expoziţii.

— Impresia mea este una de mare încîntare. Graţie d-lui Varia şi guvernului român avem posibilitatea să cunoaştem rădăcinile lui Brâncuşi, începuturile artei sale. Sînt extrem de frumoase aceste sculpturi şi este reconfortant că ele vin dintr-o ţară îndepărtată, care nu mai avea legături cu lumea exterioară. Sînt opere foarte frumoase.

— Ca ziarist credeţi că această expoziţie poate contribui la dezvoltarea relaţiilor culturale între România şi Statele Unite?

— Pot spune că această expoziţie este foarte frumoasă şi că trebuie să mulţumim României şi guvernului său că au făcut posibilă organizarea ei. Dar să nu aşteptăm prea mult din punct de vedere politic, pentru că aici este vorba despre dragostea pentru artă.

— Această expoziţie poate fi urmată de alte manifestări artistice...

— Dacă toate vor fi la acest nivel, va fi minunat.

— Vă mulţumesc.

Şi alte opere au atras atenţia distinşilor invitaţi la vernisaj. Printre ele, Somnul, **sculptură tălată în marmură în anul 1908, treaptă premergătoare a unui lung şir de „Muze adormite". Iată reflecţiile d-lui** LEO CASTELLI, **binecunoscut artiştilor plastici din lumea întreagă prin galeria care-i poartă numele.**

— D-le CASTELLI, sînteţi celebru ca un mare cunoscător în domeniul artei, aveţi una dintre cele mai importante galerii din lume.

— Trebuie să fiu modest... Nu este poate cea mai mare galerie. Sînt aici de multă vreme, galeria de la New York are 33 de ani şi atunci sînt important din punct de vedere al vechimii.

— Ce părere aveţi despre această expoziţie cu operele lui Brâncuşi din muzeele româneşti, mai puţin cunoscute publicului american?

— Afară de *Sărutul*, pe care-l cunoaştem bine, celelalte nu prea sînt cunoscute. Cred că unele dintre ele au fost expuse la Muzeul Guggenheim în urmă cu 21 de ani. Este ca şi cum nu le-am fi văzut. Sînt opere foarte frumoase, foarte importante, pentru că ele indică deja sensul evoluţiei lui Brâncuşi. Mă gîndesc la *Somnul* („Muza adormită") — mai tîrziu el va face o altă *Muză adormită*, o adevărată capodoperă. Este interesant că unul dintre artiştii care expun la mine, Liechtenstein, un nume foarte cunoscut, a făcut în bronz o reprezentare a *Muzei adormite*. Este o expoziţie foarte bine organizată, de o frumuseţe extraordinară şi sînt mulţumit să văd la prietenul meu, Larry Gagosian, o expoziţie de o asemenea calitate. Se pare că n-a fost uşor să fie aduse sculpturile aici, au intervenit diverse obstacole, dar, în sfîrşit, ne aflăm aici pentru a sărbători această ocazie extraordinară.

— Ştiu că dl. Varia a făcut mari eforturi pentru a aduce aceste opere. Aţi citit cumva cartea lui despre Brâncuşi?

— Bineînţeles, sîntem buni prieteni de mulţi ani, el mi-a dat să citesc prima versiune a cărţii sale, cînd nu era încă finisată. După aceea, mi-a dat versiunea definitivă. Este o carte splendidă. Nu e nimeni în lume care să-l cunoască atît de bine pe Brâncuşi ca Radu Varia.

— Poate...

— Nu poate, sigur.

— Pentru a încheia, ce credeţi: opera lui Brâncuşi mai are influenţă asupra sculpturii contemporane?

— Influenţa lui Brâncuşi este ca aceea a lui Cézanne. Nu sfîrşeşte niciodată. Opera lui este fundamentală, deci secolele vor trece şi Brâncuşi îşi va păstra o mare influenţă. El este unul dintre cei mai mari artişti ai secolului nostru, dacă am alege pe primii cinci, el ar fi unul dintre aceştia.

— Vă mulţumesc.

Despre meritele cărţii lui Radu Varia ne-a vorbit şi dl. GIANFRANCO MONACELLI, **preşedintele grupului editorial** Rizzoli International, **cea mai importantă editură din lume în domeniul artei, care a publicat în 1986 voluminoasa lucrare a compatriotului nostru.**

— Ca preşedinte al Editurii Rizzoli, aţi publicat cartea lui Radu Varia despre Brâncuşi. Ce gîndiţi despre această expoziţie organizată de autorul cărţii?

— Sînt foarte mîndru că toate operele aflate aici sînt frumos prezentate în cartea noastră, în culori. Este o ex-

poziție magnifică pentru ca aceste piese, prin varietatea lor, îl reprezintă foarte bine pe Brâncuși.

— Credeți că vom putea citi această carte și în limba română?

— Sînteți un bun profet, pentru că sîntem deja în lucru cu această ediție. În afară de limba engleză, cartea a apărut în franceză, în spaniolă și în japoneză. Vom avea și o ediție românească în maximum 2 ani.

— Este o știre bună. A fost un succes?

— Unul dintre cele mai mari succese ale editurii noastre și, în general, pentru o carte de acest gen. Un succes remarcabil.

— Vă mulțumesc.

Frumos rînduite pe socluri albe, inspirat croite, ocrotite aș spune de o lumină discretă, plăcută, operele expuse la galeria Gagosian vor contribui nu numai la mai justa înțelegere a drumului creator al lui Brâncuși, ci și la afirmarea geniului artistic românesc. Este un „sărut" trimis Americii, cum se spunea intr-o corespondență de presă, este o poartă deschisă — după ani lungi de izolare — pe care trebuie să știm a o folosi pentru a propulsa valorile autentice ale spiritualității noastre.

S.O.S.

Primim zilnic din ce în ce mai multe sesizări, prin scris și telefonic, de la cititori care nu primesc abonamentul, nu li se primește taxa de abonament sau nu pot să-și procure revista, Magazin istoric *neajungînd în localitățile lor.*

Apelăm din nou la conducerea Ministerului comunicațiilor, căreia i-am transmis aceste reclamații, de a face cît mai grabnic ordine în... dezordinea difuzării nu numai a Magazinului istoric, *ci a întregii prese române.*

CLIO ANUNȚĂ

PREMIERĂ OEDIP

„În România maestrului G. Enescu, ziua de 13 febr[uarie] [1936] a fost senină și caldă, ca de vară, iar seara s-a revărsat calmul unei minunate nopți cu lună. Cerul a binecuvîntat astfel audiția lui *Oedip* ce o așteptau toate continentele culte, dar o doream cu ardoare mai ales noi, românii, pe care, în seara și în noaptea aceea, fratele nostru mai mare ne-a înălțat pe cele mai luminoase culmi ale gloriei, alăturea de ce s-a creat mai de preț de toate geniile nobile în cursul mileniilor de civilizații. În senzația celor mai pure, celor mai profunde emoții estetice am ascultat audiția cerească. Mulțumim din adîncul inimii maestrului Enescu. Mulțumim Franței, mulțumim Cerului pentru darul acesta!".

Cu acest text — succintă dar grăitoare „cronică" asupra operei enesciene *Oedip*, a cărei premieră radiodifuzată avusese loc la Paris — pornea, pe adresa Direction du Grand-Opera (pour M. Georges Enesco) — scrisoarea entuziastă a prof. Constantin Nedelcu, din București.

O scrisoare ce l-a emoționat profund pe marele muzician, care, la 2 august 1936, adresa expeditorului ei următoarele rînduri: „Mulțumesc, stimate domnule profesor, pentru frumoasele și inimoasele dv. cuvinte, cu ocazia lui *Oedip*.

Vă exprim tot-odată aci sentimentele mele cele mai devotate și distinse.

George Enescu"

Publicînd cele două documente, reproducem, totodată, și fotografia pe care profesorul Constantin Nedelcu își așternuse caldele sale cuvinte, deoarece această fotografie reprezintă ea însăși un prețios document pentru istoria muzicii românești. Înfățișează un tablou din oratoriul scenic *Constantin Brîncoveanu*, de Sabin Drăgoi, oratoriu a cărui reprezentare scenică avusese loc la Opera din București, la 25 octombrie 1935.

Gheorghe NEACȘU

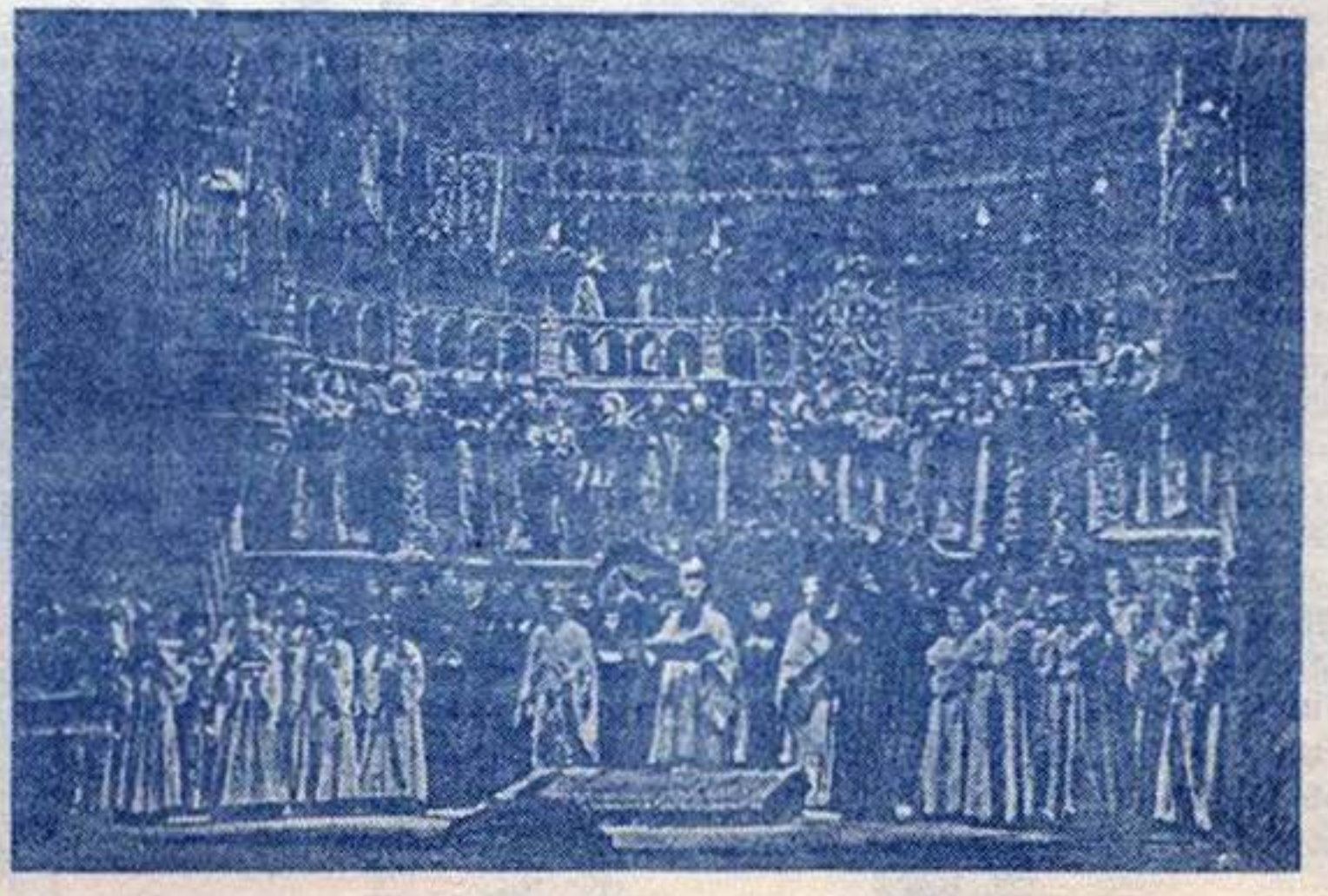

ŢIGANII

Un popor îşi caută istoria

IOANA URSU, VALERIU BUDURU

În Şah-Name („Cartea regilor"), celebra operă a poetului persan Firdusi, terminată în 1011, întîlnim şi această captivantă poveste: vrînd să-şi facă poporul fericit, regele Bahrám Gur ceru să fie întrebaţi supuşii ce şi-ar dori. „Noi vedem lumea întreagă prosperă — i-au răspuns aceştia — şi pretutindeni se ridică binecuvîntări necontenite, cu excepţia faptului că săracii se plîng de rege şi de nenorocul lor pentru că cei bogaţi beau vin în sunetul muzicii şi avînd capul încoronat de flori şi consideră drept nimic oameni ca noi care bem fără muzică şi fără flori..."

Regele trimise de îndată un mesager la regele indiei, Schenguil, pe a cărui fată o luase în căsătorie. „O, rege milostiv, i-a transmis mesagerul, alege zece mii de luri[1], bărbaţi şi femei, experţi în cîntatul la lăută". Cînd cîntăreţii au sosit, regele le-a dăruit

[1] În cartea sa, *Tsiganes*, apărută în Editions La Découverte Maspero, Paris, 1983, lucrare ce ne va fi o principală călăuză în această încercare de a arunca o scurtă privire asupra istoriei ţiganilor, Jean-Pierre Liégeois, fondator şi director al Centrului de cercetări ţigane de pe lîngă Universitatea René Descartes şi autor al mai multor lucrări privind populaţiile ţigane, menţionează că, potrivit dicţionarelor moderne, termenul *luri*, care poate fi întîlnit şi sub forma *luli*, trebuie corelat cu acela de *koli*. Acesta din urmă reprezintă echivalentul persan al franţuzescului „romanichel" sau „bohémien" şi desemnează un „rest al tribului de muzicieni hinduşi ce au venit în Iran sub domnia lui Bahrám Gur. Sînt nomazi pe care-i găseşti peste tot".

În sens figurat, luri şi koli au înţelesul de „bărbat tînăr, frumos, vesel, cîntăreţ, recitator de poeme şi muzician".

fiecăruia cîte un bou, un măgar și grîu pentru a face din ei agricultori; în schimb, ei trebuiau să cînte gratuit pentru cei săraci.

Cîntăreții „au plecat, au mîncat boul și grîul, apoi s-au prezentat la capătul unui an, cu obrajii îngălbeniți. Regele le-a spus: nu ar fi trebuit să risipiți semințele, grîul verde și recolta. Acum vă rămîn măgarii. Încărcați-i cu bagajele voastre, pregătiți instrumentele voastre de muzică și puneți-le coarde de mătase". Încă și astăzi iurii, „urmînd cuvintele drepte ale regelui, rătăcesc în lume, căutînd un mod de viață, însoțitori de culcuș ai cîinilor și lupilor și mereu pe drumuri pentru a fura zi și noapte".

Să fie oare acești iuri strămoșii îndepărtați ai țiganilor, despre care se spune că, în urmă cu secole, au migrat din India și ai căror urmași s-au răspîndit apoi pretutindeni în lume? Este o ipoteză. Una din nenumăratele ipoteze pe care istoricul francez Jean-Pierre Liégeois le reunește, alături de atîtea și atîtea legende, împreună cu date și elemente rezultate din cercetări riguroase, în una din cele mai cuprinzătoare lucrări ce s-au scris despre trecutul țiganilor.

Istoricul încearcă să răspundă astfel unora dintre cele mai incitante întrebări. Au țiganii o istorie? Atît de răspîndiți în lume, atît de îndepărtați unii de alții prin distanțe, dar și prin felul de viață, prin obiceiuri, formează ei, oare, prin istoria lor, un singur popor sau nu sînt decît o foială de grupări născute în cămine diferite, nelegate decît prin anumite similitudini care le fac comparabile? Au ei același loc de origine? Cînd au apărut? Tot atîtea întrebări care s-au pus și se pun de multă vreme, unele dintre ele rămînînd și astăzi fără răspuns.

Întrebări ale căror răspunsuri pot suscita, credem, interes și în rîndul cititorilor noștri.

În România, în anul 1930 — cum rezultă din anuarul statistic 1935-1936 — trăiau 270 795 de țigani. Cîțiva ani mai tîrziu „Asociația generală a romilor din România" susținea însă că ar număra în rîndurile sale aproape 800 000 de membri. Astăzi în țara noastră trăiesc — potrivit aprecierii unuia din liderii lor — 2 300 000 de țigani. În lume — 27 000 000. Avem — potrivit aceleiași păreri — „40 de specii de țigani", cei mai numeroși fiind „țiganii de vatră care sînt romanizați".

Desigur, cifrele sînt discutabile, dat fiind că ele nu au la bază o statistică întocmită după toate rigorile științifice. Cît privește datele din recensămintele populației făcute în anii dictaturii ceaușiste, ele nu pot oferi o bază certă, dat fiind maniera cu care erau deformați o serie de indicatori.

Dar, indiferent de fluctuația cifrelor, țiganii sînt o prezență reală, o comunitate distinctă, cu probleme specifice și cu multe implicații în ansamblul vieții sociale.

Pe acest temei, ne propunem o scurtă incursiune în istoria acestei lumi socotite exotice care este lumea țiganilor. O istorie foarte veche și — dacă putem spune așa — foarte chinuită, o istorie pasionantă și nu de puține ori punctată de momente dintre cele mai tragice.

A mai existat o Evă?

O incursiune în istoria acestui popor este cu atît mai dificilă cu cît țiganii n-au lăsat în urma lor o arhivă, nici o mărturie, nici un document scris de ei înșiși, din care să se contureze traiectoria vieții lor, sigur milenare. Multă vreme, lipsa dovezilor scrise ca și a altor probe veridice au lăsat loc larg imaginației. În încercarea de a explica originea lor, motivele care i-au determinat să rătăcească de la un capăt la altul al lumii, ca și alte particularități legate de firea și modul lor de viață, imaginația a dat naștere legendelor, unele dintre ele spectaculoase.

Potrivit uneia dintre acestea, țiganii ar fi descendenți ai lui Adam și ai unei prime soții a acestuia, care ar fi precedat-o pe Eva. Ca urmare, ei nu ar fi fost marcați, ca ceilalți oameni, de păcatul originar, fiind astfel scutiți de pedepsele care ar decurge — cum se spune în *Biblie* — din acest păcat, inclusiv de aceea de a munci.

Alte legende s-au născut în încercarea de a da o explicație nomadismului lor, acelei preumblări dintr-un spațiu geografic în altul, pe care acest popor a cunoscut-o secole de-a rîndul. Se spune astfel că ei ar fi victime ale blestemului unor forțe divine pentru păcatele pe care unii dintre înaintașii lor le-ar fi săvîrșit în vremuri îndepărtate.

Una din cele mai șocante legende de acest fel este legată de crucificarea lui Iisus Hristos. Atunci cînd — spune legenda — Iisus Nazarineanul a fost predat temnicerilor romani pentru a fi răstignit pe cruce, doi soldați au fost trimiși să procure piroanele necesare. Ei s-au adresat unui fierar din apropiere, poruncindu-i să confecționeze de îndată patru piroane. Fierarul, un evreu bătrîn, înțelegînd despre ce este vorba, a refuzat. Furioși, soldații i-au ars barba și l-au străpuns cu lancea. Apoi au cerut același lucru unui alt fierar, și el evreu. În momentul în care acesta se pregătea să se apuce de treabă, a auzit vocea slabă a fierarului muribund, care-i spunea: „Aria, nu face piroanele; sînt pentru unul din neamul nostru. Este un om nevinovat". Fierarul s-a oprit din lucru și soldații l-au străpuns și pe el cu lancea. Atunci, ieșind din incinta Ierusalimului, soldații au întîlnit un țigan care tocmai își ridicase cortul și își instalase nicovala. Soldații i-au poruncit să confecționeze cele patru piroane. Fierarul s-a așezat pe treabă și, în momentul în care se pregătea să înceapă cel de-al patrulea piron, unul din soldați i-a spus: „Mulțumesc țigane, cu aceste cuie îl vom răstigni pe Iisus, fiul Mariei". Dar, abia a terminat de pronunțat aceste cuvinte, și s-au auzit vocile tremurătoare ale celor doi fie-

rari asasinați, care-l rugau pe țigan să nu facă piroanele. Soldații au fost atît de înspăimîntați încît au fugit înainte ca al patrulea cui să fi fost terminat. Țiganul a așteptat ca pironul să se răcească, a vărsat apă pe el, dar acesta a continuat să rămînă incandescent ca atunci cînd era ținut cu cleștele în foc. Țiganul a aruncat și mai multă apă, dar cuiul a rămas arzînd, ca și cînd ar fi fost un corp viu și sîngerînd. Îngrozit, a fugit. Cînd s-a oprit la miezul nopții, a văzut la picioarele sale pironul scînteind. A vărsat peste el toată apa dintr-un puț, a pus nisip, dar fierul nu a încetat să strălucească. Țiganul pleca și se oprea, dar cuiul continua să-l urmărească...

Iisus a fost răstignit cu numai trei cuie, picioarele sale, așezate unul peste celălalt, fiind străpunse de un singur piron. Al patrulea cui rătăcește dintr-un colț al lumii în altul. Și, spune tot legenda, acest cui apare totdeauna în fața corturilor descendenților omului care a făurit piroanele pentru răstignirea lui Iisus. Iar cînd pironul apare, țiganii fug, ei aflîndu-se astfel în continuă mișcare, negăsindu-și locul nicăieri.

Această legendă culeasă în Macedonia prezintă — cum precizează Jean-Pierre Liégeois — numeroase variante în alte părți ale lumii. O variantă afirmă că strămoșii țiganilor ar fi furat unul din cuie, pentru asta fiind pedepsiți de a rătăci prin lume șapte secole.

Legendelor li s-au adăugat, în decursul timpului, numeroase ipoteze, uneori îmbinîndu-se sau completîndu-se între ele. Pe acest teren, asupra istoriei țiganilor au fost proiectate o multitudine de imagini, unele dintre cele mai tulburătoare. În 1857, J.A. Vaillant, în lucrarea sa *Les Rômes, histoire vraie des vrais Bohémiens*, formula, de exemplu, părerea că țiganii romi ar fi dat numele lor lui Romulus, fondatorul Romei, și ar fi inventat *Evanghelia* cu mai mult de zece secole înaintea erei creștine. Același autor era de părere că romii s-ar afla la originea unor mari civilizații, ca aceea a Egiptului, a Greciei, a Italiei și a Orientului. Cu unele deosebiri, o astfel de ipoteză și-a găsit locul chiar și în lucrări relativ recente.

Egiptul sau India?

Și în privința locului de origine al țiganilor s-au formulat nu puține ipoteze, multe din ele avîndu-și sorgintea în cuprinsul miturilor și legendelor. Țiganii ar proveni, astfel, din anticul Babilon, strămoșii lor plecînd în exod atunci cînd orașul a fost distrus. După alte păreri, ei ar fi urmași ai unor locuitori ai legendarei Atlantide, care au părăsit continentul, atunci cînd acesta s-a dezmembrat, dispărînd sub apele oceanului. Locul de origine al țiganilor a fost căutat și în Caucaz, ca și în unele zone din Franța, în Peninsula Iberică și în cîte alte puncte ale globului, cele mai multe păreri vizînd însă Egiptul și, apoi, India. Astfel, o vreme s-a crezut cu certitudine că locul de origine al țiganilor ar fi vechiul Egipt, unii considerînd chiar că ei ar fi urmași ai faraonilor. De aici și denumirea de egipteni, cum li s-a spus în unele țări din Europa, sau de „faraoni", cum erau numiți și în unele locuri din țara noastră. Este interesant în această privință și ceea ce nota într-o scrisoare către un prieten al său Ioan Budai-Deleanu, autorul cunoscutului poem eroi-comic *Țiganiada:* „Auzisem totdeauna și de obște se zice cum că soiul nostru țigănesc se trage de la Egipet și purcede din faraonii cei slăviți". Dar în urma unei călătorii în Egipt pentru a se documenta în vederea scrierii *Țiganiadei*, el avea să precizeze: „Este lucru dovedit că țiganii nu-s egipteni, cum s-au ținut pînă acum; dar adevărați indieni, ce s-au dovedit prin engiezii ce negustoresc în părțile acelea".

După sec. XVIII, cercetări științifice au început să înlocuiască legendele, stabilind o serie de coordonate în ceea ce privește trecutul țiganilor. Se precizează acum că țara lor de origine este India[1]. De aici, ei au plecat răspîndindu-se apoi în toată lumea. Cheia prin care s-a ajuns la această concluzie o reprezintă analizele și comparațiile de ordin lingvistic. Datele rezultate din aceste analize probează astfel că țiganii provin din nordul Indiei, unde vorbeau o singură limbă, înainte ca dispersarea lor să facă loc unei dialectizări. Cum precizează Jean-Pierre Liégeois, limba lor este o limbă indiană apropiată de sanscrită, din care derivă, la fel ca limbile care sînt astăzi vorbite în nordul Indiei.

Cu ajutorul cercetărilor lingvistice s-a putut stabili și traseul urmat de diversele grupe în dispersarea lor, ca și durata șederii lor într-o țară sau alta. Cu cît grupurile respective s-au îndepărtat de India, cu atît s-a remarcat o pierdere a vocabularului lor de bază, înlocuit cu împrumuturi lingvistice de la alte popoare.

Pe drumurile Europei

Țiganii au ajuns în Europa în secolele XIV-XV și s-au răspîndit în toate țările continentului. Începînd din veacul XIV ei sînt semnalați în țările din Peninsula Balcanică în primul sfert al veacului XV în statele din vestul continentului, apoi, în prima jumătate a secolului următor, și în cele din nord. În 1701, grupuri de țigani ajung pînă în Siberia.

---

[1] Revelînd originea indiană a țiganilor, pe temeiul a numeroase argumente științifice, inclusiv de ordin lingvistic, regretatul istoric George Potra, vechi colaborator al revistei noastre, într-o lucrare de mare valoare, *Contribuțiuni la istoricul țiganilor din România*, apărută în 1939, în Editura Fundației Regele Carol I, consideră că țiganii sînt rude apropiate, veri buni, cu paria, acei „cingar" sau „cengar", pătura cea mai de jos, cea mai umilită a societății indiene. Ei ar fi părăsit patria lor de origine în urma legilor foarte severe ale lui Manu. În ceea ce privește numele de țigani, acesta ar deriva de la „cingari". După alte opinii, el ar proveni de la numele grecesc al unei secte creștine samaritene din Frigia și Licaonia.

Țiganii practică cele mai diverse meserii, dar nici una nu le este mai aproape de suflet ca muzica, așa cum reiese și din pictura lui Th. Aman, De inimă albastră

La început au fost primiți cu curiozitate și cu o oarecare bunăvoință. Mai ales că unele grupuri se prezentau ca purtătoare ale unor scrisori din partea papei sau a unor monarhi. Dar, în scurtă vreme, au început să fie respinși cu o deosebită asprime. Aspectul straniu sub care apăreau, modul lor de viață, portul, practicarea vrăjitoriei, morala lor care depășea limitele îndeobște acceptate nu erau deloc menite să cîștige simpatia și înțelegerea popoarelor din țările prin care treceau. Dimpotrivă. Acele lungi șiruri de care zdrențuite sau grupuri de oameni, alcătuite din „bărbați purtînd sacul cu unelte pe umerii goi" și femei „purtînd după ele copiii", adăpostindu-se în cîmpii sau la marginea pădurilor, pe unde îi găsea oboseala, semănau peste tot spaimă și dezordine, stîrneau neliniște și chiar o reacție de respingere. Tot atîtea motive pentru a fi stigmatizați și alungați de pretudindeni. Cele mai aspre legi, edicte, ordonanțe au fost adoptate impotriva lor. Scoaterea în afara teritoriului statului respectiv a fost una din măsurile care s-au luat în modul cel mai curent. „Respingerea, prin scoaterea în afara teritoriului statului — notează Jean-Pierre Liégeois, în lucrarea amintită — a fost o atitudine adoptată aproape în unanimitate de puterea publică". În acest sens s-a elaborat „lege după lege, uneori an după an, și timp de secole, de exemplu de la începutul secolului XVI și pînă la mijlocul secolului XX în Franța". Pedepse grele îi așteptau pe cei ce nu se supuneau. S-au organizat adevărate vînători pentru prinderea lor, spre a fi expulzați sau omorîți. S-au emis interdicții în legătură cu stabilirea țiganilor într-un loc sau altul, construirea de case, folosirea limbii, a vestimentației specifice, a cîntecelor, a educării copiilor. Timp de mai multe secole, simplul fapt de a fi țigan a fost de ajuns pentru a fi trimis la galere sau pur și simplu ucis. S-a cerut deportarea lor în insulele pustii din Pacific sau închiderea lor în mari rezervații. Au fost stabilite pedepse și pentru cei care luau legătură cu ei, îi ajutau într-un fel sau altul, oferindu-le hrană sau adăpost, inclusiv pentru nobilii care ar fi încălcat astfel poruncile regale. Acești „oameni fără căpătîi", „vagabonzi", „hoți", „intruși străini" — cum erau numiți în documente medievale — erau prezentați ca deosebit de periculoși pentru ordinea publică și împotriva lor nici o măsură nu era interzisă. În Elveția, de exemplu, printr-o ordonanță din 1646, s-a acordat dreptul fiecărui cetățean „de a doborî și lichida el însuși prin lovituri și focuri de armă" pe acești intruși. În 1727, se reamintea că țiganilor le este interzis de a se stabili pe teritoriul Confederației, ordonîndu-se ca celor prinși, femei și bărbați ce au trecut de 15 ani, „să li se taie o ureche" iar în cazul în care erau prinși a doua oară să fie „condamnați la moarte".

Măsuri similare au fost luate în Franța, Spania, Țările de Jos, Suedia, Anglia, aproape pretutindeni pe întinsul continentului.

Împotriva unui „anume popor străin, care nu profesează nici un comerț sau meserie, pentru a se hrăni, ci colindă în număr mare din loc în loc și folosește în taină mijloacele viclene pentru a corupe supușii majestății sale, făcîndu-i să creadă că ei posedă arta de a prezice norocul prin ghicitul în palmă și astfel să stoarcă bani", oameni „vinovați de pungășii și furt la drumul mare", se spunea într-un edict emis în Anglia, în 1537, de regele Henric VIII, „s-a ordonat prin prezenta ca acești vagabonzi, numiți laolaltă Gypsies (țigani) să fie urmăriți ca hoți și derbedei, dacă rămîn mai mult de o lună în regat".

Măsuri extrem de crude care, vor culmina, peste două secole, cu exterminarea în lagărele naziste — potrivit datelor prezentate în cartea lui Jean-Pierre Liégeois — a 250 000 de țigani.

Europa s-a arătat astfel deosebit de vitregă cu acești dezmoșteniți ai soartei, plecați în lume cu multe secole în urmă din îndepărtata Indie. ■

(Va urma)

Afrodita, zeița frumuseții, s-a născut, se spune, din spuma mării. Astăzi, frumoșii noștri copii pot devini și mai frumoși folosind șamponul special creat pentru ei, NECA SOFTCARE șampon. NECA SOFTCARE șampon special pentru copii dar și pentru toate vîrstele oferit de firma ALFAROM.

Neca
Alfarom
Syntabon

De la alchimie la chimie; de la leșia din cenușă la săpunul minune Syntabon, săpun detergent, universal, scoate orice fel de pată, de indată.

Alfarom vă oferă ● Alfarom vă oferă ● Alfarom

MAHATMA GANDHI — ÎN CĂUTAREA DESTINULUI

GHEORGHE MAGHERU

Aşa cum am citit în numărul trecut, Gandhi debarca pe pămîntul Africii de Sud în luna mai, 1893. A pătruns într-o societate puternic segregată pe principii rasiale, de clasă şi confesionale. Chiar de la primul contact cu justiţia din Durban, Gandhi a stîrnit vîlvă deoarece a refuzat să-şi scoată turbanul în tribunal. Cazul a ajuns la urechile presei locale, care l-a şi taxat, cu fier, drept „un oaspete nedorit".

Trimis apoi de patronul său — un indian musulman — cu treburi juridice la Pretoria, capitala republicii bure Transvaal, Gandhi, un domn respectabil, şi-a cumpărat bilet de clasa I şi, elegant în straiele sale englezeşti, s-a instalat comod în compartiment. La Maritzburg, capitala Natalului, a fost aruncat de poliţie din tren deoarece se opusese transferului într-un vagon de clasă inferioară, cum ceruseră agenţii căii ferate motivînd că este „de culoare". A petrecut o noapte friguroasă pe peronul gării acelui oraş de munte, în plină iarnă australă. Peste trei decenii mărturisea că acesta a fost momentul decisiv al vieţii sale. „M-am gîndit care este datoria mea: Să lupt pentru drepturile mele sau să mă întorc în India, să mă duc la Pretoria ignorînd cele întîmplate sau să mă întorc în India fără a-mi îndeplini obligaţiile. Ceea ce mi se întîmplase era un simptom superficial al bolii profunde a prejudecăţii rasiale". Pentru a ajunge la Pretoria, a luat diligenţa. A intrat imediat în conflict cu conducătorul acesteia care l-a obligat să călătorească alături de vizitiu, ca să nu-i deranjeze pe albii din cupeu.

La Pretoria, după multe căutări, a fost găzduit într-un hotel cu condiţia să ia masa în cameră, ca să le tihnească cina domnilor albi. Răscolit de cele trăite într-un răstimp atît de scurt, prima iniţiativă publică a lui Gandhi a fost să ia legătura cu membrii comunităţii indiene din oraş. La o săptămînă după sosire, a organizat o conferinţă la care a pledat pentru înfiinţarea unei organizaţii care să apere cauza indienilor în faţa autorităţilor. În plus, le cerea concetăţenilor săi să pună adevărul mai presus de interesele comerciale. Iniţiativa lui Gandhi a fost întîmpinată la început cu scepticism. Unul dintre fruntaşii comunităţii chiar l-a spus: „Această ţară nu este pentru oameni ca dumneata... scopul nostru este să facem bani, de aceea nu ne pasă dacă sîntem insultaţi şi... lată-ne aici"

Bătut de poliţie

Ce căutau însă indienii în Africa de Sud şi de ce nu erau agreaţi de minoritatea albă? Ca şi în alte părţi ale Imperiului britanic (Malaysia, Guyana, Antile, Mauritius, Fiji etc.) coloniştii albi au favorizat iniţial imigraţia forţei de muncă ieftine şi fiabile a indienilor, dar spre deosebire de coloniile sus-menţionate, în sudul Africii exista o situaţie specială.

În 1806, în cursul războaielor napoleoniene, Colonia Capului a fost alipită Imperiului britanic, urmată în 1843 de Natal. Vechii colonişti europeni, olandezii (burii), s-au reorganizat în republicile Transvaal (1852) şi Orange (1854), care aveau să devină colonie britanică după războiul anglo-bur (1899-1902), totalitatea acestor teritorii constituind în 1910 dominionul britanic autonom cunoscut sub numele de Uniunea

Sud-Africană.

În 1860 în Natal soseau primii indieni angajaţi prin contracte pe termen lung, în condiţii de veritabilă şerbie, pentru a munci pe plantaţii sau în mine. După expirarea contractului, muncitorii erau în principiu liberi să se stabilească unde voiau, să cumpere pămînt, să facă negoţ sau să intre în servicii. Acestora li s-au adăugat, cu timpul, negustori (musulmani, parsi sau hinduşi) şi funcţionari (hinduşi sau hinduşi creştinaţi). Este poate semnificativ că în 1896, în Natal, unde veniseră cei mai mulţi indieni, la 400 000 de africani autohtoni erau 50 000 de colonişti europeni şi 51 000 de indieni. Nemulţumită de această evoluţie, care îi ameninţa monopolul economic, din 1885 în Transvaal, din 1888 în Orange şi apoi din 1894 în Natal, minoritatea albă a început adoptarea legislaţiilor discriminatorii împotriva indienilor.

Indienii erau „penalizaţi nu pentru viciile, ci pentru virtuţile lor" avea să spună unul dintre vice-regii Indiei, Lordul Curzon. Penalizările, sub forma vexaţiunilor discriminatorii pe care le întîmpinau zilnic indienii luau forme dintre cele mai diverse. De exemplu, în Transvaal indienii nu puteau circula pe trotuare iar de la 9 seara aveau nevoie de un permis special pentru a ieşi în oraş. Gandhi, care a îndrăznit la Pretoria să calce pe trotuarul din faţa casei preşedintelui Kruger, pe care îl respecta altminteri pentru firea sa, a fost bătut cu bastonul de agentul de poliţie aflat în post. După multe experienţe de acest fel el era îndreptăţit să scrie: „Am studiat condiţia grea a coloniştilor indieni nu numai prin lecturi sau din auzite, ci nemijlocit, prin experienţa mea personală. Mi-am dat seama că Africa de Sud nu era o ţară pentru un indian înzestrat cu respectul de sine...". Dezarmat în faţa naturii umane îşi manifesta uimirea: „A constituit întotdeauna un mister pentru mine de ce oamenii se simt onoraţi cînd îşi umilesc semenii."

În Gandhi, pe lîngă nativul simţ al demnităţii, s-a trezit şi omul de acţiune. Coloniştii albi din Natal doreau să impună o lege care să îi priveze pe indienii instruiţi de dreptul de vot, care avea să fie urmată de proiectul de lege privind impunerea taxei de rezidenţă de 25 de lire, ceea ce reprezenta o sumă fabuloasă pentru un indian sărac. Taxa a fost totuşi redusă la 3 lire. Gandhi a strîns 10 000 de semnături de la compatrioţii săi pentru a trimite o petiţie Lordului Ripon, secretarul de stat pentru colonii al Imperiului britanic, a adresat nenumărate plîngeri Consiliului din Natal şi a susţinut o corespondenţă activă cu şefii comunităţii indiene din Londra.

La 22 august 1894, reprezentanţii comunităţii indiene s-au reunit la Durban şi, sub organizarea lui Gandhi, au înfiinţat Congresul Indienilor din Natal, al cărui secretar a fost ales. Tot el a redactat şi statutul Congresului care, între altele, trebuia să cerceteze condiţiile de viaţă şi muncă ale indienilor şi să militeze pentru ameliorarea condiţiei lor morale, sociale şi politice.

Contra generalilor

După înfiinţarea Congresului, Gandhi a călătorit în numeroase localităţi din Africa de Sud în care trăiau indienii pentru a cunoaşte concret situaţia acestora. S-a implicat în problemele organizatorice adeseori dificile legate de implantarea Congresului, o noutate în rîndul indienilor, iar prin probitatea profesională (era un reputat avocat) şi ţinuta morală ireproşabilă şi-a consolidat prestigiul personal atît în rîndul propriei comunităţi, cît şi în rîndul albilor de bună-credinţă.

În decembrie 1896 Gandhi a revenit în Africa de Sud din India. Împreună cu el soseau şi 800 de imigranţi indieni îmbarcaţi pe două nave. Ei au fost reţinuţi timp de 23 de zile în carantină în rada portului Durban, în condiţii sordide, pînă cînd indignarea opiniei publice din metropolă şi din India a obligat autorităţile din Natal să le permită debarcarea. Ameninţat cu linşajul de segregaţioniştii care îl aşteptau pe uscat scandînd: „Spînzuraţi-l pe Gandhi!", acesta, sfătuit de poliţie, a debarcat în timpul nopţii. Dar a fost recunoscut şi bătut. I-a salvat viaţa soţia şefului poliţiei. Reacţia lui Gandhi a fost tipică. În loc să ceară judecarea agresorilor, el a cerut iertarea lor.

În timpul desfăşurării războiului burilor (1899-1902), dintre coloniştii olandezi şi Imperiul britanic, deşi simpatiile lui Gandhi „erau în întregime de partea burilor", s-a hotărît să acorde un ajutor „non-violent" englezilor înrolîndu-se în fruntea corpului de infirmieri voluntari indieni. Redactorul şef al ziarului *Pretoria News*, referindu-se la brancardierii indieni, recunoştea în 1911 că „dîrzeniá lor ne-ostentativă i-a costat multe vieţi, în cele din urmă fiind necesar un ordin care să le interzică înaintarea pînă în linia întîi". Gandhi încă mai spera că indienii puteau obţine statutul de cetăţeni cu drepturi depline ai Imperiului britanic şi prin urmare „chiar dacă e posibil ca autorităţile să nu aibe întotdeauna dreptate, cîtă vreme supuşii au jurat credinţă unui stat, este datoria lor limpede de a se conforma şi de a sprijini acţiunile acelui stat". Faptele au contrazis însă speranţele lui Gandhi.

Cu tot sacrificiul şi eroismul lor, sfîrşitul războiului burilor nu le-a fost favorabil indienilor. Britanicii tolerau politica rasistă a Departamentului Asiatic înfiinţat de guvernul din Transvaal în care burii erau dominanţi. În 1902, Gandhi, care se întorsese la sfîrşitul anului 1901 la Bombay, a revenit urgent în Africa de Sud ca să-şi ajute compatrioţii. S-a stabilit la Johannesburg, cel mai mare oraş din Transvaal. De aici înainte, timp de 12 ani, adversarii săi înverşunaţi au fost generalii Botha şi Smuts,

viitorii conducători ai Uniunii Sud Africane. Obiectivul lor era simplu: „...să-i dăm pe culi afară din țară..." și „...să eradicăm cancerul asiatic...".

Pentru Gandhi sosirea la Johannesburg a marcat începutul unei lungi odisei pe drumul prefacerilor interioare și al acțiunii publice care avea să culmineze cu marile campanii de rezistență non-violentă din 1906-1914, punctul final al experienței sale din Africa de Sud.

Forța sufletului

Chiar din 1901 Gandhi începuse să renunțe la bunurile materiale pe care le considera inutile iar, sub influența ideilor utopice ale lui Thoreau, Tolstoi și mai ales Ruskin, pe care l-a descoperit în 1903 — „mi-a revoluționat mintea" —, în 1904 a înființat colonia Phoenix într-o fermă aflată la aproximativ 18 kilometri de Durban. Gandhi și-a impus un program de viață și muncă auster pe care trebuia să-l împărtășească toți locuitorii coloniei, inclusiv soția și copiii săi. În 1908 și-a expus ideile de reformă prin revenirea la autarhie și economia tradițională indiană într-o mică broșură numită *Sarvodaya* (Bunăstarea tuturor). Era o parafrază după Ruskin și totodată un act de acuzare în viziunea lui Gandhi, împotriva civilizației capitaliste industriale moderne.

Colonia Phoenix a fost urmată în 1910 de colonia Tolstoi, situată la aproximativ 34 km de Johannesburg. Era creată special pentru militanții *(satyagrahii)* mișcării de rezistență civilă *(satyagraha)* inițiată de Gandhi, cu scopul de a le servi atît ca refugiu, cît și ca școală în spiritul idealului de viață propus de el.

Ideile lui Gandhi și-au găsit principala tribună de popularizare în săptămînalul *Indian Opinion* pe care l-a întemeiat în 1903. În paginile periodicului a lansat Gandhi în 1906 termenul *satyagraha* (în gujarati *satya* înseamnă adevăr, iar *agraha* fermitate sau forță) pe care el l-a tradus liber ca „forța sufletului" și sub al cărui nume va anima lupta de rezistență civilă. *Satyagraha* împreună cu *ahimsa* (non-violența sau ne-vătămarea) și *brahmacharya* (virtutea stăpînirii de sine) constituie esența doctrinei lui Gandhi, o sinteză originală între elemente ale gîndirii hinduse și experiența lumii moderne pe care el a trăit-o cu incandescență. „Nu poți realiza nimic decît prin suferință" spunea în 1910. *Satyagraha* a constituit o armă politică cu totul neobișnuită, care a descumpănit autoritățile coloniale și minoritatea albă din Africa de Sud.

La 22 august 1906 guvernul din Transvaal publica un proiect de decret care impunea indienilor (fie ei hinduși ori musulmani) buletine de identitate pe bază de amprente digitale. Contravenienții urmau să fie amendați, arestați și deportați. Ghandi a cerut fiecărui indian să refuze cu orice risc practica înregistrării dar să se abțină de la violență. În același timp el afirma: „Dacă nu sîntem capabili să riscăm totul în fața agresiunii la care sîntem supuși ne vom dovedi nevrednicia și lașitatea... Vă pot declara cu certitudine că atîta vreme cît există o mînă de oameni credincioși jurămîntului făcut nu poate exista altă concluzie pentru lupta noastră decît victoria... Nu-mi rămîne decît o singură cale, să mor dar să nu mă supun acestei legi".

Intimidat de potențialul exploziv al rezistenței non-violente preconizate de Gandhi, guvernul din Transvaal a renunțat în septembrie același

Membrii coloniei Tolstoi; în p. 87. Gandhi, în vremea cînd se afla în Africa de Sud

an sa mai supună femeile la practica luării amprentelor, căutînd să cîștige timp prin negocieri. Aceste negocieri l-au purtat pe Gandhi pînă la Londra unde a discutat cu Lordul Elgin, secretarul de stat pentru India, de la care a obținut promisiuni. Amăgitoare însă. La 31 iulie 1907 Parlamentul din Transvaal adopta așa-numita Black Act (Legea Neagră) care sfida demnitatea indienilor.

La 11 ianuarie 1908, Gandhi, credincios cuvîntului dat, călca legea și refuza să-și dea amprentele pentru înregistrare; în consecință a fost arestat.

În detenție a citit mult: textele vechi hinduse dragi lui, Ruskin, Platon, Tolstoi, Huxley, Bacon, Carlyle precum și Biblia și Coranul. Eliberat de generalul Smuts care i-a promis abolirea legii dacă indienii se înregistrau voluntar, Gandhi a fost bătut de compatrioți care l-au bănuit că cedase autorităților coloniale. Cînd a constatat că fusese înșelat de guvern, a organizat la 16 august 1908 o mare adunare la Johannesburg unde mulțimea indienilor în frunte cu el însuși și-a ars buletinele.

Politician sau sfînt?

În 1909 a plecat iarăși la Londra. A obținut un sprijin moral din partea lorzilor Curzon și Ampthill, foști vice-regi ai Indiei, dar nu și revocarea legilor rasiste. Vizita lui Gandhi a transformat problema indienilor din Africa de Sud într-o temă politică majoră pentru cabinetul maiestății sale britanice. După contactele de la Londra, a ajuns la concluzia că „...stăpînitorii britanici nu vor renunța [la India — *n.t.*] nici de bunăvoie, nici la timp. Poporul britanic pare obsedat de demonul egoismului comercial. Defecțiunea nu este a oamenilor, ci a sistemului...".

În octombrie 1912 a vizitat Africa de Sud G.K. Gokhale, o mare personalitate politică indiană, cunoscut pentru ideile sale moderate, un om respectat atît de indieni, cît și de englezi. Smuts și Botha i-au promis lui Gokhale atît revocarea legilor rasiste, cît și a taxei de 3 lire. Gandhi, care își cunoștea bine interlocutorii, l-a prevenit pe Gokhale că nu trebuie să fie prea încrezător. Acesta din urmă, impresionat de caracterul intransigent al mai tînărului său emul, i-a spus: „Vei face întotdeauna ce vei dori. Sînt complet neajutorat deoarece aici sînt cu totul în mîinile dumitale". Dar tot el recunoștea: „Gandhi are în sine minunata putere spirituală de a transforma oamenii obișnuiți din preajma sa în eroi și martiri". Ca un ecou al acestei ultime afirmații avem chiar cuvintele lui Gandhi relatate de H.S.L. Polak, un bun prieten al său din perioada sud-africană: „Oamenii spun despre mine că sînt un sfînt rătăcit printre politicieni. Adevărul e că sînt un politician care face tot ce poate să devină un sfînt".

Tergiversările și manevrele tactice ale guvernului recent întemeiatei Uniuni Sud-Africane (1910) nu puteau să ducă decît la o confruntare decisivă. Generalul Smuts anunța în fața Adunării Uniunii că europenii din Natal nu acceptă renunțarea la taxa de 3 lire pentru muncitorii indieni care s-au spetit pentru ei în cadrul sistemului de contracte pe termen lung. De asemenea se menținea interdicția imigrării asiaticilor, iar la 14 martie 1913 Curtea Supremă din Cape Town hotăra invalidarea oricărei alte căsătorii cu excepția celor creștine. Nevestele indienilor deveneau deci concubine.

Au trecut la acțiune femeile. Deoarece era interzisă trecerea indienilor dintr-o colonie sud-africană într-alta, ele au organizat două coloane de marș. Cele din Transvaal au trecut în Natal și au chemat minerii din Newcastle la grevă. Cele din Natal au trecut în Transvaal și au fost arestate. La 13 octombrie 1913, 5 000 de greviști s-au hotărît să treacă și ei frontiera în Transvaal pentru a forța arestarea. Gandhi a fost arestat de trei ori în patru zile. Exasperate, la 14 noiembrie 1913, autoritățile condamnau pe Gandhi și pe prietenii săi Kallenbach și Polak la 3 luni de muncă grea. Deoarece acuzarea avea nevoie de martori, toți trei s-au denunțat plini de solicitudine unul pe celălalt ca să poată fi condamnați.

Minerii care participaseră la marș au avut o soartă grea. Băgați cu forța în trenuri, au fost trimiși înapoi la mine unde supraveghetorii îi mînau cu bîtele de la spate ca să se întoarcă la lucru. În semn de sprijin față de mineri, greva s-a generalizat în rîndul populației indiene. Guvernul a arestat circa 50 000 de indieni. Indignarea provocată în India și în Anglia a fost fără precedent. S-a creat o comisie care să examineze plîngerile indienilor. La 18 decembrie 1913 Gandhi și prietenii săi erau eliberați.

La 1 ianuarie 1914 Gandhi anunța un nou marș de la Durban pentru a determina autoritățile să facă noi arestări. Generalul Smuts — ministrul de interne — a instaurat legea marțială. Feroviarii au intrat și ei în grevă. În mod neașteptat Gandhi a renunțat la marș ca să nu pună guvernul în dificultate. Simțul tactic al lui Gandhi acționase fără greș. Impresionat de gest, generalul Smuts a acceptat negocieri. Sub presiunea guvernului britanic, la 30 iunie 1914, s-a încheiat un acord cunoscut sub numele de Indian Relief Bill (Proiectul de Eliberare a Indienilor), devenit lege din luna iulie. Smuts însuși spunea despre Gandhi: „...mi-a hărăzit soarta un adversar pentru care nutream cel mai înalt respect".

Gandhi obținuse victoria, dar o victorie plină de compromisuri. Așa cum mărturisea în iulie 1914, nu atît adoptarea unei legi era o victorie, cît „afirmarea principiului abstract al egalității rasiale și îndepărtarea stigmatului rasial". Victoria repurtată, nota el în *Indian Opinion*, revenea campaniei *satyagraha* de rezistență civilă: „O forță care, dacă ar

deveni universală, ar revoluționa idealurile sociale și ar înlătura regimurile despotice și militarismul în continuă ascensiune...". Să nu uităm momentul istoric în care scria Gandhi aceste rînduri. La 28 iunie 1914 avea loc atentatul de la Sarajevo. La 18 iulie 1914 Gandhi părăsea pentru totdeauna Africa de Sud pentru a se întoarce în patrie prin Londra. Începea primul război mondial.

Epilog

Din 1919 pînă în 1948, cînd, la 30 ianuarie, a fost răpus de un fanatic hindus, Mahatma Gandhi a ocupat locul central pe complicata scenă politică indiană, fie că a fost sau nu înțeles cu adevărat atît de adversari, cît și de prieteni. El a dăruit Indiei speranța într-o nouă identitate, iar masele și lumea au recunoscut în această nouă Indie chipul său. Vreme de trei decenii el a fost prezent la momentele de răscruce ale istoriei Indiei: în 1919, 1920, 1921 și 1922, cînd a animat prima mare campanie *satyagraha* de noncooperare și rezistență non-violentă, marile *hartaluri* (încetări totale ale activității timp de cîte o zi) și boicoturi împotriva puterii coloniale britanice. A fost prezent la începutul anilor '20 animînd mișcarea *swadeshi* pentru autarhie economică, cînd a început să toarcă el însuși cu răbdare fuiorul de in pentru a obține tradiționala țesătură „khadi", o deprindere pe care voia să o vadă renăscînd în fiecare familie indiană. Este drept, îndemnul de a arde stofele englezești (la Bombay, în 1920) și în general boicotul bunurilor manufacturiere de import pentru a favoriza renașterea economică a Indiei rurale a sugerat mai multă intransigență unor oameni ca Tagore. Dar intransigența lui Gandhi urmărea întotdeauna un obiectiv spiritual sau social superior așa cum s-a întîmplat în 1924 cînd a lansat mișcarea în favoarea celor din afara castelor, intangibilii, dezmoșteniții societății indiene, pe care el i-a numit cu gingășie „Harijan" (Copiii Domnului). Pentru ei a și făcut greva foamei pînă în pragul morții, încercînd să miște sufletele împietrite de prejudecăți ale indienilor. *Intransigența la Gandhi nu a fost așadar decît un mijloc de a inculca toleranța.*

A fost prezent declanșînd a doua mare campanie *satyagraha* din 1929-1930, cînd, la 31 decembrie 1929, a anunțat la Lahore în cadrul Conferinței Congresului Național Indian proclamarea zilei de 26 ianuarie ca zi a independenței țării. A fost prezent și în 1931, cînd, apariție de insolită modestie în cadrul Conferinței oficiale anglo-indiene de la Londra, care dezbătea pentru prima oară viitorul constituțional al Indiei, el s-a detașat de sectarismul religios și politic al reprezentanților Indiei princiare și conservatoare, reușind totodată să irite în mod durabil orgoliul imperial al lui Winston Churchill.

A fost prezent și în zilele de tăcere autoimpusă, în posturile prelungite pe care le făcea pentru a protesta împotriva nedreptăților, de oriunde veneau ele: „Nu mă interesează doar să eliberez India de jugul englez. Vreau să eliberez India de orice jug". Prezent a fost și în anii, sumbri și pentru India, ai celui de-al doilea război mondial. În martie 1942 a lansat, prin ziarul *Harijan*, apelul către englezi: *Quit India!* (Părăsiți India!). Atunci — cînd trupele japoneze se aflau la porțile de răsărit ale Indiei, pe pămîntul Birmaniei, iar Imperiul britanic era confruntat cu o situație extrem de complexă —, atitudinea lui Ghandi a surprins multă lume, inclusiv pe tovarășii săi de luptă. Totuși, cîteva luni mai tîrziu, la 8 august, Comitetul pan-indian al Congresului Național Indian și-a însușit punctul de vedere susținut de Gandhi, adoptînd rezoluția *Quit India!*, fruntașii partidului fiind arestați din acest motiv, deși, India participa în calitate de membru al Commonwealthului la războiul contra puterilor fasciste. În sfîrșit, a fost prezent în anii dramatici (1945-1947) care au marcat trecerea Indiei la independență, cînd glasul său s-a ridicat mereu deasupra pasiunilor și dezbinărilor, chemînd la împăcare.

Și totuși cine a fost Mahatma Gandhi care spunea despre sine: „Afirm că nu sînt decît un biet om, moștenitor al tuturor slăbiciunilor pe care le poartă în sine firea omenească". Unul dintre răspunsuri poate fi întrebarea lui Jawaharlal Nehru: „Să fie el oare spiritul Indiei, experiența acumulată vreme de milenii pe care s-a ridicat neamul nostru, memoria a mii și mii de vieți chinuite?" ■

RECLAMĂ
LA MAGAZIN ISTORIC

Da, acest titlu este într-adevăr o noutate absolută. Este însă o datorie a noastră să o spunem cititorilor. În situația greutăților economice cu care are de luptat de la finele anului trecut revista (și nu sîntem singura publicație într-o stare de tensiune financiară mult sporită în noile împrejurări ale evoluțiilor — în esență binevenite — vieții noastre economice) sîntem determinați de interesele superioare ale existenței Magazinului istoric să acceptăm reclama. O facem conștienți că și cititorii noștri care trăiesc sub aceleași imperative ale trecerii la economia de piață o vor înțelege. Nu avem de adăugat decît că toate revistele cu profil asemănător din străinătate (History Today, L'Histoire, Historia y Vida **etc. etc.) publică de asemenea reclamă. Și o mai facem pentru că dorim să ne păstrăm autentica independență a resurselor financiare ceea ce garantează și libertatea spirituală a revistei, întrucît din 22 decembrie 1989 nu am acceptat nici o ingerință și nici o presiune în alcătuirea și scrierea revistei. Ca întotdeauna, sugestiile, criticile, propunerile, sutelor de mii de cititori ne-au fost și ne sînt însă o călăuză de neprețuit.**

Așteptăm, deci, ofertele de reclamă ale tuturor celor interesați — firme, organizații, asociații, întreprinzători particulari etc. etc.

MECORD S.A.

la început de drum

În procesul de restaurare a economiei — proces care se desfășoară deocamdată cu destulă încetineală — constituirea societăților comerciale și a regiilor autonome, în conformitate cu legea 15/1990, reprezintă un pas foarte important, menit să înlăture inerțiile birocratice, centralizarea inhibantă, dificultățile organizatorice și tot ceea ce ține de vechile structuri comuniste în economie. Faptul că printre primele unități industriale bihorene care s-au organizat ca societăți comerciale se numără și fosta Întreprindere mecanică și piese de schimb **nu surprinde pe nimeni, știut fiind că ea s-a remarcat și în trecut, în limitele permise de vechile reglementări, printr-un plus de dinamism și inițiativă, obținînd rezultate economice satisfăcătoare. Recent, fosta I.M.P.S. s-a constituit în** Societatea comercială MECORD S.A. **Despre structura și programul căreia publicăm un interviu cu directorul său, dl. inginer Horia Cosma, interviu care a demarat cu o întrebare cît se poate de firească:**

— Ce este MECORD S.A.?

— După cum rezultă chiar din titulatură — MECORD este o societate comercială pe acțiuni, care are în componență două sucursale: Oradea-Zona de vest și Marghita, precum și trei filiale: Oradea-centru, Beiuș și Aleșd. Fiecare dintre sucursale și filiale dispune de competență și atribuții mixte în sensul gospodăririi proprii. În competența lor intră stabilirea programelor de producție, proiectărilor, activitățile de contractări-livrări, angajări de personal etc. Pe scurt — fiecare unitate este independentă și își organizează producția cum crede de cuviință. Activitățile comune sînt cele comerciale (în special comerțul exterior, dar și desfacerea prin magazinele proprii), precum și cele legate de investiții.

În ce privește activitatea de export-import la firma noastră se vor asocia și actuala Întreprindere mecanică din orașul Dr. Petru Groza și Societatea MESA Salonta.

— Care este forul conducător al Societății?

— MECORD va fi condusă de un consiliu de administrație format din cadrele de conducere ale sucursalelor și filialelor componente.

— Care va fi următorul pas în vederea înlăturării vechilor structuri?

— Evident, privatizarea. Deocamdată statul este unicul acționar, dar conform Legii 15/1990, urmează distribuirea gratuită a 30% din titlurile de proprietate personalului unității. În continuare acțiunile vor fi puse în vînzare în conformitate cu măsurile legislative ce vor fi adoptate de Parlament. În funcție de aceste acte legislative contăm și pe atragerea capitalului străin, fiind deja în legătură cu mai mulți investitori virtuali.

— Deci, perspectiva transformării în societate mixtă. Pînă atunci însă, presupunem că luptați pentru o cît mai considerabilă prezență pe piața externă. Ce s-a realizat și ce se întrevede în această direcție?

— Sîntem în relație cu mai mulți parteneri externi. Firma austriacă MIBA ne va ajuta să modernizăm producția de flanșe, oferindu-ne utilaje în valoare de 6 milioane de șilingi, plătibile în produse. Cu altă firmă austriacă, AUGL, avem o cooperare pentru producția mașinilor de gospodărie comunală și agricolă. Reprezentanți ai firmei germane ELAPLAST ne-au vizitat în vederea cooperării în producția de piese pentru industria automobilistică. Le-au plăcut cele văzute la noi, felul în care se muncește, drept pentru care vor să ne transfere fabricația unor repere însumînd milioane de bucăți.

— ... și de mărci.

— Evident. Pentru început vom executa un lot de probă de 50 000 bucăți, după care se va definitiva contractul. Derulăm o bună cooperare și cu firma maghiară TAURUS, căreia îi livrăm matrițe de cauciuc, plătite în cauciuc natural. Solicitarea sporită de matrițe va fi plătită cu alte materiale deficitare. O firmă italiană (WEBS) este interesată în utilajele noastre de sudură, iar un grup financiar italiano-saudit are cu noi un protocol de principiu pentru finanțarea a două mari investiții în societatea noastră: o fabrică de curele trapezoidale din cauciuc și o fabrică de

ambalaje metalice (doze) pentru băuturi răcoritoare (bere, sucuri).

— Cît de viabilă credeți că va fi noua formulă?

— Am toată încrederea. Numai așa vom putea ieși din actualul marasm. Redresarea este în funcție și de aportul masiv adus de tehnologia occidentală față de care sîntem într-un decalaj de 3-4 decenii. De asemeni sperăm ca de la 1 ianuarie să putem aplica noul sistem de salarizare, plătind oamenii după munca efectiv depusă, ceea ce va fi o pîrghie hotărîtoare în introducerea unui nou climat.

— Trebuie să înțelegem că sînteți nemulțumit de cel actual?

— Normal. Vechiul sistem de salarizare (ca de altfel însuși sistemul social-politic al țării) s-a dovedit nestimulativ, ineficient. În plus anul acesta — în condițiile crizei morale, a convulsiilor cunoscute, interesul pentru producție a fost și mai scăzut. Totuși, dacă în aceste condiții încheiem anul 1990 cu un beneficiu preliminat la 50 milioane lei, înseamnă că avem resurse pentru un însemnat salt. Mijloacele pe care Legea 15 ni le oferă permit trecerea la o activitate productivă reală.

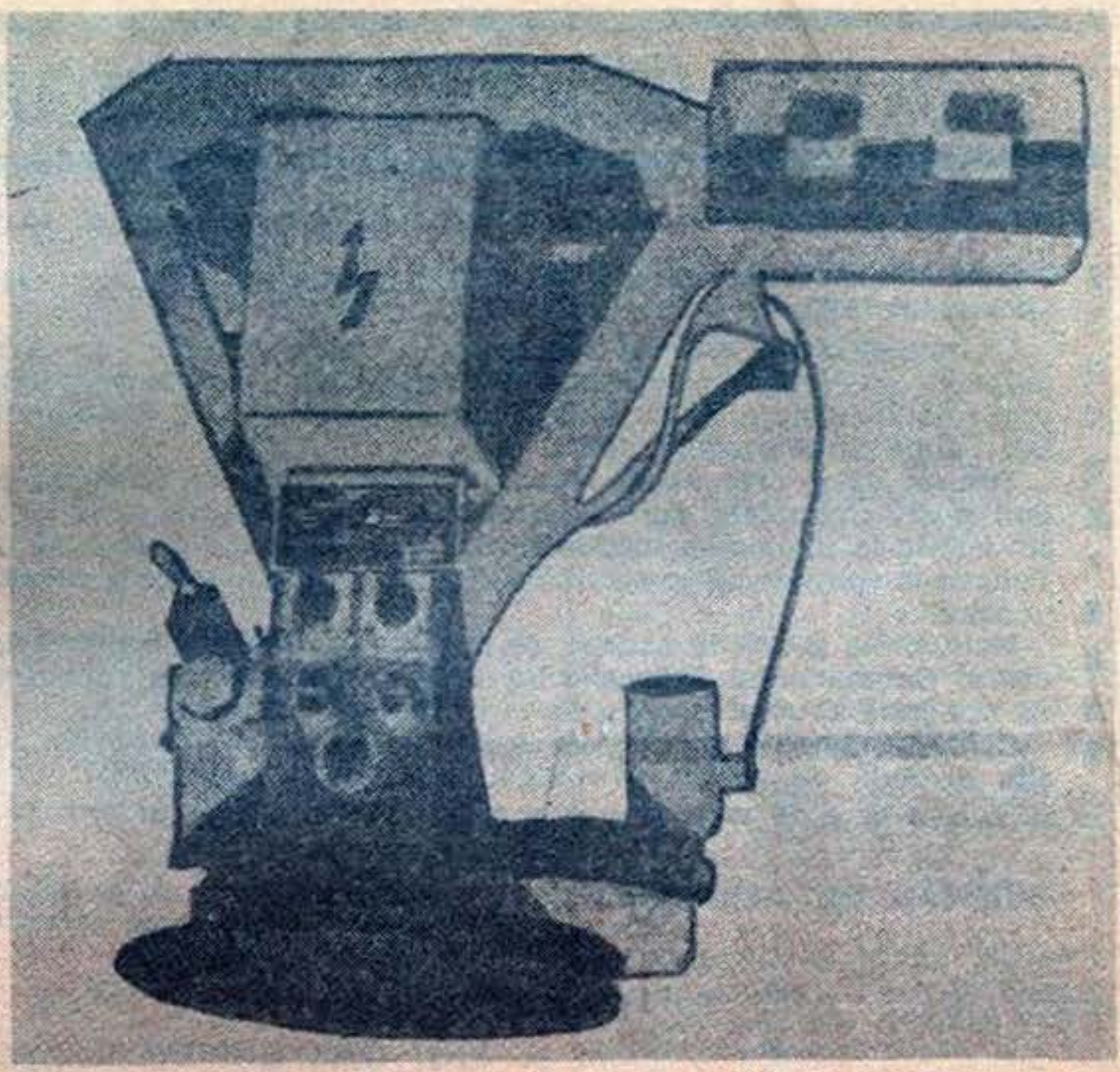

— Să fie efectiv vorba de un nou început odată cu trecerea de la I.M.P.S. la MECORD S.A.?

— Altfel de ce am fi făcut schimbarea?

Dispozitive de sudură

Preluînd de la fosta I.M.P.S. o îndelungată experiență, MECORD S.A. rămîne principalul producător de dispozitive de sudură din țară, asemenea utilaje — mese de poziționare și rotire, blocuri cu role, blocuri cu role duble, coloane deplasabile și rotative cu consolă, diverse dispozitive de poziționare, capete de pistolete pentru sudură etc. — ocupînd un loc important în catalogul de produse al unității. Realizate în urma unei îndelungate și rodnice colaborări cu Institutul pentru sudură și încercarea materialelor din Timișoara, dispozitivele de sudură produse de I.M.P.S. Oradea răspund unei necesități acute a industriei noastre, a cărei dezvoltare presupune suduri de înalt nivel calitativ la piese de cele mai diverse dimensiuni din materiale diferite sau în poziții dificile, care pretind o poziționare corespunzătoare. Prin destinația lor, aceste dispozitive permit lucrări de sudură longitudinale și circulare, poziționarea pieselor în vederea executării coordonatelor și sudură în pozițiile cele mai avantajoase, sudarea unor piese avînd forma unor corpuri de revoluție sau de forma carcaselor panourilor, sudarea de rezistență și sudarea de încărcare a pieselor metalice în regim semiautomat, poziționarea și rotirea cu viteze tehnologice în vederea sudării și placării circulare a pieselor cu masa cuprinsă între 10-15 tone, poziționarea sau manipularea capetelor de sudare fixe sau a echipamentelor de sudare autopropulsate în vederea mecanizării operațiilor de sudare circumferențială sau longitudinală etc.

Este normal ca în activitatea de viitor a societății, înnoirile să se grefeze pe temelia unor tradiții, a unei experiențe bine însușite. Dispozitivele de sudură constituie o asemenea bază pe care se poate construi temeinic.

DIALOG CU CITITORII

Cînd citiţi aceste rînduri, a trecut deja o lună din Noul an 1991. Cînd le-am predat tiparului, era sfîrşitul lui 1990.

La hotarul dintre ani, am trăit bucuria de a primi zilnic, prin scrisori, la telefon, sau prin vizite la redacţie, numeroase şi emoţionante semne ale ataşamentului cititorilor faţă de revistă, exprimate prin tradiţionalele urări cu prilejul sărbătorilor de iarnă, Crăciunul şi Anul nou, trăite acum în libertate, după străvechile datini.

Tuturor celor care ne-au felicitat, şi pentru apariţia în 96 de pagini, cititori şi colaboratori, din ţară şi din străinătate, care şi-au dovedit în tot acest an reala lor preţuire şi fidelitate pentru Magazin istoric **le mulţumim călduros, rugîndu-i, la rîndul nostru, să primească urarea de** La mulţi ani! **Tuturor le spunem că vom urmări împlinirea propunerilor şi sugestiilor ce le-au făcut pentru revista noastră.**

Mulţumirile şi urările noastre de mult bine, fericire şi împliniri colegilor şi prietenilor tipografi din cadrul Combinatului Poligrafic Bucureşti, ca şi speranţa noastră că în acest an Magazin istoric **îşi va continua drumul spre cititori în condiţii cît mai bune.**

Calde sentimente şi colegiale urări adresăm şi colaboratorilor noştri din muzee, biblioteci, arhive, alte instituţii de ştiinţă şi cultură, care ne sînt apropiaţi.

SEMNAL DE ALARMĂ

Despre necazurile provocate de proasta difuzare a revistei ne scrie dl. ILE T. VASILE, din com. Sanislau jud. Satu Mare: Subsemnatul sînt un vechi cititor şi, în acelaşi timp, abonat al revistei **Magazin istoric** care, după părerea mea, n-ar trebui să lipsească din biblioteca fiecărui cetăţean căruia îi place să studieze istoria sau să-şi îmbogăţească cunoştinţele legate de trecutul poporului nostru sau al altor popoare.

Am ţinut tare mult să-mi alcătuiesc o colecţie a revistei şi, în mare parte, am reuşit acest lucru. Se mai întîmplă însă ca revista să nu-mi parvină uneori, din motive pe care nu le cunosc. Aşa s-a întîmplat cu numărul de pe luna septembrie 1990, pe care nu mi l-a adus poştaşul, dar nici la chioşcurile de difuzarea presei nu l-am mai găsit. Unii vînzători mi-au spus că nu au primit revista spre vînzare, iar alţii că s-a primit dar s-a epuizat foarte repede.

Sîntem puşi în situaţia de a regreta că datorită difuzării deseori deficitară revista noastra, ca şi alte publicaţii, nu poate ajunge la cititori. Revista noastră a primit numeroase reclamaţii la acest capitol întrucît situaţii ca aceasta în care se află dl. I.T. Vasile se repetă de multe luni şi numeroşi cititori ne reclamă neprimirea abonamentelor la Magazin istoric. **Credem că este neapărat necesar să reînnoim apelul nostru către Direcţia poştelor şi difuzării presei din cadrul Ministerului comunicaţiilor de a lua toate măsurile ce se impun pentru a elimina obstacolele ce apar pe drumul revistei către abonaţii şi cititorii noştri. Să nu mai complicăm şi cu asemenea necazuri viaţa noastră atît de solicitată.**

URĂRI

Mulţumim Comitetului de conducere al Asociaţiei foştilor cercetaşi şi cercetaşe din România care prin intermediul domnului ALEXANDRU DAIA, din Bucureşti, **ne adresează cele mai calde urări de sănătate, prosperitate şi fericire.**

NOI CITITORI DE PESTE HOTARE

După primul an al noii serii a revistei noastre, ne bucură în mod deosebit sporirea audienţei Magazinului istoric **peste hotare. Iată cîteva nume dintre noii abonaţi: doamna IRINA HENRY, din** Paris, **arhitect JOACHIM DE DIEGO, din** Madrid, **inginer BOGDAN GOILAV, din** Paris, **directorul biroului de construcţii Negru, din Paris, arhitect GHEORGHE ROSETTI, din** Paris.

CETATE

IORDACHE CODREANU, din Bacău, **ne trimite imaginea de mai jos a cetăţii Hotinului, însoţită de o scrisoare, din care reţinem.**

Am vizitat, pe 12 septembrie 1990, cetatea Hotin din actuala regiune Cernauţi, pe vremuri parte componenta a României.

Dintr-o întîmplare, cu decenii în urmă, am făcut la Hotin cîteva clase de liceu; aşa se face că în toamna anului 1941 am văzut pentru prima oară cetatea lui Ştefan cel Mare.

Din toate cetăţile lui Ştefan, cea de la Hotin avea zidul de apărare — şi-l mai are în parte şi acum — la 300-700 metri de cetatea propriu-zisă. Probabil acolo încăpea marea oaste a domnitorilor moldoveni ca pavăză la nord de ţară.

Eu cunosc trei intrări în cetate.

Mai întîi cea dinspre oraş care avea un zid şi un portic de intrare aidoma cu cel din interiorul cetăţii Neamţului. Acest portic sau poartă dinspre oraş a dispărut complet dimpreună cu porţiunea zidului de apărare. Piatra au folosit-o localnicii pentru temelia caselor sau la delimitarea proprietăţilor.

Cea de a doua poartă, sau poarta mare, este dinspre apus, deci dinspre satul Atachi. Dimpreună cu turnul de control şi o parte din zidul de apărare se mai păstrează şi a fost restaurat. În schimb, turnului i-au pus o căciulă, un acoperiş ţuguiat din şindrilă zdravănă.

Dar cea mai frumoasă intrare în cetate era cea dinspre răsărit, din interiorul cetăţii, deci cu faţa spre Nistru, ale cărui ape curgeau liniştite la 200-300 de metri. Practic era o arcadă înaltă şi se putea presupune că acolo pe vremuri era o poartă ferecată şi că arareori se deschidea.

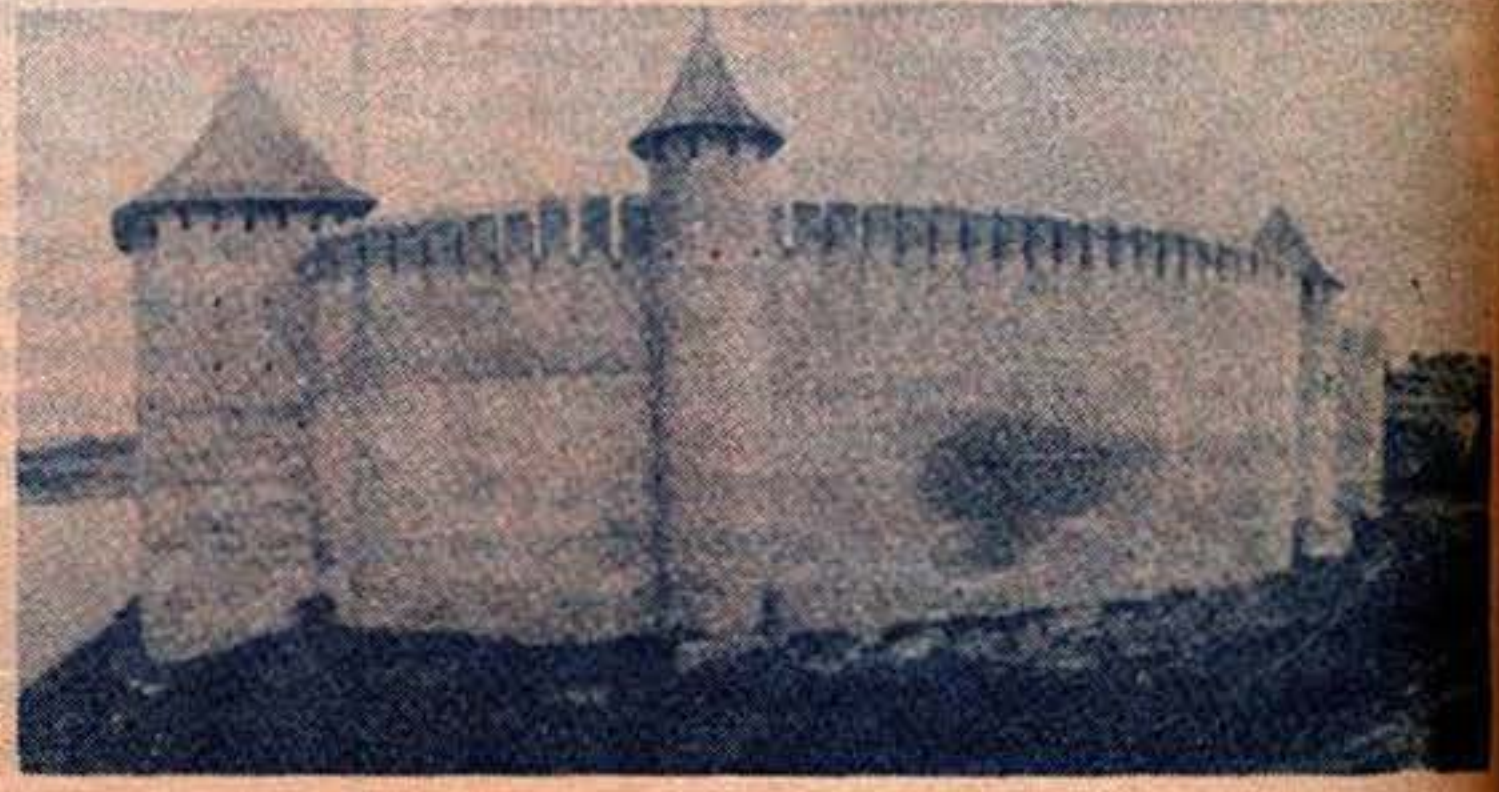

DIALOG CU CITITORII

MEDALIE

ION ENE, din Bucureşti, statornic cititor şi colaborator al revistei noastre şi pasionat numismet, ne pune la dispoziţie două fotografii reprezentînd aversul şi reversul medaliei bătute în 1925 de Societatea regală de geografie, cu prilejul împlinirii a cinci decenii de la înfiinţarea ei.

Realizată de A. Weinberger, medalia reprezintă pe avers efigiile regelui Carol I şi regelui Ferdinand, iar pe revers (în imagine) harta României Mari.

PE FRONTUL INDEPENDENŢEI

PAUL VASILESCU, din Bucureşti, ne trimite cîteva însemnări referitoare la participarea generalului Constantin Coandă (1857-1932) la Războiul de independenţă, la care a luat parte mai întîi cu gradul de sublocotenent, apoi cu cel de locotenent. Pentru eroismul dovedit în luptele de la Griviţa, comandantul său, maiorul Al. Candiano-Popescu, l-a oferit spre amintire ceasul său personal. Acest ceas — **notează corespondentul nostru** — C. Coanda l-a folosit tot restul vieţii sale, chiar atunci cînd a ajuns general, inspector general al armatei şi prim-ministru.

Tot pe cîmpurile de luptă ale independenţei, C. Coandă l-a cunoscut pe pictorul Nicolae Grigorescu, care venise între combatanţi spre a imortaliza faptele de arme ale acestora. (Magazin istoric nr. 5/1977)

POEZII

Deşi nu publicăm beletristică, şi îndeosebi poezii, revista noastră primeşte şi astfel de mărturii ale preocupărilor literare ale cititorilor noştri, exprimînd sentimentele lor de dragoste de ţară, de popor, transpuse în versuri.

Astfel, PAVEL RĂTUNDEANU-FERGHETE, din com. Ciubăncuţa, jud. Cluj, **ne trimite un poem inspirat de sentimentul unităţii naţionale a tuturor românilor, „uniţi precum Carpaţii". La rîndul său, dl. NICOLAE LEASEVICI, din** Bucureşti, **în două poeme, îşi exprimă gîndurile legate de 1 Decembrie, ziua naţională a României şi faţă de 22 Decembrie 1989.**

Din Anglia, **primim, de asemenea, o poezie semnată JOANNA E. KINGSTON şi datată 21 august 1990, inspirată de încrederea în viitorul demn al românilor. Poezia a fost trimisă arhitectului Barbu Călinescu** (Magazin istoric, nr. 2/1984), **fiul fostului prim-ministru Armand Călinescu** (Magazin istoric, nr. 7/1967, 12/1989). **După Revoluţia din decembrie 1989, dl. Barbu Călinescu a organizat o acţiune de ajutorare umanitară a ţării, fapt care a inspirat d-nei Joanna E. Kingston poezia mai sus-amintită.**

ZIUA EROILOR

ALECU BĂDĂLUŢĂ, din Bucureşti: Sînt un vechi şi pasionat cititor al **Magazinului istoric,** avînd colecţia aproape completă (menţionez că o a doua colecţie am dăruit-o, sub forma de donaţie, la mănăstirea Sinaia). Întotdeauna am citit cu mare plăcere această publicaţie, dar mai ales acum, cînd descătuşată de canoanele obligatorii ale unui timp de tristă amintire, ne poate reda adevărata istorie a noastră. Mi-am permis să vă înaintez şi eu cîteva scurte mărturii ale unor evenimente şi tradiţii, care au făcut parte din istorie şi care, bănuiesc, sînt mai puţin cunoscute.

Reţinem din însemnările cititorului nostru această notă privind sărbătoarea naţională a eroilor.

După terminarea primului război mondial, autorităţile au hotărît ca în fiecare an de ziua Înălţării Domnului (a 40-a zi de la Înviere) să fie sărbătorită „Ziua naţională a eroilor".

În biserici şi la cimitirele unde erau înhumaţi eroi ai neamului, se oficiau slujbe religioase speciale şi parastase deosebite. Trupele militare aflate în garnizoanele din municipii şi oraşe, după slujbele deosebite, defilau prin faţa monumentelor eroilor căzuţi în război. Atît la sate, mai ales, dar şi la oraşe, se făceau pomeni bogate, deoarece ţara era cu mare îmbelşugare în urma improprietăririi ţăranilor.

Cu fiecare an ce trecea, amploarea sărbătoririi Zilei eroilor creştea, dar, odată cu întronarea comunismului în ţara noastră, această sărbătoare, ca de altfel încă multe altele, a fost în mod intenţionat dată uitării.

O RECTIFICARE ŞI O COMPLETARE

Dr. ANDREI MUNTEANU, consilier juridic, din Bucureşti, **ne trimite următoarea scrisoare:** Vă rog să comunicaţi d-lui dr. Eugen Preda sau celui care a introdus **fotografiile** respective în articolul **România în capcana angrenajului spre război** (nr. 12/1990), că niciodată trupele germane nu au defilat pe sub Arcul de Triumf din Bucureşti. Fotografia din cuprinsul articolului este din octombrie 1941 (nu din 1940) şi reprezintă întoarcerea în ţară a trupelor române după ocuparea oraşului Odessa la 16.X.1941.

De altfel, trupele române au mai trecut de atunci **de două ori** pe sub Arcul de Triumf: în 1945, după eliberarea Transilvaniei, şi la 30 noiembrie 1990. În 1918, trupele române au trecut pe sub Arcul de Triumf, dar nu cel de astăzi.

Sînt un cititor fidel al **Magazinului istoric** de la apariţie şi după cum vedeţi şi în prezent şi vă felicit pentru ce aţi făcut atît înainte cît şi după revoluţie.

Mulţumindu-vă pentru rectificarea făcută, Marian Ştefan, redactorul articolului, care a furnizat şi ilustraţia respectivă, îşi exprimă regretul de a nu fi găsit răgazul necesar unei verificări riguroase a sursei iconografice respective, rezumîndu-se la preluarea ei automată, cu explicaţie cu tot, din fototeca pe care a consultat-o. Totodată, ţine să aducă următoarea completare:

Defilarea subunităţilor de la Odessa a avut loc în ziua de 9 noiembrie 1941 **şi, după cum rezultă din relatările apărute în presă, la festivităţi a participat şi „un batalion german cu garnizoana în Bucureşti care a luptat alături de bravii noştri ostaşi"** (Timpul an V, nr. 1620, din 10 noiembrie 1941, p. 2, coloanele 5-6, fapt indicat şi de fotografia publicată de Realitatea ilustrată, an XV, nr. 772, din 13 noiembrie 1941, p. 9, cu legenda „Defilează reprezentanţii bravilor ostaşi germani").

CERERI ŞI OFERTE

Nicolae Purcaru, *str. 7 Noiembrie, nr. 29, bl. A 4, sc. 1, ap. 1, Iaşi,* solicită: nr. 1, 2/1967; 1/1971; oferă: nr. 1, 2, 3, 6, 9-12/1968; 1/1969; 1-3, 5, 6, 9, 10/1970; 1/1972; 6/1975; 1/1977; 1/1981; 5/1984.

Laurean Ghemeş, *Piaţa Trandafirilor, nr. 27-30, ap. 22, Tîrgu Mureş,* solicită: nr. 1, 3/1967; oferă: nr. 7, 8/1967; 2-8, 10-12/1968; 1-5, 9, 12/1969.

Elena Paţurcă, *Aleea Lunguleţ, nr. 6, bl. DH, sc. III, ap. 127, Bucureşti* oferă colecţia 1967-1987.

Grigore Ion, *Piaţa Gării de Nord, nr. 2, bl. D, sc. I, ap. 8, Bucureşti,* oferă colecţia completă.

Axente Sasu, *Aleea Dej, nr. 3, bl. B 13, ap. 5, Arad,* oferă colecţia 1967, 1970-1974, 1976-1978 şi numere disparate din anii 1968, 1969, 1975, 1981-1983, 1986.

CONTENTS (Romanian History) **P.P. Panaitescu** Our Historical Destiny • **M. Strola, C. Papacostea-Danielopol, E. Glück, N. Vornicescu** 1821. Tudor Vladimirescu and His Epoch • **G.T. Kirileanu** 1914-1918. Diary (V) • **R. Negrea** The Soviet War Currency in Romania • **Fl. Tănăsescu, M. Ştefan** How did the Communist Party affiliate With the Comintern (III) • **N.D. Stănescu** 1930-1940. From the History of the Secret Service (II) • **M. Antonescu** 1943. Notes Never Published Before • **E. Preda** The von Bolschwing Case • **D. Cernovodeanu** Unknown Decoration from the time of Michael the Brave • **M. Radnev** Dispatch from New York: Brâncuşi Exhibition (Masterpieces from Romanian Museums viewed by Thomas Messer, Robert Silvers, Leo Castelli, Gianfranco Monacelli, Radu Varia) • In Bucharest, 50 Years Ago • **A. Şiperco** June 1941-August 1944. René de Weck, the Swiss Minister, cables from Bucharest... (XI) • Mihail Manoilescu as Seen by His Daughter • **L. Onu** Hungarian Revisionism Redivivus

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **P.P. Panaitescu** Notre destin historique • **M. Strola, C. Papacostea-Danielopol, E. Glück, N. Vornicescu** 1821. Tudor Vladimirescu et son époque • **G.T. Kirileanu** 1914-1918. Journal (V) • **R. Negrea** Les devises soviétiques de guerre en Roumanie • **Fl. Tănăsescu, M. Ştefan** Dans les coulisses de l'adhération du PCR au Comintern (III) • **N.D. Stănescu** 1930-1940. Pages d'histoire des Services Secrets (II) • **M. Antonescu** 1943. Des notes inédites • **E. Preda** Le cas von Bolschwing • **D. Cernovodeanu** Une décoration inconnue du temps de Michel le Brave • **M. Radnev,** Correspondance de New York: l'exposition Brâncuşi (chef-d'oeuvres des musées roumains, vus par Thomas Messer, Robert Silvers, Leo Castelli, Gianfranco Monacelli, Radu Varia) • A Bucarest, il y a 50 ans • **A. Şiperco** Juin 1941-Août 1944. Les rapports de René de Weck, le ministre de Suisse à Bucarest (XI) • Mihail Manoilescu vu par sa fille • **L. Onu** Le révisionnisme hongrois redivivus

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **П.П. Панаитеску** Наша историческая участь • **М. Строя, К. Папакостя-Даниелопол, Е. Глюк, Н. Ворническу** 1821. Тудор Владимиреску и его эпоха • **Г.Т. Кириляну** 1914-1918. Дневник (V) • **Р. Негря** Экономическое ограбление в Румынии: советская военная валюта • **Ф. Тэнэсеску, М. Штефан** За кулисами вступления РКП в Коминтерн (III) • **Н.Д. Стэнеску** 1930-1940. Из истории Секретных Служб (II) • **М. Антонеску** 1943. Неизданные записи • **Е. Прада** Дело фон Болшвинг • **Д. Черноводяну** Неизвестная награда времён Михая Храброго • **М. Раднев** Переписка из Нью-Йорка: выставка Брынкуш (шедевры из румынских музеев, в изложении Томаса Мессера, Роберта Силверса, Лео Кастелли, Джанфранко Моначелли, Раду Варии) • В Бухаресте, 50 лет тому назад • **А. Шиперко** Июнь 1941 - август 1944. Донесения Рене де Века, министра Швейцарии в Бухаресте (XI) • Михаил Манойлеску, так как его видела его дочь • **Л. Ону** Венгерский ревизионизм редививус

INHALT (Rumänische Geschichte) **P.P. Panaitescu** Unser geschichtlicher Schicksal • **M. Strola, C. Papacostea-Danielopol, E. Glück, N. Vornicescu** 1821. Tudor Vladimirescu und seine Zeit • **G.T. Kirileanu** 1914-1918. Tagebuch (V) • **R. Negrea** Die sowietische Kriegswährung in Rumänien • **Fl. Tănăsescu, M. Ştefan** Hinter den Kulissen der Beitretung der K.P. zum Komintern (III) • **N.D. Stănescu** 1930-1940. Aus der Geschichte des Geheimen Dienst (II) • **M. Antonescu** 1943. Unveröffentliche Notizzen • **E. Preda** Der Fall von Bolschwing • **D. Cernovodeanu** Eine unbekannte Auszeichnung aus der Zeit Michael der Tapfere • **M. Radnev** Brief aus New York: Die Brâncuşi Ausstellung (Meisterwerke aus den rumänischen Museen gesehen von Thomas Messer, Robert Silvers, Leo Castelli, Gianfranco Monacelli, Radu Varia) • In Bukarest, vor 50 Jahre • **A. Şiperco** Juni 1941-August 1944. Der schweizerische Gesandte in Bukarest, René de Weck, berichtet... (XI) • Mihail Manoilescu, gesehen von seiner Tochter • **L. Onu** Der ungarische Revisionismus redivivus

SUMARIO (Historia rumana) **P.P. Panaitescu** Nuestro destino histórico • **M. Strola, C. Papacostea-Danielopol, E. Glück, N. Vornicescu** 1821. Tudor Vladimirescu y su época • **G.T. Kirileanu** 1914-1918. Diario (V) • **R. Negrea** Las devisas soviéticas de guerra en Rumania • **Fl. Tănăsescu, M. Ştefan** De entre los bastidores de la afiliación del PCR al Comintern (III) • **N.D. Stănescu** 1930-1940. De la historia del Servicio Secreto (II) • **M. Antonescu** 1943. Apuntes inéditos • **E. Preda** El caso von Bolschwing • **D. Cernovodeanu** Una condecoratión desconocida desde los tiempos del principe Miguel el Valiente • **M. Radnev** Correspondencia de Nueva York: la Exposición Brâncuşi (obras maestras de los museos rumanos visto por Thomas Messer, Robert Silvers, Leo Castelli, Gianfranco Monacelli, Radu Varia) • En Bucarest, hace 50 años • **A. Şiperco** Junio de 1941-agosto de 1944. Los informes del ministro de Suiza en Bucarest, René de Weck (XI) • Mihail Manoilescu visto por su hija • **L. Onu** El revisionismo húngaro redivivus

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vinzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 18 lei, abonamentul pe 6 luni — 100 lei, pe un an — 200 lei.

ABONNEMENTS: ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64-66, P.O.BOX 12-201; telex: 10376 prsfir. Abonamentul pe un an — 64 dolari U.S.A.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic — Bucureşti 42 427

Lei 18

d

e

f